

Scheidt, Christian Ludwig,

Ethica philosophica

Hafnia 1745

Ph.pr. 1058

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10041777-4

6.

S. III.

57.

Th. R. 1058.

Scheidius

Philos. Ethicae Instit. 2309.

R

D. CHRISTIANI LVDOVICI SCHEIDII

S. R. M. CONSIL. IVSTITIAE ET P. P. O.

ETHICA PHILO- SOPHICA

IN GRATIAM IVVENTVTIS

EA QVA FIERI POTVIT BREVITATE
METHODO SCIENTIFICAE AEMVLA
SCRIPTA.

*Veras fruges Philosophia fert, caeterae
artes liberales herbas aut flores.*
LIPSIVS.

H A F N I A E

SVMPTEBVS OTTONIS CHRISTOPHORI WENTZELII.

A. S. R. CIO IO CC XLV.

Imprimatur.

J. P. ANCHERSEN. D.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

ILLVSTRISSIMIS ATQVE EXCELLEN-
TISSIMIS DOMINIS

DOMINO

IOANNI LVDOVICO
de HOLSTEIN

S. R. M. MINISTRO STATUS INTIMO

ET IN PRIVATIS CONFERENTIIS
CONSILIARIO

ORDINIS DANEBROGICI EQVITI AVRATO

IN CVBICVLO REGIO PARASTATAE
CLAVIGERO

CANCELLARIAE DANICAE SVPREMO
STATVS SECRETARIO

COLLEGII DE CVRSV EVANGELII PROMOVENDO
PRAESIDI ECCLESiarVM PER VTRVMQVE REGNVm
INSPECTORI GENERALI ATQVE HAFNIENSIS
ACADEMIAE PATRONO ET CORAM REGIO
NVmine ADVOCATO BENIGNIS-
SIMO &c.

X

DO-

DOMINO
CHRISTIANO AVGVSTO
de BERCKENTIN

S. R. M. MINISTRO STATVS INTIMO
ORDINIS DANEBROGICI EQVITI
AVRATO

IN CVBICVLO REGIO PARASTATAE
CLAVIGERO

COLLEGII QVOD REI OECONOMICAE AC MERCA-
TORIAE SVPREMAM CVRAM GERIT DIRECTORI
SPLENDIDISSIMO &c.

DO.

DOMINO
IOANNIS SIGISMUNDO
de SCHVLIN

S. R. M. MINISTRO STATVS INTIMO
ORDINIS DANEBROGICI EQVITI
AVRATO

CANCELLARIAE GERMANICAE RERVM.
QVE AC NEGOTIORVM QVAE CVM EXTE-
RIS GENTIBVS INTERCEDVNT SVPRE-
MO STATVS SECRETARIO

ET IN COLLEGIO QVOD REI OECONOMICAE AC
MERCATORIAE SVPREMAM CVRAM GERIT
DIRECTORI GRAVISSIMO &c.

TRIVMVIRIS DE REPUBLICA IM-
MORTALITER MERITIS

IN SENATV SANCTIORE

CONSILIARIIS PURPURATIS AD LATVS
REGIVM CONSIDENTIBVS
MVSARVM GRATIARVMQVE DELICIIIS

MAXVMIS IN TOGA HEROIBVS

ORBIS DOCTI VINDICIBVS ET ASSER-
TORIBVS PRAECIPVIS
DOMINIS MEIS GRATIOSISSIMIS

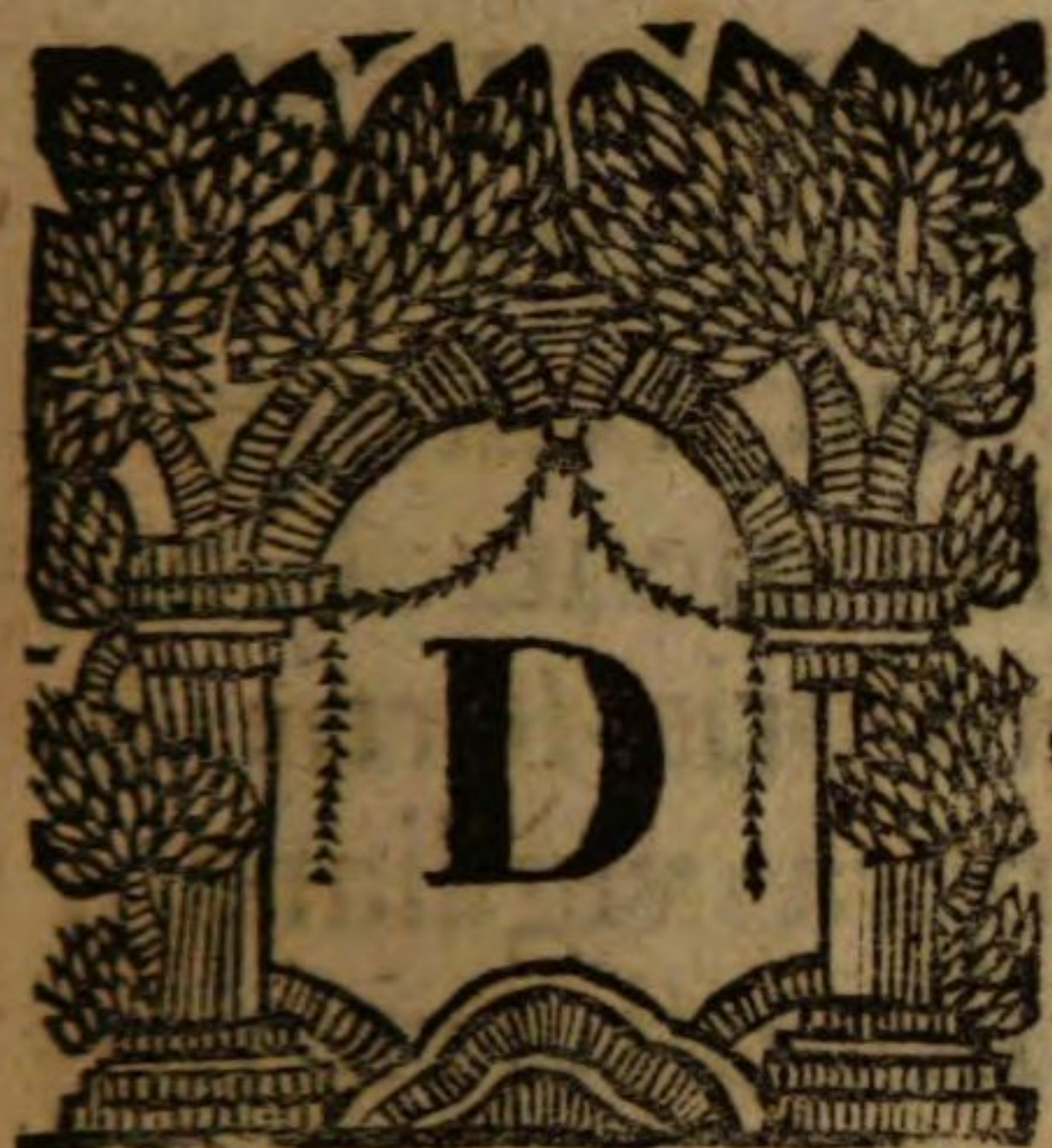
HVMILLIMI CVLTVS ET OBSEQVII ERGO

LIBELLVM HVNC

DEMISSISSIMO PRAESENTIQUE ANIMO

D. D. D.

CHRIST. LVDOV. SCHEIDIVS.

* * * * *

um hanc de Ethica
Philosophica lucu-
bratiunculam, le-
uissimum qualiscumque industriae
meae monumentum, sub ILLVSTRIS-
SIMORVM NOMINVM VESTRORVM auspi-
ciis prodire in publicum iubeo, fa-
crumque VOBIS ac deuotum esse vo-
lo molis tam exiguae libellum, faci-
le quidem praeuideo, DOMINI, etiam
ex iis ipsis, qui caeteroquin mihi im-
penite fauent, non defuturos omni-
no, quibus hoc consilium meum
nimis temerarium videatur. Ne-
que enim dissimulo, cum ipsemet
primus de eo clam mecum delibe-
rare ceperam, grauissimas mihi oc-
currisse rationes, quae memet ab
hoc instituto deterreant, & honestis-
simum quidem humillimumque a-

nimi obsequium suum EXCELLENTIIS
VESTRIS ILLVSTRISSIMIS demonstrare
gestientis impetum aut reprimant
penitus aut certe sufflaminent. Nam
quod alioquin sublimioris sortis &
conditionis viri munera vigiliarum
suarum ab eruditis sibi offerri, no-
minaque sua in fronte librorum o-
stendi aequo animo pati queant,
nisi me omnia fallunt, vel Scripto-
ris celebritas, vel illius voluminis,
quod publice ita in clientelam suam
sulcipiunt, dignitas & praestantia
efficere potest. Quippe librum ali-
quem egregium & magno iudicii a-
cumine edolatum alterius cuiuspiam
Maecenatis Summi gloria stipatum
per doctorum hominum muſea am-
bulare, & in sacratissimis, qui regia
via ad nominis immortalitatem du-
cunt, secessibus manu eorum teri,
quibus solis mortales homines mor-
talitati eripere datum est, sicuti ho-
norificum esse potest omnibus,
quan-

quantumcumque in loco excelsa aetatem agant, & ultra communem hominum sortem fama & meritis sint prouecti; sic vicissim ubi me hominem umbraticum, & si forte extra scholam meam eruditorum cuiuspiam notus sum, magis tamen in comparatione cum aliis viris doctis non habendum, quam muta littera inter vocales, aspicio, ac qualis sit libellus ille, quem EXCELLENTIIS VESTRIS offero, scilicet commentariolus vnice in puerorum & iuuenum gratiam scriptus, adeoque forulis, qui non peritura ingenii monumenta custodire solent, indignus prorsus, sedulo confidero, parum abesse fateor, quin pedem referam, & quem flexo poplite iam porrigere ausus sum, ingenii mei foetum tremula manu iterum tanto conspectui subtraham. Sed quicquid horum sit, VIRI ILLVSTRISSIMI, suppetit tamen adhuc ratio, quae, ne

prorsus huic scriptioni lituram inducam, prohibet. Nimirum rudis illarum artium, quibus clementiae & patrocinio Procerum adrepere decet clientem, ILLVSTRISSIMIS VESTRIS EXCELLENTIIS opusculum hoc non tam ea lege do, dico, dedico, ut nouam apud vos gratiam ineam, quam quidem ut publice VOBIS venerationem meam cultumque humillimum reddam testatum. Cum enim VOS ii ipsi estis, DOMINI, quorum innumeris beneficiis ornatus, & prolixissima, quam vltro patefecistis mihi, voluntate ac honorificentissimo iudicio indulgentissime suffultus honestissimo illo, quod a NVMINE REGIO in hac amplissima & famigeratissima ciuitate litteraria mihi, homini extero, nihil huiusmodi neque roganti, neque merenti, sponte & vltro datum est, otio fruor; meam profecto erga ILLVSTRISSIMAS VESTRAS EXCELLENTIAS

TIAS obseruandam tantam esse oportet, quantam mens vlla mortalium cogitare potest. Quare etiam vt quantocyus mentem hanc meam deuotissimam VOBIS comprobem, alacri paratissimoque animo quamcumque arripiendam fore occasionem censui. Etenim quemadmodum ingratitude vehementer dedecet homines omnes, sic Professori Philosophiae Moralis, quae ipsa scientia diuinae humanaeque sapientiae promus condus est, turpe foret, collata in se beneficia obliuioni tradere, nec grato eadem animo recolere, adeoque dum aliis instillare vult virtutum officia, suo tamen exemplo prodere, quod in tam sublimi munere vice cotis fungatur modo, quae acutum reddit, licet ipsamet non sit. Praeterea DOMINI ET HEROES EXCELLENTISSIMI, multis rebus in toga praeclare gestis & innumeris virtutum exemplis o-

mnium pridem in EXCELLENTIAS VESTRAS conuertistis oculos animosque, vt nemo hodie sit, quin intelligat, quemadmodum a BENIGNISSIMO NUMINE tubinde viros egregios & praeclara indole praestantes excitari, atque procu-
randis non singulorum modo hominum, verum integrarum gentium commodis, iisque sapientia sua stabiliendis admoueri cernimus, sic praecipuo & singulari DEI munere Regnis Daniae & Noruagiae obtigisse, quod arcanorum suorum consiliorum vos Summos Senatores participes reddere voluerit AVGVSTISSIMVS NOSTER MONARCHA, & partem aliquam grauitatis illius curarum vigiliarumque, quibus, vt nobis omnibus, totique orbi Arctoo bene sit, DIVINISSIMVS PRINCEPS conficitur cottidie, in humeros VESTROS transferre. Quo ipso vero in supremo honorum
cul-

culmine incomparabili sapientia,
grauissima humanitate, animi mo-
deratione maxuma, exaggerata
mentis celsitudine, ac aliis quibus-
uis praeclaris facinoribus ita onera-
re fortunam pergitis, ut probe ipsa-
met sentiat, quantumcumque ea in
tam immensa animi VESTRI capaci-
tate pro EXCELLENTIIS VESTRIS doti-
bus suis ornandis facultates suas at-
que vires omnes exhauriat, semper
tamen in VOBIS tam grande aliquid,
tamque sublime esse, quod remune-
rare ipsamet pro meritis VESTRIS ne-
queat. VOS igitur, viros fastigii tam
sublimis, me etiam cultu animi hu-
millimo coluisse, si quid nominis
mei ad posteritatem veniat, qui la-
tere id illam aequo ego animo pa-
tiar? Nec enim id magis aliquando
seri nepotes ignorabunt, SAPIEN-
TISSIMO REGVM, CHRISTIANO
SEXTO, VESTRAS ad latus sedisse
EXCELLENTIAS, ac quidem nos ho-
die

die fugit, Augustum Imperatorem
Agrippam habuisse ac Maecenatem,
in quorum sinus omnia animi sui
consilia effuderit. Nec mihi ex pa-
trocinio VESTRO minor exspectanda
erit gloria, quam Flacco & Maroni
exinde obtigit, quod carminibus suis
hos ipsos viros immortales venerati
sunt. Praecipue vero cum maxumo in
pretio apud REGIAM SVAM MAIE-
STATEM sint litterarum studia, &
qui sacris earum operantur, vos, DO-
MINI, qui ipsimet per arduum sublimi-
oris eruditionis iter ad summum hoc,
quo non interesse saltem negotiis
grauissimis, verum praeesse iis, ea-
que moderari potestis, honorum
fastigium iuistis, omnibus id agitis
viribus, vt optimum OPTVMI
MONARCHAE de vera doctrina
bonisque artibus omnibus bene me-
rendi desiderium promoueatis. Qua-
re iam sicuti & dignitatis VESTRAE
sublimitas, & cura litterarum, quam
su-

lulcepistis in VOS, a me exigit omni-
no, vt rationem gesti hactenus in
erudienda studioſa iuuentute mune-
ris ILLVSTRISSIMIS VESTRIS EXCEL-
LENTIIS reddam, quo ſcire queatis
& intelligere, luctari me, & pro
modulo ingenii mei contendere, ne
in ſparta mea tuenda vel REGII
NVMINIS imperio voluntatique,
vel VESTRAE de me exſpectationi
vlla deſim ratione, ſic nullum ſane,
credo, melius fore argumentum,
quod ſeligere ad hoc potuiſſem,
quam quod conſarcinarim libellum,
qui de fundamento & natura ho-
neſti atque iuſti agit, quippe ſine
quo nec ad conſummataſſimam ciuilem
felicitatem, nec ad beatam aeterni-
tatem via patet vlla. Licet enim
nec eruditione, quae aut nulla pror-
ſus, aut exigua in hac ſcriptione
eſt, nec elegantia alia EXCELLENTIIS
VESTRIS ILLVSTRISSIMIS placere poſſit
foetus hicce meus, non prorſus ta-
men

mos displicebit VOBIS consilium me-
um veritatem sine ostentatione pro-
ponendi, cum primis in ea sapien-
tiae humanae parte, quam qui Phi-
losophiam non inanem verborum
aucupatricem, vel ambitiosam lo-
quentiam, cuius viros cordatos me-
rito pudeat, sed artem, quae ad vi-
tae humanae vsum vnice compara-
ta est, existimant, plana semper & sim-
plicissima methodo proponere con-
sueuere, vt habeant teneri iuuentu-
tis animi non tam quod memoriae
mandent, quam quod omni vita
exprimant, ne reliqui omnes, qui
ex studiis sperari solent, fructus pe-
reant. Et vt ad EXCELLENTIAS VE-
STRAS reuertar, qui, quaelo, me-
tuam, aegre VOS laturos, vt liber de
virtutibus consecratur VOBIS, quo-
rum tota vita concatenata quasi se-
ries illustrissimarum quarumuis vir-
tutum est. Vna adhuc, nec con-
temnenda prorsus superest causa,
cur

cur non poeniteat VOS, DOMINI, NO-
MINA VESTRA ILLVSTRISSIMA in fronte
libelli Scholastici legi; Quod si enim
in puerorum educatione proficiet
aliquid hic labor noster, non spero
solum, verum confido, quin eis sit
instillaturus ardorem, SVPREMVM
NVMEN sedulo pro VESTRIS EXCEL-
LENTIIS ILLVSTRISSIMIS, tamquam pu-
blicorum commodorum Statoribus
Optumis Maxumis exorandi, & me-
liora aliquando excitaturus ingenia,
vt laudes VESTRAS perennes pleno ore
buccinent. Quae super sunt voto ex-
primam, vt DEVS O.M. VOS, DOMINI
ET MAECENATES INDVLGENTISSIMI,
gloriae VESTRAE ad seram vsque po-
steritatem superstites, REGI gratissi-
mos, publicae rei vtilissimos, Illustrissi-
mis Familiis VESTRIS honorificentissi-
mos, ciuibus omnibus summis, in-
fimis, medioximis suavissimos, mi-
hi, si hoc etiam addere licet, beni-
gnissimos, inter multiplices vberri-
mos

mosque omnigenae felicitatis
atque beatitudinis fructus con-
seruare velit, gloriaque summa
atque immortalis cumulatisimos
vos reddat. Valete, HEROES
IN TOGA SVMMI ET INCOMPARABILES,
& sicuti rem publicam sacram ac
ciuilem, sic etiam publicam artium
liberalium doctrinarumque cu-
ram patrociniumque eruditi orbis,
quod in vos suscepistis bene
ex voto totius nationis litteratorum
administrare pergite. Scribebam
Hafniae Id. Febr. A. R. S.

CIO IO CC XLV.

Prae-

Praefatio ad Lectorem.

Saepe me incessit admiratio, & nunc idem miror, qui fiat, ut, cum omnes indistincte homines omnibus, ut dicitur, velis ac remis ad beatam vitam contendant, paucissimi tamen de sua felicitate, iusto studio atque assiduitate, laborent; potius *inter caetera mala*, ut ait SENECA (*) *boc quoque habeat mortalium stultitia proprium, quod semper incipiat vivere, quotidie noua vitae funda-*

* 2

da-

(*) ep. 13.

clamenta ponat, nouasque spes etiam in exitu inchoet Sed quando animo curate contemplor, quam id minimae hominum parti cognitum sit exploratumque, *quaenam sit illa vera felicitas, quam, ut bene nobis sit, utque beate uiuamus, anhelare iubeat recta ratio, admirationem deponere, & dolere potius sortem humanam, densisque tenebris, quibus immersus est miserorum mortaliū animus, ingemiscere debeo. Nam licet ratio & conscientia, homini ut parietina quaedam amissae imaginis diuinæ relictæ, ingens felicitatis firmitamentum esse queat, tamen qui bidental hoc reparent, iustaque cultura perficiant, vix interdum totidem sunt,*

Quot Thebarum portae, & diuitis ostia Nili.

Recte quidem eloquentiae Romanae parens, CICERO, () ex foecunda facultatis huius animae penu ea depromsisse videtur, quae veram hominis perfecte felicitis imaginem constituent, quando, is, quisquis est, inquit, qui moderatione & constantia quietus animo est, sibi que ipse*
pla-

(*) *In Quaest. Tusc. IV.*

placatus, ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat, is sapiens est, is est beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis laetabile ad efferendum videri potest; sed vbinam hominem tam consummatae virtutis reperiamus, id non minus incertum est, quam quidem id est certissimum, maxumam hominum partem vera & constanti felicitate excidere, vbi secundum haec monita iter ad felicitatem ingressa sibi videtur. Quia enim, ut idem ille Latinissimus Auctor alibi () observat, ac Scriptura Sacra, quae de labe originali vberius nos informat, calculo suo probat certissimumque reddit, simul atque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionum peruersitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errores sxisse videamur: fieri inde solet, ut piger, quem infelix animi torpor delectat, vbi de certamine audit in stadio virtutis*

* 3

(*) l. c. l. III.

tutis suscipiendo, frangi ita indolentiam suam metuat, quapropter ut, si DEO placet, *animo quietus sibi que ipsi placatus* in utramque aurem dormire possit, foedam eam virtutem iudicat, quae tanto sudore, labore tanto acquiri debet atque comparari. Si vitae male actae memor conscientia vim suam & potestatem exercere vult, si ad legis cynosuram reuocat, quae contra legem commissae fuerunt, actiones praeteritas, indeque dolor ille nascitur, qui, si recte eum moderamur, ad emendationem hominis potest facere quam plurimum, mox *ne tabescat molestiis animus, neque frangatur timore*, de hac mentis facultate sopienda, immo vi opprimenda, omni animi robore, sollicitudine omni laboratur. Atque ita dum peccatorum vitiorumque suorum immemor existit miser homo, *se in possessione felicitatis illius & beatitudinis credit, quae nullo dolore angitur, tristitia non concutitur, moerore non deiicitur*. Interea ardentem se desiderio sentit, sitit enim honores, opes, voluptates, quare ne felicitati suae imaginariae quidpiam defuit, has vnas possessiones iam appetit, nec

nec ex alia causa infelicem se credit, quam ubi carere debet re tam vehementer desiderata. Quo ipso quidem fit, ut eo tempore quietus numquam sit eius animus, ubi ne severae virtutis leges quietem suam turbent, omni nisu laborat. Quibuscumque enim larvis has inordinatas cupiditates suas tegat, ita eas tegere non potest, ne per quamdam rimulam elabantur. Nam vix in bonum aliquod apparens fertur, cum illud decocto per usum diuturniorem oblectamenti sui condimento iterum respuat, & insolubilibus servitutis turpissimae nexibus innodatus, hac manifesta animi inquietudine graues stultae suae vanitatis poenas det. Et qui, quaeso, possibile erit, ut metam verae felicitatis attingat ille, qui vel plane non curat, quid ratio & conscientia dictitet, vel si curare illud velit, veris criteriis destitutus est, quibus dictamina rationis a somniis inanibus phantasiae, & blandimentis sensuum ac imaginationis distinguat? Videlicet quemadmodum nemo umquam hostem superabit, qui praelium omne in fuga ponit, sic *felix esse non potest, qui DEVM,*

amicitiam cum DEO, immo ipsam, si ita dicere licet, DEI assimilationem, quae in vera virtute est, non solum nunquam serio appetit, verum ubi desiderium boni tam perfecti, immo omnium perfectissimi, animum eius subit, somnium hoc credit, ex atra bile profectum, quod ad Melancholiam ducat, & cui resistendum mature, ne in contagionis societatem pars sincera trahatur. Quare ego existimaui semper, tunc demum humano generi recte consultum iri, ubi nouerit vere, quae appetere debeat, quae minus, & quis in ipsis rebus appetibilibus seruandus sit modus, ne in iis iustos suos limites transiliamus.

Equidem, quod non dissimulo, Christianos solos ex Sacris suis in re tam ardua sapere posse credo. Sicuti enim semper mihi recte iudicasse EVCHERIUS () Lugdunensis Episcopus, visus fuit, quando ad quemdam amicorum suorum scripsit: Philosophos gentiles nomen Philosophiae usurpasse, Christianos vitam, indeque factum, ut nulla ab iis dari potuerint prae-*

(*) in Epistola ad Valerianum.

*praecepta viuendi, sed studiorum eorum
 finis fuerit vanitas, sique apud eos ho-
 nestiora quidam definierunt, iactantiae ta-
 men ii ipsi deseruierint, iactantiae labora-
 rint, atque sic apud eos non vacua a vi-
 tiis sit abstinentia vitiorum; ita praeci-
 pue primorum Christianorum sanctis-
 sima & perfectissima vitae innocentia,
 quae etiam ipsis Christianitatis hostibus
 seuerissimis admirationem saepe ex-
 pressit, quantum in hoc negotio va-
 leant religionis a CHRISTO Eiusque
 Apostolis traditae monita sufficienter
 comprobauit. Sed qui Christianos, qua-
 les hodie sunt, adspicit, quam pauci in-
 ter hos etiam sapiant, non poterit
 ignorare. Causas quidem mali huius
 omnes indagare nunc non vacat; magna
 tamen eius pars ex neglecta iuuentu-
 tis institutione venire mihi videtur.
 Haec enim scire multa magis laudi sibi
 ducit, quam in agendis aetatem terere,
 cumque in rebus cognoscibilibus oleum
 omne consumit, recte viuere numquam
 discit. Auget hoc malum multorum
 Ludimagistrorum imperitia, quippe qui
 non procul a lenonibus absunt. Ru-
 dem enim & imperitam adolescen-
 tiam,*

tiam, quam litteris ad bene beateque
 viuendum formare deberent, blanda
 fucatae virtutis compede detinent,
 dumque nil nisi delicias Musarum ei
 praedicant, eam spe gloriae, praeclarae
 opinionis & existimationis apud alios
 obtinendae, aliisque imaginationis lu-
 dibriis ita infatuant prorsus, vt postea
 per omnem vitam nil, nisi has vmbra-
 sectetur. Quo ipso quidem illud vt
 plurimum efficitur, vt aliquali erudi-
 tione locupletur ingenium, sed a vir-
 tute aut recte viuendi praeceptis va-
 cua relinquatur mens; aut si aliqua
 externa affectetur honestas, ea tamen
 non alia sit, quam ciuilis morum pro-
 bitas, nullo interno animi sensu promo-
 ta, & ad solum plausum atque admi-
 rationem aliorum hominum directa.
 Quod vltimum vero quamid naturae
 virtutis aduersum sit, quis non videt?
 Licet enim verum sit, quod Impera-
 tor MARCVS ANTONINVS (*) verissimum
 esse deprehendit Ὡφέλεια πρᾶξις κατὰ φύσιν.
*Emolumentum est actio secundum natu-
 ram suscepta; nihil autem magis natu-
 rae*

(*) L. VII. §, 74.

rāe consentaneum fit, quam *virtutem*
colere; & eatenus bene se habeat illud
 Poëtae:

- - - - - aut *virtus*
nomen inane est,
 Aut decus, & pretium recte
 petit experiens vir,
 tamen illud non minus pueris mature
 inculcandum est, *pretium hoc virtutis*
non in aliorum plausu, non in phaleris
titulorum, non in diuitiis & opibus,
non in potentiorum favore & amicitia,
sed in bona conscientia, in illo summo &
ineffabili gaudio, quod rationalis crea-
tura percipit, ubi secundum finem &
intentionem Optimi & Sapientissimi sui
Creatoris egit, vno verbo, in ipso virtu-
tis opere, quo nostrae a DEO dependentiae
satisfacere conamur, consistere, adeo-
 que quia DEO, Optumo Maxumo Re-
 muneratori, seruire nemo sine lar-
 ga praemiorum melle potest, non
 tam a Poëta, quam ex tripode dictum
 esse, quod vulgo satis notum est:

Ipsa sui merces rerum pulcherrima
 virtus.

Nam quemadmodum nihil potest
 lauda-

laudabiliter agi, quod non agatur
propter finem, ita profecto homo, qui ve-
ritatis & honestatis amorem ex idea obli-
gationis suae profectum neglectui habet,
apud quem prauas inclinationes solus
Vincit amor patriae, laudumque im-
mensa cupido,

vigilatis suis noctibus, suo in cam-
po, alias non inhonesto, experto sudore,
non minus peccat, ac ille, qui pellice
alia voluptate utitur. Quam ob rem
etiam istud euenisse puto, ut Christia-
nus populus in solo tam plano, in ea-
que via recta & regia, quam Sacri
Diuinorum oraculorum Pandectae mu-
niunt, non magis hodie virtutem ar-
deat, quam illae ipsae gentes, quae in
periculoso & inextricabili fere vitio-
rum atque prauarum consuetudinum
labyrintho alio filo uti non possunt,
quam ratione & conscientia; utque, si
forte quidam prae aliis in nostris Rebus-
publicis sapiunt, ii ipsi tamen haut
raro magis miriones, quam sectatores
virtutis euadant.

Equidem quae sanando huic malo
medicina conducat, nemo ferme eru-
dito-

ditorum nescit. *Quam enim solidior Philosophiae Moralis cognitio animum erigat, quam summi boni appetentem hominem reddat, multis verbis, & uno quasi ore, omnis aetas professæ est.* Sed quemadmodum optima pharmaca vim suam perdunt, ubi non recte applicantur, ita licet hætenus nullum fere sæculum, & quid dicam sæculum, vix lustrum effluxerit, quod non nova quaedam Ethices vel compendia, vel systemata in lucem publicam protruserit, indeque factum sit, ut qui hodie consarcinandi quid in hac scientia laborem sibi sumunt, Iliades post HOMERVM scribere videantur; tamen quia hi ipsi libelli raro ita comparati sunt, ut rectis iustisque motibus legentes vel discentes impellant, quocuncta putent una virtute minora, eosque excitent rite, & in studio felicitatis summae assequendae acuant, nil in iniuriam aliorum dixisse me existimauero, ubi magnam hætenus recensitæ deprauationis partem si non ex his ipsis libellis promanasse, iisdem tamen tolli & submoueri non potuif-

potuisse dixero. Ab eo enim tempore, quo PLATO, teste ATTICO PLATONICO apud EVSEBIUM (*) *primus Philosophiae partes omnes prius dispersas & disiectas veluti Penthei membra (ut nonnemo dixit,) in unum collegisse, Philosophiamque tamquam viuum quoddam membrisque suis omnibus constans corpus constituisse legitur*; status ille Philosophiae inualuit, ut apud eos ipsos, qui professi eam sunt, vel in speculationes nudas abire coeperit omnis industria, vel felicitas mortalium in iisdem rebus quaeri, quae a vera felicitate quam longissime sunt remotae. Ecquis enim dubitabit, quin, cum neglectus a plerisque fuerit verus DEI cultus, ficulneis prorsus argumentis superstructa fuerint reliqua, quae de summo bono praeceperunt, fere omnia? Viderat hoc ille quisquis fuerit Indus, de quo EVSEBIUS (**) narrat, illum Athenis congressum esse cum SOCRATE, ex eoque sciscitatum, *quid agendum sibi rerum esset, ut philosopharetur?* Ad SOCRATIS enim responsionem, *de vitae humanae rationibus quaerendum* ipsa

(*) Praeparat. Evang. L. XI, c. 2.

(**) l. c. c. 3. *sub finem.*

ipsi atque cogitandum esse, in risum erupisse dicitur, ac negasse, humana quemquam pervidere posse, qui divinorum ignoratione laboraret. Sed vtrum ex hac obseruatione verissima profecerit aliquis apud eos, qui postea philosophari coeperunt, ipse velim aequus Lector iudicet.

Equidem nostro aevo, vbi veterum per *axiomata, exempla, fabellas, apophthegmata, gnomas, aphorismos, dialogos, aenigmata, dramata, fabulas Romanenses, carmina, satyras, paradigmata* &c. Moralia tradendi methodus, tantae rei grauitati merito impar habetur, sanari certe hi defectus opera facillima possent, dummodo sacris diuinorum Scriptorum monitis cum iudicio iungerentur rectae rationis effata, vel potius rationis ipsius defectus ex Sacris Digestis sanaretur rite, atque sic ipsa iuuentus & *quid lex Evangelii, & quid natura ab ea efflagitet*, sedulo moneretur. Haec enim, si vlla vmquam, docendi ratio mature eam conuincet, quanta *inter fidem & rationem harmonia* sit, vtque negotium emendandi vitam indispensabilis prorsus

sus

sus necessitas ab ea vrgeat. Nam quod ARISTOTELES (*) per errorem satis palpabilem existimauit, *iuuenem non esse idoneum auditorem Ethices, quoniam seueram huius scientiae praecepta ob lubricam & affectibus obsequentior em aetatem exercere nequeat*, id nos merito inuertimus, & iuventutem praecipue ad scholas Ethicas alliciendam esse putamus, non solum quia nemo crastinum diem polliceri sibi potest, sed quod vtique fatius est a superastris ad fruges redire, quam probare, vti saepe fit, exemplo suo, verum esse illud, quod est in prouerbio: *neque vetulus cantherius, quam nouellus melior*; praecipue quoniam virtutis praecepta parum feliciter haerent, vbi ratio iam dominio affectuum oppressa est, & male educatus diu postea male viuit. Namque & illud Poëtae:

Sincerum est nisi vas, quodcumque
infundis acescit,
& tristia multorum exempla satis comprobant, homines ipsa aetate in prauum indu-

(*) L. I. ad Nicomach. c. 3. n. 11, 12, 13, 14. 15; edit. Racbelianae.

indurescere, & uti scite SENECA
 scripsit, *perseuerare in vanis, ne videan-
 tur coepisse sine causa.* Ac qui, quaeso,
 arceamus iuventutem ab ea disciplina,
 cuius utilitas tot modis innumeris, tam-
 que manifeste in omni vitae genere sese
 insinuat, ut aqua citius & igne carere
 queamus, quam eius praeceptis? cur in-
 terdicamus ei liminibus scientiae, quae
 ad causas & rationes legum tam diuina-
 rum, quam humanarum explorandas,
 easque hominum actionibus dextre ap-
 plicandas, immo ad facilitandas obliga-
 tiones externas indistincte omnes, ipsius-
 que ciuitatis & familiae bene regendae
 rationes suggerendas multum, immo
 plurimum conducit? cur prohibeamus,
 quo minus doctrinam, quae ad diuinita-
 tem Christianae persuasionis confirman-
 dam inuicta argumenta suppeditat, quae
 iis, qui sceleribus & vitiis immergi sunt,
 salubria emendandae vitae consilia incul-
 cat, quae denique ad eos in ruborem dan-
 dos, qui in media Christianitate vitam
 ipsis Ethnicis peiorem agunt, robur
 immensum habet, auido ore hauriat?
 Et o utinam! essent multi, apud
 quos

quos nobilissimae doctrinae praestantia
depravatas naturales propensiones vin-
ceret, quorum oculis veri & perfecti
boni idea torporem excuteret, quos
explorata rerum agendarum vel omit-
tendarum cum natura humana conue-
nientia a capistro, quo stultum affectuum
& praeconceptarum opinionum impe-
rium miseros mortales ducit, liberaret.
Vt enim

Neglectis vrenda filix innascitur agris;

Sic profecto animorum iuuenilium
solum virtutis doctrina, quasi vo-
mere proscindendum, & sementi reli-
gionis Christianae praeparandum est,
vt praecipue deinde in religione sectan-
da discat illud, longe aliud esse religio-
nem, ac quod vulgo videtur, & praeci-
pue apud impiam Atheorum nationem
haberi solet, qui, vt pridem observa-
runt viri cordati, per eam nil praeter
vitam ex usu reipublicae secundum leges
Politicas institutam intelligere solent,
(*) nec *ad ineuitabiliter necessarias*
natu-

(*) Sicuti id data opera ostendit FRANCISC.
CVPERVS in arcanis Atheismi revelatis Philo-
sophice & paradoxe refutatis.

*naturae leges, quas nemo transgredi
ullo modo possit, prouocant facile,
quam ut religioni a Mose, CHRISTO
& Apostolis reuelatae vim inferant,
eamque vel superfluam vel suspectam
arguant. Nam iuuentute, quae perpetuum
ciuitatis seminarium est, emendata breui
certe tempore eueniret, ut virtus tanto
natiuae suae pulchritudinis splendore in
nostris Rebuspublicis iterum caput tolle-
ret, ut quotquot sunt cuiuscumque aeta-
tis, ordinis & conditionis homines huic
uni totos sese mancupent, nihilque in vi-
ta actum esse arbitrentur, dum quid in
stadio virtutis agendum superest.*

Sentit hanc veritatem, qui proui-
dus omnia sentit, REX ET MONAR-
CHA NOSTER AVGVSTISSIMVS,
Patriae Pater Optumus Maxumus. Hinc
ut mature iuuentus vim virtutis intel-
ligat, & voluntas eius ad bonum sum-
mum appetendum flectatur, pro im-
menso suo & incomparabili erga popu-
lum suum amore voluit, ut praeter alia
compendia scientiarum, quibus Scholas
nostras ditauit prouida MAIESTATIS
SVAE cura, noua etiam edoletur Ethica,
quae

quae (quia recepta haecenus in Scholis nostris praeter vulgaria virtutum nomina, quod vitium cum omnibus fere vetustis compendiis ei commune est, nihil habet,) necessitatem virtutis ex rectae rationis dictamine tenerae iuventutis aetati insinuet, eamque ad alacriter suscipiendum contra vitia certamen iustis virtutum praemiis propositis prouocet. Negotium huiusmodi compendium conscribendi vi muneris mei mihi clementissime fuit impositum. Parui igitur, ceu par est, animo humillimo. Sed qui in ea semper haeresi fui, quam ex Viri, dum viueret, muneris dignitate & generis nobilitate illustrissimi VITI LVDOVICI SECKENDORFII scripto immortalis in vernacula sub rubrica *Christen Staat* (*) edito ante plures annos, & tunc quidem, cum iam in eo essem, vt animum ad superiores litteras applicarem, omnium primo haussisse me gratus memini, quod scilicet *frustra sesquipedalibus verbis in scholis Ethicis, praestantia virtutum ex naturali lumine cognoscibilis insinuetur, nisi simul via, qua ad eius possessionem i-*

(*) L. III. c. 8. §. 6. p. 555.

*tur, iuventuti monstretur, quam ipsam
vero homo tam diu ignorare debet, quam
diu arduum expromissionis per CHRI-
STVM factae negotium ignorat, non po-
tui a me impetrare, vt ultra confinium
quasi rationis procedam, & multa de
arte semet ipsum emendandi, ceu qui-
dem in Ethicis iure meritoque fieri de-
beret, chartae illiniam. Nam quid
optumae disciplinae ambitiosa haec or-
namenta profint, nullo modo video.
Neque enim ille coeco visum reddit,
qui multis verborum ambullis de prae-
stantia lucis coram eo fabulatur, nec
claudus saltare ideo, vel ambulare discit,
quando Rhetor aliquis sermone secun-
dum artem composito & bene calami-
strato mirifice eundi saltandique peri-
tiam extollit. Itaque multis verborum
lenociniis de virtutis praestantia dispu-
tare, vbi tamen, quomodo eam asse-
quamur, penitus ignoratur, inutile
prorsus & superuacaneum duxi, potius
fatis habui, intento veluti digito mon-
strauisse, vbi desinat ratio, vbi Scriptu-
ra Sacra incipiat. Quam ob causam
etiam factum est, quod generalia sal-
tim,*

tim, & talia quidem, *quae Ethicae Theologicae propaedeutum loco esse queant*, in medium protulerim, magisque terminorum explicationibus nauarim operam, quam vt fuse exposuerim, quo in loco singula virtutum officia collocare, atque *ex ipsa legis naturalis obseruantia*, vitam DEO gratam & hominis praestantia dignam viuere debeamus. Nec etiam dissimulo, si aliter quidem fecissem, fore, vt cum negotium in me susceperim, viam ad veritatem iuventuti praemuniendi per anfractuosos potius saltus & salebras amulus eam deduxissem. Quamquam enim nemo inficias ibit, rectam rationem multa, praecipue circa decorum & instituta humana, artemque alios homines sibi legitime conciliandi ac deuinciendi tradere, de quibus licet turpiter ab homine Christiano negligantur, altum fere in Sacris vtriusque foederis tabulis silentium est, idque solum iam probatum dabit euictumque, *sine graui offensione DEI propter qualemcumque imperfectionem suam sperni prorsus aut negligi non posse Ethicam Philosophicam, potius quia fides in CHRISTVM naturam*

turam

turam non pessumdat, sed emendat, ad ipsum Sacri Codicis sensum in praeceptis moralibus melius eruendum sedulo etiam a Theologis pro sacro suggestu in auxilium vocari debere; ego tamen impetrare a me non possum, ut eam honorificentius, quam ancillae & pedissequae instar in famulatio Theologiae Christianae habeam. Vnde ubi hoc ipso compendio ea fuero complexus, quae Auditores per aetatem Ethicae Sacrae intelligendae nec maturos, nec initiatos, voluntate DEI ex mentis humanae natura explorata rite praeparare possunt, fatis me felicem praedicabo. Saepe enim mecum reputo illud CLEMENTIS ALEXANDRINI, () qui, ut doceat, Philosophiam moralem Theologiae praemitti debere, argumento a similitudine non inuenusta sumto utitur, quando quemadmodum, inquit, terram prius rigant agricolae, deinde sic semen iniiciunt; ita etiam nos eo, quod bibi potest ex Graecorum scriptis (de vniuersa autem Philolophia Paganorum loquitur,) id, quod est in eis terrestre, prius irrigamus, ut suscipiat spirituale semen, quod*

** 4

deiici-

(*) Stromat. L. I, c. I.

*deicitur, & id facile possit alere; Vnde licet ipsemet cottidie fere lectitatione Philosophorum aliquas horas fallere soleam, omne tamen hoc acumen eorum nullum esse sentio, vbi iis sepositis iterum ad Diuina oracula redeo. Quod ipsum sicuti coram amicis meis fateri hactenus me non poenituit, sic eo lubentius publice testor, quoniam id vnum serio in votis habeo, vt tenera iuuentus mature discat: *banc maxime sublimem, immo solam veram esse Philosophiam, nosse CHRISTVM, eumque crucifixum.* Et ingentem sane ex libris Paganorum Philosophicis ille percipit fructum, qui ex lectione eorum animaduertit, quam perfectior sit Philosophia Christiana & doctrina coelestis, quam omnis eorum sapientia. Quare etiam sicuti rebus diuersis inuicem comparatis, & iuxta se positis clarius eminet veritas, ita inter omnia Patrum Ecclesiae scripta nullum prius, nec maiori studio, assiduitate & attentione voluendum esse atque reuoluendum arbitror, quam aureos Diui AVGVSTINI *de ciuitate DEI*, atque LACTANTII *diuinarum institutionum* libros, quippe in quibus feli-*

feliciter vt plurimum id praestitere Du-
umuihi hi pii & ab eruditionis praefidiis
satis instructi, vt instituta comparatio-
ne inter doctrinam CHRISTI & Philoso-
phorum, quae ad delectum melioris
pertinent, perspicue satis ob oculos po-
suerint.

Quod vero iam minime celare
possum, summum illud, quod in sinu
meo foveo, gaudium est, quoniam Vi-
ro Summe Reuerendo D. D. IEREMIAE
FRIDERICO REUSSO negotium consarci-
nandi *Ethicam Christianam* a SACRA-
TISSIMO REGIO NUMINE non sine
nutu Diuino datum fuisse comperi.
Qui enim masculae & solidae eruditio-
ni veram pietatem, ceu Christianum
Doctorem omnem, praecipue autem
Theologum decet, iunxit Vir vere in-
comparabilis, & vti inter praecipua Aca-
demiae nostrae ornamenta referendus,
sic nulli Ecclesiae purioris Theologo im-
par, nulli secundus, non poterit non in il-
lo, qui Christianis gratis patet, verae sa-
pientiae mercatu, de quo ipsi iam scri-
bendum est, ea venum exponere,
quae adolescentes felicitatis suae non

incurios in rectum tramitem deducant, & , quotquot in eo sunt, magis confirmant. *Vtque solius Theologiae fructus est illa libertas, non terroribus conscientiae subiici, non erroribus agitari, non affectibus abripi, ipsis denique culpis suis non ab omni spe deiici,* sic Religiosissimi huius Viri studio ita mihi praeparari ad sementem animos iuventutis videor, nec vana hariolatione auguror, vt habeant postea

Fundamenta, quibus nixatur vita
salusque.

Caeterum quod ad ipsum meum laborem attinet, spero, Lectorem Beniuolum facile vel me tacente animaduersurum esse, quaedam, quae in vulgaribus compendiis merito desiderantur, hoc ipso a nobis licet breuissime, neque enim aliter fieri potuit, tractata fuisse, quaeque alibi iam obuia videntur, ea omnia tamen a me pro modulo ingenii mei eo studio digesta esse, vt mea videri possint. Vtrum autem rem illam arduam, *vetustis nouitatem dare, nouis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus vero naturam, & naturae suae at-*
que

que veritati omnia semper feliciter prae-
stiterim, alii iudicent. Hoc certum *verita-*
tis studium mihi vnice prae oculis fuisse,
illudque etiam in caussa esse, cur con-
trouersias nullas addiderim, nisi vitam
humanam instruentes, vitiaque &
praeiudicia practica de loco suo detur-
bantes, ceu id sola ea ostendere pos-
sunt, quae contra vulgarem doctrinam
de conscientia erronea, item contra
obligationem antecedenter ad legem ta-
lem, vt Doctores in scholis loquuntur,
& *perseitatem honestatis vel turpitudinis*
actionum a me obiter disputata fuere.
Recte enim, si quid vniquam Stoici a-
pud SENECAM (*) monent, seueram
hanc *Philosophiam in remedium animi,*
non in exercitationem ingenii inuentam
esse. Vnum non dissimulo, multa
a me dicta, praecipue in doctrina *de*
natura hominis morali eius esse com-
matis, vt exulare debuissent in com-
pendio Ethico, si modo Viri illustris
& Grauiissimi D. CHRISTIANI TESTRUPII
qui *Philosophiam primam* eodem iussu
REGIO scribit, lucubratio iam lucem vi-
disset. Caeterum a Sectis omnibus alienus
sum.

(*) L. VII. de benefic. c. I.

sum. Licet enim *SENECA* (*) existimet, quemadmodum folia per se vivere non possunt, ramum desiderant, cui inhaereant, ex quo succum trahant, sic praecepta artium & disciplinarum si sola sunt, marcere, infigi velle *Sectae*; invidiam tamen esse, aut ignaviam puto, longius mittere nolle alios, vel ultro progredi, quam quousque *Sectarum* conditores sunt progressi. Neque etiam aliam umquam mihi animo sedisse sententiam novi, quam quod is demum verae non simulatae Philosophiae cultor sit, qui ad exemplum illius *IAMBlicHi*, caeterorumque Philosophorum, optime excogitatam a *POTAMONE* Alexandrino philosophandi viam ingressorum, atque hinc nomen *Eclecticorum* iure suo promeritorum, *Musicos* sibi imitandos censet, qui ita sonos diversissimorum instrumentorum temperare norunt, & ad perfectum concentum redigere, ut quae inde nascitur harmonia iucundissima prorsus sit perfecta. Nam uti in multis recte iudicavit *IULIANVS* Imperator, cuius doctrinae egregiae multas

cane-

(*) ep. 95.

caneremus laudes, nisi impio erga Christianos odio apud posteritatem famam suam ipse infamasset, *illud profecto liberius philosophandi genus non sine ratione in IAMBlichO laudavit* (*) Quemadmodum etiam commode huc trahi possunt, quae pro *Philosophia Eclectica* pronunciauit CLEMENS ALEXANDRINVS ipsemet Eclecticus Philosophus (**) *Philosophiam non dico Stoicam, nec Platoniam, aut Epicuream, & Aristotelicam, sed quaecumque ab his Sectis recte dicta sunt, quae docent iustitiam cum pia scientia, hoc totum SELECTVM dico Philosophiam. Quaecumque autem ex humanis amputata cogitationibus, adulterarunt haec, ea nunquam diuina* (adeoque nec nomine Philosophiae digna) *dixerim.* Sit igitur, quod volunt multi, *Philosophia Leibnitio-Wolffiana* ad tantum hodie prouecta culmen, vt vix quidquam ea sublimius excogitari, desiderari in ea nihil prorsus queat, a me tamen impetrare non possum, vt in eius placita conceptis verbis

(*) *Epist. 34. quae inter Opera eius a SPANHEMIO edita f. 105. legitur.*

(**) *Stromat. L. I. 6. 7.*

bis iurem. Ego enim, qui nullius cuiusquam Philosophi alumnus sum, aliam non affecto laudem, quam vt CHRISTI disciplinae omnes ingenii mei nervos submittam. Caeterum in communi Philosophorum dissensu nihil quicquam praecipuum & singulare mihi vindico, quam veritatis studium, quod quisque pro viribus suis promouere tenetur. De WOLFFIO autem, Summo hodie Viro, eiusque Antesignano, immortali LEIBNITIO, sic sentio, non verisimile esse, eos omnes veritates vidisse, nec tamen, prouti summa a DEO instructi fuere ingenii perspicacia, & acumine iudicii, ad quod pauci homines peruenerunt, negari posse, eos vidisse multas, immo plurimas. Itaque vt salua pietate ab utroque recedam veritatis quidem vis efficere poterit, vt grauem autem vni alteriue censuram scribam, nullius hominis auctoritas imperabit. Probe enim scio, aliud prorsus viris aeternitate dignissimis, qui auarum suis studiis pretium non posuere, in tam indefesso, quod omne saeculum mirabitur, verum inuesti-

uestigandi studio redhostimentum nul-
lum praestari posse, praeter nominis
famaeque celebritatem, quam rodere
velle vel sugillare vesani prorsus animi
esse duco. Quod praecipue hoc saecu-
lo fateri fas est, quo ortis illis super
recentiore hac Philosophia inter viros
doctos controuersis plurimi, qui iis
sele intromisere, *tantum indulsisse alter-
candi libidini videntur, ut parum absit,
quin castam Mularum aedem in arenam
bestiariorum, ut olim dixit LIPSIUS,
immutarint.* Sed sicuti his ipsis Duumui-
ris licitum fuit ab ARISTOTELE, PLA-
TONE, ZENONE, aliisque grauissimis ve-
teris & recentioris Philosophiae magi-
stris diuortium facere, ita si quis idem
sibi in eorum placita ius sumat, aegre id
ferre nemo poterit, praecipue cum ea
nullibi *Symbolicis Ecclesiae nostrae libris*
approbata legantur, sicuti id olim con-
tigerat (*) ARISTOTELI, de quo non modo
Pontificii magnifice sentiunt, verum eti-
am AVCTOR *Apologiae Augustanae con-*
fessio-

(*) Conf. praeter alios multos LAVNOIVS
de varia Aristotelis in Acad. Parisiensi fortuna
c. II.

fessionis () fatetur, quod de moribus civilibus adeo erudite scripserit, ut nihil de his requirendum sit amplius. Prorsus enim ad meam sententiam scripsit idem SENECA (**)* qui supra *Sectariam Philosophiam* defendit. *Quod fieri in Senatu solet, faciendum ego in Philosophia quoque existimo. Cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placet, iubeo illum diuidere sententiam, & sequor.*

De methodo vnum dicam, nimirum quod ideo rigorosa Mathematicorum vti non potuerim, quia partim pueris in scholis, partim pendulae ab ore meo iuuentuti, cui non semper tantum acumen datum est, ut cohaesionem & concatenatam veritatum seriem inspicere possit, scribo. Plane autem scientificam negligere ideo nolui, quoniam si quid vnumquam est, quod attentionem in nondum satis composito iuuenili animo acuit, id certe haec docendi & veritates tradendi ratio erit. Elegi itaque
viam

(*) *Artic. de iustificat. p. m. 62.*

(**) *Ep. 21.*

viam quamdam mediam, ne vel laboris difficultate absterream teneros animos, vel leuitate & incuria proponendorum expectato fructu prorsus excidam, idque potissimum, quoniam verum esse deprehendi, quod immortalis PVFENDORFIVS contra ARISTOTELICOS indistincte omnes, immo ipsum Magnum GROTIUM, (*) qui adhuc de reducendis *disciplinis Moralibus ad certitudinem demonstrationum* desperavit, pridem euicit, *in Moralibus aequae ac in Physicis & Mathematicis demonstrationibus aptissime locum esse.* Vtut enim circa facta, quae disciplinae morales nonnumquam praesupponunt, quin immo circa ipsam legum ad ea applicationem ob innumeras circumstantias diuersas interdum saltem probabilitas adsit, *est tamen in ipsa cognitione legum naturalium certitudo, id est, vel veritas indemonstrabilis, quae immediata perceptione apprehenditur, vel demonstrabilis, quae ex certo aliquo principio ostendi potest.* Licet nec contra illos

dispu-

(*) de Iure belli & pacis L. II. c. 23. §. I.

disputandum censeam, qui existimant, cum non tam demulcere aures, quam voluntatem emendare debeat Ethica, adeoque non de intellectu veritate aliqua theoretica imbuendo poliendoque, verum de moribus & actionibus emolliendis & ad virtutis tramitem reuocandis in ea sermo sit, quod omnes demonstrationes, quotquot sunt pallulum subtiliores operosioresque, studio evitandae sint, ne abstractioribus veritatibus ansa detur aliis, ut magis derimando ipsius demonstrationis nexu, quam de vera sui emendatione solliciti euadant, aut si quod forte demonstrationis vitium deprehenderint, id quod in rebus a sensibus remotis, & ob incredibilem personarum, temporum, locorum varietatem diuersissimis vel eruditissimis viris euenisse tot exempla probant, ipsam moralem veritatem contemptui habeant, nec ad se pertinere arbitrentur, adeoque *irritatiorem ad contentionem, frigidiorum vero erga virtutem affectum in se excitari sentiant*, iis similes, qui

- - - Virtutem verba putant, vt
Lucum ligna.

Ne vero nimis macilentum in publi-
cum prodeat hoc nostrum opusculum,
sub numeris Barbaris varia inspersimus
ab iis expendenda, qui iam excitatoris
ingenii sunt, & in vulgaribus subsiste-
re nolunt. Qua in re non solum pu-
bem diuersae indolis, quam regulari-
ter scholae publicae alunt, iuuare, &
illam, quae ante pilos sapit, & quae a
natura nouerca tardius nacta est inge-
nium, compendiolo donare volui, in
quo quod in succum & sanguinem
conuertant vtrique habeant; verum
quae sub Latino numero non apparent,
eum potissimum in finem chartae man-
davi, vt Studiosos nostros concitatis
gressibus ad sublimem doctrinae & eru-
ditionis practicae arcem contendere
iubeam, adeoque illis inseruiam, qui
antequam ad altiores scientias in no-
stra Academia admittantur, lustratio-
nem solemnem, quam *examen Philo-
sophicum* nominamus, subire debent.
Quamuis etiam hunc vsum habere pos-

fit haec nostra tractatio, vt, cum haec-
nus vi officii Ethicam lectionibus pu-
blicis interpretatus fim, impofterum
non amplius ſcribendo Auditores meos
Honoratiſſimos fatigare debeam. Cui
vero haec prolixitas diſplicet, memor
ſit illius MARTIALIS

Si nimius videor, ſeraque coronide
longus
Eſſe liber, legito pauca, libel-
lus ero.

Vale, LECTOR HVMANIſſIME, et ſi co-
natibus noſtris fauere perges, prope-
diem *Ius naturae* hac ipſa methodo
confarcinatum a nobis
exſpecta.

Q. D. B. V.

Q. D. B. V.

PROSCENIVM.

de natura & constitutione
Philosophiae moralis.

§. I.

1. **A**ctiones liberas, aut consuetudines hominum, ad legem Superioris, vel, hac cessante, utilitatis rationes relatas MORES dicimus.

§. II.

2. Disciplina quae de liberarum actionum aut consuetudinum (§. I.) affectionibus seu qualitatibus, id est, rectitudine vel disconuenientia cum lege Superioris vel commodi regulis, ex dictamine rectae rationis ita praecipit, ut voluntatem rationi obsequentem, atque exercendis officiis suis aptam pronamque reddat, PHILOSOPHIA MORALIS audit.

A

§. III.

❁ ❁
§. III.

3. Ipsa denique *affectio* seu *qualitas* ex actionis ad normam suam, legem scilicet Superioris, vel utilitatis rationes, relatione (§. 2.) proueniens, *abstracto vocabulo*, MORALITAS nominatur.

§. 4. *Voluntas* rationi obsequens atque exercendis officiis tuis apta pronaque *rationabilis* est. Hanc *rationabilitatem* ei *reddere* est *emendare* eam. Quare cernimus, quod *Philosophia moralis voluntatem emendare velit*. (§. 2)

§. 5. Quod *sanatio*, de qua *Medicina* agit, est corpori, id *emendatio*, de qua *Philosophia moralis* est sollicita, est animae: Haec igitur ad animam se habet, sicut illa ad corpus. Vtraque supponit *vires agendi naturales* variis imbecillitatibus & corruptionibus deprauatas, quibus infirmitatibus artis felicitate remotis restituitur homini pristina & integra *facultas agendi*. Cum igitur *emendare voluntatem* sit *rationabilitatem* ei reddere, (§. 4.) haec ipsa *rationabilitas* impedita, corrupta, deprauata in homine sit, necesse est. Vnde iam

EMEN-

EMENDATIONEM, quam *Philosophia moralis* intendit, (c. §. 4.) dicamus *impeditae facultatis rationi conuenienter agendi restitutionem.*

§. 6. Si igitur *voluntas hominis natura misere corrupta* non esset, *emendatione* (§. 5.) nulla opus haberet: ergo ipsa *Philosophia moralis*, quae tota ad emendationem voluntatis comparata est, (§. 4.) hominem vel solo suo nomine hortatur, vt, vnde *corruptio* haec venerit, scrutetur curate. Ast quantumque hic adhibeatur diligentia, tamen *origo mali homini explorata & perspecta reddi nequit, nisi facem ei praeferat Sacer Codex*, (*) qui de tristissimo primorum parentum lapsu, (facto nimirum historico, quod ex ingenio disci nequit, sed ex rerum gestarum monumentis & annalibus ab orbe condito consignatis, hauriri debet,) eum informat. (**)

(*) De origine mali nemo Philosophorum gentilium magis impie, quam CHRYSIPPVS sentit, si modo vere de eo refert PLVTARCHVS, quod docuerit: nul-

lam esse intemperantiam, nullam fraudem,
cuius non sit Jupiter architectus. Caeteri vete-
res quamplurimi hic moderatiores sunt,
licet non condonandum ipsis, quicquid
anilium fabularum apud eos deprehen-
dimus, quorsum illud HOMERI Lib. ult.
Iliad. figmentum merito retuleris, quasi
in Iovis limine duo iacerent dolia, alterum ma-
lorum, alterum bonorum affluentia repletum,
ipseque, cui Jupiter ex malo dederit, malus
& infelix ideo existat. Licet enim eatenus
recte sentiat PLATO L. II. de rep. quan-
do docet: DEVM, quum bonus est, mali causam
esse non posse, atque hinc sententiam hanc Poë-
tae stolidam esse, nec a peccato alienam; ni-
hil tamen melius de origine mali hic ipse
Philosophus in medium protulit. Quod
si enim MAXIMUM TYRIVM, Platonicae
Philosophiae praecipuum doctorem, au-
dimus, cuius diss. 25. inscriptionem
praefert, cum bona DEVS faciat, unde ma-
la veniant? deprehendimus, quod eius
opinio de materia corrupta, & de animae
licentia non minus DEVM omnis mali auctorem
faciat, quam haec HOMERI poësis, in
qua ipsa tamen sententia ipsi subscrip-
tere, qui inter gentiles sapientissimi
fere habiti fuere, Stoici: Vnde illud
dogma in decertationem vocatum ap.
SENECAM L. I. quaest. natur. Vtrum DEVS
quod vult efficiat, an in multis rebus illum
tractan-

❁)o(❁

tractanda desituant: & a magno artifice for-
mentur praua multa, non quia cessat ars, sed
quia id, in quo exercetur inobsequens est arti?
Nec melius PYTHAGORAS sentit, qui ubi
mentem eius recte profert EVSEBIUS L.
XIV. de Praepar. Euang. Manichaeis in
doctrina de duplici principio facem mani-
feste praetulit, docens: Principiorum al-
terum esse vnionem, id est, DEVM & bonum,
alterum Binionem, id est, daemonem & malum.
Vt similia aliorum deliria iam taceamus,
alio loco curatius exponenda.

(**) Sacra Scriptura enim quomodo post
lapsum illico hominem incesse *babi-*
tualis malitia, ita vt viribus omnibus de-
formatus omne prauarum concupiscen-
tiarum iugum misere subierit, haut ob-
scure tradit. Licet caeteroquin ne ipsi
quidem religioni Christianae in hac
relatione *de origine mali* placuerit, dubia
omnia, quae intuitu DEI *de permissione ma-*
li moralis moueri solent, remouere, sed
hic homo *abyssum imperscrutabilem sapientiae*
& libertatis diuinae detegat. Aut enim in-
quiet, DEVS praenidit hominem peccaturum,
aut non praenidit. Vltimum qui cum
SOCINO statueret, non foret Philoso-
phus, adeoque etiam refutatione nul-
la dignus. Qui igitur prius vrgent,
iam dicendo pergunt: Si DEVS, qui opta-

mus est, & ipsa bonitas, male hominem libertate sua vsurum fore praeuidit, cur creauit eum ita, vt liber fuerit? cur non libertatem omnem peccandi ei ademit? Ego, quem multum fatigauit haec cogitatio, aliud non inueni remedium, quam quod Diuus Apostolus PAVLVS ad Rom. IX. 20. 21. profert; quod ideo fateor, vt iuuentutem academicam & in hac & in aliis huiusmodi quaestionibus curiosis memorem esse iubeam saluberrimi consilii, quod IOSEPHVS SCALIGER, eruditorum sui saeculi facile princeps, quondam dedit:

Ne curiosus quaere causas omnium,
Quaecumque libris vis Prophetarum in-
didit

Adflata coelo, plena veraci DEO:
Nec operta sacri supparo silentii
Irrumpere aude, sed prudenter praeteri.
Nescire velle, quae magister optumus
Docere non vult, erudita est sapientia.

Recte enim ARNOBIVS aduersus Philosophos gentiles disputans L. II. mala vnde? inquit, quaeritis. Responsionis necessitas nulla est. Siue enim possumus dicere, siue minus valemus, nec possumus. Vtrumque apud nos parum est, nec in magnis ponderibus ducimus vel ignorare istud, vel scire. Vnum solum posuisse contenti sumus: nihil a DEO principe, quod sit nocens atque exitiabile, proficisci.

§. 7. *Vires agendi impeditas habere imperfectionem inuoluere nemo, credo, negabit. Vnde restitutionem harum virium perfectionem afferre consequitur. Facit igitur omnis emendatio (§. 5.) ad perfectionem. Ergo tota Philosophia moralis perfectionem hominis intendit. (§. 4.)*

§. 8. Atque hinc etiam PRACTICA PHILOSOPHIA nominatur, quoniam ad *ἀσκησιν* seu *praxin* tendens, non, ut *disciplinae theoreticae*, in nuda rerum scibilium cognitione, aut profundis abstractionibus subsistit, sed *salutaribus praeceptis voluntatem ad assentiendum, vitamque emendandam*, in quo ipso hominis perfectio consistit, (§. 7.) inuitat. (§. 4.) Vnde (*) etiam sola forte Philosophiae nomine digna est. (**) Hinc ceu nullus usus est balnei, quo corpus non purgatur sordibus, ceu inanis est Medicina, quae morbos ab homine abigere nescit, sic merito, teste PYTHAGORA ap. STOBÆUM laterem lauasse censentur Philosophus, qui identidem adhuc cum Medea videt meliora, probatque, deteriora sequitur. (***)

(*) Praecipue vbi ex veterum mente definire volumus Philosophiam. PLATO enim eam nominans, ἀσκησὶν τέχνης ἐπιτηδεῖς *Exercitationem artis conuenientis, & mox subiungens, τὸ conueniens esse solam virtutem; aliam quam practicam Philosophiam intelligere non potuit.* Et quando apud SENECA *ep. 94. quid Philosophia sit? quaeritur, nisi vitae lex: eaque paulo ante ep. 89. studium virtutis, studium corrigendae mentis atque appetitio rectae rationis dicitur, iterum huiusmodi praedicata soli Philosophiae morali conueniunt.*

(**) Lepide CLEANTHES in comparatione scientiarum Philosophicarum *Dialecticam* confert sepimento, *Physicam* arboribus, *Ethicam* vero fructui. Inquies, cur igitur *Theoretica Philosophia* academicam iuventutem erudiamus? Et egregiam tibi dabit responsionem SENECA: *ep. 88. non quia virtutem dare possit, sed quia animam ad accipiendum illam praeparat: qui ipse Philosophus tamen probe nouit caeteroquin, solas scire has nullius errores minuere, nullius cupiditates premere, neminem fortiozem, neminem iustiozem, neminem liberaliozem facere, de breuit. vit. c. 14. Qua in re praeclara prorsus etiam sunt, quae habet B. LUTHERVS: Non mihi, inquit, persuadebitis, Philosophiam esse garrulitatem illam*

illam de materia, motu, infinito, loco, vacuo, tempore, quae forte in ARISTOTELE sola discimus; Talia enim nec intellectum, nec affectum, nec communes hominum mores quicquam iuuant, tantum contentionibus serendis seminandisque idonea sunt.

(***) Solus igitur Philosophiae moralis scopus est, ut animum hominis a culpis, ab erroribus, a terroribus conscientiae, quatenus homini quidem datum est, vacuum reddat ac immunem. Vnde vere in ea sunt, ut Poëta ait,
Fundamenta, quibus nixatur vita salusque.

Quod mature sibi dictum putet studiosa iuventus, ne tam memoriae inscribenda esse praecepta nostra credat, quam vitae ipsi applicanda. Soli enim qui ultimum faciunt, Philosophiam moralem cum fructu discunt; quoniam quas-cumque aliquando iis subeundas partes credet patria, perpetua obseruatione constabit, quod cuius vita fulgur est, eius verba sint tonitrua. Vnde sicuti in Theologia Christiana obseruatur: verba vitae in ore concionatoris mortui mori; Psalm. L, 16. 17. sic profecto multo magis sterilis erit virtutis laus in ore Philosophi vitiosi

Quare

Hos ego doctores soleo laudare, docenda
 Qui faciunt, plus quam qui facienda
 docent.

§. IV.

9. Sumitur autem *Philosophia moralis* vel late vel stricte. Illo sensu est disciplina de moribus hominum (§. 1.) indistincte omnibus, secundum rectae rationis ductum formandis componendis-que: Adeoque & ETHICAM, & IUS NATURAE, & POLITICAM, tam publicam, quam priuatam, immo etiam PRUDENTIAM OECONOMICAM sub se complectitur. Hac vero significatione sola ETHICA PHILOSOPHICA huc spectat.

§. V.

10. Est vero ETHICA PHILOSOPHICA disciplina de homine secundum dictamen rectae rationis emendando atque perficiendo, ut ex habitu & interno virtutis amore summum, quantum naturalibus viribus possibile est, praesentis vitae bonum consequamur.

§. VI.

11. Opponitur *Ethica Philosophica*

THEO-

THEOLOGIAE MORALI, quam recte ETHICAM CHRISTIANAM dixeris, quippe quae *ex verbo DEI reuelato*, quod potissimum cruentum CHRISTI meritum nobis insinuat, voluntatem hominum SPIRITUI SANCTO obsequentem, & *exercendis officiis Christianis* aptam ita pronamque reddit, ne impietate vitae spe *salutis atque felicitatis aeternae*, quam CHRISTVS nobis promeruit, excidamus. (*)

(*) In vtraque magnam quoad necessitatem virtutis ac vitae morumque sanctionem harmoniam deprehendere licet. Vt recte huc illud CLEMENTIS ALEXANDRINI Lib. I. Strom. applices: *Vna veritatis est via, sed in eam, tamquam perennem fluuium, influunt & conueniunt aliunde alii riuuli.*

§. 12. Dicitur autem *Ethica* non tam ἀπὸ τῆς ἐθιζέουσας, *assuefieri*, tamquam a principio quodam, quam ἀπὸ τῆς ἡθικῆς, *more* tamquam a suo subiecto, quod scilicet *mores* docet. (§. 2.) Licet nec prior denominatio prorsus inepta sit, quoniam sicuti nemo repentine bonus fit, ita ad *habitu* virtutis, quem *Ethi-*

Ethica intendit (§. 10.) longa profecto assuefactione opus est.

§. VII.

13. IVS NATVRAE (§. 9.) est disciplina de homine *secundum dictamen rectae rationis* emendando perficiendoque, *ne iniusta agendo societatem humanam & pacem externam turbet.*

§. VIII.

14. POLITICA (§. 9.) est disciplina de homine *secundum dictamen rectae rationis* emendando perficiendoque, *ut boni communis vel totius reipublicae, vel aliorum concuium, vel sui ipsius in rebus innoxii commodi rationem habeat, nec sibi, nec aliis infelicitatis causa existat.*

§. IX.

15. PRVDENTIA OECONOMICA (§. 9.) est disciplina de homine *secundum dictamen rectae rationis* emendando perficiendoque, *ut in regenda administrandaque re familiari ita innoxiae utilitatis rationes obseruet, ne sibi, suaeque familiae infelicitatis causa existat.*

§. X.

§. X.

16. DICTAMEN RECTAE RATIONIS est verum, & ex distinctis notionibus proueniens *intellectus* de rebus agendis vel omittendis *secundum legem DEI naturalem*, vel hac cessante, *innoxiae utilitatis rationes* iudicium.

§. 17. Hoc ipsum *rectae rationis dictamen* plurimos admittere gradus, prouti scilicet maior vel minor in homine *intellectus perspicacia* deprehenditur, probatione, credo, non indigebit.

§. XI.

18. LEX DEI NATURALIS est decretum voluntatis diuinae *sola rationis vi* cognoscibile, agenda ab hominibus vel omittenda ex *natura* ipsorum *cum actionibus suscipiendis* collata determinans.

§. 19. Ergo *lex naturalis* (§. 18.) & *ius naturae* (§. 13.) nobis hoc loco non sunt synonyma, sed a se differunt, vt *norma* a *normato*, (§. 16.) *totum a parte*.

§. XII.

§. XII.

20. *RATIO UTILITATIS* est regula liberas hominum actiones vel consuetudines, *extra casum legis specialis*, ad *perfectionem agentis* dirigens.

§. 21. Quodsi *directio* haec ita fit, ut ex amplificato *agentis commodo* alteri cuiuspiam nullum adferatur incommodum, dicitur *utilitas agentis innoxia*.

§. XIII.

§. 22. Quicquid *rationem entis alterius in se continet*, *PRINCIPIUM* eius dicitur. Quod si igitur ens alterum in altero *rationem possibilitatis* habet, dicitur id *principium essendi*; si *ratio existentiae* eius in altero quaerenda, *principium fiendi*; si denique illud *rationem eius intelligentiae* praebet, *principium cognoscendi* nominari consuevit. Vnde confit, dictamen rectae rationis (§. 16.) *principium cognoscendi in Philosophia morali* esse (§. 2.) *Scripturam Sacram autem in Theologia morali*. (§. 11.)

§. 23. Differunt igitur *quoad principium cognoscendi Ethica Philosophica*

ca & Ethica Christiana. (§. 22.) Vnde etiam quaelibet, ceu separata ab altera disciplina, separatim tractanda est. Quod vnum, credo, declarabit, quam illi confundant *iura naturalia & positiua*, qui rationis vim circa agenda & omittenda penitus negligendam, & ex Sacris litteris haurienda censent omnia; vt taceamus alia. Sic enim non levis ingratitude erga *DEVM*, *rationis auctorem*, committitur; certe sola haec sententia abrumpit *vinculum commune & naturale*, quod cum aliis gentibus Sacro Codice destitutis nobis intercedit.

§. 24. *Ethica Philosophica (§. 10.)* igitur, *Ius naturae (§. 13)* *Politica (§. 14.)* & *Prudentia oeconomica (§. 15.)* in eo conueniunt, (I.) quod cum omnes hae disciplinae *Philosophiae moralis late sumtae* partes sint (§. 9.) omnes etiam *obsequium rectae rationis dictamini praestitum* exigant: (§. 2.) (II.) quod omnes aliud *principium cognoscendi* non habeant, quam *dictamen rectae rationis* (§. 22. iunct. c. §. 2.) hoc solo discrimine obseruato, quod in aliis magis
legis

legis naturalis (§. 18.) in aliis magis *utilitatis*, (§. 20.) & quidem *innoxiae*, (§. 21.) ob deficientem specialem legis determinationem ratio habeatur; conf. §. 26. (III.) quod omnes *hominem natura misere corruptum* (§. 6.) secundum hoc ipsum *rectae rationis dictamen emendare*, & voluntatem exercendis officiis suis aptam pronamque reddere velint: (§. 4.) (IV.) quod, cum omnis *emendatio ad perfectionem hominis* faciat, omnes etiam & singulae *ad perfectionem hominis comparatae sint*. (§. 7.)

§. 25. Sed in eo inter *Ethicam* (§. 10.) & *Ius naturae* (§. 13.) est differentia, quod *hoc qualicumque obsequio rectae rationis dictamini praestito*, etiam *externo & coacto*, contentum, *interiora cordis* non rimetur, *illa* contra fronte complicata atque rigida incedat, nec quidpiam bonum indicet, nisi quod ex imis, ut ita dicam, penetralibus *animi liberrimi*, ipsiusque virtutis sacro oestro perciti profectum. Hinc *Ethica* seuerior est, *Ius naturae* laxius: *Ethica* hominem virtutis amantem reddit, *Ius natu-*

naturæ socialem ; secundum *illam* igitur obligationis suae fundamentum non in aliis , sed in semet ipso quaerit , iuxta hoc vero ad nihil obligatus est , quod non ex societate , in qua cum aliis viuit , profluat ; in *Ethica* proprius pudor & conscientia obligationis fundamentum est , quicquid horum alterutrum dictitat , id omne plene & perfecte debet , licet quoad hanc ipsam eandemque rem in *Iure naturæ* saltem minus plena & imperfecta subsit obligatio. *Ethica* denique conscientiam hominis ab omni interna reprehensione , ac morsu conscientiae immunem seruat , *Ius autem naturæ* vitam duntaxat sceleris puram , & cui poenae nullae , nullae inculpationes externae metuendae sint , viuere docet. (*)

(*) Vnde iam quanta in officiis CICERONIS , quanta in ipsius ARISTOTELIS libris ad *Nicomachum* confusio doctrinarum regnet , facile sedulo cuius Lectori in oculos incurret.

§. 26. Si remple modo inter *Ethicam* (§. 10.) & *Politicam* (§. 14.) illud intercedit

dit discrimen, quod *Ethica* de vera singu-
 lorum hominum *felicitate* sollicita, *sum-*
mam, quae ex amore honestatis & virtu-
 tis percipi potest, *animi tranquillitatem*
 intendat, *Politica* contra non quod uni
 homini expedit, sed *bonum commune* to-
 tius reipublicae pro obiecto habeat, & *Oe-*
conomica prudentia rei familiaris conser-
 uandae augendaeue praecepta tradat,
 quae omnia non tam *summum hominis*
bonum constituunt, quam eidem suo mo-
 do *subordinata* sunt. Praeterea *Ethica*
 semper nobiscum agit *secundum dicta-*
men rectae rationis ex lege naturali, *Poli-*
tica vero & *Oeconomica prudentia* in *dicta-*
mine rectae rationis explicando *innoxiae*
utilitatis rationem habent. *Ethica* prae-
 cise vult, vt quisque sibi met ipsi, &
 quantum fieri potest, aliis *felicitatis*
maximae auctor sit, secundum *Politicam*
 vero & *Oeconomicam prudentiam* satis
 est, dummodo nec nobis, nec aliis *infe-*
licitatis causa existamus.

§. 27. Immo, quod est omnium
 maxumum, nullum tempus fingi po-
 test, quo *Ethica* (§. 10.) hominem non
 obli-

obliget. Etiamfi enim ab omnibus hominibus remotus, vitam solitariam ageret, pietati tamen, honestati, temperantiae, aliisque virtutibus erga DEVM, & semet ipsum observandis, pectus suum totum mancupare deberet, & iniecto fraeno affectibus dominari; *Iuris Naturae* (§. 13.) autem, *Politicae* (§. 14.) atque *Oeconomicae prudentiae* (§. 6.) tunc demum memor esse potest, vbi in societate vel maiori, vel minori cum aliis hominibus viuit.

§.XIV.

28. VIRES HOMINVM NATVRALES sunt quatenus *sine fide in CHRISTVM* agere aliquid vel omittere possunt: VIRES HOMINIS REGENITI vero eae dicuntur, quas *ex fide in cruentum CHRISTI meritum*, ope & gratia peculiari SPIRITVS SANCTI, accipit.

§. 29. Ergo vires hominis regeniti recte vires supernaturales dicuntur, nec ad *Philosophiam moralem* spectant, quia haec alias, quam vires hominis naturales (§.28.) dirigere nequit. (§ 10.) Nec enim homo sibi relictus quid CHRISTVS

fit, quid cruentum eius meritum nouit.
1. Cor. II. 14.

§. XV.

30. *Lex diuina naturalis*, (§. 13.) teste experientia, *multa* ab homine postulat, quae *vires eius naturales*, quales hodie post tristem protoplastorum lapsum sunt, *quam longissime* superant. Vnde mirari non debemus, quod legi huic sufficientum *rectae rationis dictamen* (§. 16.) plura agenda vel omittenda homini inculcet, quam quidem *vires eius naturales* agere vel omittere valent.

§. 31. Quo maior in homine *perspicacia intellectus* est, eo magis hunc *rigorem legis diuinae naturalis & virium sibi relictarum insufficientiam* perspicit, (§. 30. iunct. §. 17.) adeoque etiam eo facilius persuaderi sibi patitur, quod illi *secundum vires naturales in stadio virtutis suscepti labores*.

- - non animum metu,
Non mortis laqueis expediant caput.

§. 32. Jam vero cum emendatio consistat in impeditae facultatis agendi restitutione (§. 5.) consequens est, vt
Philo-

Philosophia moralis, quae tota ad emendationem hominis comparata est, (§. 4.) quoniam vires hominis naturales, quas solas dirigit, (§. 29.) tales efficere nequit, ut pares sint rigori dictaminis rectae rationis (§. 30.) *imperfecta & minus sufficiens animae medicina* (§. 5.) existat.

§. XVI.

33. Quare si vniquam DEVS serio voluit, (quod voluisse eum immensa naturae eius bonitas dubitare neminem patitur,) ut homo misere corruptus vires agendi amissas recuperet, modum recuperationis *Theologia moralis* docebit, quae homini regenito per fidem in CHRISTVM possibile reddit, quod naturalibus viribus impossibile est. (§. 11. iunct. §. 28.) Vnde, credo, *huius prae Philosophia morali praestantia* manifesto sese prodit.

§. 34. Sunt adhuc alia argumenta, quae quam longe *Christiana Ethica Ethicam Philosophicam* superet, in apri-
co ponunt, praeter vnum, quod ob
ingens suum pondus hic omittere non

possumus, a Theologis haurienda. Nimirum quae ex dictamine rectae rationis fluunt, ad normam virtutis atque honestatis compositae actiones, *felicitem* aliam anhelare non possunt, quam *quae praesentis vitae sphaera continetur*, (§. 10.) cum utique licet vel maxime immortalitatis suae consciam credamus animam humanam sibi relictam, ob solius *virtutis amorem*, eumque talem, quem ipsa ratio *ad decempedam legis naturalis valde imperfectum* cernit, (§. 30. & 31.) aeterna praestolari praemia homo nequeat; *Ethica autem Christiana*, quia ob fidem in cruentum CHRISTI meritum omnem imperfectionem, minimum quoad imputationem, remouet, (§. 33.) *huius & futurae vitae praemia valide promittit.* (*)

(*) Non quasi obseruatione eorum officiorum, quae inculcat, *vitam aeternam* promereamur, sed quod docet, quomodo fides nostra pretiosissimo EXPIATORIS sanguini inniti debeat. Quam ipsam fidem DEVS, promissorum suorum aeternum memor, praemiis sempiternis remunerare vult. Vnde
quan-

quando IUSTINVS MARTYR ad Tryphon.
*Judaicum Est reuera, inquit, Philosophia ma-
 ximum bonum & possessio, & apud DEVM
 venerabilis, quae ducit nos ad eum, & si sit sola,
 & sanctos illos beatosque efficit, qui mentem et
 donant; id vel hyperbolam sapit, vel aliter,
 quam secundum litteram est intelligen-
 dum.*

§. 35. An autem ipsa haec Philoso-
*phiae moralis insufficientia rectae rationi
 palpabilis (§. 30. & 31.) argumentum suf-
 ficiens praebet, ex quo homo sibi re-
 lictus colligat, dari verbum aliquod di-
 uinum reuelatum, eique superstructam
 Theologiam moralem, (§. 11.) quae hos-
 ce defectus suppleat, & quo pacto vi-
 res agendi sufficientes acquiri possint,
 doceat? (§. 33.) quaeestio est nimis ar-
 dua, quam quae incipientium ingenia
 exercere debeat. Nobis pia quidem
 eorum sententia videtur, qui cum CLE-
 MENTE ALEXANDRINO (*) & aliis qui-
 busdam vetustis ecclesiae Patribus do-
 cent, Philosophiam, si quis ea recte utatur,
 viam quodammodo munire ad reli-
 gionem Christianam, eiusque veritatem
 inuictis argumentis euincere, probata
 nondum videtur. (**)* (§. 29.)

(*) Verba CLEMENTIS L. I. Strom. haec sunt: *Etsi ipsa sibi sufficit, nec opis alienae eget doctrina SERVATORIS, cum sit potentia & sapientia ipsius DEI, tamen Graecanica Philosophia si accessit, non quidem validiorem facit veritatem, sed sophisticos insultus ab ea amolitur, & insidias omnes auertens SEPES & LORICA EST DOMINICAE VINEAE. Similia hisce sunt, quae CLAUDIANVS MAMERTVS L. I. de statu anim. c. 8. dixit: Animaduertamus has Philosophorum animas, quae tam remota persecutae sunt, tam perite viderunt, iccirco lumine veritatis adflatas, ut in salutem generis humani toti mundo quandoque ederetur veritatis dogma, apud rudes vero gentium mentes gentilium vteremur testimoniis: quo magis ignorantiae morbo caecata & infidelitatis frigore in quamdam glaciem durata gentilitas Evangelicae veritatis calori cederet, si eadem veritas aduersantium quoque nobis ore sonuisset. Praecipue suo modo huc pertinet, quando AVGVSTINVS c. 4. de verit. relig. adferit: Platonicae familiae Philosophos facillime omnium, paucisque mutatis fieri posse Christianos.*

(**) Iterum vellem mature studiosa iuventus discat, quam id periculosum sit, committere se huiusmodi disputationibus, quae tandem in meris logomachiis definunt. Habent profecto Chri-

Christiani, unde sublimitatem Philosophiae SALVATORIS sui probent, longe firmitus & inuictum plane argumentum, ubi tales se in vita sua praebent, quales solos Beatos praedicat OPTVMVS noster MAGISTER Matth. V. Neque enim gentilium quisquam ad hanc vitae morumque innocentiam sanctimoniamque adspiravit, neque adspirabit ad eandem alius, quam quem ipse SPIRITVS SANCTVS docebit, quid hoc sit, legere CHRISTI vestigia. I. Petr. II, 21. Quod in aliis etiam exercitationibus atque disceptationibus scholasticis, quae pro probanda veritate religionis Christianae institui solent atque suscipi, cum fructu observabit Christianae sapientiae alumnus. Praeclare omnino religiosissima ac eruditissima virgo A. M. a SCHVRMANN in εὐκλῆσις p. m. 36. Ego certe, inquit, unum efficacissimum esse scio contra Atheorum aut irrefractoriorum hominum errores argumentum, vitam inculpata, & virtutum Christianarum fulgore conspicuam, qualis illa erat Sanctae in Anglia Martyris, quae se negabat pro CHRISTO disputare posse, sed se posse pro illo mori fortiter verbis & ipso facto confirmabat.

§. 36. DEVS, eiusque aeterna voluntas & rationem possibilitatis & rationem

*tionem existentiae tam legi fidei, quae
cruento CHRISTI merito innititur,
quam legi naturali, quae ex dictamine
rectae rationis hauritur, dedit: ergo
DEVUS, eiusque sanctissima voluntas
& principium essendi & fiendi utriusque
Ethicae, Christianae scilicet & Philoso-
phicae, est. (§. 22. iunct. §. 10. 11.) DEI
autem voluntas, quod Metaphysici do-
cent, omnis mutationis expers est;
Sed *mutatio in voluntate divina* facta sit
necesse foret, ubi vel *Ethica Christiana*
doceret aliquid, quod *Philosophicae* con-
trariatur, vel *Philosophica* talia propi-
naret, quae *placitis Christianae* contra-
dicunt (*) Vnde *neutram alteri aduer-*
sari posse, utramque potius alteri opitu-
lari, & si quid discriminis superesse
videtur, *alteram supplere alteram* pa-
tet. *Utraque* scilicet emendare vult
hominem natura misere corruptum,
(§. 6. 10. 11.) *haec* ex sacra diuinorum
oraculorum pagina, *illa* secundum di-
ctamen rectae rationis; (§. 22) *haec*,
quod fide in CHRISTVM causam tan-
tae corruptionis sanat, perfecte, (§. 33.)
illa minus, quoniam corruptionem
qui-*

quidem sentit, causam tamen eius ignorat, multoque minus tollere scit. (§. 32. iunct. §. 29.) Qui ipse admirabilis consensus in causa est, ut nos quidem in tanta Evangelii luce videamur nobis ideo illius defectus deprehendisse, quo de huius praestantia atque diuinitate plenius conuincamur. conf. §. 35.

(*) Vnde quo sensu dici queat: idem esse verum in Philosophia & Theologia, patet. Qui LVTHERVUM contrarium statuisse asserunt, vel Magni Viri doctrinae manifestam vim inferunt, vel in logomachias pueriles incidunt. Idem dicendum de placitis Patrum ecclesiae: Nam TERTVLLIANVS, qui Philosophos Patriarchas haereticorum, sapientiae itidem & facundiae caupones nominavit, & de eorum ingeniis omnem haeresin animari dixit Lib. de anima c. 3. & Lib. I. aduers. Marcon. non tam veram Philosophiam reiecit, quam quidem Sophisticam culpavit. Sicut enim apud CLEMENT. ALEXAND. L. I. Strom. est: multi olim sub sacri nominis titulo erant minutarum artium rerumque aucupes, certatores & litium auidi, & flexuosarum captionum sartores; (quod genus hominum utinam hodie periisset!) Aut, si hac responsione non acquiescis, TERTVLLIA-

LIANVS non Philosophiam moralem damnat, sed nimium eius, studium & honorem, sicubi in contemptum Christianismi vergit. Recte enim Christianorum Cicero, LACTANTIUS, Instit. diuin. L. V. c. i. Philosophiam non nocere iudicat, sed *prodesse, si religione imbutus est animus*: cui adde AVGVSTINVM L. II. de doct. Christ. iudicantem: *si qua Philosophi vera dixerunt, ea ab iis esse tamquam ab iniustis possessoribus vindicanda*. Vt iis repetendis supersedeamus, quae nuper admodum diximus.

§. 37. *Philosophia moralis* emendationem voluntatis intendit (§. 4) emendare voluntatem est restituere ei impeditas vires rationi conuenienter agendi. (§. 5.) Hanc restitutionem *virium tumultuarie* fieri non posse negabit nemo. *Methodo* igitur *apta & conuenienti* fiat, necesse est. Ergo in *Philosophia morali* *methodo apta & conuenienti* opus erit. Quod etiam *ob identitatem rationis in Theologia morali* valet. (§. 11.)

§. 38. Qualis autem haec sit *Methodus*, qua in conficiendo arduo hoc emendandi hominem negotio & *Philosophia* & *Theologia moralis* vtatur, (§. 37.) anxie

xie quaeri non debet. Cum enim *Philosophia moralis* ita se ad animum habeat, vti *Medicina* ad corpus (§. 5.) & id ipsum ob identitatem rationis etiam de *Theologia morali* dici queat, (§. II. iunct. c. §. 5.) nemo in dubium vocabit, quin *Methodus Medica*, qua in ea tradenda vfi sunt Triumviri celeberrimi, BVD-DEVS, PLACCIUS & CANZIVS, vtrique *ap- prime conveniat*, quamquam praecise eam *necessariam esse*, nos quidem non perspicimus. Haftenus enim *Methodus est arbitraria*, dummodo certae, foecundae & tanto operi suscipiendo idoneae rationes, quibus voluntas hominis flectatur, molliatur atque animetur, iuste conglomerentur: id quod & *Philosophia* & *Theologia moralis* agere nequit, nisi ex *humanae naturae constitutione*, eique diuinitus instillato *felicitatis desiderio*; hoc vnico observato discrimine, quod *Ethica Christiana* ex sublimi expromissionis per CHRISTVM factae mysterio, & sempiternis, quae bonos exspectant, praemiis nova quam plurima motiua superaddat (§. 33. & 34.) rationi, quae *Ethicae Philosophicae* pro-

mus

mus condus est, prorsus incognita.
(§ 29.)

§. 39. Postulamus concedi nobis, omnem emendationem actionum futurarum incipere ab agnitione, quod in actionibus praeteritis aliquid vitii haeserit: ceu praeclare dixit SENECA: *Initium est salutis notitia peccati. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes.* VITIUM est actionis ob legem omittendae patratio, vel patrandae omissio. In vitio igitur verum cum falso manifesto confunditur. Confusio veri & falsi dicitur ERROR. In omni igitur vitio adest error, quin immo omne vitium fere ex errore venit. Vnde qui actiones suas futuras emendare vult, errores, ex quibus priores venerunt, agnoscat necesse est. Errori opponitur veritas, quin immo ipsa remotio erroris est positio veritatis. Ergo ad emendationem actionum futurarum agnitione veritatis opus est.

§. XVII.

40. *Philosophia moralis emendationem morum intendit: (§. 4.) emendatio haec supponit agnitionem veritatis.*

ritatis. (§. 39.) Sed *veritas ut veritas*, quod ex Logica notum, demum ex DEMONSTRATIONE cognoscitur. Est enim haec connexio singularum propositionum cum certis & indubiis principiis, concatenatis syllogismis ad maiorem veritatis euidentiam facta. Ergo *in Philosophia morali demonstrationibus opus est*. (*) Quod ipsum iterum ob identitatem rationis in *Theologia morali* valet. (§. 11.)

(*) *Dari in moralibus demonstrationes ipsum aiunt negasse ARISTOTELEM L. I. Ethic. ad Nicomach. c. 3. quamuis sint eruditi, qui eum defendunt. Nos facile probari posse quod Ethica admittat demonstrationes, existimamus. Ea enim, quae in Philosophia morali tam in genere, quam in specie in Ethica de moribus & felicitate hominum docentur, definitionibus declarari posse neminem negaturum credimus. Definitiones quia illis primariae rationes eorum, quae rei cuiusque conueniunt, continentur, iure suo a Philosophis ad principia prima referuntur. Ergo Philosophiae morali insunt principia. Porro hae ipsae Definitiones rite formatae ob principium contradictionis locum principiorum indubiorum tenent; quare*

re

re confit, in *Philosophia morali* non modo
 adesse principia, sed etiam ea esse indubia.
 Cum igitur principiorum ea sit natu-
 ra, ut in illis aliarum veritatum,
 quae de re quadam cognoscuntur,
 ratio contineatur, illud iam necesse
 erit, ut concessis principiis indubiis veri-
 tates aliae indubiae, quae rationem suam
 in principiis habent, concedantur. Hu-
 iusmodi veritates apud Logicos conclusio-
 nes nominantur. Vnde cum in *Philo-*
sophia morali sint principia indubitata, indu-
 bitatae quoque in ea conclusiones depre-
 henduntur. Conclusiones vero in principiis
 rationem suam agnoscunt, illaeque verita-
 tes in nexu esse dicuntur, quando alte-
 rius ratio in altera latet. Vnde in *Phi-*
losophia morali nexum principiorum cum
 conclusionibus dari patet. Talis nexus
 dicitur demonstratio. Datur igitur in *Philo-*
sophia morali demonstratio. Q. E. D.

§ XVIII.

41. *Ethica Philosophica* hominem
 ad bonum summum manuducere vult.
 (§. 10.) BONVM SVMMVM est, quod ad
 felicitatem hominis omnium maxime
 confert. Ergo *Ethica* est manductio
 hominis ad felicitatem maximam. Fe-
 licitatem homo ex innato sibi desiderio
 anhe-

anhelat. Ergo negligere *Ethicam* in nato homini felicitatis desiderio repugnat. Quod ipsum iam longe maiori iure Christianus de *Theologia morali* adferit. (§. 11.)

§. 42. Quando igitur, (quod pro dolor! experientia docet,) nihilominus *utriusque* fortia & bella ad emendandum hominem argumenta negliguntur, quando surdis auribus haut raro fabula narratur, id non *disciplinae*, sed *hominum culpa* fit, quorum parti maxumae cuticulam curare, genio indulgere, in utramque aurem dormire, & vitam acherusiam vivere dulce, tetrica contra & austeram videtur scientia, quae tot curis, tam tristi labore, tanta *rerum sensitivae incundarum iactura* in praxin deducitur.

§. XIX.

43. Inter multas autem causas, ex quibus *neglectus Ethicae* proficiscitur, mihi videntur agmen ducere (I) *naturalis stupor*, quo multi pecorum ritu antecedentium gregem sequuntur, nec qua eundum, sed, qua alii iuerunt,
C via

via incedunt, (II.) *negligentia & oscitantia in studio cognitionis nostri ipsius*, (III.) *ignorantia infinitorum malorum*, quae cum singulis peccatis *necessario* sunt coniuncta, (IV.) *erronea de peccatis venialibus persuasio*, (V.) *vana doctrina & affectata ex dogmatibus nouis & paradoxis famae atque existimationis laus*, (VI.) *peruersa liberos educandi ratio*, (VII.) *Doctorum in scholis sinistra docendi methodus*, qua magis *scientiae*, quam *vitae* ratio habetur, quaeue, vt ait SENECA, iuuenes in scholis *molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit*, & ideo non *discentes necessaria*, quia *superuacua didicerunt*, (VIII.) *defectus solidae praxeos in tanta scelerum in ciuitatibus nostris licentia & impunitate*, (IX.) *consideratio virtutis perfectae*, tamquam rei plane *impossibilis*, indeque nata *acquiescentia in observatione officiorum externorum*, (X.) *vanissima dubitatio, utrum DEVS, qui in hac vita innumera fere scelera impunita relinquit, aliquam, eamque seriam rerum humanarum curam habeat*, (*) (IX.) *falsus conceptus ex idea DEI*,
tam-

tamquam *entis sufficientissimi*, natus, (**)
denique (XII.) *non crebro satis in me-*
moriā reuocata mortis hora. (***)

(*) In hoc ipso enim labyrintho omnium
hominum rationi in extricabili multi
ratiocinantur cum BOËTHIO *de consol.*
Phil. L. I. prof. 4. p. II. Deteriora velle,
nostri fuerit fortasse defectus, posse vero contra
innocentiam, quae sceleratus quisque conceperit,
inspectante DEO fieri, monstri simile est: Vnde
haut iniuria tuorum quidam familiarium quae-
sivit: Si quidem DEVS est, unde mala? bona
vero unde, si non est? Omnis, fateor,
quae contra hanc obiectionem a ratio-
ne paratur, medicina sterilis haecenus
mihi visa est, neque eluctandi per
haec impedimenta a iam ego metho-
dum, quam eam, qua in simili fere ten-
tatione usus est vir diuinus ASAPH Psalm,
LXXIII, 17. inueni.

(**) Quasi scilicet posita natura diuina suffi-
cientissima praedita beatitate poni ne-
cesse esset, quod iam ille vt elegantioris
poëseos, sic impietatis vefanus artifex
LVCRETIVS, audacter satis pro furore suo,
qui decet porcum ex EPICVRI grege, ad-
seruit:

Omnis enim per se Diuum natura necesse est
 Immortali aevo summa cum pace fruatur,
 Semota a nostris rebus, seiunctaque longe.
 Nam priuata dolore omni, priuata periculis
 Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri
 Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

(***) Quantum mortis meditatio ad ve-
 ram sapientiam conferat, veteres non
 ignorarunt; & scite profecto, vt solet
 SENECA ep. 26. Egregia, inquit, res est, mor-
 tem condiscere. Meditare mortem qui dicit,
 meditari libertatem iubet, ac in libro de
 breuit. vit. c. 7. monet, vita tota dispen-
 dum esse mori; quid quod ipse PYTGA-
 GORAS, Philosophorum Coryphaeus,
 Philosophiam μελέην θανάτου meditatio-
 nem mortis consuetudinemque moriendi dixe-
 rit. Quod licet ex errore infra ad §.
 100. notando venerit, tamen vbi ho-
 mines perpenderent illud sedulo,
 impossibile prorsus foret, vt simil-
 limi pueris sint, quibus omne ludicrum in pre-
 tio est, vtque honores, opes, famam (quid
 enim aliud naec omnia, nisi lusus?)
 tantum affectent, tanti aestiment, ac illi
 nuces, talos, trochos.

CAPVT I.

De Natura hominis moralis.

§. 44. **N**ihil a DEO immortalis in-
utile, nihil frustra condi-
tum esse concedet nobis
quilibet, qui DEVM, ens summum
& sapientissimum, agnoscit. Inde
quicquid rerum unquam creatum est,
id omne in certum aliquem finem pro-
ductum esse censendum omnino. Finis
hic operationes quasdam respicit, ad
quas peragendas & producendas res
quaelibet a SUMMO NUMINE
apta reddita est atque idonea. Tales
operationes requirunt vires & potentias
operandi: Quare iam rebus singulis
propriis suis potentias & virtutes in-
esse deprehendimus, quae a principio
aliquo interno, eoque actiuo produci
& pendere dicuntur. Hoc principium,
quod vulgo naturam dicunt, sensus
nostros externos effugit quidem, ope-
rationibus tamen suis & effectibus ita se

prodit, vt licet quid sit ignoretur, causam tamen horum effectuum illud esse negari queat a nemine.

§. XX.

45. NATURA igitur nobis est *principium actuosum internum*, ex quo vnus cuiusuis entis *essentia*, *actiones* & *operationes* pendent. (§. 44.)

§. 46. DEVS est *caussa* rerum omnium, quae existunt, *prima*, quod in *Theologia naturali* docetur. Vnde quo iure quauē iniuria Stoici DEVM *naturam* dixerint (*) patet (§§. 44. & 45.) quod vtrum distinctio inter *naturam naturantem*, vt aiunt, & *naturatam* excuset, videant illi, quibus eam defendere volupe est. (**) Nobis enim haec loquendi formula infra DEI dignitatem esse videtur.

(*) Disertis verbis SENECA Lib. II. *quaest. natur. c. 45. vis*, inquit, DEVM NATURAM *vocare? non peccabis. EST ENIM EX QVO NATA SVNT OMNIA.* Vnde quando PLATO docuit ἢν φύσιν μετὰ λόγον, καὶ σὺν λόγῳ καὶ νῶ, τὰ πάντα διακοσμεῖν: *Naturam iuxta rationem, & cum ratione ac mente, cuncta adornare: non est, vt cre-*

credamus, quasi is fortuito omnia gignit
& conseruari statuisset, cum potius haec
alicuius Diuinitatis concursus inuoluant.

(*) LACTANTIUS certe non modo hoc
excusare, sed & probare videtur: Cum
enim varios veterum in Theologia erro-
res confutasset: Melius, inquit, Stoico-
rum omnium acutissimus SENECA vidit, nihil
aliud NATVRAM esse, quam DEVM. L. II.
Instit. Diuin. c. 11. Et L. VII. c. 3. totus
in eo est, vt hanc doctrinam Stoico-
rum nobis explicet, dicens: Stoici natu-
ram in duas diuidunt partes, vnā, quae effi-
ciat, alteram, quae se ad faciendum tractabilem
praestet. In illa prima esse vim faciendi docent,
in hac materiam, nec alterum sine altero esse
posse. Ita isti VNO NATVRAE NOMINE res
diuersissimas comprehendunt, DEVM & MVN-
DVM, artificem & opus.

§. 47. Homo ad se ipsum atten-
dens facile obseruat, se vel ope membro-
rum externorum, veluti manuum, pe-
dum &c. vel ex impetu & impulsu par-
tium internarum, veluti cordis, ventri-
culi &c. varias infinitasque suscipere pos-
se mutationes, & motus ciere innumeros,
immo admiranda prorsus peragere: Ani-
maduertit etiam quamplurimas & longe
magis admirandas operationes sentiendo,

ideas repræsentando, meditando, notiones formando, attendendo, reflectendo, fingendo, imaginando, iudicando, abstrahendo, ratiocinando, affirmando, negando, dubitando, inueniendo, volendo, nolendo, appetendo, auersando, voluptatem & taedium capiendo &c. in interioribus suis sese prodere.

§. 48. Quin immo si iam ulterius in contemplatione sui progreditur, illud etiam deprehendit, *motus* hos, has *mutationes* (§. 47.) non esse vnus eiusdemque generis, neque enim difficile est animaduvertere, esse motus quosdam, qui fiunt *homine inscio & inuito*, quosdam vero fieri non posse, nisi *accedente eius voluntate*, alios denique partim a *Mechanismo corporis*, partim a *voluntate* ita determinari, vt *necessitatem* illam, quam in iis deprehendimus, *circumstantiæ* quaedam *externæ* produxerint. Priores motus iam doctrinae ergo dicimus *motus necessarios*, seu *naturales*, medios *voluntarios*, ultimos *mixtos*. (*)

(*) Sic

(*) Sic enim, vt ab his incipiam, tactis carbonibus candentibus homo *necessario* dolorem sentit, quamuis a circumstantia externa scilicet ignis illius, quem pruna alit, vi acer morsus doloris pendeat. Sic secundi generis exemplum habemus, in cibo & potu, quem quidem moleste vellicante stomacho sumimus, interea tamen nemo edit, nisi volens; idem de loquela, de ambulationibus, & innumeris aliis motibus obtinet, qui *libere* velle semper supponunt. Econtra, vt etiam primi commatis illustrationem habeas, videre, olfacere, audire, cibum absumptum rite facta digestionem in succum alimentitium conuertere, indeque per venas distribuere in nutritionem corporis non perinde est nostri arbitrii, sed a partium corporis conformatione atque organorum structura pender.

§. 49. Denique nouis attentionibus detegit, *sensiones, ideas, notiones, meditationes, fictiones, imaginationes, ratiocinationes, affirmationes, negationes, dubitationes, inuentiones, appetitiones, auersationes, voluptatis & tae-*

dii perceptiones &c. (§. 47.) apud se non modo ex rebus extra se positis, & per organa sensuum, oriri, verum etiam per vim repraesentatiuam in ideis abstractis, nullisque sensibus perceptilibus versari, adeoque se non de materialibus & corporeis saltim cogitare & iudicare, verum etiam immaterialia & incorporea rimari, contemplari, & vtrobique pro re nata bonum appetere vel malum auersari posse.

§. 50. Tandem etiam ex his in corpore suo obuiis mutationibus, actionibus & operationibus quasdam ita comparatas esse intelligit, vt sibi cum aliis corporibus animatis aequae ac inanimatis communes sint, vt quae ex *potentia crescendi* veniunt; nonnullas vero saltim in corporibus animatis, sed ratione carentibus, veluti brutis euenire cernit, vt quae ex *potentia sensationis, imaginationis, generationis*, omnibusque *necessariis motibus corporis* fluunt, & secundum regulas *structurae corporis conuenienter* fiunt; (§. 48.) alias denique *tantae dignitatis esse* animaduertit, vt ab

ab omnibus notis corporibus vel iis
solis distinguatur, quales sunt quae *poten-*
tiam repraesentatiuam & cum hac con-
iunctas *intelligendi, volendi, auersandi* &c.
facultates (§§. 47. & 49.) praesupponunt.

§. 51. Hoc omne vero, quicquid
vel in se vel extra se sentit, commode
ad haec tria refert, ad *extensionem*,
ad *energiam* siue *vim operandi*, & ad *vim*
repraesentandi sibi aliquid cum distincta
conscientia repraesentationis. (§. 50.)

§. 52. *Extensio* (§. 51.) supponit com-
positum ex entibus, quorum quodlibet
possit vt separatim existens concipi. Er-
go in omni *ente extenso* est *multitudo*
entium, nec igitur *entia qua entia ex-*
tensa sunt, sed *quatenus* sunt *multa*.
Tale *compositum ex entibus, quae mul-*
titudine sua quantum extensum faciunt,
dicitur CORPVS. (*) *Entia* autem ea sim-
plicissima & *quasi ultimae particulae*, ex
quibus corpora composita sunt, dicuntur
ELEMENTA, quorum vnum quoduis sua
gaudere *natura*, adeoque separatim
existere, & tamquam separatim exi-
stens

stans peculiariter concipi posse, caeterum autem nec vltiores partes, quae separatim existere queant, admittere, nec magnitudinem seu quantitatem extensam vel figuram habere, nec diuidi posse, nec spatio certo comprehendi, nec denique motu intestino regi, iam facile liquet.

(*) Ceu hic aliquid docere possunt operationes Chymicorum, quippe quibus clare detectum est, posse quoduis corpus in minores & minimas, immo adeo exiles particulas redigi, vt nisi plurimae earum coniunctae & congestae sint, oculos visumque acutissimum effugiant.

§. 53. Illud *quantum extensum* in corporibus (§. 52.) in sensus externos incurrit, & MATERIA dicitur. Huic *visibili materiae forma Physica* imbutae, & per naturam (§. 45.) suam determinatae vtrum illam vim operandi & repraesentandi sibi aliquid cum conscientia repraesentationis (§. 51.) iure quodam tribuere queas? age, iam dispiciamus paullisper. Cum enim vt in *Philosophia prima* demonstrari solet, omnium rerum,

rerum, quae fiunt, *ratio* detur necesse sit, cur fiant, curque ita fiant, nec aliter, etiam horum *motuum* (§. 47. 48. 49. 50.) quos ad *utramque* hanc *vim* commodè referri posse diximus (§. 51.) nisi *quid mysterii* subfit, *ratio sufficiens* detur necesse erit.

§. 54. Licet itaque in *Ethica* disquiri praecise non debeat, an detur aliqua *subtilis materia* per uniuersum mundum diffusa, ut *uniuersale* quoddam caeterorum *crassiorum mouens*? nos tamen quia actum agere non semper laude omni caret, forte extra oleas non versabimur, ubi postulamus, concedi nobis, si vel maxime existeret talis *materia*, ipsam tamen aequè ac uniuersam *naturam corpoream* operari vel agere non posse *vi propria*, quoniam omnis *materia compositionem ex elementis* supponit, (§. 53. iunct. §. 52.) compositio *contingentiam*, seu existentiam temporis alicuius, quo facta primum est, redolet, *contingentia* autem satis euincit, quod aliquid non *sui ipsius causa* sit, sed a *superiori causa* pendeat.

deat, adeoque *vi propria* agere nequeat, sed eas, nec maiores quam *a sua causa* accepit vires habeat. Unde ubi *causam* hanc omnium *primam* DEVM dicimus, conclusio sponte sua fluet, *nullas vires agendi materiae tribui posse, nisi quas a DEO, largitore suo, acceptas tulit.*

§. 55. Vtrum autem materia agat *virtute voluntatis divinae uniuersalis mota* vel acta, adeoque *nutus Diuini efficacia* opera naturae omnia *per materiae diuersas structuras* a DEO in prima creatione sapienter formatas & potenter sustentatas ita vnice peragantur, vt re curate considerata tam *in minimo illo naturali corpusculo*, quam *in maiori hoc elementari*, quin etiam *in maximo isto supralunari mundo*, consequenter vno verbo *in uniuersa natura corporea* nulla detur virtus, potentia aut facultas, vere operatiua, aetiua & efficiens, quam ipse iussus Diuinus a prima rerum omnium creatione in omnia tempora efficacissimus *sub certis conditionibus operans, agens & mouens omnia?* mihi qui-

quidem quaestio problematica amplius non videtur, qui ita credere soleo, DEVM quidem elementis, ex quibus corpora constant, (§. 52.) *perpetuos conatus novos modos producendi* indidisse, adeoque vim eorum plurium iunctim sumtam constituere *vim compositam motricem* in corpore ex illis composito obuiam, per consequens *ipsum DEVM non praecise concurrere in determinandis singulis corporum mutationibus & actionibus*, *suppeditare autem* *Physicum*, cum totam corporum naturam, non laborioso, sicuti quidem id foret, si perpetuo noua rerum creatio fieret, sed *simplici voluntatis suae actu, in perpetuo motu & vi ipsis congenita* (§. 54.) *conseruat*.

§. 56. Quare vt meditationi huic abstractiori, quam forte non fatigare debere iuuenum ingenia dices, imponamus colophonem, vnum hoc notasse sufficiat, quod supersedere & carere queamus omnibus illis somniis de *principio* quodam, vt dicunt, *hylarchico*, & explodere quicquid alii de *natura* quodam *plastica* quondam sunt philosophati, quin

quin & deliria illa fictitiorum numi-
 num, *Archei* vel *Cardimelechi*, (hem
 quam inania vocabula in re maxime
 seria!) impune ignorare, immo lacrum
 illud, quod etiam huc referri solet, i-
 gnorantiae Medicorum asylum, *mor-*
borum scilicet *medicatricem crisin*, abs-
 que iudicio iudicium suum exercen-
 tem destruere, & tamen causam *ener-*
giae, quam *in materiali corpore* depre-
 hendimus, indicare atque detegere,
 ubi modo materiam, prouti a DEO con-
 dita est, contemplamur. (§. 55) Quam
 ob rem amplius nihil restat, quam ut
 dispiciamus, an non eadem materia,
 quae *virtute voluntatis Diuinae uniuers-*
alis mota & acta agit (dict. §. 55.) etiam
vi repraesentandi sibi aliquid *cum distin-*
cta conscientia repraesentationis (§. 53. &
 51.) a suo conditore & fabricatore, DEO
 Optimo Maximo, sit praedita. Quod
 ipsum adhuc breuem a nobis attentio-
 nem efflagitabit.

§. 57. *Omne corpus est substantia*
in longum, latum & profundum exten-
sa, id est, ex pluribus entibus compo-
sita.

sita. (§.52.) Huiuscemodi substantiae adfectiones pendere a dispositione, figura, structura, magnitudine, situ & motu partium nemo forsitan cum ratione negabit. Vnde quaecumque in eo eueniunt *mutationes secundum communes motus regulas* euenire palam erit. *Corpus igitur compositum erit totum, partes eius erunt singula membra.* Vnde *quicquid de corpore praedicatur, vel toti competere debebit, vel partibus.* Iam vero *partium* iterum alia sunt praedicata *materialia*, alia *formalia*. Haec *partibus* competunt propter suam compositionem, adeoque non omnia, quae in partes has, qua partes cadunt, statim etiam eis competunt, qua non amplius *ut partes*, sed *ut res peculiariter existentes* considerantur; Illa vero *extra suam compositionem*, vel certe non *vi ipsius compositionis* partibus competunt, adeoque non tam *in partes qua partes* cadunt, sed qua *res*, quae etiam *peculiariter existere* possunt; & ex consequenti *praedicata materialia* toti aequae ac *partibus* conueniunt. Sic *diuisibilitas*, sic *extensio* est *praedicatum partium corporis materialis.*

le, contra circulatio sanguinis, praeparatio chyli est earumdem praedicatum formale. Vnde licet de stomacho praedicari queat, quod primarias partes in praeparatione chyli habeat, tamen vbi stomachum extra corpus viuum fingis, nihil aget, licet idea extensionis, diuisibilitatis ei adhuc conueniat. Sic porro manus agilitate mira gaudet, quae tamen a corpore separata amplius per se flexilis non est, etiamfi extensum quid vel diuisibile maneat, & haec causa est, cur nullum praedicatum formale totius concipiatur, nisi integra compositio totius supponatur.

§ 58 *Vis repraesentandi sibi aliquid cum conscientia repraesentationis (§. 51.) consistit in potentia seu facultate se ipsum ab obiectis per sensus & organa sensoria repraesentatis atque haec vicissim pro re nata a se inuicem ita distinguendi, vt quis formatis perpetuis rerum characteribus non solum in ipso repraesentationis actu, ope reflexionis seu attentionis, tam perceptionis rei repraesentatae, eiusque impressionis, quam*

quam innumerarum diuersitatum, quae in *repraesentationibus* rerum praesentium vel praeteritarum obuias deprehenduntur, notitiam impressam habere, verum etiam *absentibus* iisdem *obiectis* eorundem *imaginem* toties quoties voluerit *reproducere*, & ubi *actu reflexionis compositae* vel antea factas vel praesentes *repraesentationes* & impressiones secum confert, easdem non semet ipsum, sed aliquid extra se separatim existens esse *intelligere*, & exinde prouti in iis aliquid *appetitu* & *auersione* dignum deprehenderit, *velle* illud aut *nolle* queat. *Actum reflexionis compositae* super rebus repraesentatis vulgo dicimus *COGITATIONEM*, ipsum vero *obiecti percepti repraesentamen* *IDEAM*. Ergo breuissimis talem *VIM REPRAESENTANDI potentiam cogitandi cum distinctione sui ipsius ab ideis*, & *idearum a se inuicem* definire possumus.

§. 59. *Corpori extra suam compositionem, ipsamque structurae omnium partium & membrorum cohaesionem nullam prorsus competere energiam, vel*

solus aspectus hominis mortui probabit. Vnde nemo *corpori qua corpori* vim operandi tribuet, sed eam eatenus, quatenus ab indole structurae suae, vi naturae a DEO indulta (§. 55.) pendet, operationibus suis sese exserere (§. 51.) existimabit. Iam autem *vis repraesentandi cum repraesentationis conscientia* (§. 58.) procul dubio *vim operandi* praerequirat, quoniam in omni repraesentatione actus reflexionis occurrit, qui absente vi operandi fieri nequit. Quod si igitur *energia corpori qua corpori* non competit, nec haec *vis repraesentandi corpori qua corpori* competet. Vbi itaque nihilominus corpori eam velles tribuere, postulabis procul dubio, quod *corpori propter structuram suam* competat. Sed quaecumque *mutationes corpori propter structuram suam* competunt, eae omnes *secundum communes motus regulas* eueniunt. (§. 57.) At enim *repraesentationes cum distincta conscientia repraesentationis* secundum communes motus regulas euenire vel ideo si ne summa temeritate non dixeris, quia

quia quamcumque dispositionem, figuram, structuram, magnitudinem, situm & motum partium corporis conceperis, tamen nec *cogitationem*, nec *ideam* (§. 58.) adeoque etiam nec *conscientiam cogitationis vel ideae* concipes, sed omne illud *repraesentationis negotium* semper aliquid a sensibus tuis remotum esse intelliges. Ergo ipsi corpori etiam propter structuram suam hanc vim repraesentandi non tribues. Quicquid autem nec corpori, qua corpori, competit, nec corpori propter structuram suam tribui potest, illud corpori plane non competit: Ergo haec *vis repraesentativa nullo modo in corpus cadit*; ergo corpus cogitare tam est absurdum, ac credere, plantas & arbores cogitare, sicuti plantas gaudere anima sensitivam olim somniarunt nonnulli. (*)

(*) Quod Manichaei ipsis plantis animam tribuerint sensitivam ex AUGUSTINO patet, cuius locum integrum ex Libr. de haeres. c. 46. recitabimus: animas, inquit, & in pecora redire putant, & in omnia, quae radicibus fixa sunt, atque aluntur in terra. Herbas enim atque arbores sic putant vivere, ut vitam, quae illis inest, &

sentire credant, & dolere, cum laeduntur, nec aliquid inde sine cruciatu eorum quemquam posse vellere aut carpere. Propter quod etiam agros spinis purgare nefas habent. Unde agriculturam, quae omnium artium est innocentissima, tamquam plurium homicidiorum ream, dementes accusant. Idem quoad animam sensitivam plantis tribuendam censuere FRANCISC. PATRITIVS & THOMAS CAMPANELLA.

§. 60. Vix autem homo competere sibi vim repraesentandi cum conscientia repraesentationis (§. 51.) ex admirandis illis mutationibus, quae ex ideis & cogitationibus in interioribus suis sese produnt, (§§. 49. 50.) & quas tantae dignitatis esse animadvertit, ut iis solis ab omnibus notis corporibus distinguatur (§. 51.) colligit, & in naturae corporae ad cogitandum inhabilitate rationem eius sufficientem quaeri non posse animadvertit, (§. 59.) quin praeter illud materiale corporis principium (§. 52.) aliud quodpiam, vi cuius haec omnia peragantur, quodque & sui ipsius, & aliarum rerum extra se positarum tam materialium, quam immaterialium conscium fit, & ex earum contemplatione pro re nata tam ad

ad appetendum, quam ad aduersandum
stimulos sentiat, adesse intra corpus
suum colligat, atque ope & virtute ha-
rum *operationum idealium* (§. 59.) conii-
ciat *principium* illud aliquid *incorporeum*
atque *immateriale* esse, & sic tandem
rite subducto calculo inferat, se
compositum quoddam esse ex machina
quadam organica & materiali, quam
CORPVS appellamus, & *principio quo-*
dam incorporeo atque immateriali,
nullisque sensibus externis palpabili vel
conspicuo, quod ANIMAM dicimus.

§. XXI.

61. Cum vero illud, ex quo vnus cu-
iusuis entis actiones vel operationes pen-
dent, *natura* eius sit, (§. 45.) in complexu
corporis & animae *naturam* cuiusuis
hominis consistere palam est. (§. 60.)

§. 62. *Dualistae* vocantur, qui
vbi de mutationibus in hominibus
obuiis (§§. 47. 48. 49. 50. & 51.) phi-
losophantur, earum causam mox in
corpore, mox in *anima* quaerendam
esse contendunt. *Monistae* vero, qui
uni soli substantiae omnes has mutatio-

nes tribuunt. (*) Horum alii *animam* quidem *ens sui conscium* esse credunt, illud ipsum ens tamen in subtilissimis fluidis quaerunt, atque hinc *materiale* (§. 53.) & *corporeum* (§. 52.) esse censent, quare etiam *materialistae* dicuntur; alii omnes mutationes corporum non realiter existentium phaenomena somniant, & pro ideis (§. 58.) venditant cuncta, qui propterea *idealistae* audiunt. Nos cur cum *materialistis* non sentiamus, §. 60. exposuimus, cumque *idealistarum* doctrinam ea, quae §. 58. dicta sunt, non admittant, patet vel tacentibus nobis, quod ingenue fatemur, nos hactenus sentire cum *dualistis* (§§. 60. & 61.)

(*) Licet enim sint, qui *tertiam* adhuc *substantiam* superaddant, inter *animam* & *spiritum* distinguentes, sola tamen distinctio inter *spiritum animale* & *mentalem* probabit, totam controuersiam reuera ad Logomachias pertinere.

§. 63. Quando de ente aliquo alteri *quoad essentialia* in omnibus simili, tamen *quoad attributa accidentalia* illud affirmari potest, quod de altero ente *quoad eadem attributa* affirmari nequit, naturali concludendi ratione
con-

consequitur, ens illud cum altero *identitate simplici* idem amplius non esse, potius ceu *separatum quid* & ab altero distinctum existere. Iam autem *entia similia* quorum alterum ab altero siue *ratione temporis*, siue *ratione loci* separatum est, ita sunt comparata, vt quod de vno affirmatur, negari de altero debeat. Ergo talia entia sunt *distincta*. Quod si igitur & corpora hominum & animas eorum consideramus, idem quidem *specie* vel *similitudine* in omnibus deprehendimus, sed quam absurdum id foret dicere, corpus Erasmi idem esse ac corpus Martini identitate numeri, tam id est ridiculum, statuere *animas omnium hominum*, quae idem *identitate speciei* vel *similitudinis* sunt, idem etiam *esse identitate numeri, loci, temporis*. Quare quoniam si ad corpus, quod inhabitat, respicias, de anima Erasmi affirmari quid potest, quod negari debet de anima Martini, & de omnium hominum, solo Erasmo excepto, animis, necesse est, vt concedatur, *singulas singulorum hominum animas distinctas a se inuicem esse*, & quamlibet earum *peculiarem esse substantiam*.

stantiam, seu quod idem est, quemlibet hominem *peculiarem animam* habere, (§. 61.) ac per naturalem consequentiam verum non esse illud per SPINOZAM reuiscens dogma ineptissimum, (*) *unam saltem omnium hominum animam existere.*

(*) Quod pridem ante SPINOZAM hoc dogma in orbe Philosophico cognitum fuerit, vel sola LEONIS X. Pontificis Bulla de XIX. Octob. A. C. 1513. probat, ubi sententia haec disertis verbis, tamquam impia, damnatur, imposita omnibus credendi necessitate, *quod anima pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis & multiplicata & multiplicanda sit.* PETRUM ABELARDUM idem docuisse, immo Scotistas non multum ab hac opinione recedere, probarem, nisi memor essem, me non *Historiam Philosophicam*, sed *Philosophiam moralem* scribere.

§. XXII.

64. CORPUS HUMANVM est *substantia materialis composita* (§. 52.) partibus mobilibus & ad varia applicabilibus, tamquam destinatis ad vsum certum, operationesque & functiones aliquas obeundas *organis* constans.

§. XXIII.

§. XXIII.

65. ANIMA HUMANA est *substantia immaterialis seu incorporea per vim repraesentatiuam* (§. 59.) & sui ipsius & aliarum rerum extra se positarum concilia, atque hinc *facultate cogitandi, cogitationum suarum & perceptionum conscientiam seruandi*, & *pro re nata volendi atque auersandi* (§. 49.) praedita.

§. 66. Omnia entia vel composita esse ex aliis elementis, adeoque extensa, (§. 52) vel simplicia & ex nullis elementis composita, adeoque intensa dici, in dubium forte vocabit nemo. Illa partes habent extra partes, horum partes intra se sunt, & idealiter saltem atque per abstractionem non ut quid, quod separatim existere posset, sed ut facultates, gradus siue potentiae peculiare concipi possunt. Compositio huiusmodi partium extra partes facit quantum extensum; quantum vero, quod talis compositio partium, facultatum seu potentiarum intra se habet, nominatur quantum intensum. Supposito quanto supponitur mensurabilitas, nullum enim datur quan-

quantum, quod non fit *mensurabile*. Ergo & *entia extensa* & *intensa* sunt *mensurabilia*. Sed in entibus extensis adest *materia visibilis* forma *Physica* imbuta, (§. 53.) entia autem intensa *idealiter* saltem concipi possunt, ergo *materia visibili* carent. (§. 60.) Vnde eorum *mensuratio* per graduum numerationem fit, ut quo plures adsunt gradus, eo maius sit intensum. Contra entium extensorum *mensuratio* fit prouti in latum, longum vel profundum sunt *extensa*.

§. 67. Quicquid de *elementis* praedicatur, de iis praedicatur vel quatenus *elementa*, id est *entia simplicia* sunt, vel quatenus multitudine sua *quantum extensum* seu *corpus* (§. 52.) conficiunt: At enim *corpus non cogitat* (§. 59.) ergo non cogitare plurium *elementorum compositioni* non tribues. Quod si igitur *elementis* competeret potentia cogitandi, competeret ea ipsis extra eam compositionem, quam multitudine sua faciunt, adeoque competeret ipsis *simpliciter*, quatenus *elementa*, id est *entia simplicia* sunt. Iam autem nulla dari posset

ra-

ratio, cur in coalitione plurium elementorum facultas haec non aequè retineri potuerit, ac quidem perpetui conatus novos modos producendi (§. 55.) fuere retenti; ergo concludere licet, *facultatem cogitandi etiam elementis quæ talibus non competere.* A cogitandi facultate pendet & *intelligere*, & *velle*, (§. 58.) ergo *elementa nec intelligunt, nec volunt.* Sed *anima humana & cogitat, & intelligit, & vult;* (§. 65.) ergo *anima non constat ex elementis.*

§. 68. *Omnis materia est diuisibilis.* (§. 57.) Quod si igitur anima materia esset, anima etiam esset diuisibilis. Si *anima* diuisibilis foret, aequè plures vna animae in corpore possent concipi, ac id possibile est, in vno corpore singulas eius partes seu membra, ceu peculiariora corpora, sibi repraesentare. Qui *possibilitatem plures vna animas in corpore concipiendi* concederet, concederet etiam vnam quamque huius generis animam *cogitare, velle, consciam sibi esse, &c.* (§. 65.) adeoque hoc admissio plures vna *cogitationes, voluntates, conscientiae &c.* in homine existerent. Si hoc
ite-

iterum largitur, aut idem cogitarent & vellent omnes hae animae, aut altera ab altera interdum tam in cogitationibus, quam in volitionibus &c. dissentiret. Prius ob tantam hominum corruptionem (§. 6.) vix licet sperare, posterius ergo haut raro eueniret. (*) Qua propter vbi anima aliquid ab altera diuersum *cogitare, velle, conscia sibi esse* posset, *existerent ideae in ideis*, nec vlla vquam daretur *certitudo cogitationis, volitionis, conscientiae*, quin ob multitudinem harum facultatum perpetua in homine foret rerum omnium confusio. Atqui posterius & absurdum est, & voluntati diuinae sapientissimae repugnat, quoniam impediret hominem, quo minus secundum finem a DEO sibi constitutum intelligat, velit, conscius sibi sit. Ergo absurdum etiam est *animam esse materiam*, potius contrarium verum, *animam esse immaterialem*.

(*) Equidem veterum nonnulli, quoniam tam diuersas in vno homine inclinationes deprehendebant, duplicem in eo animam somniabant, *bonam* alteram, alteram, *malam* ceu id discimus ex XENO-

PHON-

PHONTE quem in *Cyropaedia* L. 6. p. m.
 § 4. ita philosophantem audimus. Nam
 una si esset anima, non & bona simul esset &
 mala, neque res pariter honestas & turpes ama-
 ret, neque simul eadem & vellet & nollet fa-
 cere. Sed est manifestum, duas esse animas,
 & ubi sane penes animam bonam est imperium,
 honestae res suscipiuntur, ubi vero penes ma-
 lam, res illa turpes aggreditur. Sed quis
 non videt manifeste, comitti ab eo ob-
 ignorationem originis mali argumen-
 tationem a causa non causa ut causa.

§. 69. *Entia simplicia* & ex nullis
elementis composita habent partes intra
 se, scilicet *facultates* & *potentias*,
 (§. 66.) secundum quas mensurantur.
 In *Pneumatologia* talia *entia simplicia*,
 quae praeter conatus novos modos
 producendi facultate intellectus & vo-
 luntatis praedita sunt, dicuntur SPIRITVS.
 Ergo inter *prima corporum elementa*
 (§. 52.) & *spiritus* est similitudo quoad
simplicitatem & quae cum ea coniuncta,
 v. g. quod magnitudinem vel figuram
 non habeant, partes extra partes se-
 paratim existentes non admittant, di-
 uidi nequeant, &c. (2.) quoad conatus
 novos modos producendi (§. 55. iunct.
 §. 52.)

§.52.) sed *elementa* nec intelligunt, nec volunt, (§.67.) ergo *intellectu & voluntate spiritus a primis corporum elementis differunt.*

§. 70. *Entia simplicia*, quia ex nullis elementis composita sunt, opponuntur *entibus ex aliis elementis compositis.* (§. 66.) Quicquid *incorporeum & immateriale* est, est etiam *ens simplex*: Anima humana est substantia immaterialis seu incorporea, (§§. 65. & 68.) ergo *anima humana est ens simplex.* Corpus humanum contra est substantia materialis, & ex aliis elementis composita, (§. 64.) ergo *corpus humanum* eatenus animae rectae opponitur, ut vi huius oppositionis aliquid ab anima realiter distinctum sit, adeoque utrumque tamquam diuersum quid ab altero existat. Quicquid igitur de *entibus ex aliis elementis compositis* dici potest, illud etiam dici potest de corpore humano; (§. 57.) & quicquid in genere *de ente simplici* dici potest, illud etiam dici potest de anima humana: (§.69.) ac vice versa, quicquid naturae entium ex aliis elementis compositorum

rum

rum repugnat, illud etiam repugnat naturae corporis; & quicquid naturae entis simplicis repugnat, illud etiam naturae animae repugnat.

71. Licet autem corpus aliquid realiter ab anima distinctum sit, (§.70.) ex mutua tamen actionum & passionum reciprocatione colligi potest facillime, animam cum corpore arctissime coniunctam esse, (*) quin nec id difficulter ex sola inspectione cadaueris probabitur, hanc ipsam unionem animae atque corporis causam esse, cur materia viuat, sentiat, agat. Quaestio autem quomodo haec coniunctio inter entia essentia sua diuersissima fiat, *Unistas* quidem sollicitos habere non potest, quia vna substantia secum coniuncta esse non dicitur, *Dualistas* (§.63.) vero eo grauius haecenus exercuit, & exercebit procul dubio in perpetuum, quoniam stupendum mysterium esse non definit, *immateriale cum materiali coniunctum esse*. Sed nec praecise in *Ethica* disquiri debet, (**) vtrum per influxum *Physicum*, an ex peculiari diuina assisten-

tia & caussis occasionalibus, an vero ex harmonia praestabilita probari debeat coniunctionis huius indoles. Nam quod ad Ethicam attinet, sufficere id nobis potest, experientia didicisse, in mutationibus vi propria utriusque producendis certas mentis perceptiones cum certis motibus corporis tam arcte coniunctas esse, ut moto aliter corpore mens alias perceptiones sentiat, & vicissim ad alias perceptiones mentis alii motus corporis excitentur, illudque ita moueatur, ut mens inclinatur. Ex hoc enim colligi potest, maxime actuosam & vitalem unionem adesse, licet super modo huius ipsius coniunctionis terra contentionis inter eruditos ducatur. ()*

(*) Quod vel illud probat HORATIANVM
 - - - - - Corpus onustum
 Hesternis vitiis animum quoque prae-
 grauat vna,
 Atque affigit humi Diuinae particulam
 aerae.

Quae ipsissima verba sunt AVCTORIS libri sapientiae c. IX dicentis: corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Vnde etiam sapienter a GALENO memoriae proditum est,

est, corporis cruciatibus atque doloribus animam quoque, ut ita dixerim, sauciari. Quam saepe enim in phrenitide, in pestilentibus febribus, in atrae bilis intemperiiis, cum vel calidior, vel nimis denso atque incompósito, vel graui ac turbulento veluti fumo cerebrum afflatur, ita anima cum oculis quasi elanguescit, ut nec alios internoscant, nec sui amplius suorumque recordentur aegri? ex quibus omnibus luculenter patet, quo iure TERTULLIAN. libr. de anima c. 53. dixerit corpus animam conseperto suo obstruere, & obscurare, & concretionem carnis infecare.

(**) Sic etiam anima humana ubi inam habitat? otiosa prorsus est quaestio. Cum enim Spiritus sit, §. 85. ut vni perpetuo loco affixa sedeat, ac quasi glebae adscripta domicilium habeat immutabile fieri profecto nequit. PLATONEM ἡγεμονικὸν animae in medulla cerebri locasse, STOICOS vero in corde, ex Historia Philosophica notum est. Cum vltimis sensisse etiam EPICVREOS ex LVCRETIO L. III. discere possumus. Hic enim Poëta ex suae sectae hypothesis cecinit:

Consilium, quod nos Animum mentemque vocamus,
Idque situm media regione in pectoris haeret.

§. XXIV.

72. Quoniam itaque *in complexu corporis & animae natura* (§. 45) *hominis consistit* facile patet, naturam totius hominis compositam esse *ex duabus naturis* in se quidem & essentia sua diuersis (§. 70.) sed, quod ex mutua actionum & passionum reciprocatione colligimus, *arctissime coniunctis* (§. 71.)

§. 73. Quare etiam quia ad *totam naturam humanam* cognoscendam *corporis* aequae ac *animae natura* spectat, (§. 72.) illam ex Anatomicis atque Physiologicis, hanc vero ex Psychologicis principiis vberius examinasse operae profecto pretium est. Nos ex his omnibus paucissima saltem delibabimus.

§. 74. *Partes*, ex quibus *corpus* constat, (§. 64.) *ratione essentiae suae* vel *solidae* sunt vel *fluidae*: & hae iterum vel *spirituosae* vel *humorosae*; illae vel *cartilaginosae*, vel *glandulosae*, vel *membranosae*, vel *musculosae*. Omnes *has solidas partes mouent ac dirigunt fluidae*, quae canales inuicem connexos ita permeant, vt non solum omnia phaenomena in canalibus arte factis, veluti in machina hydraulico pneumatica,

tica obuia mirifice efficiant, verum longe plura producant. (*) Et licet varia sint in corpore humano, quibus a caeteris animantibus homo distinguitur, ab Anatomicis obseruata, & discenda v. g. quod ad regimen tantilli corporis in capite humano comparatum sit tam ingentis ponderis cerebrum, vt vix in vlllo etiam robustissimo brutorum corpore tanta eius copia deprehendi queat, vnde *quod ad phantasiam & memoriam* attinet, homo etiam ex naturali ratione corporis, & citra vltiorem respectum ad ipsam animae naturam, bruta omnia superat; item agilitas manuum, quas ARISTOTELES homini *pro hasta, pro ense, pro armis quibuscumque* esse ait, quia omnia possunt sumere & tenere; nec non erecta corporis structura, qua DEVS miram inter homines & bruta diuersitatem fecit, (**)

Pronaque cum spectent animalia
caetera terram,

Os homini sublime dedit, coelumque
tueri

Iussit.

id tamen negandum est neutiquam,
corpus humanum machinam esse, adeoque

que in eo mutationes & motus si non omnes indistincte, plerosque tamen structurae, mixtioni atque legibus & regulis motus *necessitate* quadam *hypothetica* conuenienter fieri, (§. 57.) (***) qui *mechanismus* quam primum turbatur, vel iustum amplius locum non habet, *corpus viuum* vel morbo laborat, vel plane destruitur.

(*) Satis mirari neminem posse admirabilem & DEO prorsus dignam corporis humani structuram si dixeris, nihil praeter veritatem dixeris. Et si recte GALENVS cum partes hominis integro volumine descripsisset ac laudasset l. 3. c. 10. & l. 7. c. 3. de usu part. putauit, se sacrum sermonem atque hymnum scribere Numini maioribus victimis cariorem: Quam, quaeso, Christiano homine dignum existimabis, vt sedulo secum perpendat mirificam hanc sui corporis structuram, praecipue vbi duces sibi in hac meditatione elegerit IOBVX, 8-12. ac DAVIDEM Psalm CXXXIX, 14. 15. 16:

(**) Egregia est meditatio, quae hominem ideo erecto vultu gaudere vult, vt ad DEI contemplationem excite-
tur. Plane simile quid Poëtae dixit
SENECA ep. 94. DEVS certe vultus nostros
erexit

erexit in coelum, & quicquid magnificentum mirumque fecerat, videri a suspicientibus voluit; hancque contemplationem spiritum respirare quasi rerum Naturae spectaculo iubere & a terrenis dimittere se ad Diuina iudicat, ep. 65. addens hanc libertatem eius, hanc euagationem esse, subducere eum interim se custodiae in qua tenetur, & coelo refici. Quae contemplatio, vbi seria est fructu suo & utilitate non caret. Nam & hoc habet argumentum Diuinitatis suae homo, vt idem ait L. I. quae est natur. I. quod illum Diuina delectent, nec is iis vt alienis interit, sed vt suis. Praeterea facile est, vt idem addit: inter sydera ipsa vaganti diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram. Vt nihil dicam, quantum erigi queat Christianus, quantum is elatior fieri debeat, vtque in aduersitatibus omnibus sic demum infractum seruare possit animum, vbi secum perpendit: DEVM, qui coelum terramque sua condidit potentia, patrem suum in CHRISTO factum esse reconciliatum, benignam, optimum.

(***) Vnde CUMBERLANDVS ex intimiori Physiologiae humanae cognitione ad Mechanica principia haut raro & quidem non prorsus infeliciter in lege naturae definienda demonstrandaque prouocauit. Sed nec haec sola est utilitas, quam ex cognita structura humana in Ethicis

percipimus. Propius enim cognouisse artificiosam planeque admirandam membrorum singulorum cohaesionem & symmetriam, scire artificium valuularum in venis, praeparationem chyli, muscularem cordis vim, circulationem sanguinis eiusque auxilia, stupendam oculi, auris & aliorum organorum sensoriorum fabricationem, & sexcentum alia, non leuem Diuinae sapientiae admirationem in homine excitabit, ipsamque pietatem acuet.

§. XXV.

75. Est igitur NATURA CORPORIS principium actuosum (§. 45.) corporis structurae mechanicae insitum, quod *essentiam corporis* in suo genere constituit, illudque ad operationes & actiones secundum fines suos suscipiendas disponit. (§. 74.)

§. 76. Supra diximus, neminem forte cum ratione negaturum *corporis* conditionem, mutationes, modos pendere a structura partium eiusdem (§. 57.) id est a constitutione solidorum atque mixtura fluidorum, ex quibus corpus humanum compositum est, (§. 74.) solidas autem partes mouere ac dirigere fluidas, l. c. iam obseruauimus. Ex his nunc inferre licet, *corporis conditionem modos & mutationes plurimum pendere a mixtura*

tura partium fluidarum. In fluidis primas sanguini partes deberi vno fere ore fatentur, qui in arte Medica supra vulgus sapiunt. Ergo *corporis conditio plurimum pendebit a constitutione sanguinis.* Iam autem sicut generatim primus obseruauit acutissimus LEIBNITIVS, *in toto universo occurrere prorsus nihil, quod ita alteri simile sit, ut in vno non detur, per quod discerni possit ab altero,* atque hanc obseruationem indeque pendens *principium identitatis indiscernibilium* Philosophi recentiores suis probant suffragiis, ita profecto etiam in scrutando corpore humano experientia docet, vix duos reperiri homines, apud quos fibrae & vasa sanguifera eiusdem capacitatis, consistentiae & virtutis sint. Accedit praeterea, quod sanguis vnus corporis, si ad illum, qui in altero est, compareretur, etiam aequali modo temperatus vel mistus deprehendatur nullibi. Cum enim ab eruditis rerum naturalium exploratoribus animaduersum, innatare omni sanguini, liquido natura sua humido, diuersas *particulas dissimulares, sulphureas scilicet, terrestres, salinas,*

nas que; hi ipsi etiam animaduenterunt, mox has, mox illas, mox alias in vno corpore diuersa proportionē dispertitas esse dispensatasque, indeque *qualitatem sanguinis* mirum in modum alterari, adeo vt *pinguis* alius, alius *terrestris* alius *fluidus*, alius *limosus* deprehendatur. Vnde *corporis conditionem, mutationes & modos pro diuersa hac sanguinis praedominantis mixtura variari* in aprico est.

§. XXVI.

77. *Diuersitas sanguinis praedominantis, & differentia vasorum*, quae in hac inaequali partium fluidarum compositione (§. 76.) naturam alicuius corporis humani ab alterius natura distinguit, dicitur TEMPERAMENTVM.

§. 78. Cum itaque corporis conditio, mutationes & modi pro diuersa sanguinis praedominantis mixtura varientur, (§. 76.) & haec diuersitas temperamentum efficiat, (§. 77.) corporis modos, *conditionem & mutationes pro diuersitate temperamentorum diuersas esse* suo etiam modo consequitur.

§. XXVII.

§. XXVII.

79. *Temperamenta* haec nonnulli ad *quatuor* classes referunt. Vbi enim vasa sunt capacia, fibrae spissiores, & sanguis ipse materia terrestri abundat, *melancholicum* homini temperamentum tribuunt; Quando autem vasa angustiora, & fibrae densae seu compactae sunt, in ipsoque sanguine sulphureae particulae energia super caeteris eminent, *cholericum* temperamentum nasci dicunt; Porro vasa mediocria, fibras ad aequalem mensuram tensas, & sanguinem multis particulis salinis impraegnatum *sanguineum* temperamentum efficere aiunt; Tandem si vasa sunt tenuiora, & fibrae summe laxae atque spongiosae, sanguis autem liquore frigido & limoso corruptus, temperamento id *phlegmatico* adscribunt. (*)

(*) Hoc ultimum vero alii pro peculiari temperamento non habent. Contra quos disputare iam nec lubet, nec vacat.

§. 80. In *melancholico* temperamento ob particularum terrestrium frigida-

gidarum & grauiorum molem!atrae-
 que bilis lentorem pulsum magnum
 quidem, sed tardiozem; in *choleric*
 vero quia particulae sulphureae oleosae
 & inflammantes sunt, ob calorem gra-
 uiozem & transitum tamen per arterias
 strictiores certo modo impeditum, pul-
 sum vehementiozem & celeriozem; de-
 nique in *sanguineo* ob fluidi humidi ae-
 qua prorsus temperatura conspicui ener-
 giam licet non vehementem, sufficientem
 tamen pulsum; & tandem in *phlegmati-*
co ob limolum liquorem sufficienti sul-
 phuris vel salis temperatura ad incitan-
 dum destitutum tardiozem, ast non
 magnum pulsum adesse aiunt.

§ 81. Quod ipsum *ad vultum vs-*
que, *colorem faciei & cutis*, *vocem*,
sermonem, *gestus*, *incessum*, quin immo
uniuersum habitum corporis (*) exten-
 dunt *Physiognomiae moralis* amafiones.
 Sic enim si illos audias, in *Melancholi-*
cis corpus est spissum & solidum, cu-
 tis & facies fusca, incessus incom-
 positus, sed velox & difficilis,
 totus-

totusque habitus externus neglectus, unde gestus indecori & rusticitas, in sermone verboritas, ast frigida & obscura, vocis sonus tardior & impeditus: In *Cholericis* corpus aridum quidem & gracile, sed expeditum & facili agilitate praeditum, cutis satis spectabilis, & subrufus faciei color, incessus autem cum molesta quadam grauitate ad pompam compositus, caeterum tamen ceu reliquus corporis habitus non inelegans, sermo sublimis & emphaticus, vox vero grandis & acuta: In *Sanguineis* corpus bene saginatum & vegetum, facies liberalis & ad risum ac laetitiam composita, frons explicata, color cutis albus cum rubedine non inuenusta mistus, incessus varius & agilis, verum mollis, non tamen prorsus dissolutus, sermo iucundus, blandus & iocosus, vox canora & acuta, sed paullulum effoeminata: Denique in *Phlegmaticis* corpus obesum, & adipatum magis, quam iusta proportione conspicuum, facies & cutis pallido colore deformata, motus omnes tardiores & impediti, sermo ieiunus, vox deni-

denique lenta. Quae omnia vero quamvis omni penitus *probabilitate* destituta non sint, tamen ita tractari debent, *ne nimium huiusmodi coniecturis tribuatur.*

(*) Haec, & si quae alia sunt huius commatis, mirifice esse solent ad mentem eorum, quibus etiam *scelerum culpam* fere omnem in corpus reiicere *speciosa* satis *Philosophia* videtur, quasi scilicet ex tripode locutus esset Anchises apud VIRGILIUM L. VI. *Aeneid.* de animis differens:

igneus est illis vigor, & coelestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora
tardant,

Terrenique hebetant artus, moribunda-
que membra;

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gau-
dentque, nec auras

Respiciunt, clausae tenebris & carcere
caeco.

§, 82. Sed quia omnis sanguis particulis diffimularibus constat (§.76.) *in nullo homine temperamentum unum & solum haecenus reperire licuit.* Id solum in hac *temperamentorum plurium in uno corpore mixtura* observatum volunt eru-
diti

diti doctrinae de temperamentis parastatae, vnum ex pluribus plerumque praeualere, vnde mos loquendi venit, habere aliquem *temperamentum Sanguineo Cholericum* & vice versa, *Melancholico Cholericum* & vice versa &c. Licet in duobus huiusmodi temperamentis praeualentibus vix interdum discerni queat, vtrum sit, quod altero est potentius.

§. 83. Verum & hoc quoque a viris eruditis iam pridem observatum, ipsaque experientia comprobatum est, *mixturae huic & temperaturae sanguinis* facile per potus & cibi alimenta, item per medicamenta non solum aliquam quoad gradus suos, verum etiam plenariam(*) paullatim accedere posse immutationem: quemadmodum etiam tam quod ad *temperamentorum* horum, vt aiunt, *genesin externam* attinet, quam quod has, de quibus loquimur, alterationes concernit, illud inter naturae exploratores fere communi sententia receptum est, quod in *temperamentis formandis* magna vis sit *climatis regionis* que

que temperiei, ac cum ea coniunctae
solis indigentiae vel ardoris, aerisue
constitutionis reliquae; quin immo in
recto de *temperamentis* iudicio ipsius
aetatis, *vitae generis* (**) magis scilicet
vel minus laboriosi, *morborum*, *sexus*,
educationis ac *nutritionis* primae ratio-
nem habendam esse Medici non sine
caussa vrgere videntur.

(*) Vt nihil dicam, quid non Auctor na-
turae & structor hominis sapientissi-
mus in gratiam eorum facturus sit,
qui sedulis eum & ardentibus precibus
implorabunt, quique vt vitia tempe-
ramenti sui, (de quibus infra §. 135.)
corrigant, lapidem mouebunt omnem.
Illud enim HORATIANVM:

Naturam furca expellas tamen vsque re-
curret

Nullibi minus, quam in Ethica valet.

(**) Vnde mirum id videri debet nemi-
ni, quod eruditi iam pridem singulis
hominum aetatibus *peculiaria temperamen-
ta* tribuerint, & vbi ex profusissima
iuuena nati triparcam senectutem
viderunt, id factae temperamenti immuta-
tioni adscripserint; sicut & illud iam pa-
tet, quo iure *diuersis in ciuitate ciuium or-
dinibus*

dinibus, immo integris nationibus sua temperamenta a viris multo caeterum rerum usu edoctis hinc inde tribuantur. Ut enim quod ad integras gentes attinet, in vnaquaque forte diuersissima inueniantur ingenia, adeoque vix facile terra existat, quae non vnum alterumue praeclarum ingenium alat, & ceu exemplum illius Democriti Abderitani probare potest, verum reddere queat illud, quod Poëta dixit:

Summos posse viros & magna exempla
datuos

Veruecum in patria, crassoque sub aëre
nasci;

tamen quia a potiori fit denominatio, penitus haec omnia negligenda esse non opinantur, dummodo, quod APVLEIVS monet, non simpliciter ubi prognatus, sed ubi moratus quisque sit, spectetur; nec qua in regione, sed qua ratione vitam vixerit, consideretur.

§ 84. Haec de corpore. Nunc *animae naturam* (*) quantum pro scopo nostro necesse erit, etiam explorabimus. (§§. 72. & 73.) Duplex autem cognoscendi animam via datur. Vel enim homo se cum reliquis rebus creatis confert, & quid sibi cum illis commune sit, quae in parte melior illis existat (**) inquirit;

F. *tristitiaque* vel

vel ipsam suam animam simpliciter aspicit, & quibus facultatibus praedita sit? quid optare ipsi & anhelare datum? quem ob finem in hunc orbem iussu diuino prodierit? quamque ob causam aliquando relicto quasi corporis domicilio ei iterum ex eo sit egrediendum? cur denique tam arcto vinculo cum destructibili machina corporis cohaereat? quidue tandem destructa hac materiali substantia expectandum ei? sit? & quam tunc subire debeat sortem? rimatur. Vltimum examen *absolutam*, primum *comparatam* duntaxat *animae cognitionem* homini promittit; quapropter etiam sapienti neutiquam sufficit.

(*) Iam suo aevo SENECA ep. 88. Innumerabiles inquit, quaestiones sunt de animo, Vnde sit? qualis sit? quando esse incipiat? quam diu sit? an aliunde alio transeat, & domicilium mutet? utrum corpus sit, an non sit? quid facturus sit, cum per nos facere aliquid desierit? an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat, postquam de corpore abductus in sublime secessit? Has quaestiones omnes, & si quae plures sub manu emergent, ut soluamus, nemo a nobis iure postulabit, qui scopum scriptionis nostrae secum rite perpenderit.

(**) Nam

(**) Nam hominem microcosmum dixe-
re veteres, quoniam potentiarum
omnium, quae in reliquis corporibus
obviae sunt, complexum seu compen-
dium quoddam in eo deprehendimus.

Vnde Poëta MANILIUS L. IV. *Astron.*

- - - quid mirum noscere mundum
Si possunt homines, quibus est & mundus
in ipsis,

Exemplumque DEI quisque est in imagine
parva.

§. 85. SPIRITVS sunt *entia sim-
plicia* facultate intellectus & volunta-
tis praedita; (§. 69.) anima humana
est ens simplex (§. 70.) facultate intel-
ligendi & volendi praeditum (§. 65.)
ergo *anima humana est spiritus*, & qui-
dem, quod quemuis experientia pro-
pria docebit, *spirituum omnium, quos
ratio hominis cognoscit, primus*. Spiri-
tus, ceu in Pneumatologia demonstra-
tur, sine vita concipi non potest, ergo &
anima humana vivit. Vbi vitam in en-
te aliquo supponimus, supponimus
etiam *energiam cum vita coniunctam*,
ergo in *anima humana datur vis agendi
cum vita coniuncta*. Cum itaque ho-
mo ad se ipsum attendens animadvertat,

quod anima eius vi repraesentandi sibi omnia cum conscientia repraesentationis gaudeat, (§. 60.) rationem horum actuum sufficientem *in vita* & cum ea coniuncta vi agendi animae competentis recto iudicio quaerit.

§. 86. Sed qui *corpus* nominat, nominat *ens compositum* (§. 52.) omnis *compositio*, quod nemo forte negabit, supponit *possibilitatem dissolutionis* in partes, ex quibus constat. Vnde possibile est, *ut corpus omne sit dissolubile*. Complementum possibilitatis dicitur *existentia*: hoc complementum cottidiana tot dissolutorum seu destructorum corporum exempla reuera adesse demonstrant. *Destructio* seu *dissolutio partium viui corporis* dicitur *MORS*. Vnde *corpus omne mortale esse* consequitur.

§. 87. Contra qui *animam* nominat, nominat *ens simplex* (§. 70.) entia simplicia non admittunt partes, quae separatim possint existere, (§. 52.) quicquid ex nullis partibus, quae separa-

paratim existere possent, compositum est, illud naturali concludendi ratione in partes iterum dissolui seu destrui, id est, quoniam destructio seu dissolutio partium entis viui mors dicitur, (§. 86.) mori nequit, ergo *anima propter simplicitatem suam mori nequit.* (*)

(*) Posset etiam *animae immortalitas* ita probari: Quicquid materiae expers est, principium corruptionis in se non habet. Corruptio autem & mors hic pro synonymis valent. Iam autem anima non est ex materia, (§. 68.) ergo *immortalitas animae propter suam naturam competit.* Atque hinc non opus est, ut fingatur, interuenisse peculiare pactum inter DEVM & homines super priuilegio immortalitatis animae humanae *ex gratia* concedendo, ceu quidem DODWELLVS, celebris Anglus, quondam existimauit. Licet id mihi nondum satis ex lumine rationis fundamentis inconcussis probatum esse videatur, quod DEVS *animam in primum suum nihilum* reducere nolit, ceu quidem posse id eum tam *productio animae ex nihilo*, quam immenfa & libera Creatoris potentia euincit. Itaque ut ingenuè fatear, mihi quidem haec mens sedet,

sedet, dari pro non metuenda animae annihilatione argumentum aliud nullum, certum quidem, & evidens ac inuincibile, quam quod ex cruenta morte CHRISTI desumptum est, de qua ratione probandi autem homo sibi relictus nouit nihil. (§. 29.)

§. 88. Equidem quod ad *brutorum animas* attinet, (quas solas, quia plantae *anima sensitua* carent (§. 59. *) ad acquirendam animae suae cognitionem comparatam (§. 84.) explorare potest homo,) & quicquid a Philosophis hactenus dictum de iis fuit, & quicquid dici potest, difficultatibus innumeris non caret. Credere enim de iisdem cum Diuo AVGVSTINO C. IV. de cognit. verae vitae quod sint *Spiritus vitalis constans de aëre & sanguine, animalis, sed sensibilis, memoriam habens, intellectu carens, cum carne moriens, & in aëre euanesceus*, si quid recte intelligimus, illudque, quod intelligimus, citra haeretifactionis metum fateri possumus, ubi lumine Scripturae Sacrae destituti essemus, dubiis fere insuperabilibus ansam praeberet. Et tamen
inte-

integra Scholasticorum natio; dum
brutis animam sensitivam tribuit, hisce
 difficultatibus omnibus sese exponit
 manifeste. Quod si enim anima bru-
 torum sensu gaudet, vix cum immen-
 sa DEI bonitate conciliari poterit, cur
 tot doloribus, immo morti ipsi, quam
 tamen Scriptura Sacra ex hominum
 peccatis natam fuisse ait, subiecerit
 creaturas, quae nulla umquam, pec-
 cati labe infectae fuere. Si porro me-
 moriae, adeoque rerum cognitionis,
 quam omnis memoria praesupponit,
 capacem fingimus *animam* brutorum,
 vix ratio reddi poterit, cur DEVS iis
 facultatem agnoscendi & recipiendi ob-
 ligationem Creatorem suum & amore
 & cultu prosequendi negare voluerit,
 adeoque ab observantia legis naturalis
 immunia reddiderit ea ipsa animalia, qui-
 bus eas tamen largitus est dotes praecla-
 ras, quae ad legis naturalis observan-
 tiam necessariae sunt. Quin immo, si tam
 praestans anima in nihilum redigatur, in-
 constantiae notam (absit cogitationi im-
 pietas!) DEVS vix effugere videtur, quod
 cum materia existentiam suam perdat

numquam, ipse innumeras fere animas produxerit, materia in se spectata ob spiritualitatem suam longe praestantiores, quas tamen post breue vitae tempus in nihilum iterum redigere velit. (*)

(*) Quare forte omnium optimum erit, cum CARTESIO supponere bruta esse *meras machinas & automata*. Licet & hic iterum curate attentis ad innumeras & stupendas prorsus brutorum actiones atque motus tantus difficultatum cumulus sese offerat, vt impetrare a nobis non possimus, quo minus cum Scholasticis sentiamus, vtque *animam sensitivam brutorum* oppugnemus ipsimet.

§. 89. Illud autem fateor, haec dubia infeliciter remouere eos, qui cum Scholasticis instant, *brutorum animam solummodo cognitionis rerum materialium capacem esse, exinde autem colligi, eam ipsam etiam ex materia esse conflatam, adeoque cum materia perituram*. Praeterquam enim quod concedant ita, materiam sentire, quod a nobis tamen confutatum fuit supra §. 57. sq. adeoque cum sensus praesupponant aliquam rerum cogni-

cognitionem, materiam etiam cognoscere, non animadvertunt probe, quod de animis infantum, furiosorum & innumerorum plebeiorum hominum idem fere dici possit, & quam hinc ipsa doctrina de immortalitate omnium humanarum animarum novis exponatur dubiis. Vt iam taceam, quod qui ita sentiunt, dicere debeant *animam brutorum vel extensum quid esse vel intensum.* (§. 66.) Si postremum est, aliam de ea notionem non habemus, quam ea ipsa est, quam habemus de animis nostris, & cum intensum omne ex nullis partibus constet, (d. §. 66.) adeoque corrumpi & dissolui nequeat, (§. 87.) *anima brutorum aequae ac nostra immortalis erit, nec quidpiam nisi annihilationem a DEO metuere debet:* Sin prius, *anima dici non poterit, quoniam omne extensum corpus est.* (§. 52.)

(*) Haec ideo in medium protulimus, ut supercilium ponere iubeamus Philosophos, qui nimis ambitiose de humano intellectu sentiunt, quando scientiam eius solius viribus comparandam possibilem, quatenus esse possunt;

cognitionem definiunt. Innumera enim in rebus vulgaribus & cottidie obuiis maxumam intellectus humani aciem effugiunt; & innumerorum possibilitium rationem possibilitatis demum ex Scriptura Sacra discimus. Antidotum fastui huic Philosophico praebere potest attenta lectio C. XXXVIII. Iobi.

§ 90. Ad immortalitatem animae requiritur (I.) vt anima corruptionis omnis atque destructionis expers sit, (II.) vt sit in statu idearum distinctarum, & sciat, vtrum bona, an mala ei contingant, denique (III.) vt in statu hoc perceptionis distinctae praesentis suae conditionis reminisci possit, se esse hanc eandemque animam, quae in hoc corpore haec vel illa peregit aut omisit, adeoque quicquid iam boni vel mali experiatur, id omne meram esse sequelam actionum in hoc corpore vel secundum vel contra officium suum susceptarum. (*) Primum recta ratio quodammodo scire potest (§. 87.) alterum & tertium vtrum sciat, nondum adeo expeditum est, mihi eam id scire posse vix probabile videtur. Neque enim mihi

mihi sufficit argumentum: *anima est ens cogitans*, & sui ipsius, aliarumque rerum extra se positarum sibi conscius (§. 65.) ergo & tale post destructionem corporis manet. Licet enim concedam, frigide satis philosophatum esse LVCRETIVM, quando, parum animae post mortem sensus ad nos pertinere, arbitratur, *quoniam anima a corpore separata totus homo amplius non est*:

Et si iam nostro sentit de corpore
postquam

Distracta est animae natura, animae
que potestas,

Nil tamen hoc ad nos, qui coetu coniugioque

Corporis atque animae consistimus
vniter apti.

quis, quaeso, dixerit mihi, quod *anima mea immortalis post discessum ex hoc corpore non profundissimo & perpetuo sopore sepulta iacere queat?* (**) Fatebor itaque iterum ingenue, pluris mihi esse in hac quaestione momentosa vnicum Sacri Codicis dictum, *Matth. XXV, 46. Iob. V, 29.* quam omne Philosophorum acumen, (***)

(*) Qui

(*) Qui vltima duo non fore ait, reuera immortalitatem animae negat. Recte enim tunc dici posset, quod *satis impie* LVCRETIVS dixit:

Nil igitur mors est, ad nos neque pertinet hilum,

Quandoquidem natura animi mortalis habetur:

Et velut anteacto nil tempore sensimus aegri

Ad conflagrandum venientibus vndique poenis.

- - - - -
Scilicet haut nobis quidquam, qui non erimus tum,

Accidere omnino poterit, sensumque mouere.

(**) Sane enim eodem iure, quo Patres quidam ecclesiae, TERTULLIANVS scilicet, ORIGENES, LACTANTIUS, CHRYSOSTOMVS, THEODORETVS, immo ipse noster B. LVTHERVS, animam post factam a corpore separationem somno tam diu sepultam fore, donec in die nouissima eius fiat expergefactio crediderunt, ratio sibi relicta *perpetuum animae somnium* credere posset. Vide quae de LVTHERO diximus ap. BAYLE in Dict. Crit. voce Luther. Iam vero posteaquam Scriptura Sacra eam nobis facem

sem praefert, ingratum dicam, an
ambitiosum intellectum nostrum, qui
quod sibi in tanta luce aliunde hausta compre-
hensibile est, viribus etiam suis perscrutabile
existimat.

(***) Qui pro immortalitate animae allegant
(1.) quod anima ideam aeternitatis habeat,
a DEO quasi inditam sibi atque im-
plantatam, (2.) quod cum destructio-
nem sui horreat vehementer natura,
multi tamen homines morti vicini
tam excitato alacrique animo inter
maximos corporis cruciatus ruinam &
interitum materialis huius machinae
expectauerint, ut solo hoc exemplo
suo probatum dederint, convictos se
de sua immortalitate esse penitusque per-
suasos, (3.) quod ipsi sapientiores gen-
tiles lumine rationis usi eam vno ore pro-
fessi fuerint, (4.) quod praesumendum
non sit, tam praestantem totque do-
tibus exornatam substantiam ac qui-
dem anima est, a DEO ea intentione
productam fuisse creatamque, ut saltem
per exiguum aliquod temporis spatium
cum corpore superfit; videant ipsimet,
quomodo tam infirma argumenta con-
tra, eos defendant quibus etiam firmis-
sima non semper satisfacere videntur.

§. 91. Cum autem vt in *Ontologia* docendum, illud *essentia entis* sit, ex quo ratio reddi potest facultatum & exinde prouenientium actionum atque operationum entis, *vis repraesentatiua animae humanae* (§. 58.) *essentia* eius erit, quippe ex qua & *immaterialitatem* eius (§. 68. iuncto §. 60.) & *immortalitatem* (§§. 87. 90.) *demonstrauimus*. Et per consequens, quia principium actuosum, ex quo vnus cuiusuis entis *essentia*, actiones & operationes pendunt, eius *natura* dicitur (§. 46.) *vis haec repraesentatiua naturam animae humanae constituit*.

§. XXVII.

92. Hinc NATURA ANIMAE est principium actuosum vim repraesentatiuam & ad eam necessarias facultates veluti abstrahendi, ratiocinandi, &c. & pro re nata appetendi vel auerfandi producens. (§. 91.)

§. 93. Possibile est, vt prouti id fert occasio in vno ente plures potentiae seu facultates agendi obseruari queant,

queant, quae ipsae tamen non substantiae diuersae, & quarum quaelibet separatim existat, sed modificationes duntaxat alicuius substantiae dici possunt. Sic v. g. qui solem considerat, deprehendit in eo potentias lucendi, nebulas dispellendi, calefaciendi, ficcandi & arefaciendi, terram impraegnandi, aliorum corporum partes soluendi, metalla vi speculi vstium fundendi, motum in aliis corporibus concitandi. &c. quamquam non omni tempore, continuo, semper & vbique has potentias sol exerceat, sed pro circumstantiis & occasione agendi mox hanc, mox aliam facultatem agendi prodat. Posteaquam igitur experientia nos conuincit, *animam sentire, formare ideas, coniungere eas cum aliis, & separare eas ab aliis, retinere iam notas, & data occasione iterum earundem reminisci, attendere, reflectere, abstrahere, introspicere nexum rerum, iudicare, inclinare ad bonum, reclinare a malo, concipere spem praemii & metum poenae ex actionibus suis, libereque tam in volendo, quam in auersando sese deter-*

determinare &c. (§. 47) quin immo propter vim suam repraesentatiuam (§. 91.) pro re nata mox *res immateriales perspicere, diiudicare, de iis ratiocinari, &c.* mox *rerum materialium ideas componere, discernere &c.* mox *bonum vel malum materiae expers expetere vel auersari, mox in res materiales, quas bonas vel malas iudicat, ferri vel ab iis refugere, (§. 49)* simile hoc a sole desumptum dubitare nos non patitur, licet anima vniforme quid & simplex sit, diuersas tamen eius *potentias* seu *facultates esse, (*)* quae ipsae vero nec *peculiariter subsistunt*, nec vt anima aggregatum sit plurium substantiarum efficiunt, sed numeratione sua saltim ostendunt, animam esse quantum intensum. (§. 66.)

(*) ARISTOTELI *δυνάμεις*, VARRONI *gradus*, PLATONICIS & STOICIS *partes* appellantur; quod adolescentibus iis dixisse, qui ipsimet veteres adire volunt sapientes, forte aegre tulerit nemo. Stoicorum loquendi modum non ego prorsus excusare audeo. Excusat tamen illum PORPHYRIUS ap. STOBÆVM, obseruans *partes*

partes esse, quae subiecto, forma & functione ab alia parte differunt, at facultatem in eodem subiecto esse & plures esse posse, quantitate tamen non discretas, sicut pomi facultates omnes in vno cernuntur, partes aliae alibi existunt, interim tamen licet per se quidem anima partibus careat, tamen corpori partibus constanti eam esse inditam, ac varias eius partes variis functionibus occupare, eoque respectu etiam ipsam partes suas habere, neque enim eandem functionem & caput tenere & pectus & iecur.

§. 94. Ex mensuratione iudicamus de rei alicuius magnitudine. Sed nihil de magnitudine rei alicuius dici potest, nisi ea ipsa res ad proportionem alicuius mensurae nobis & aliis iam notae reducatur. MAGNITUDO enim est determinatio proportionis rei alicuius ex relatione eiusdem ad mensuram nobis & aliis notam facta. Vnde cum entia intensa sint mensurabilia, (§. 66.) qui de magnitudine eorum iudicare vult, de proportionem alicuius mensurae, sibi & aliis notae, ad quam reduci possint, sollicitus esse debet: Cumque eorum mensuratio idealiter saltem possibilis reddi possit, nimirum

G

per

per *numerationem graduum*, de *ideali* aliqua *graduum quantitate* sibi & aliis nota in *magnitudine entium intensorum* definienda laborandum ei erit. Vbi igitur *entis intensi gradus* innumerantur, *magnitudo* eius omnem *idealem graduum quantitate* abstractione formari possibilem excedere dicitur, adeoque illud ipsum *ens immensum & immensurabile* est. Quod si igitur horum applicatio ad *Animae humanae mensurationem* fiat, deprehendimus *entis huius intensi gradus* quidem plures, non tamen innumeros esse, atque hinc *animam humanam non esse ens immensum* inferimus. Vnde *magnitudinem eius recte deinde ex relatione eius graduum cum gradibus in DEO, Angelis, quin etiam certo modo in anima brutorum obuiis recte colligimus.* (*)

(*) Qui DEVM credit, admittat necesse est, eum esse ens perfectissimum, adeoque etiam infinita potentia & libertate gaudens. Qui hoc admittit facile inueniet, quam id sit possibile, ut hic ipse Creator omnipotens & liberissime agens alios *Spiritus* (§. 69.) produxerit

animam humanam facultate intelligendi & volendi longissime superantes. Quia autem a possibilitate ad existentiam valida nulla datur conclusio, hoc ipso nondum euictum est probatumque, quod ratio sibi relicta de actuali huiusmodi Spiritum anima humana praestantiorum existentia definire aliquid queat. Vnde non errabimus, ubi quicquid de Angelis siue bonis, siue malis scimus, soli Scripturae Sacrae acceptum ferendum esse dicimus. Nulla igitur mensura ad cognoscendam animae humanae magnitudinem restat, quam quae ex relatione eiusdem cum animis brutorum emergit: Vt enim magnitudinem suam etiam ex relatione aliqua cum DEO mensurare velit, infinita; quae facile palpabilis est, inter Creatorem & creaturam distantia non patitur.

§. XXVIII.

95. Omnes autem hae facultates animae (§. 93.) ad quatuor (*) principales possunt redigi, intellectum scilicet, voluntatem, conscientiam & libertatem. Quarum tres posteriores potissimum in Ethica considerari debent, cum priori regendae comparata sit Logica. (**)

(*) De numero facultatum harum disputare velle otiosum prorsus & inutile est. **TER-
TVLLIANVS** libr. de Anima c. 14. quantus hic inter veteres Philosophos dissensus regnet, scite obseruat. Recitabimus eius verba ex emendatione **IACOBI PAMELII**. Diuiditur, inquit, anima in partes (vires, efficacias & operas, vt idem Ecclesiae Doctor paullo inferius explicat) nunc in duas à Platone, nunc in tres à Varrone, nunc in quinque ab Aristotele, nunc in sex à Pannessio, & in septem à Sorano, nunc in octo penes Zenonem & Chrysippum, etiam in nouem penes Apollopheanem, sed & in decem apud quosdam Stoicorum, & in duas amplius apud Possidonium.

(**) Haec enim praecepta ad inueniendam proponendamque veritatem necessaria tradit; & licet intellectum mirifice acuat Mathesis, errare tamen eos credo, qui regulas inueniendae veritatis ex hoc fonte potissimum hauriri debere existimant. Ratio enim est, quae quid verum, quid falsum sit docet & euincit. Vnde perspicientia falsi & veri Mathematicis non magis propria esse potest, quam ipsa ratio.

§. XXIX.

96. Est vero **INTELLECTVS** facultas animae, quae cogitat & cognoscit, adeo.

adeoque & *sensatio*, & *formatio idearum*, & *imaginatio*, & *reflexio*, & *abstractio*, & *iudicium*, & *introspectientia* *nexus veri & falsi*, indeque proueniens *ratiocinatio*, & *reminiscentia*, & *memoria* sub facultate intellectus comprehendi potest.

§. XXX.

97. SENSATIO enim est repræsentatio idearum a *sensibus* siue *corporis*, siue *animi* perceptarum. Iam autem vis repræsentandi est potentia cogitandi, (§. 58.) & ea facultas animæ, quæ cogitat, dicitur *intellectus*, (§. 96.) ergo *sensatio est potentia intellectui competens*. IMAGINATIO est cogitatio vel cognitio *rerum materialium*, ergo ad intellectum refertur, vt pars ad totum; MEMORIA est retentio, & REMINISCENTIA reuocatio idearum semel perceptarum, ergo vtræque facultas naturam sensationis etiam sequitur, & eatenus ad intellectum recte refertur. De reliquis facultatibus intellectui adscriptis (§. 96.) quin ad eum solum referri queant & debeant, nemini forte dubium nasci potest.

§. 98. *Quas cogitationes*, quam *cognitionem* embryo in vtero materno habeat, difficulter dici poterit: forte anima in hoc statu est instar illius, quem alta tenet requies profunda nocte sepultum. Quare parum pro cogitationibus & cognitione animae efficient illi, qui ita ratiocinantur, anima ex vita sua cum eaque coniuncta vi agendi vim habet ideas sibi repraesentandi, (§.85.) & haec ipsa vis repraesentatiua naturam animae constituit, (§. 91.) ergo anima statim ab origine sua etiam ideas rerum sibi repraesentat. Quod forte ii non perpendunt, qui vt animae, corpusculi embryonis incolae, in hoc statu *energiam* quamdam tribuant, eam in struendo sibi corporis domicilio occupatam esse aiunt. Sicuti etiam sola haec observatio aliquid roboris habebit contra PLATONIS *ideas innatas* a CARTESIO iterum in orbem eruditum, ex quo pridem proscriptae erant, reuocatas. Neque etiam a longo petenda est experientia, quod per sensus demum varias rerum materialium imagines atque symbola colligant homines,

nes, & ab iis sensim sensimque conceptus siue ideas rerum immaterialium hauriant, per consequens *cognitio hominis omnis a sensatione incipiat*, adeoque ille *purus*, vt vocant, *intellectus*, cui sua obituro munia nihil opus sit corporis adiumento, purum putum figmentum sit Scholasticorum.

(*) Si *originem animae* certi sciremus, forte etiam non ignoraremus, quatenam eius in corpusculo embryonis sint functiones. Sed de hac quomodo singulis infundatur hominibus informare nos noluerunt Sacra oracula, & rationi ipsi impossibile est, spissas illas, quas heic deprehendit, tenebras omnes pellere. Hinc fit, vt si consulas Philosophos, quos Sacra Scriptura ad maiorem rerum diuinarum & humanarum intelligentiam non euexit, larga sit apud eos contradictio- num ac sententiarum ineptissimarum seges. Quum enim his ipsis hominibus aucupanda sapientiae reconditoris gloriola vnice curae fuerit cordique, ne quid latere se fateri cogantur ipsimet, somniis indulgere maluerunt, quam *intellectus* sui *insufficientiam* ingenua professione prodere. Hinc

PLATO conditas animas ante corpus & in coelo habitare iussas, indeque culpa sua delapsas, & in fabricatas corporis formas, tam quam in ergastulum, poenae nomine detrusas somniauit. Quod dogma antequam illud suffragantibus Christianae ecclesiae Doctoribus in concilio Bracharensi primo publice damnaretur, & e re publica Christiana *sub nota haereseos* proscriberetur, ut alias plurimas doctrinas Platonicas calculo suo probasse olim Patres ecclesiae quam multos, praecipue ORIGINEM, res nota satis est. Quantam ipsa *de praesistentia animarum* sententia, quam hodierni Philosophi non pauci amplectuntur, cum hac opinione affinitatem habeat, utque resectis saltem illis, quae manifeste *Paganismum* sapiunt, idem fere doceat, ostendi posset opera facillima, nisi ad confutandam hanc doctrinam satis foret, indice digito monstrasse, eam nullo modo cum iustitia DEI conciliari posse. Stoicorum commentum, quod animae humanae ipsius diuini Spiritus pars sint, ut ait SENECA de vita beata c. 32. ac veluti scintillae quaedam sacrorum Deorum in terras defiluerint, atque alieno loco haeserint, vel uti EPICURETUS docuit, quod ita illigatae sint animae & coniunctae DEO, ut particulae sint eius & decerpta mirifice quidem digni-

dignitatem hominis extollit, sed Philosopho indignum prorsus est. *Diuina enim natura nec rerum vicissitudines nouit, nec diuidi potest.* Et licet forte obiiceret aliquis, hoc non ita crasse intellexisse, qui sic docuerunt, Philosophos, ceu solus locus apud PHILONEM IVDAEVM probat, qui mentem humanam esse diuinæ & beatæ animæ particulam, sed indiuisibilem docuit, addens: Non enim reuera quicquid diuinum est scinditur, sed duntaxat protenditur ac dilatatur, ceu id ipsum in scriptis TRISMEGISTI c. 12. similitudine a splendore solis deducta explicatur; tamen si recte quid intelligimus, tale quid docere in mentem Stoicis venisset numquam, nisi DEVM animam mundi esse turpiter credidissent, ceu ex dogmate ZENONIS apud LAERTIVM discimus, docentis clare: *animantium animas partes esse vniuersæ animæ.* Hinc absit, vt illud SENECAE epist. 40. Prope est a te DEVS, tecum est, intus est, nimium, ceu aliquod praeclare dictum, extollamus, quoniam eundem includit errorem, quem ep. 92. manifeste prodit: *Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui DEI pars est?* & iterum: *Totum hoc, quo continemur & vnum est, & DEVS est, & socii eius sumus & membra.*

Quare cum etiam sententiam illam de propagatione animae per traducem multas difficultates premere videam, ego quidem cum AUGUSTINO Ep. ad Optat. Milevit & de ciuit DEI L. XIV. c. ult. fateri non erubesco. Sine periculo origo animae latet, haecenus tamen, vt non eam particulam DEI esse credamus, sed creaturam.

§. 99. Sensationes (§. 97.) pendere a *structura organorum sensoriorum*, adeoque corpus, dum rerum simulacra per sensus hausta ad vim imaginatricem traiecit, cuius facultatis impetu deinde icta atque perculsa anima commouetur, limitare vel determinare eandem, vt hanc praecise, non aliam virtute sua producat *sensationem*, lippis credo & tonsoribus persuasum esse debet, nisi quis id laboris imponere sibi velit, vt probet, animam pro lubitu suo commutare sensus ita posse, vt v. g. lucis radios imposterum auribus, sonum vero oculis percipiat. Quod ipsum vero sicuti & factu impossibile foret, ita statuere illud velle ridiculum prorsus. Vnde clare euincitur, quod cum omnis
cogni-

cognitio animae a sensatione incipiat, (§. 98.) *cognitio haec animae multum a structura organorum pendeat.* (*) *Organa sensoria* quinque in corpore humano numerantur, *visus* scilicet, *auditus*, *gustus*, *olfactus*, *tactus*, quorum structuram ad corporis conditionem pertinere definitio naturae corporis euincit. (§. 75.) Vnde *animae cognitionem pro conditione corporis limitatam esse* consequitur. Adde quod ipsa repraesentatiua animae vis sicuti alias facultates, sic etiam sensationem producat & operetur, (§. 92. iunct. 97.) & videbis ex iam dictis rationem, cur ipsa *animae repraesentatiua vis pro conditione corporis sit limitata*. Vnde patet, quam ea corporis idea minus adaequata sit, qua illud ceu mere patiens, quodque in se habet nihil, quod agat vicissim, fingitur.

(*) Hinc recte ARISTOTELES, manifestum est, inquit, si quis sensus defecerit, necessarium esse & aliquam scientiam deficere, quam acquirere impossibile est. Quare cernimus, cur caecus de coloribus iudicare nequeat. Hinc etiam GALENVS amen-

amentiam in pueris, in senibus obliuionem & deliramenta ob arctissimum inter corpus & animam necessitudinis vinculum (§. 71.) a corporis temperatione pendere demonstrare contendit.

§ 100. Ideae, iudicia, ratiocinia, experientia teste, formantur secundum cognitionem animae; Animae autem cognitio pendet a vi eius repraesentatiua, (§. 91.) haec in quibusdam obiectis conditionem corporis non egreditur, (§. 99) ergo quaedam *ideae, iudicia, ratiocinia pro conditione corporis formantur*. Vnde denuo utilitas patet, quam cognitio naturae Physica in moralibus praebet, (§. 74.) & palpabilis redditur PYTHAGOREORVM, PLATONICORVM & STOICORVM error, qui corporis contemplationem neglexerunt plane, illudque *pro mero mentis ergastulo* habuere. (*) Qui error utrum pestilentior sit illo ARISTIPPE CYRENAICI & EPICVRI lapsu, quos *plus corpori, quam animae tribuisse* constat, frustra disputatur, cum sufficiat utrobique adesse *errorem vitandum sedulo a Philosophiae sobriae studioso*.

(*) Var.

(*) Varia sunt huiusmodi conuitia, quibus hinc inde ab eruditis prisci aevi vapulat corpus, quasi non fatis esset ipsum per se innumeris periculis obnoxium esse, nisi accederent aliorum calumniae, v.g. quod sit pistrinum, cauea, triste animi domicilium, pondus, putrescens ruinaeque proximum sepulchrum atque carcer, quin immo etiam inferorum suppliciis destinatum ergastulum, quales loquendi formulae ap. PLVTARCHVM in conuiu. sapient. PLATONEM in Cratulo, SENECA in epistolis hinc inde & in Consolat. ad Heluiam. MACROBIVM in somnio Scipionis, aliosque, crebro fatis occurrunt. ORPHEO, priscisque Ethnicis Theologis ac vatibus, haec opinio primum tribuitur, ex quorum ore ac traditionibus haustam illam gregalibus suis non modo tradiderunt PYTHAGORAS ac PLATO, verum hanc vnam esse saniorum Philosophorum meditationem, vt relinquunt corpus, quo veritatem propius intueri possint docuerunt, vid. HVETIVS in quaest. Alnet. & Origen. L. II. c. 2. qu. 6. § 7. & 10. Quid quod nec ipsi Patres Ecclesiae semper ab hac inconsiderata loquendi ratione abstineant. Et ex hoc erga corpus, ceu animae ergastulum, contemptu varia profluxerunt absurda, impia, detestanda. Sic enim destrui posse corpus, vt anima liberetur,

NON

non docuerunt modo, verum etiam proprium, praecipue in rebus aduersis, inter virtutes numerarunt. Procul dubio etiam ex hoc contemptu corporis factum est, quod celebris ille Platonius Philosophus, Plotinus, concedere numquam voluerit, ut faciem eius aliquis pingat. Amelio enim discipulo suo, qui eius imaginem vehementer desiderauerat, negans illam respondit: *quasi vero non satis hanc imaginem ferre sit, quam natura nobis ab initio circumdedit, etiam censes imaginis huius imaginem diuturniorem insuper posterorum, ut opus spectaculo dignum, relinquendam memoriae* CUI PORPHYRIUS in vita eius narrat.

§. 101. Sed & notiones boni & mali, quas deprehendimus, ab anima formari, (§. 49.) per vim eius repraesentatiuam formantur; (§. 91.) cum vi repraesentatiua animae coniuncta est potentia intelligendi, volendi, auersandi (§. 92.) ergo *anima per vim suam repraesentatiuam bonum malumue intelligit, vult, auersatur.* Verum enim vero vis animae repraesentatiua pro conditione corporis suo modo limitata est (§. 98.)
ergo

ergo etiam *intellectus boni & mali*, indeque *proueniens appetitio vel auersatio alterutrius conditionem corporis suo modo sequitur.*

§. XXXI.

102. *Facultas animae appetendi vel auersandi*, quod pro bono vel malo quomodocumque habemus, dicitur VOLUNTAS, quam supra §. 95. ad principales animae potentias retulimus.

§ 103. Hinc quod de intellectu obseruauimus, eius operationes pro conditione corporis sese prodere, (§§. 99. & 100.) illud etiam de voluntate (§. 102.) verum est (§. 101.) nouo indicio, quam *non temere cognitio structurae corporae in moralibus praesupponatur.* conf. §. 100. Non quidem quasi DEVS velit, vt anima obsecundet corpori, eiusque motus sequatur coeco impetu, sed potius vt fraenis eos coërceat, ne inordinati erumpant. Quod ipsum cum animae datum sit, patet iam, sicuti anima per corpus (§§ c. 99 & 100.) ita etiam ex altera parte corpus per animam

nam in mutationibus vi propria utriusque producendis determinari, *animamque ad motus voluntarios, quibus sensationes praevisae producuntur, aut impeditio earum obtinetur, corpus disponere.*

§. 104. Ex omnibus repraesentationibus, quibus animam occupari contingit, nullae eam perinde agitant, nullae corpus simul concitato & perturbato sanguinis circulo tam vehementer concutiunt, ac quidem *affectus*, qui cum animae, nolenti ut plurimum, obrepant, vulgo etiam *perturbationes* & *passiones* nominari solent. Cum enim *appetitus vel aversatio sensitiva boni vel mali alicuius sensitivae talis praesentiae indeque orta perceptione stimuletur atque excitetur*, tale bonum vel malum autem exinde potissimum iudicetur, quod *gratiam sensibus titillationem vel producat, vel impediat*; & titillatio huiusmodi sensuum VOLUPTAS dici possit, impeditio autem eiusdem DOLOR, affectus omnes vel *voluptate positiva*, vel *remotione doloris* niti palam erit: cum que porro anima motus corporis facile sequatur, (§§. 99. & 100.) facile etiam abripi se pati-

patitur, ut illud cum vehementiori nisu
& impetu appetat vel auersetur, quod ita
appetitui sensitivo bonum vel malum vi-
sum est.

§. XXXIII.

§. 105. Est autem APPETITVS SEN-
SITIVVS voluntas (§. 102.) interueniente
corpore agens, eaque, (*) quae sensibus &
imaginationi grata vel ingrata viden-
tur, sibi ad appetendum vel auersan-
dum repraesentans.

(*) Ita quidem primus omnium recte
subducto calculo docuit CARTESIUS.

§. 106. Iam vero sicuti experien-
tia pridem euictum comprobatumque
est, quod perceptiones sensuum etsi in
se clarae sint, tamen nisi accedat intel-
lectus iudicium, confusae, ideoque imper-
fectae maneant, ita appetitus sensitivus
perceptionibus quidem boni & mali in se
claris, confusis tamen, ideoque imper-
fectis excitatur; Vnde cum anima mo-
tus corporis facile sequatur (§§. 103. 104.)
hoc ipsum bonum vel malum a sensibus
sibi repraesentatum tanta aviditate
H procu-

procurare corpori vel ab eo amoliri nititur, (§. 104.) vt etiam quo membra corporis ad praesens negotium recte disponat, *sanguinem extra ordinario motu agitet*, huncque ipsum vehementiorem nisum suum variis modis in ipso corporis habitu prodat. (*)

(*) Vnde comites affectuum haut raro sunt *risus & lacrymae*. Sic etiam OVIDIO si credimus:

Palleat omnis amans, color hic est aptus
amanti:

quia scilicet per corporis motus, quasi per rimas, si non oculis quibusvis traiectus ad animum patere cernitur, tamen is negari non potest menti, quae semel nouit, quomodo ab anima amore flagrante corpus ita afficiatur, vt ex eius incendio in vultu supersit cinis. Nec minus SENECA affectiones animi in pectore latitantes ex vultu ingeniose diuinari posse docere voluit, quando Chorum in Scenam producit dicentem de Dianira:

- - - licet ipsa neges,

Vultus loquitur, quodcumque negas.

Timentis animae vocem interclusam signum esse illud etiam VIRGILI probat:

Obstu-

Obstupui, steteruntque comae, vox
faucibus haesit:

Quod si verum, sique certissima ex totius oris characteribus latentium in animis aegritudinum coniectura fieri potest, quam, quaeso, praeclare dixit SENECA nat. quaest. L. I. c. 17. & L. II. de ira: inuenta esse specula, ut homo ipse se nosceret? Licet Oratori magis, quam Philosopho latius ut hoc argumentum persequatur convenire credamus.

§.XXXIV.

107. Vnde AFFECTVS dicamus extantiores animae propensiones ex appetitu atque auersatione sensitiua boni & mali natas (§. 104.) ac in corpore extraordinariam sanguinis agitationem, indeque pendentes varios variorum membrorum motus producentes. (§. 106.)

(*) Affectus Stoicos corpora dixisse forte non crederemus soli PLUTARCHO, iurato Stoicorum hosti, qui absurdum nimis, inquit, virtutes, vitia, artes praeterea omnes, memoriam, item Phantasiam, & AFFECTVS appetitiones assensionesue corpora cum faciant, in nullo ea dicere posita esse ac subsistere, locum duntaxat iis unum in corde exiguum relin-

quere, qui puncti instar sit, ubi animi item principale est. Sed tantum abest, ut hic PLVTARCHVS Stoicis aliquid affingat, ut potius SENECA ep. 106. ipsemet ad Lucilium scribat: non puto te dubitaturum, quin AFFECTVS CORPORA sint. Nos si cui animus est Philosophiam hanc explodere, contra eum non disputabimus.

§. 108. Si veteres consulimus, eos diuerſa prorsus de affectibus censuisse palam erit. PERIPATETICIS enim *ardor animorum & cos virtutum* dicebantur. PLATO eos *animi alas & quadrigas* nominavit. Alii denique adeo eos homini necessarios esse docuerunt, quam quidem ad famem & sitim sedandam cibus & potus. Contra qui STOICIS credit, *opinionēs & iudicia leuitatis, amentiam, insaniam stultorum, tabificae mentis perturbationes & morbos animi* eos habebit. Sed in hoc sententiarum diuortio acuratioꝝ naturae affectuum expositio facem nobis praeferre debet.

§. 109. Equidem quod in Physicis probatu non difficile est, *affectus sanguinem mouere, ne stagnans putrescat, adeo-*

adeoque *in homine, microcosmo*, (§.84. **) esse, quod *venti in macrocosmo*, id quidem iam non vrgebimus; neque etiam de causa Phytica & signis affectuum erimus solliciti, cum Ethico *affectus ex fine & effectibus suis considerare* sufficere queat. Itaque satis nobis esse poterit, experientia nosse, quod affectus, (quoniam vt plurimum omnem cogitationem hominum actionemque praeuertere solent, (§.104.) nec industria nostra quaesiti, nec a liberis nostris cogitationibus ἀμείως profecti dici possunt,) *non a nobis ipsis sint*, potius re curate considerata *Auctor naturae, DEVS*, sanitatis fouendae vitaeque animalis conseruandae gratia eosdem *homini in seuerit*. Vnde etiam si ad sapientissimam eius intentionem respicimus, animum componant ad expetendum ea, quae naturae nostrae sunt vtilia, ipsumque corpus & eius membra dirigant disponantque ad suscipiendos eos motus, qui prosecutioni rerum bonarum & remouendis a se malis inferuiunt, (§. 106.) vti v. g. id in extraordinario terrore cernere possumus,

hic ipse enim interdum membra tam robusta reddit ac firma, vt extra hunc casum perturbatae mentis nulla quidem arte vel industria talia fieri possint.

§. 110. Nihilominus tamen negari non potest, *ab affectibus innumera mala in corpus atque animam redundare*, vbi illis miser homo, veluti turbulentum mare ventorum tempestatibus, agitur. Quemadmodum enim experientia docet, illud reuera nobis malum esse, quod sensus nostros nimis viuide afficit, & lucidissima corpora oculis, sapidissimi cibi sanitati, odores penetrantissimi sensibus nocent; ita sapienter prorsus CICERO voluptatibus *maximis finitimum fastidium esse* docuit, recteque HIPPOCRATES *magnas oblectationes mala maxuma* nominauit. Quare cum omnis affectus vltimo voluptatem intendat, quae vel in priuatione doloris, vel in titillatione alicuius sensus externi consistit (§. 104.) corpori autem, quod Medici docent, & dolor prodesse possit, & nocere voluptas, *facile affectus oeconomiam corporis animalis turbant*, (*) ac sanitatem de-

destruunt, Sic etiam, *nisi recta ratione temperentur*, animi tranquillitatem omnem intercipiunt, tenebras intellectui offundunt, iudicium euertunt & de praesidiatu suo deiciunt, semperque obstant, quo minus homo quid verum, quid falsum sit cernere, adeoque verum bonum eligere, verum malum respuere possit. (**)

(*) Testatur non vno in loco GALENVS, perturbationibus animi maxumam vim ad corporis aegritudines veluti e longinquo inditam esse, & se saepicule aliam aegrotis medicinam adhibuisse nullam, quam vt iusserit eos, affectus incompósitos & effervescentes lege rationis conpescere.

(**) Grauit̃ & venuste SENECA imaginem hominis affectibus abrepti complexus est, quando Medeam ita loquentem sistit:
 Variam nunc huc ira, nunc illuc amor
 Diducit; anceps aestus incertam rapit:
 Vt saeua rapidi bella cum venti-gerunt,
 Vtrinque fluctus maria discordes agunt,
 Dubiumque pelagus feruet, haut aliter
 meum
 Cor fluctuat, ira pietatem fugat,
 Iramque pietas.

§. 111. Vnde cum affectus & com-
moda sua (§. 109.) & incommoda (§. 110.)
habeant, illi omnium optime veterum
Logomachias (§. 108.) euitant, qui ita
docent: affectus quidem in consilium
rerum agendarum non adhibendos esse,
nam hunc in finem homini a DEO sa-
nam rationem esse indultam, interuenire
tamen executioni consiliorum iure suo
posse, quia animum animant, alacrio-
remque ad res gerendas expediendasque
reddunt. (§. 109.) Adeoque & nos *non af-
fectus, sed dictamen rationis & conscien-
tiae facem agenti praeferre debere*, exi-
stiamamus firmiterque sumus persuasi,
licet stimulum utrique dare possint

§. XXXV.

112. Sed affectus duplicis sunt ge-
neris: Quodsi enim *perceptionem prae-
uisam, siue voluptatem interiorem*, quae
animum blande detinet, *producere ni-
tuntur, grati*, ubi vero *praeuisam per-
ceptionem, siue dolorem*, qui animum
quiete sua priuat, quo minus produca-
tur, *impedire* volunt, *ingrati* nomi-
nantur. conf. §. 104.

§. 113. Illud autem in hac affectuum in *gratos* & *ingratos* diuisione (§. 12.) notandum probe est, quod (I) *ingrati* non minus homini vtilitatis praestent, quam qui sunt *gratissimi*, & vere huc applices illud HORATII:

Gaudeas, an doleas, cupias, metu-
asque quid ad rem?

cum facile comprehendi queat, *malorum praesentiam non minus periculi vitae humanae afferre, quam bonorum defectum.*

(§. 109.) (II.) Quod illi, qui affectum patitur, in hoc animi statu *affectus* caeteroquin *ingratus* non semper tamen pro tali habeatur, immo interdum *gratissimus* videatur. Nam irato *ira* non displicet, inuidus sua delectatur *inuidia*.

Ergo quid gratum sit, quid ingratum, ex natura obiecti, non ex voluptate, qua anima in affectu fruitur, iudicari debet.

Vnde etiam fit, quod cum quilibet *ingrata* fugiat, nemo tamen, nisi verae sapientiae praeceptis emendatus, *affectus* licet *ingratissimos* verae rationis ariete profliget, virtutisque fulmine deiiciat. Quin &

illud (III.) notandum, quia in amolien-
dis malis ipsi vitae conseruationi ini-
micis maior consistere videtur felici-

tas, quam quidem in voluptate perfruenda, cerni posse non sine stupore, quantum hic natura, magistra sapientissima, hominibus prospexerit, dum longe eis efficaciores vires in malis huius generis concessit, & ad propulsanda pericula, quae imminet, tam varios subitosque artuum motus, mechanica de causa per successionem motuum aliorum alios concitantium excitatos, eos edocuit. (§. 109.)

§. 114. Cum autem omnes affectus *ex repræsentatione boni & mali a sensibus* facta oriantur (§. 104.) facile subscribi poterit eorum opinioni, qui extraordinariam, illam sanguinis agitationem, quam in affectibus tam gratis, quam ingratis (§. 112.) deprehendimus (§§. 106. & 113. n. 3.) & quae in vultu, gestibus, robore membrorum, voce, immo vniuerso habitu corporis sese prodit, (§. 106*) ac nouum nobis arctissimae inter animam & corpus vnionis (§. 71.) indicium praeber, ideo excitari existimant, *ut homo ex contemplatione affectuum edoceatur quasi, ac reddatur certior, esse id seruum*
Aucto-

Auctoris naturae; DEI, (§.46.) decretum, ut, quae bona sunt, appetat, quae vero mala, fugiat.

§. XXXVI.

115. *Hominem felicem esse velle, infelicem esse nolle, id est serio felicitatis desiderio tangi, neminem negaturum credimus, qui aliqualem sui ipsius sensum habet. Desiderium hoc ex instinctu venire, quem nobis nec dedimus, nec adimere possumus, facile iam percipimus. (§. 114.) Colligimus igitur venire illud ex natura, adeoque instinctum hunc naturalem esse. Sed naturae auctor DEVS est. (§. 46) ergo & DEVS desiderii huius felicitatis auctor erit.*

§. XXXVII.

116. *Ex hoc desiderio fluit, quod quae felicitatem nostram conseruant, promouent, amplificant, BONA, quae eam impediunt, minuunt, vel destruunt, MALA esse (*) credamus; (II.) quod homo bonum ut bonum cognitum non possit non velle, malum ut malum cognitum*

gnitum nolle debeat. Adeoque quando interdum, ceu experientia tristissima docet, malum appetit, bonum auersatur misere deprauatus homo, (§.6.) id exinde facit, quod neutrum ut tale cognoscit.

(*) Non igitur ideam boni vel mali habemus, nisi *relatiuam* i. e. quatenus aliquid ad felicitatem nostram facit, vel ei obest, ceu ut recentiores loqui amant, vel *perfectiorem* vel *deteriorem statum nostrum reddit*. STATVM autem nominamus *conditionem animae & corporis*. Vnde omne bonum vel malum ex habitu suo ad animae & corporis nostri conditionem metimur. Iam autem quaedam res ita sunt comparatae, ut possent quidem ad felicitatem utentis facere, nisi vitio eius & mala applicatione in peius mutarentur, vel contra: ut possent quidem felicitati alterius obesse, nisi per accidens eorum effectus sisteretur; atque hinc patet, cur in contemplatione boni vel mali ipsius aptitudo interdum ab actu ad felicitatem hominis promouendam vel minuendam separari possit, quod suo modo quidem distinctionem aliquam boni vel mali absoluti & relatiui probat, nostram tamen primam observationem non euertit.

§. XXXVIII.

§. XXXVIII.

117. Est autem FELICITAS status laetitiae durabilis. *Laetitiam veram* percipit homo, ubi *perfectiorem* se fieri sentit. *Perfectior* fit, ubi *bonum*, quod sibi defuit, consequitur, *malum*, quod metuit, declinat. Quo *maiores* igitur in *perfectione* *progressus* sentit, eo *maior* fit *laetitia*. Hinc *laetitia durabilis* consistit in *perpetuo progressu ab una perfectione ad alteram*. Ergo quando hominem felicitatis desiderio tangi diximus, (§. 115.) id ipsum est ac si docuissemus, *hominem optare sibi perpetuos progressus ab una perfectione ad alteram*.

§. 118. *Perfecti ideam* hoc loco aliam habere non possumus, quam in *relatione ad finem aliquem* ceu *communem terminum*. Vnde sicuti res aliqua *necessariam* quidem ad quemdam *usum relationem* habere posset, quae ipsa tamen intuitu finis alius prorsus nihil prodesset, mirum non erit, certo respectu *perfectum* quid dici posse, quod respectu alio est *imperfectum*. Sic v.g. *diuitias perfectionem inuoluere ad vitam*
tam

tam hanc commode & sine anxiiis, quibus pauperes plerumque premi solent, curis agendam quis negabit? ad comparandam vero virtutem, pectusque feueris honestatis regulis imbuendum diuitias quidpiam conferre nemo facile dixerit. Atque hinc est quod in respectu priori diuitiis competat *notio perfecti*, quae ipsis posteriori respectu non competit. Vnde iam ingenere PERFECTIONEM definiamus *aptitudinem ad finem aliquem ceu communem terminum*. Finis hic exerit se in effectu aliquo, quem praecise producere vel promouere volumus; Quare idem est, ac si dixissemus, PERFECTIONEM esse, *aptitudinem ad certum aliquem effectum producendum seu promouendum*.

§. XXXIX.

§. 119. Sed finis hominis est, vt felix sit: (§. 115.) ad hunc finem obtinendum cooperari possunt omnes eius facultates tam animae, quam corporis. Hinc perfectio in homine in eo consistit, quando omnes eius potentiae & facultates ad felicitatem tendunt; Iam autem felicitas est *status gaudii durabilis*, (§. 117.)

(§. 117) Hinc PERFECTIO in homine erit *harmonia potentiarum omnium ad obtinendum procurandumque statum gaudii durabilem.*

§. XL.

120. Imperfectio opposita plane ratione definienda est. Oppositorum enim eadem est scientia, vt, qui vnum illorum nouit, alterum hoc ipso satis videatur nouisse. Vnde dici poterit dissensus potentiarum statum gaudii durabilem vel euertens plane vel impediens.

§. 121. Alias potentias tribuimus corpori, alias animae, ergo alia corporis, alia animae perfectio (§. 119.) & imperfectio (§. 120.) est. Sic corporis viui mechanico organici perfectio est, *sanitas*, imperfectio *morbus*; & inter animae perfectiones alia est perfectio intellectus, vt *perspicacia*, *eruditio*, *acumen*, &c. alia voluntatis, vt *virtus moralis*, de qua infra. Harum oppositae imperfectiones intuitu intellectus sunt *stupiditas*, *ignorantia*, *fanaticismus*, *enthusiasmus* &c. intuitu voluntatis *vitium morale*, de quo infra.

§. XLI.

§. XLI.

122. Cum igitur *affectus* omnes ex repraesentatione boni vel mali ori-
antur, (§. 104.) *affectus* omnes duplicis
erunt, generis, alii enim *appetitionem*
boni, alii *auersationem mali* intendunt.
Atque hinc quicquid de affectibus dici-
tur, ad duos *primitiuos* (*) & *ex nullis*
aliis ortos reduci poterit, *amorem* scili-
cet & *odium* (**)

(*) Immo forte *nullus affectus primitiuus est*
praeter *amorem*, etiam cum aliae passio-
nes videntur superiores. Vtut enim o-
dium & amor ita pugnantes semper & na-
tura inuicem distracti esse videantur af-
fectus, vt re saltem obiter inspecta alte-
rius foetus alter dici nullo modo possit,
tamen rem curate peruestigantibus ex a-
moris cratere odium omne delabi patet.
Nam quicquid amamus, id omne amamus, quia
nobis placet, id est, quia voluptate aliqua
nos afficit, adeoque iucundum vel v-
tile nobis videtur, & vice versa quic-
quid odio prosequimur, id omne nobis ideo
odio dignum videtur, quia nobis displicet, id est,
quia voluptate aliqua nos priuat, vel do-
lore aliquo nos afficit, adeoque iucun-
dum vel vtile tollit. Iam autem quib
ita

ita aliquid amat, non amat rem, sed amat se-
ipsum, qui ita aliquid odio prosequitur, non
odio petit rem qua rem, sed qua suo amorē
non conducit, ergo in omni affectu se pro-
dit amor sui ipsius, seu philantia, ergo ex
amore etiam reliqui affectus nascuntur, vn-
de solus amor est affectus primitivus. Atque
sic facile euitamus altercationes Stoi-
corum, Scholasticorum, Cartesiano-
rum, aliorumque de numero affectuum
principum.

(**) Inquis, dantur tamen, quae nec
odium excitant, nec amorem, quaeque
adeo nec auersamur, nec appetimus, sed
simpliciter contemnimus, atque hinc ter-
tium affectuum primitiuorum genus
contemptum esse infero. Ast quatenus
contemptus res, quas pro indifferentibus
habemus, respicit, eatenus ne affectus
quidem est, multo minus nouum af-
fectuum primitiuorum genus, cum
omnis affectus sit motus voluntatis, adeo-
que velle vel nolle supponat. Qui cru-
delitatem contemptum alienae calamitatis,
impudentiam contemptum laesae existi-
mationis ob neglectum decori defi-
niunt, nil probant. Vitium enim im-
pudentia est, non affectus, quemadmodum
nec crudelitas ita definita affectus dici
poterit.

§. XLII.

123. Paucis igitur AMOR appetitio boni, ODIVM auersatio mali definiri poterit. Sicuti & id iam vberius probari non debet, quod in omni *amore* fit *commotio voluntatis iungendi se cum obiectis gratis & conuenientibus*, quae sensibus blandiuntur, & in odio *commotio voluntatis separandi se ab obiectis noxiis & deformibus*, quae sensus offendunt.

§. XLIII.

124. Sed *bonum* hoc, quod appetimus, vel *praesens* est, vel *praeteritum*, vel *futurum*, idemque etiam *de malo*, quod auersamur, dicendum. Vnde innumerae (*) fere *affectuum derivatiuorum*, & qui ex *primitiuis* (§. 122.) oriuntur, denominationes descendunt. Sic enim amor (§. 123.) sensus boni praesentis & mali praeteriti superati, GAUDIVM, odium (dict. §. 123.) mali praesentis, TRISTITIAM, amor boni praeteriti percepti, DESIDERIVM, odium mali praeteriti commissi & boni praeteriti neglecti, POENITENTI-

ENTIAM, TAEDIVM, INDIGNATIONEM, amor boni futuri SPEM, odium mali futuri, METVM (***) excitare dicitur.

(*) Quoties enim circumstantiae rerum cognitionem, toties intellectus voluntatis iudica variat, eoque alios affectus producit.

(**) Qui metuit vel nescit, vnde, & quale sit, quod metuit, vel illud sibi rite repraesentat Prioris metum *terrorem Panicum* nominamus, vltimus vero recte quidem metuit, interim quia metus affectus est, & in omni affectu perturbatio animi deprehenditur, raro illud, quod ex metu agitur, ad rationis normam per omnia conformiter actum deprehenditur Vnde raro veram esse, DEOque gratam poenitentiam, quae in agone & vltimo quasi inter vitam & mortem articulo agitur, facile liquet, quia a rerum obiectarum metu nascitur, ideoque motuum habet obiecta terrorem incutientia, quibus absentibus mox euanescit. Quod solum, credo, conuincere debet quemlibet, ne negotium redeundi cum DEO in gratiam in crastinum differat.

§. XLIV.

125. Porro bonum & malum praesens aut futurum (§. 124.) vel longe abest, vel pro-

propius imminet; vel facile obtineri aut declinari poterit, vel difficulter; vel diutius, vel breuius durabit; Vnde amoris & odii (§. 123.) noua nomina, FIDUCIAE nimirum, DIFFIDENTIAE, AUDACIAE, DESPERATIONIS. Qui vltimus affectus animum tunc miserrime habet, vbi malum adest nullo modo superabile. ()*

(*) Ex quo patet, vel ideo damnatorum miseriam grauissimam fore, quia ob negatam sibi liberationis spem damnati in continua animi abiectione versari debent, vt cruciatus infernales non male dicas *perpetuam desperationem.*

§. XLV.

126. Rursus prouti homo *malum* sibi repraesentat, ex quo vel *iuri suo* aliquid detractum putat, vel *utilitati* decedere quid videtur, vel *existimationis* iacturam metuit, *affectus odii* (§. 123.) alia induit nomina, scilicet **IRAE, INVIDIAE & PUDORIS.**

§. XLVI.

§. XLVI.

127. Denique aliae *affectuum appellationes* oriuntur, prouti vel *ratione nostri ipsius*, vel *ratione aliorum* amor & odium (§. 123.) sese exserit, sicuti in AEMULATIONE, ZELOTYPIA, INDIGNATIONE, CONGRATULATIONE, MISERICORDIA EPICHAERECACIA videmus: Vt taceamus reliqua *affectuum nomina*, quo priuatae vnius cuiusuis meditationi aliquid relinquatur.

§. 128. *Admiratio* est attenta obiecti alicuius insoliti & incogniti consideratio, cuius gradus exstantior *ecstasis* vel *stupor* dicitur. Sed qui considerat obiectum aliquod insolitum, non statim illud *bonum* vel *malum* iudicat, multoque minus *appetit* vel *auersatur*. Iam autem omnis affectus in appetitione vel auersatione ex persuasionem boni vel mali consistit. (§§. 104. 107.) Ergo *admiratio non est affectus*, vt quidem CARTESIANI omnes vno ore contendunt (*)

(*) Eodem modo posset etiam aliquis contra STOICOS argumentari, quod affectus opinio-

opinionem atque iudicia definiri non possint, quia affectus cuncti non tam pertinent ad facultatem animae intelligentem; quam quidem ad facultatem volentem nolentemue. Ecquis enim dolorem opinionem magis, quam voluntatem credit? quis desiderium extra voluntatem locabit?

§. 129. Bonum appetere, malum auersari ipsa hominem natura iubet, (§. 114.) ceu id ex *desiderio felicitatis* patet, cuius auctor DEVS ipse est, (§. 115.) Sed appetitio boni & auersatio mali sunt affectus (§§. 104. & 107.) amor & odium dicti, (§§. 122. 123.) ergo *quosdam certe affectus DEVS iubet.* Iam autem omnes affectus in appetendo bono & auersando malo consistunt (§. 122. iunctis §§. 123. 124. 125. 126. 127. 128.) ergo *certo modo omnes affectus DEVS iubet.* Quicquid DEVS iubet, ob naturam DEI optumam, de qua in Theologia naturali agendum, malum esse non potest, ergo *nullus affectus (*) in se & sua natura malus est.*

(*) Inquis, sed & *invidia* affectus est, (§. 126.) quae tamen inter peccata merito refertur,

fertur. At enim & invidia virtutis eos
esse potest. Recitabo quae habet in-
comparabilis Philosophus, FRANCISC.
BACO VERVLAMIVS *Sermon. fidel. IX.* O-
perum a SIM. IOH. ARNOLD editorum
p. 1153. *Publica invidia instar salubris ostra-*
cismi est, qui viros magnos, supra modum
excrecentes coërcet, vnde etiam fraeno est vi-
ris praepotentibus.

§. 130. Qui nullo pungi posset
affectuum oestro, is etiam non posset
cum aliqua animi commotione deside-
rioue bonum appetere malum auersari.
(§§. 104. 107.) Iam autem & humanae na-
turae (§. 114.) & societatis, quae inter
mortales esse debet, conseruatio appetitioni
boni & auersationi mali innititur, ceu id
temere negabit nemo. Ergo qui sine
passionibus & affectibus esset, & ad sui
conseruationem, & ad vitam socialem fo-
ret ineptissimus.

(*) Vnde vere satis obseruat CARTESIVS
de passion. animi artic. 212. eos, quos magis
mouere possunt affectus, magis gustare posse dul-
cedines vitae, prout etiam in ea possunt acer-
bissima & amara quaeuis experiri, cum illis
recte uti nesciunt: Atque hinc quam ab-

surda fuerit, quam in DEVM, auctorem naturae, impia sententia Stoicorum de eradicandis affectibus indistincte omnibus manifeste patet. (§. 129.) nisi forte cum AVGVSTINO de ciuit DEI L. IX. c. 4. mentem Stoicorum aliter explicandam esse supponas. Sic enim ille: Aut nihil, inquit, aut pene nihil distat inter Stoicorum aliorumque Philosophorum opinionem de passionibus & perturbationibus animorum. Vtrique enim mentem Sapientis ab earum dominatione defendunt. Et ideo fortasse dicunt Stoici, eas in Sapientem non cadere, quia nequaquam eius sapientiam, qui utique sapiens est, vlllo errore obnubilant, aut labe subuertunt. Certe acuratissimus Stoicorum, SENECA, ep. 31. ab hac interpretatione non abluat, quando ait: Non educo Sapientem ex hominum numero, nec dolores ex illo, sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente, submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse compositum, altera est irrationalis, haec mordetur, vritur, dolet. Altera, rationalis, haec inconcussas opiniones habet, intrepida est & indomita.

§. 131. Omnes res, quas sensus nobis repraesentant, animum propter spiritualitatem suam propius tangere non possunt; adeoque anima e bono, quod

quod corpori procurat, proprie loquendo nullum fructum percipit, nec magis eo redditur felicius, quam si prorsus eo careret. In malo quidem non eadem est ratio. Nam quae mala corpus destruunt, ea animae non aequè indifferentia esse possunt, ac bona, quae sensus titillant, & voluptate perfundunt; (§. 113. n. 3.) sed dantur tamen mala corpori ita visa, quibus amolitis animae tam parum consulitur, ac quidem ipsi iis praesentibus noceri posset, v. g. in affectu irae, invidiae (§. 126.) Ergo quicquid anima in huiusmodi affectibus agit, quomodocumque ea moveri videatur, id omne agit, id omne mouetur propter amorem erga corpus, quod inhabitat.

§. 132. Certis appetitionibus & auersionibus corporis temperatura occasionem praebet, (§. 78. iunctis §§. 100. 103.) appetitiones & auersiones hae, ubi vehementiores sunt, dicuntur affectus, (§. 107.) ergo temperatura corporis certis affectibus occasionem praebet. Sed affectus sunt in anima; ergo nemo

offendi debet locutione illorum, qui *concretionem corporis in animam sese transfundere* cum GROTIUS dicunt.

XLVII.

133. Vnde credo planum fiet perspicuumque, cum & vis repraesentatiua animae (§. 99.) & facultas appetendi atque auersandi conditionem corporis sequatur, (§. 101.) corporis autem conditio pro diuersitate temperamentorum diuersa sit, (§. 77. iuncto §. 76.) cur *diuersos etiam pro diuersitate temperamentorum inter homines obtinere affectus vulgo doceatur* (§§. 104. & 107.)

§. 134. Homo sui ipsius incurius affectus in anima obuios facile ceu motus in ipsa anima excitatos considerat. Vnde eo facilius fieri patitur, ut anima motibus hisce in corpore pro temperamenti diuersitate diuersis (§. 133.) sese accommodet. Quare iam a temperamentorum inclinationibus multae actiones ab ipsis agentibus non praecise obseruatae vel distincte cognitae per-

pendent, quas ipsas quia corpori obsecundans anima & facilius & lubentius & crebrius repetit, tales affectus postea naturam fatigant, & ferre se primo, mox etiam amare cogunt. Vnde huiusmodi actiones facile in *consuetudinem tacitam* degenerant, quae consuetudo postea certo respectu mores hominum (§. 1.) format. Quare non errant, qui mores hominum indistincte omnium, qui *suo viuunt arbitrio*, nec vel lumine gratiae, vel studio solidioris sapientiae, (quod ipsum vero ob defectum virium naturalium (§. 30.) leue adhuc est & imperfectum prorsus) *emendati sunt*, reuera *machinali modo productos & animales* dicunt, quia *in iis producendis anima corpori*, id est parti animali, *morem gerit*. (*)

(*) Veteres heic vfi sunt similitudine ab auriga desumta, qui vbi in vehiculo sedet regere imperitus,
Fertur equis auriga, neque audit currus
habenae:

Quo ipso hortari nos voluerunt, rationis fraeno domandos esse affectus. Vnde cum causa, per quam in affectus prolabimur, in nobis sit, ipsique tam
alie-

alienos numquam reddere nos possint, quin, si modo vellemus serio, homines nos esse adhuc meminisse possimus, recte homini tam in foro conscientiae quam in foro soli imputatur, si quid mali ex affectu egit.

§. XLVIII.

135. Et ex hac facultatis appetendi atque auersandi pro diuersitate temperamentorum diuersa qualitate, (§§ 133. & 134.) rationem, reddere volunt, cur *Melancholici*, qui ob crassitudinem terrestrem sanguinis rigidasque, licet capaces satis, fibras lente prorsus sanguinem propelli sentiunt, quoniam in angustis vasorum sanguiferorum viis materia fluida spissa nimis & iusto calore impedita permeare facile nequit, tot anxietates praecordiorum sentiant, iisque ipsis interuenientibus fiat, ut omnia facile timeant, & laboriosi quidem sint, sed inuidi, crudeles, decori negligentes atque tristes; *Cholerici* contra ob pinguedinem sanguinis vstiuarumque particularum copiam, ex qua ille nifus vehementior per strictores arterias

terias transitum, impeditum quasi, vi promouendi excitatur, corpore sicco quidem & arido, sed expedito & agili gaudeant, in eoque animam gerant irae impotentem, caeterum vero elatam prorsus, & quae, vt grauitatem in moribus affectent ambitiose, nec suo defint honori, homines suos instigat, adeoque sedulos eos diligentesque efficit; *Sanguineis*, quorum partes fluidae multis particulis salinis conspicuae in venis arteriisque, licet minus capacibus, nihil prorsus impedimenti offendunt, quo minus penetrare omnia motu facillimo & aequali queant, corpus ob succi nutritii alimentorumque copiam bene saginatum membraque ad omnia flexilia ac denique mens hilaris & ad voluptates prona contigerit, quae ipsa vti procliuis est ad otium, prodigalitatem, praecipitantiam, sic in ipsa petulantia secura

nocturno certare mero, putere diurno

haut raro gloriosum habet; Denique *Phlegmaticos*, quorum sanguis limosus & omni pene energia destitutus gyrum per vasa tenuiora & receptacula spon-

spongiosa non, nisi cum multa mora, conficit, pigritia & tarditas vexet, ut quasi in perpetuo somno sepulti affectuum impetum non facile sentiant, sed tamen etiam nec virtutibus nec vitiis emineant. conf. §§. 80. 81.

§. 136. At enim vero cum *temperamentis* non solum *gradu leuiuscula aliqua*, verum etiam *paullatim plenaria* accedere possit *immutatio* (§. 83) hoc omne, quicquid *de moribus temperamentorum* diximus, (§. 135.) miris obnoxium est exceptionibus, siue quod reuera homines *vitia temperamenti sui emendarint*, (& quod ad illam, quae ope medicamentorum sperari potest, *temperamenti in melius transmutationem* attinet (*) arte ac prudentis Medici consilio *sapientiores & ingeniosiores*, euaserint, vel etiam ex monitis & praeceptis Philosophiae moralis, & quae adhuc sublimiores sunt, ipsius religionis Christianae sanctioribus persuasionibus *meliores prudentioresue* redditi fuerint; siue quod & in plurimis simulare possint & dissimulare immo tales, quales natura sunt, magis

gis simulate, quam candide gerere se
haut raro soleant. (**)

(*) Si modo a rei veritate alienum nihil
scripsit **CARTESIVS** in *diss. de Methodo*
S. VI. §. 2. quando animus, inquit,
adeo a temperamento & organorum corporis di-
spositione pendet, ut si ratio aliqua possit inue-
niri, quae homines sapientiores & ingeniosiores
reddat, quam hactenus fuerunt, credam, in
Medicina illam quaeri debere.

(**) Vnde quilibet animaduertit, quamuis
in abstracto de Melancholico dici possit, quod
ipsi non graue sit, ut thesauros, splen-
didum terrae lutum, perdiis oculis ir-
retortis spectet, iisque pernox in-
dormiat, tamen non de quolibet Me-
lancholico in concreto illud Poëtae verum
esse:

▪ Nummos aurumque recondit, ne-
scius uti

Compositis, metuensque velut contin-
gere sacrum.

Quid enim si feuer e virtutis regulis
vtramque aurem praebuit? si omnes
eius actiones & decreta dictamen re-
ctae rationis in anima praeualens, tam-
quam hedera circumsepit? si non ampli-
us sensibus exterioribus incautus fallitur
ani-

animus circa rerum naturam? num
 credis apud eum funestam pecuniam
 templo habitaturam, eum nummorum
 erecturum aras? num is minus iam erit
 idoneus, quam forte foret *Sanguineus*,
 vt aequae ad imaginem huiusmodi
auari rideat, ac rideret,

Si quis ad ingentem frumenti semper a-
 ceruum

Porrectus vigilet cum longo fuste, ne-
 que illinc

Audeat esuriens dominus contingere
 granum;

Vix credo negaturum hoc fore quem-
 piam, nisi cui volupe erit, vitia sua,
 in quibus debellandis iusto segnior
 existit, temperamenti sui perpetua
 pertinacia excusare, quod tamen in mo-
 ralibus merito valet numquam (§. 83.)

§. 137. Praetera sicuti cottidiana
 experientia non admittit, vt de omni-
 bus *Cholericis*, *Sanguineis*, &c. vnum
 eundemque praedicemus affectum,
 vel affectus saltim gradum, ita etiam
 cum supra dictum a nobis sit, quomo-
 do & qualitas sanguinis & vasa sangui-
 fera in diuersis corporibus varient
 (§. 76.) ab horum utroque vero tem-
 pera-

peramentum pendeat, (§. 77.) duo quidem pluraque corpora ita poterunt esse comparata, vt in relatione ad hoc *Cholericum, Sanguineum &c. temperamentum* ipsis tribui possit; sed quia vtriusque particulae sanguinis, venarum item meatus &c. diuersam adhuc ad se inuicem proportionem habent, (dict. §. 76.) temperamenti quoque rationem & proportionem in indiuiduo spectatam ab alio quolibet disflerre & variare posse in propatalo erit.

(*) Vnde quidem vsus huius doctrinae ad cognoscendos hominum mores & latitantes animi affectus explorandos tantus non est, ac quidem vulgo id dicitur, conf. §. 81. quin immo tota de temperamentis doctrina, *in doctrina morali tradenda*, forte omitti a nobis potuisset, nisi etiam illa interdum docenda essent, quae propter opinionem aliorum sine nota ignorantiae nesciri non possunt. Quo ipso quidem non negamus, animam imaginatrici vi excitatam spirituum satellitio corpus saepe aggredi ac commutare, corpusque vicissim animae ad perturbationes excitandas confusa per motum sanguinis rerum simulachra obicere, & longam aegritudinum ilia-

K

dem

dem cum illa communicare, quippe quod vtrumque alio loco (§. 132.) productis etiam GALENI, Medicorum principis, testimoniis (§. 71*.) fusius ostendimus.

§. XLIX.

138. Vnde quia & arte & diligentia emendari potest temperamentum (§. 134.) *impulsus* ex eo quodammodo dependentes (§. 133.) *recte imputantur ei*, qui non debito ardore lapidem mouet omnem, vt eius vitia tollat.

§. 139. Quicquid igitur in Morali-
bus de temperamentis cum certitudine aliqua dici potest, illud omne vel ad eas actiones & mutationes potissimum pertinet, quas anima ita in corpore producit atque gignit, vt agentes ipsi earumdem sibi non satis sint conscii, quaeue re curate considerata magis a consuetudine, (§. 134.) quam decreto voluntatis pendent; conf. §. 194. vel iis solum applicari potest hominibus, qui cogitationes suas & iudicia quoscumque affectus obuios interpellare patiuntur, quem statum animae SERVITUTEM IN-

TELLECTVS Ethici nominant. Adeoque eos, qui ex mera deliberatione res citra huiusmodi vehementiores motus considerare solent, quem statum animae LIBERTATEM INTELLECTVS iidem moralis Philosophiae Doctores appellitant, nullo modo ferit.

§. 140. Quum igitur homines appetitus & impulsus suos naturales, quos quoties rectae rationi repugnant, iniectis frenis cohibere deberent, facem sua sponte & tubam sequantur, (§. 134.) confit, quod ipsimet *vitiosorum suorum actuum auctores* existant, (§. 138.) adeoque recte iis DEVS, legis naturalis auctor, *poenas inferre* queat, ubi minus congrue ac contra legem agunt, quemadmodum vicissim *laudem ab eius clementia indipiscitur mens*, quae vires suas bene & legi conuenienter dispensauit. (*) Atque hinc lucem quodammodo foenerantur ipsius Saluatoris verba, Matth. XXV, 35. 36. 42. 43.

(*) Veteres Philosophi, qui *fato* aliquid tribuunt, & ingenia hominum etiam ex huius decreto formari credunt, numquam explicabunt se ex labyrintho

tho hoc, in quem coniicit eos disputatio
 de poenarum atque praemiorum propter facta bo-
 minum iustitia. Statuere eos iustitiam hanc
 veritas, cuius semper immensa in intel-
 lectum humanum vis est, cogit, ut autem
 cum hypothesis sua eam connectant rite,
 argumentum profecto cernunt nullum.
 Audiamus quaecumque specimen Philosophiae
 huius morbidae audientes Poëtam MANILIUM.
 Sic enim ille, postea quam omnia fato e-
 venire paullo docuerat ante, modulatur:
 Nec tamen haec ratio facinus defendere
 pergit,
 Virtutemue suis fraudare in praemia donis.
 Nam neque mortiferas quisquam minus
 oderit herbās,
 Quod non arbitrio veniunt, sed semine
 certo:
 Gratia nec leuior tribuetur dulcibus escis
 Quod natura dedit fruges, non vlla vo-
 luntas.
 Sic hominum menti tanto sit gloria maior
 Quod coelo gaudente venit; rursusque
 nocentes
 Oderimus magis in poenam culpamque
 creatos.

E+ lepide quidem Zeno apud LAERTIUM
 L. VII. p. m. 450. seruum in furto depre-
 hensum aliquando verberans, ei, cum
 allegaret, ut furaretur sibi fatum esse, respon-
 dit: ergo & fatum erit, ut vapules; Sed si quis
 cre-

eredit, quod pro dignitate Philosophi responderit, me vix, ac ne vix quidem, assentientem habebit.

§. 141. Quapropter licet vel maxime ideae, iudicia, ratiocinia pro conditione corporis formentur (§§. 99. 100.) atque ipsa etiam anima pro hac corporis sui conditione velit & auerfetur, (§. 101.) tamen quia potentia volendi & intelligendi hominem ab omnibus nobis notis corporibus distinguit, (§. 50.) *manifesta se prodit inter naturam animae homini cum brutis animalibus communem, & inter naturam animae homini propriam (§. 84.) differentia.* Illis enim sine ulteriori ratiocinio stimulos naturae suae sequi ideo vitio non veritur, quoniam utrum boni sint vel mali? explorare ob defectum rationis nequeunt, (§§. 88. 89.) contra homo vi potentiae intelligendi bonum a malo dignoscere (c. §. 101.) vi autem potentiae volendi malum quia malum cognitum necessario auersari, & vice versa bonum quia bonum cognitum necessario appetere debet (§. 116.) Vnde *sequi coeco impetu stimulum in natura corrupta obuium idem est in homine ac praestantiam suam turpiter negligere.* (§. 140.)

§. 142. Vires, potentiae, facultates, quas homo cum aliis animalibus soli rationi cognitae (§. 94. *) communes habet (§. 84.) *naturam* eius *animalem*, vel, si mauis, *naturam physicam* ingrediuntur; contra vero quas ab animalibus aliis separatas habet, sibi que soli tributas, *naturam humanam* conficiunt. Vnde cum quoad vitam & sensum a brutis homo non differat, (§. 88. *) *natura* eius *animalis* sub se complectitur, illas facultates vel potentias, ex quibus tam *materia corporis organici* *qua talis* ad suscipiendas varias mutationes atque actiones apta redditur, (§§. 74. 75.) quam *ipsa* etiam *anima humana*, (quam diu inter eam & corpus illa admirabilis harmonia atque unio (§. 71.) manet,) obiecta in corporis organa sensoria agentia sentit, & prouti corpori grata vel ingrata videntur, appetit, aut auersatur; (§. 104.) cumque prae reliquis animalibus illud quasi iuris praecipui habeat, quod *libere agere* possit, vires illae, facultates & potentiae huc referendae *naturam humanam* constituunt.

§. 143. Actiones liberae *mores* dicuntur. (§. 1.) Hae producuntur a
sola

sola natura humana. (§. 142.) Vnde in solam naturam humanam cadit consideratio moralis. conf. §. 141. Hinc in oppositione ad naturam animaleam, quam etiam *Physicam* nominare solent, (dict. §. 142.) idem est *naturam humanam* dicas, an *moralem*.

§. 144. Ad liberas actiones heic saltem requiramus, vt aliquid fiat prae-lucente intellectu & decernente voluntate, quoniam *ubi alterutra facultas exultat, agens intelligere non potest moralitatem* (§. 3.) quae in actione illa latitat, cum-que haec qualitas sit ex actionis ad normam relatione proueniens (dict. §. 3.) talem *relationem actionis ad normam suam instituere nequit*.

§. L.

145. Ergo iam NATURA HOMINIS MORALIS (§. 143.) est complexus virium & facultatum omnium, ex quibus homo peculiare actiones ceu bonas vel malas agnoscit, indeque eas sibi, infinito felicitatis desiderio percito (§. 115.) ad perfectionem suam vel imperfectionem aliquid vel conducere vel obesse arbitratur, atque hinc

aut peragendas a se aut omittendas esse determinat.

(*) De *natura* igitur *physica* (§. 142.) intelligendum, quando *CICERO* dixit: *Generi animantium omni a natura tributum est, ut se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quae nocitura videntur, omniaque, quaecumque ad viuendum sunt necessaria, adquirat & paret, ut pastum, ut latibula, ut alia eiusdem generis.* Commune autem animantium omnium est coniunctionis appetitus procreandi causa, & cura quaedam eorum, quae procreata sunt. Sed bellua tantum, quantum sensu mouetur, ad id solum, quod adest, quodque praesens est, se accommodat, paullulum admodum sentiens praeteritum aut futurum. De *moralis* vero *natura* (§. 144.) quando in sequentibus ait: *Homo autem, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque praesentibus adiungit atque connectit futuras, facile totius vitae cursum videt, ad eamque degendam praeparat res necessarias.* Imprimis vero homini est propria veri inquisitio atque inuestigatio.

§. 146. *Opponitur igitur natura hominis moralis. (§. 145.) naturae animalis*

mali seu *Physicae* (§. 142.) veluti aliquid, quod ita *actum Physicum* afficit, ut (ex relatione sua ad sublequentem *perfectionem* vel *imperfectionem* hominis aliam & ab *esse* suo *Physico* diuersam denominationem, *boni* scilicet vel *mali* caractere notatam, fortiatur.

§. 147. Quapropter cum in denominatione saltim haec diuersitas haereat, intimam inter *naturam* hominis *moralem* & *physicam* intercedere conjunctionem, & positis terminis habilibus neutram alteri *proprie* atque *realiter* opponi posse recte infertur. Sicuti enim homo a DEO conditus, ut *ratione utens* (§§. 138. 141.) & *ad felicitatem conformatus* (115.) veram perfectionum diuinarum imaginem secum semper circumferat, ita idem NVMEN IMMORTALE, quod ob immensam suam sapientiam, summamque bonitatem sine consideratione perfectionum nec velle, nec nolle potest, ex *aeternis* illis possibili- bus & approbabilibus *rerum essentiis* omnibus istis tantum largita est existentiam, quae Diuina Maiestate, a

qua per creationem producta sunt, digna fiant, & ex quarum modificationibus summa vniuersi perfectio, quae finis vnicus & vltimus creationis omnis atque conseruationis est, constare posset. Vnde in sola hac DEI immensa bonitate & sapientia vnice quaerenda est ratio, quare *moralis natura Physicae* nostrae *naturae* superindita, eaque ita formata sit, qualem eam hodie experimur. Voluit nimirum DEVS, vt normam (*) ipsa contineat, secundum quam mortalium quilibet, *quid sibi sit tributum natura, cuius muneris colendi causa sit natus, & quo pacto se conseruare, suamque felicitatem quaerere & promouere debeat?* cognoscat. Quicquid igitur huic *naturae consentaneum* est, DEVS, probat, *contrarium improbat.* Atque sic, vt recte obseruat CICERO, *ab hac hominis natura lex naturae omnis repetenda est.* conf. §. 18.

(*) Atque hinc manifesto discimus, quam praeclare prorsus dictum sit ab HIEROCLE in *Aur. Carm. Pythag. v. 29.* Idem est rationi parere, ac DEO. Natura enim, quae rationis est particeps, cum splendorem suum suam

suamque lucem sortita est, ea ipsa amplectitur, quae diuina lex statuit, nec discrepat a DEI sententia animus, qui secundum DEVM se habet.

§. 148. Haec igitur *natura hominis moralis* (§. 143.) edocet mortalium quemlibet, quod *non sine ratione a DEO conditus, sed certo fini destinatus* sit, (§. 148. iuncto §. 44) quem ipsum *finem perfectionem suam esse, ex desiderio felicitatis* (§. 115.) non male colligit. Cumque *perfectio* consistat in statu laetitiae verae & durabilis, qualis demum ex *harmonia potentiarum omnium in certo eoque optimo fine* (§§ 118. 119.) emergit, ipse autem *animo & corpore* constet, (§. 62.) atque *utrique parti essentiali* peculiare suae *potentiae* sint, tunc demum *vere perfectum* se dici posse colligit, ubi, quantum in se est, id agit serio, ut *utriusque tam corporis scilicet, quam animae potentiae ad unum, eumque optimum finem* tendant.

§. 149. Quapropter cum id *felicitatis desiderio* homini insito repugnaret vehementer, si *corporis & animae potentiae inter se inuicem collisae* essent (§. 148.)

(§. 148.) eam ipsam, quae *inter animam & corpus* obtinet, arctissimam *coniunctionem* (§. 71.) ideo a DEO stabilitam esse Ethicus colligit, ut adsit *identitas quaedam, dependentia & coincidentia actionum atque mutationum in utraque substantia* obuiarum, ex quarum mutua inter se collatione, quid ad *veram utriusque perfectionem* faciat? ope rectae rationis colligere queat.

§. LI.

150. Atque hinc tandem ultimo ex *natura sua morali* (§. 145.) colligit, quomodo *fini*, ad quem obtinendum a DEO creatus est, (§. 147.) *viuat conuenienter*. Cum enim *corpore & rationali anima* instructum se sentiat (§. 71.) coniicit exinde, quam is creaturarum omnium existat aptissima, quae *vinculum quoddam mundi sensibilis & mentalis* existat. Vnde *corpus* quidem sibi datum esse colligit, ut *rebus corporeis* utatur, *mente* autem *ratione praedita* se exornatum esse persuasum habet, ut ad *summam illam & aeternam Mentem*, si ita loqui licet, DEVM scilicet Optimum Maximum

num referat omnia. (*) Hoc enim factio
status gaudii durabilis sperandus est cer-
tissime, cumque sic omnes tam corporis,
quam animae potentiae ad unum eumque
optimum finem tendunt, (§. 148.) ad ve-
ram perfectionem adspirabit.

(*) Vidit hic aliquid EPICUREVS, quod
in ruborem dare posset Christianos
multos. Etenim DEVS, inquit, intro-
duxit in mundum hominem tamquam inspecto-
rem operum suorum, ac non cognitorem so-
lum, verum etiam interpretem. Quare
turpe est homini, si inde incipiat, & eodem
desinat, ubi caetera solent ratione destituta.
Magis enim conuenit inde incipere, in eo au-
tem desinere, quousque NATURA nos NOSTRA
euexit atque produxit.

CAPVT II.

de actione humana cum
suis principiis & speciebus.

§. LII.

§. 151. **M**otus vel mutatio rationem
in ipso ente mutato ha-
bens in sensu Metaphy-
fico ACTIO, & vice versa motus vel
mutatio rationem extra ens, mutatum
ha-

habens PASSIO dicitur. Vterque *motus* cum *vita* immediate coniunctus est, & ex ea tamquam effectus a sua causa pendet. (*) (§. 85.)

(*) Quicquid enim viuit, necessario vi aliqua mouendi se praeditum esse, adeoque sibi ipse ipsi ratio variarum mutationum susceptarum existere debet. (d. §. 85.) Sed vi mouendi se ipsum praeditum dici potest nihil, quod non sentiat, vel aptum sit sensationem aliquam recipiendi, vbi obiectum in sensus agens adest, quod ratio motus entis passiuo existat. Vnde mox patet, in quolibet ente mutato etiam intuitu passionum rationem aliquam adesse debere, cur talis in ipso mutatio ab alio ente extra se produci potuerit. Hoc est ens mutatum etiam in ipsa passione aptitudine quadam naturali idoneum esse debet recipiendi mutationem suam ab alio ente extra se, qualis aptitudo iterum in sola vita est. Haec enim vti in vnione seu commercio animae cum corpore consistit, (§. 71.) ita in motibus illis materiae mechanicae harmonicis & constantibus (§. 74.) sese continuo exferit: Ergo vita est causa tam actionum quam passionum. Q.E.D.

152. *In omni ente illud necessarium* dicitur, propter quod ens istud in sua specie determinatur, & in quo reliqua, quae eueniunt omnia, citra proximiorum ad aliud quidpiam respectum *rationem suam sufficientem* habent; *contingens* vero in omni ente illud audit, quod ipsum ens non in sua specie determinat, adeoque *rationem suam sufficientem* aliunde, quam ex sola natura entis mutuatur. Vnde in *necessario* quidem *oppositum* propter idearum repugnantiam semper absurdum foret ac *impossibile*; in *contingenti* vero *mutata* modo *ratione sufficienti* semper adest *oppositi* *possibilitas*.

§ 153. Quare iam, qui *motus*, quae *mutationes* (§. 151.) *necessariae* sint, vel *contingentes*? patet. *Contingentes* enim sunt, ubi *oppositum* *mutationis*, ut nunc est, aequae facile fieri posset: *necessariae* autem, ubi *oppositum* *mutationis* propter idearum repugnantiam absurdum esset & *impossibile* (§. 152.) Cuius autem *oppositum* est *impossibile*, eius *existentia* vno sal-

tim

tim, eoque ipso modo, quo possibilis est, concipi potest atque intelligi, hincque *omnem existentiae suae rationem in se ipso habet*: cum contra existentia eius, cuius *oppositum aequè possibile est*, variis & innumeris saepe modis concipi possit, atque hinc *rationem suam aliunde & extra se habeat*. Ergo *mutatio simpliciter necessaria rationem suam in se ipsa habet*, nec alia ratione, cur ita sit, opus habere potest: *mutatio vero contingens rationem suam extra se habet*, & hinc ex alia ratione cur existat, cur ita existat, vel aliter, demonstrari debet.

§. 154. Quando mutationem in anima vel corpore humano producit obiectum praesens, ita ut absente illo motus istiusmodi fieri potuisset numquam, homo *in statu mere passivo* versari dicitur: quando vero eadem mutatio vel contingere potuisset obiecto absente, vel obiecto praesente anima eandem prohibere potuisset, vel denique ipsa anima cogitans actu quodam praevio motum illum, qui in passione conspicitur, excitavit, *status eius passivus est mixtus*. Sic v.g. qui

qui audito subito fragore fulmineo horrore perfunditur *in statu mere passivo* versatur: qui vero ob aspectum inimici irascitur, aut lecto carmine verbis nuptis turpiter conspurcato amoris illiciti stimulos sentit, *in statu mixto* est.

§. 155. In omni mutatione, quae ex praeuia aliqua perceptione a sensibus facta oritur, adest *motus rationem extra ens mutatum habens*. Vnde huiusmodi mutationem *passionem* nominandam esse consequitur. (§. 151.) Iam autem experientia docet, quod in statu passivo mixto (§. 154.) praeter perceptionem a sensibus factam occurrat *actus inflexus & actus reflexus*. Ille enim fit per obiectum praesens, quod in sensus nostros agit; hic autem per attentionem ad nosmetipsos, vi cuius demum scimus, obiectum praesens nos hoc modo afficere. Sed *reflexio* est motus, cuius rationem in ipsa animae determinatione quaerere debemus, adeoque re recte pensitata *actio* dici debet. (§. 151.) Contra *actus inflexus* est motus, cuius ratio sufficiens extra hominem in obiecto

L

prae-

praesenti quaeri debet, adeoque *passio* erit. (§. c. 151.) Ergo *in statu passivo mixto* (§. c. 154.) semper & *actio* & *passio* occurrit.

(*) Quod vel inde patet, quoniam v. g. apertos habere possumus oculos, quin immo videri aliis, quasi praecise dirigamus illos ad hoc vel illud obiectum, nec tamen id ipsum cernere, vtut in oculorum organa sensoria directo agat, quoniam scilicet aliud cogitantes praecise ad id non attendimus, quod cernimus.

§. 156. *Actus reflexionis vel simplex* est, qui declarat quidem nobis, quid res sit, sed vsque ad intimam eiusdem naturam, ex qua disci queat, vtrum *bona* sit, an *mala*? non penetrat; vel *compositus*, qui obiecti praesentis naturam integram nobis sistit. (*) Per naturam obiecti praesentis intelligimus eius *moralitatem* (§. 3.) ergo *actus reflexionis compositus rei moralitatem declarat*. Ille (scilicet *actus reflexionis simplicis*.) etiam brutis communis est, quippe quae si actu hoc non gauderent, plane non sentirent, quod tamen ex nostra hypothese
de

de ipsis dici nequit. (§ 88.) Hic (scilicet *actus reflexionis compositus*;) creaturam supponit, quae de obiectis a sensibus exceptis possit *cogitare*. Talis est homo, cuius *animae vis cogitandi* inest. (§ 65.) Ergo quoad *actum reflexionis compositae*, qui *lò bonum lò malum* in rebus praesentibus dirigit, *homo a brutis differt*.

(*) Ergo inter *actum reflexum simplicem & compositum* hoc interest discriminis, (1) quod in *reflexione simplici* adsit quidem cognitio perceptionis sensuum, sed non cogitatio super hac cognitione perceptionis, quae in sola *reflexione composita* deprehenditur: (2.) quod *reflexio simplex* locum saltem habeat in ipsa *actuali perceptione*, *composita* autem etiam sine *actuali perceptione* sistere sibi possit non modo *ideam perceptionis cuiuscumque rei sensitivae* qualis foret, si *actu* adesset, verum etiam super rebus immaterialibus institui queat: (3.) quod *simplex reflexio* saltem fiat super perceptione ipsa, iisque, quae in ea praecise sensus afficiunt, *composita* vero inquiret in causas, cur res praesentes ita sensus afficiant. Vno verbo *simplex reflexio* est *actus animae sensitivae*, *composita* vero est *actus animae rationalis*, immo tota rationis essentia cum innumeris suis

effectibus praestantissimis huic actui reflexionis compositae innititur.

§. LIII.

157. Mutatio, quae simul in viribus animae & corporis humani rationem suam habet, dicitur **ACTIO HOMINIS.**

§. 158. *Actio hominis* (§. 157.) si ita comparata est, ut ex solo *mechanismo corporis* (§. 57.) nulla anteriori intellectus vel voluntatis determinatione accedente consequatur, adeoque si non fieret, structura corporis secundum *leges motus mechanici* seu *automatici* (§. 74.) non ageret, dicitur *necessaria*: (§. 153.) ubi vero rationem sufficientem extra leges motus machinae corporis scriptas (dict. §. 74.) habet, vel certe circumstantia aliqua externa motum machinae corporis convenientem excitat, adeoque eius productio (minimum ab initio & antequam fieret,) in animae facultatibus, intellectu scilicet vel voluntate, fuit posita, aut posita esse potuisset, *contingens* nominatur, (dict. §. 153.) quam nos iterum melioris doctrinae gratia in *motibus*, quos supra §. 154. *mix-*

mixtos nominavimus, contingentem secundum quid talem, in motibus vero plane voluntariis, actionem contingentem simpliciter talem appellabimus.

(*) Exempla nobis suppeditare potest §. 48*. Vbi circulatio sanguinis, vel praeparatio chyli in corpore hominis viui haecenus est *actio necessaria*, tactus vero prunarum candentium, aequae ac ambulatio, sermo, &c. *actio contingens* merito dicitur, ut motus tactum prunae consequens *simpliciter amplius contingens* non sit, sed *contingens secundum quid*.

§. 159. Agit igitur *anima humana* in actionibus contingentibus (§. 153.) citra necessitatem aliquam ex lege motus machinae corporeae determinatam, (§. 158.) unde *hae actiones in eius potestate posita dicuntur*. Quicquid in potestate animae ponimus, id recte *ex facultatibus animae* demonstramus. Sed facultates animae variae & multiplices quidem (§. 93.) ad quatuor tamen principales (§. 95.) commode referuntur. Unde *actiones contingentes secundum has facultates demonstrari poterunt*. Atque hinc *cogitare, velle, conscium sibi esse,*

esse libere determinari & c. merae actiones contingentes erunt.

§. 160. Hae ipsae *actiones* vel *intra animam* fiunt, vel quia anima corpus ob intimum, quod cum eo sibi intercedit, commercium (§. 71.) mouere potest, (§§. 103. 106.) disposito secundum eas corpore *extra animam* ita sese exerunt, vt illud in *externis actionibus* suis sic componatur appliceturque, sicuti anima id voluit atque cogitauit. Quae ipsa compositio vel applicatio corporis, sicuti in sensus externos incurrit, ita in foro humano potissimum attenditur, quia illud actiones, quae intra animam fiunt, latent, quemadmodum contra & hae ipsae interiores animae actiones in foro poli attendi solent, quoniam *DEVM, videntem omnia*, non effugiunt. (*)

(*) Magnum hoc motuum esse potest, cur nihil cogitare debeamus, quod impium, quod turpe factu foret. Non caruit quidem prorsus eodem *Ethnicorum Ethica*. Nam de Thalete VALER. MAXIM. L. VII. c. 2. refert, quod interrogatus an facta hominum fallerent Deos? responderit: illos

los ne cogitata quidem fallunt. Sic etiam SENECA ep. 83. viuendum est, inquit, tamquam viuamus in conspectu omnium; cogitandum est, tamquam aliquis possit inspicere in pectus intimum: & potest. Nam quid prodest aliquid esse absconditum hominibus? nihil clausum est DEO: Interest animis nostris, & interuenit cogitationibus mediis, immo numquam discedit. Verum quia illis status animae post mortem corporis expectandus sufficienter cognitus non erat, hoc ipsum motuum, quam forte etiam primo intuitu appareat, vi omni prorsus caruit. Sed Christianos illud pungere debet vehementer, quippe quos Sacer Codex docuit, quam seuera aliquando ut dictorum & factorum, ita etiam cogitationum ratio coram tremendo tribunali CHRISTI sit reddenda. Ego, ob doctrinae huius grauitatem sedulo tenerae iuuentutis animis inculcandam, impetrare a me non possum, quin subiungam heic ea, quae habet ut latinissimus, sic Christianissimus veteris ecclesiae Scriptor, LACTANTIUS L. II. Instit. diuin. c. 24. Nec lucrari, ait, se quisquam putet, si delicti conscius non habebit. Scit enim ille omnia in eius conspectu viuimus. Nec si vniuersos homines celare possumus, DEVM possumus, cui nihil absconditum, nihil potest esse secretum. SENECA exhortationes suas mirabili sententia terminauit. „ Magnum,

„ inquit, nescio quid, maiusque, quam cogita-
„ ri potest, Numen est, cui viuendo operam
„ damus. Huic nos approbemus. Nam nihil
„ prodest inclusam esse conscientiam, patemus
„ DEO. „ Quid verius dici potest ab eo, qui
DEVM nasset, quam dictum est ab homine
verae religionis ignaro. Nam & Maiestatem
DEI expressit, maiorem esse dicendo, quam ut
eum cogitatio mentis humanae capere posset, &
ipsum veritatis attigit fontem, sentiendo vitam
hominum superuacuum non esse, ut Epicurei vo-
lunt, sed DEO ab his operam viuendo dari, si
quidem iuste ac pie vixerint. - - Huic nos,
inquit, approbemus. Coelestis prorsus oratio,
nisi antecederet ignorantiae confessio. „ Nihil
„ prodest inclusam habere conscientiam, patemus
„ DEO. Nullus ergo mendacio, nullus dissi-
„ mulationi locus est, quia parietibus oculi homi-
„ num submouentur. DEI autem. vicinitas nec
„ visceribus submoueri potest, quo minus totum
„ hominem perspiciat & norit. Idem in eius-
dem operis primo „ quid agis? inquit, quid
„ machinaris? quid abscondis? custos te tuus
„ sequitur. Alium tibi peregrinatio subduxit,
„ alium mors, alium valetudo. Haeret hic,
„ quo carere numquam potes. Quid locum ab-
„ ditum legis, & arbitros remoues? Putas
„ tibi contigisse, ut oculos omnium effugias de-
„ mens? Quid hoc tibi prodest habenti tamen
„ sceleris scientiam? &c. Longiuscula haec
sunt, fateor, nec commode in com-
pen-

pendio recitari possunt. At sunt tamen tam praeclare & vere paraeneticè dicta, ut libello meo magnum inde pondus pro veritate hac animis iuuenum rite insinuanda accessurum sperem.

§. LIV.

161. *Actiones*, quae in hominis (§. 158.) potestate animae positae sunt, (§. 159.) ita ut illa ad eas suscipiendas corpus mouere & impellere possit, (§. 160.) dicuntur *liberae* (*) quae vero ob structuram corporis necessario sequuntur, (dict. §. 158.) dicuntur *naturales*. Ergo circulatio sanguinis, vel praeparatio Chyli est actio naturalis, velle, cogitare, &c. loqui, ambulare &c. sunt actiones liberae.

(*) Et si liberae quoque actiones eatenus recte etiam actiones naturales dicantur, quatenus actiones hominis sunt, adeoque per naturam animae & corporis possibiles existunt. (§. 157.)

§. 162. Hae igitur *actiones liberae* (§. 161) quia *mores* hominum efficiunt, (§. 1.) in *Ethica* potissimum tractandae

sunt, (§. 10. iunct. §. 2.) cum de *naturalibus actionibus* (d. §. 161.) aliae disciplinae (Physica potissimum, & salutaris corpori Medicina) sint sollicitae.

§. LV.

163. Sed quando *in Ethica* de moribus hominum iudicamus, tam ad eas *actiones liberas*, quas *perpetrant*, quam ad eas, quas *omittunt*, respicere solemus. Vnde in doctrina morali etiam *omissio actionis pro characterem morum habetur*.

§. 164. Licet autem *doctrinae morales* ad *perpoliendum intellectum* praecise comparatae non sint, (§. 95.) eatenus tamen, quatenus ea, quae *de moribus instituendis componendisque* praeciunt, semper *subiectum intelligens* praesupponunt, huius ipsius facultatis prima ratio merito habetur, nam in *doctrina morali* homo *agere* non dicitur, quam quatenus intelligit illud, quod agit vel omittit, (§. 163.) aut adhibita debita *attentione intelligere illud potuit*. (*)

(*) Vnde furiosis, mente captis, infantibus nec bonos, nec malos mores tribuimus, quia ea praediti non sunt

intel.

*intellectus perspicacia, ut moralitatem (§. 3.)
in actionibus suis intelligere possint.*

§. 165. Considerantur vero potissimum in doctrina morali actiones hominum prouti id, quod agitur, aut omittitur, (§. 164.) vel ad perfectionem, vel ad imperfectionem hominis aliquid confert. Iam vero id, propter quod, ut existat, vel non existat, aliquid agitur, vel omittitur, dicitur FINIS ACTIONIS. Sed qui ad semet ipsum, & aliorum hominum sanæ mentis actiones curate attendit, facili inuenit negotio, ipsaque experientia teste conuincitur, quod quicquid ab homine ratione instructo agitur vel omittitur, ideo fiat, ut existat eius felicitas, vel non existat eius infelicitas. Vnde existentia felicitatis vel non existentia infelicitatis suæ, finis est omnium actionum hominis non emotæ mentis. Atque hinc actiones hominum in doctrina morali potissimum considerari debent prouti illud, quod operatur vel omittit homo, siue felicitatem, siue infelicitatem eius intendit aut promouet.

§. 166.

§. 166. Homo in moralibus *spon-*
agere dicitur, quando penes ipsum ste-
tit, cur potius ad hunc, quam ad a-
lium actum se applicuerit. Id cum
fieri non possit, nisi quis sciens & vo-
lens egerit, *in spontaneitate scientia &*
voluntas praecise adesse debent.

§. LVI.

167. Quare tandem *ACTIO in sensu*
moralis est, quicquid ab homine intel-
ligente (§. 164.) vel ad perfectionem
vel ad imperfectionem suam, id est, ad
felicitatem suam promouendam, vel in-
felicitatem impediendam, (§. 165.) *spon-*
te (§. 166.) suscipitur vel omittitur.

§. 169. Et velle & nolle oritur
ex repraesentationibus boni & mali,
(§. 101.) repraesentationes sunt *po-*
sitium quid in anima. Vnde & velle
& nolle *actus quidam positiui in ani-*
ma sunt. Vbi talis repraesentatio boni
& mali in anima non reperitur, *indiffe-*
rentia in voluntate est, ergo *INDIFFE-*
RENTIA est *priuatiuum utriusque actus,*
seu nuda omissio & volitionis & nolitionis.

§. LVII.

§. LVII.

169. LIBERTAS est facultas animae (§. 95.) obiecto aliquo ad eligendum oblato per rerum repraesentationem sponte (§. 166.) ad eligendum aut non eligendum, eligendum hoc, aut illud, semet ipsum intrinsece determinandi. (*)

(*) Ergo *in libertate* anima eligit prouti id ipsum sibi placet, cum nec ad eligendum, nec ad non eligendum *per suam naturam*, adeoque *necessario* (§§. 152. 153.) determinetur. Vnde errant, qui libertatem *facultatem sine motiuis*, vel *plane contra motiua sese determinandi* dicunt. Ita enim etiam *peccare* libertas esset, cum tamen peccatum omne ex *seruitute animi* veniat, ceu infra ostendetur clarius.

§. 170. Et in omni libertate requiritur (1.) *contingentia actionis* (§. 152.) (2.) *possibilis intelligentia quid agatur*, (§. 164) (3.) *spontaneitas actus* (§. 166.) non autem (4.) *praecise existentia plurium actuum aequae possibilitium*, ceu recentiorum quidam opinantur. Sic enim v. g. diui Martyres sanguinem suum pro CHRISTO *libere fudisse recte omnino dicuntur*, licet non nisi vnus
CUS

cus hic agendi modus, in tam tristi rerum circumstantia, vbi ferro & igne vineam DOMINI vastare audent tyranni, *moraliter possibilis* fit homini Christiano, quem

nec ciuium terror praua iubentium,
nec vultus instantis tyranni
mente quatit solida.

§. 171. Et si igitur his praesuppositis *quaedam actiones hominis non amplius liberae* sint, (§. 157.) tamen *in innumeris hominum actionibus* tria haec (§. 170.) adesse quilibet, qui ad se ipsum attendit, animaduertit facile. Cum cottidiana doceat experientia, hominem obiecto aliquo vel pluribus oblatis & *velle, & nolle, & indifferentem esse* posse, & ex definitione libertatis (§. 169.) pateat, quod qui & *velle & nolle & indifferens* esse potest, *libertate* gaudere debeat.

(*) Nulla fere *veritas moralis* est, cui tantopere tota quasi essentia ipsius pacis & concordiae in humana societate conseruandae, quin immo *ipsa iustitiae diuinae assertio*, conf. §. 40. innititur, ac quidem doctrina de libertate animae circa agenda & omittenda. Omnes leges diuinae pariter & ciuiles, quibus vitia coercentur, poenae, quibus afficiuntur male meriti,

riti, praemia, quae praeclaris facinoribus
tribuuntur, vno verbo virtutis laus
vitiique exprobratio *omnis subiectum*
agens liberum praesupponunt. Et licet
primo intuitu videri possit, non a lon-
go repetendam esse veritatis huius de-
monstrationem; quemlibet hominem
enim sufficienter edoctum esse, *liberum*
se actionum suarum moderatorem esse atque
arbitrum vel exinde patere, quod ob
ipsas recte perpetratas laudem exspectat,
sique malae sunt, vituperium metuit:
(Non enim, ut ait CARTESIVS Princip.
Philos. P. I. §. 37. laudantur automata, quod
motus omnes, ad quos instituta sunt, accurate
exhibeant, quia necessario illos sic exhibent;
laudatur autem eorum artifex, quod ea tam accu-
rate fabricarit, quia non necessario, sed libere,
ipsa fabricavit:) tamen qui non in atrio
Philosophiae subsistere volunt, sed in
ipsam sacrarium eiusdem, & reconditos quasi
recessus penetrare, facili videbunt ope-
ra, multum in probanda hac liberta-
te difficultatis occurrere, laboris cum
longa meditatione superandi non pa-
rum. Equidem hoc verum, in sen-
tentiam hanc *animam libere agere* veterum
gentilium Philosophorum quam plu-
rimos pedibus concessisse, ceu id
discimus ex IAMBlichO, qui disertis
verbis docet: αἱ γὰρ ἀρχαὶ τῶν πράξεων
ἐλεύθεραι

εἰσω οἱ ἀνθρώποι, καὶ δύναμις ἔχουσιν ἐξ
 ἀγαθῶν οὐκ εἶαν, εἰς αἰρεσιν ἢ ἀγαθῶν
 καὶ φυγὴν τῶν κακῶν. *Homines enim prin-*
cipia actionum sunt, & per se propriam po-
testatem habent vel bona eligendi, vel mala fu-
giendi, & in lbir. de myster. Chaldaeor. &
Aegyptior. VIII. c. 7. ab imputata sibi
fuisque affectis & sectatoribus fati
doctrina sese purgans addit ἔχει γὰρ
 ἀρεχὴν οὐκ εἶαν ἢ ψυχὴ ἡς εἰς τὸ νοητὸν περια-
 γωγῆς, καὶ ἡς ἀποστάσεως μὲν ἀπὸ τῶν
 γιννομένων. *Habet sane anima principium*
in se proprium, qua possit ad intelligibile re-
stituere se ipsam, & a generalibus refugere.
Vt innumera alia veterum Philoso-
phorum his similia loca taceamus.
Quinimmo CICERO eo usque progressus
est, ut, cum ratio eius nullo modo liberta-
tem animae cum praescientia diuina conciliare
posset, hanc negare maluerit, quam in
dubium vocare illam, L. II. de diuinat.
ita scribens: Nihil est enim tam contrarium
rationi & constantiae, quam fortuna, (libertas)
ut mihi ne in DEVM quidem cadere videatur, ut
sciat, quid futurum sit. Si enim scit, certe
illud eueniet: sin certe eueniet, nulla fortuna
est. Est autem fortuna. Rerum igitur for-
tuitarum (ergo & actionum libere contin-
gentium) nulla praesensio; dignus ideo, cui
grauem censuram scripsit, AVGVSTIN. de
civitate

ciuit. DEI L. V. c. 9. vere enim ab eo obseruatum: Et confiteri esse DEVM, & negare praescium futurorum, apertissimam insaniam esse. Et paulo inferius: Atque in has inquit, angustias Cicero coarctat animum religiosum, ut vnum eligat e duobus: aut esse aliquid in nostra potestate, aut esse praescientiam futurorum, quoniam vtrumque arbitratur esse non posse, sed si alterum confirmatur, alterum tolli; si elegerimus praescientiam futurorum, tolli voluntatis arbitrium: si elegerimus voluntatis arbitrium, tolli praescientiam futurorum. Ipse itaque, ut vir magnus & doctus & vitae humanae plurimum ac peritissime consulens, ex his duobus elegit liberum voluntatis arbitrium, quod ut confirmaretur, negauit praescientiam futurorum; atque ita dum vult facere liberos, fecit sacrilegos. Religiosus autem animus vtrumque eligit, vtrumque confitetur, & fide pietatis vtrumque confirmat.

§. 172. Cum autem *nihil fiat sine ratione sufficienti*, ratio adfit necesse est, cur obiecto aliquo oblato homo vel velit, vel nolit, vel indifferens sit (§ 171.) Sed & velle, & nolle, & indifferentem esse, oritur ex repraesentatione boni & mali positiva vel priuatiua. (§. 168.) Ergo repraesentatio haec ratio & volitionis & nolitionis & indifferentiae est.

§. LVIII.

173. *Repraesentationes boni & mali, ex quibus tamquam ratione (§. 172.) inelligatur, cur actio fiat, vel non, cur ita, vel aliter, dicimus MOTIVA.*

§. 174. Cum igitur hae repraesentationes ratio & volitionis & nolitionis & indifferentiae sint, (§. 172.) & in volendo & in nolendo positivum quid adfit, (§. 168.) tam in volendo, quam in nolendo motiva (§. 173.) adsunt positivae talia, quemadmodum in indifferentia voluntatis motiva adsunt privativae talia, id est: nulla (dict. §. 168.).

§. 175. Ergo motiva sunt ratio volitionis, nolitionis & indifferentiae sufficiens. (§. 173. iunct. 172.) & sine motivis positivis nulla volitio & nolitio, sine privatione motivorum nulla indifferentia voluntatis datur: (§. 174.)

§. 176 Posita causa ponitur effectus: Ergo positivis motivis positivis (§. 168.) ponitur volitio & nolitio. Indifferentia est privativum utriusque actus (§. citat.) Ergo remotis motivis positivis oritur indifferentia. Motiva sunt

sunt repraesentationes boni & mali (§. 173.) ergo posita repraesentatione boni & mali ponitur volitio & nolitio, remota repraesentatione boni & mali oritur indifferentia.

§. LIX.

177. INDIFFERENTIA (§. 168.) QUOAD VOLUNTATEM est status animae, cui obiectum oblatum haecenus *incognitum* est, vel quae minimum *ignorat*, *utrum res proposita quoad eam bona sit an mala.*

§. 178. Si anima quidem pluribus obiectis propositis in alterum prae altero magis inclinatur, sed ita tamen ut alterum adhuc eligere possit, dicitur eius status INDIFFERENTIA ACTIVITATIS. (*) Quod si vero obiecto aliquo proposito anima ab utraque parte motiva aequipollentia habet, ita ut omnibus, quae actionem suadent, cum iis, quae eam dissuadent, curate perpensis & quasi aequa lance ponderatis, res perinde se habeat, ac si neutra motiva existerent, vocatur eius status INDIFFERENTIA AEQVILIBRII.

(*) Sic Cholericus ad iram quidem inclinare dicitur, (§. 138.) bilem tamen

necessario non effundit, si vel maxime malum sibi repraesentet, quo iuri suo aliquid detractum putat. conf. §. 136.

§. 179. Sed anima numquam agit sine motiuis: (§. 175.) Iam vero in *indifferentia aequilibrii* nulla adsunt motiua, vel, si quae adsunt, ob summam tamen eorum aequipollentiam, res perinde se habet, ac si nulla prorsus existerent, (§. 178.) ergo *in indifferentia aequilibrii anima numquam agit.*

(*) Sed talis indifferentia aequilibrii perfecti in homine plane impossibilis est. Cum enim homo agere nequeat, nisi ex motiuis, (§. 175.) id est, nisi aliqua ratione praeponderante inclinetur, homo si in statum rationis casus aequilibrilitatis & isonomiae dabilis esset, plane existeret immobilis, & cum appensa sint utrinque paria momenta, si quid ageret in hoc statu, adeoque alterum sine maiori pondere lancem tamen deprimeret, alterumve sine minori pondere minus tamen penderet & leuius deprehenderetur, non tam *rationis* alicuius id *auctarium* foret, quam *coeci impetus, casus, & versatilis rotae fortunae*. Quod *omne longe infra conditionem hominis est,* cuius

cuius praestantia in eo quaerenda, quod nihil agat sine ratione. Praeterea homo tangitur desiderio felicitatis, adeoque semper a bono, ex quo perfectionem suam sperat, inclinatur, semper a malo, ex quo imperfectionem suam metuit, reclinatur.

§. 180. Quamprimum vel minimum obuiis motiuis haecenus aequalibus ab altera parte accedit vel decedit, desinit indifferentia perfecti aequilibrii: (§. 178.) Cum igitur sola indifferentia perfecti aequilibrii faciat, ut anima nihil agat; (§. 179.) quamprimum vel minimum obuiis motiuis haecenus aequalibus ab altera parte accedit vel decedit, anima agere potest.

§. 181. Hoc minimum (§. 180.) quidem quid sit, quod voluntatem magis inclinet, non semper agenti cognitum est, partim quia reflexiones mentis ad illud non conuertit sedulo, partim quia in se obscurum est. conf. §§. 134. 139. Sed ab ignoratione rationis sufficientis ad negationem eius non valet illatio.

§. LX.

§. 182. Quia autem in morali
M 3 doctri-

doctrina actiones hominum confiderantur, prouti vel ad perfectionem vel ad imperfectionem eorum aliquid conferunt, (§. 165.) *omni morali actioni relatio inest, secundum quam bona vel mala, & in collatione cum aliis actionibus eiusdem generis melior vel peior dicatur.* conf. §. 3.

§. LXI.

183. Bonum *intuitu nostri* (*) est, quod felicitatem nostram conseruat, promouet, amplificat: malum *intuitu nostri* vero, quod eam impedit, minuit, vel destruit. (**) (§. 116.) Vnde REPRAESENTATIO BONI ET MALI, quae motuum volitionis & nolitionis constituit (§. 173.) est *consideratio vtrum actio aliqua ad felicitatem nostram conseruandam, promouendam, amplificandam, impediendam, minuendam vel destruendam nihil, aliquid, parum vel multum conferat.*

(*) Neque enim de bono vel malo in genere loquimur, sed de eo, quod est homini bonum vel malum: dict. §. 116. id est naturae eius morali (§. 145.) & diuinitus instillato felicitatis desiderio (§. 115.)

115.) congruit vel repugnat. Tale *bonum* est vel *immediatum*, quod *naturae hominis* siue *physicae* (§. 142.) siue *moralis* (§. 145.) per se ac proxime congruit, v.g. *sanitas*, *vita*, *virtus*, *sapientia*, vel *mediatum*, quod interuenit ac propterea necessarium est, quia siue eo commode obtineri vel seruari immediata hominis bona non possunt, vti *cibus*, *potus*, *opes* sufficientes intuitu vitae bene & sine molestiis transigendae. Sic etiam *malum*, quod hoc loco in considerationem venire debet, vel naturam hominis & essentiam destruit, & tunc dicitur *malum Physicum*, vt *mors*, *morbis*; vel perfectioni animae obest, & tunc dicitur *malum Morale*, vt *vitia*. Sed *mala Physica* haut raro ex singulari destinatione diuina medium esse solent, quo DEVS homines vel ob praecedentem malitiam moralem punit, vel bonos etiam & virtuti omni nisu intentos pro sapientia sua arbitrarie tentat, vt & ipsimet maiora in studio pietatis incrementa capiant, & aliis exemplo sint, eosque quasi somnolentos ex infelici, quo oppressi sunt, veterno expergefiant, & ad virtutis semitam reducant, adeoque proprie loquendo nomen *mali* in *mala Physica* non cadit, sed *res naturales* potius dici debent, quae in medio quasi posita, & attentioni at-

quæ sapientiae hominum relictæ sunt, ut iis ita utantur, ne sibi vel aliis ex iis damnum inferant. Ex quo etiam sufficienter, ut credo, patere poterit, quam parum vulgaris *in bona animi, corporis & fortunæ* diuisio *notioni boni & mali Philosophicæ* conueniat. Licet enim cum Stoicis eatenus non sentiamus, quod *praeter virtutem bonum sit nihil, nihil malum, praeter vitia*, (quippe quam opinionem ille corporis contemptus, de quo supra §. 100*. diximus, peperit,) adeoque omnino etiam *mala* habenda esse, *quæ corpori nocent, bona, quæ ei prosunt*, existimemus; illis tamen, quæ vulgo *bona fortunæ* nominantur, prius definitionem boni vel mali applicare non poteris, quam cognitam habebis relationem eorum & respectum ad subiectum, cui insunt: nam quod vni *malum*, alteri *bonum* esse poterit, & vice versa. Et quemadmodum ferrum nemo *malum* dixerit, licet innumerorum hominum vitam & opes perdiderit, aut ad rixas atque pugnam irritauerit multos, ita sane nec paupertas in se spectata *malum* erit, licet innumeris hominibus euenerit, quod Poëta ait:

Haut facile emergunt, quorum virtutibus
obstat

Res angusta domi.

Pari

Pari enim modo ituris ad bonam mentem atque virtutem diuitiae velut sarcinae aut laciniae esse possunt, vt hinc lepide non minus, quam vere, dixerit **SOCRATES**; *Vestes longae & talaris corpora. opes autem & diuitias nimias animos impedire.*

(**) Equidem non defunt ex recentioribus, qui bonum cum **EPICURO** definiunt, quod est sine malo, quos inter **GVNDLINGIVS**, cui ideo bonum summum dicitur, quod sine dolore est; quaquidem in sententia illud verum est, quod supra a nobis §. 104. fuit obseruatum, nisus & conatus animae vehementissimos eo omnes tendere, vt remoueat a se dolorem, & contra voluptatem sibi procuret, quod nullo alio fine fit, quam quia dolorem pro malo, voluptatem contra pro bono habet. Verum enim vero quoniam definitiones negatiuae non tam dicunt, quid res sit, quam quid non sit, adeoque a Logicis merito reiiciuntur atque reprobantur, neque is profecto v. g. valetudinem proprie definiuisse dici poterit, qui diceret, quod status sit sine morbo, vel eruditionem, quod sit habitus sine ignorantia; nos hactenus, licet in *Gundlingianis* P. II. n. 1. multum laborauerit vir iudiciosissimus, vt definitionem hanc defendat, impetra-

re a nobis non potuimus, vt ceu rei definiendae congruam retinendam eam esse existimemus.

§. 184. Sed experientia teste aliud bonum ideo *bonum* est, quia *mali quid a nobis declinat*, aliud quia *felicitatem nostram auget*, eique *maiorem perfectionis gradum* adiicit atque procurat. Illud *priuatium*, hoc *positium* nominabimus. Cumque ille *status hominis* procul dubio confessione omnium *perfectissimus* sit, quo & *mali expers* est homo, & ad *maiores perfectiones* citatis quasi gressibus in dies contendit, *quodcumque bonum & priuatium & positium simul est*, illud καὶ ἐζὸχλῳ *bonum* nominandum. *Bonum priuatium* vero, quia *felicitati hominis* nihil addit, sed eam duntaxat talem conseruat, qualis est, statum quasi & conditionem hominis mediam ponit inter voluptates & dolores.

§. 185. Porro aliud *bonum* est, quod in *statu naturae ordinario* tale est, aliud, quod *statum praeternaturalem*, id est: corruptum & extraordinarium, sup-

supponit, v. g. amputatio membri putridi, vt totum corpus seruetur. Illud ordinis gratia *ordinarium*, hoc *extraordinarium* nominabimus. Illud igitur quod citra longam difficultatem patet in *statu extraordinario*, hoc in *ordinario* malum erit. (*)

(*) Sic procul dubio *immortalitas*, quae etiam quoad corpus gauisi fuissent, primi parentes, si a contactu arboris vitae sacrilegas prohibuissent manus, *ingens fuisset bonum*. Ast in hac tristissima rerum humanarum catastrophe, quae lapsum Adami presso pede excepit, malum esset grauissimum & intolerabile prorsus, mori non posse, quia ita semper ab illo gaudio ineffabili, ab illa satietate voluptatum, quam Beatis mentibus dabit visio & aspectus DEI, prohiberemur miseri, nec praeter primitias illas, quas hanc vitam viuentibus praegustandas dat diuina bonitas, ob conditionem corporis perciperemus quidpiam. Quod ipsum qui perpendit sedulo, mirabitur *immensam DEI bonitatem*, quae etiam tunc sese exserit, vbi suos punit, nouumque adesse motuum videbit, cur saepius sibi ad maiores in virtutis studio progressus faciendos mortem, vltimam rerum humanarum lineam, ob oculos ponere debeat.

§. 186. Denique aliud bonum re-
praesentatur nobis *ope sensuum*, aliud
ope intellectus. Hic bona nobis *talia*,
qualia sunt repraesentat, illi *prouti affecti-*
bus & imaginationi blandiuntur. Iam
vero attendentes ad nosmet ipsos &
recte & male iudicata ex solo intellectu
sustineri vel refelli posse deprehendi-
mus. Cumque reflexio simplex, quae in
sensatione adest, (§. 156*) ad ipsam ani-
mam rationalem nondum pertineat,
multo minus naturae hominis morali
sufficere in arduo appetendi vel auersan-
di negotio talis sensuum & phantasiae re-
praesentatio poterit. Quare *intellectui*
subiiciendum esse iudicium de rebus, quae
tamquam bonae vel malae sensibus obuer-
santur, nemo equidem cum ratione ne-
gauert. Interim quae a sensibus ita
tamquam bona animo repraesentantur,
inescare mentem voluptatis specie vi-
dentur; quae ceu mala sensus offerunt,
dolorem mentiri solent: atque hinc *bona*
& mala apparentia (*) commode dicun-
tur haec, sicuti illa, de quibus intelle-
ctus post institutum iustum examen pro-
nunciat, *vera*. Quare iam quemadmo-
dum

dum mentem veri cognitione nudatam
sensus rapiunt, quorum volunt, conf. §.
104. ita apud incipientes nec satis firmatos
in studio sapientiae animos rerum *appa-
renter iucundarum vel molestarum* a sen-
sibus facta repraesentatio saepe numero
facit, cur *voluntas fluctuans* deprehenda-
tur, nec, *quodnam inter bona vera & ap-
parentia* eligat, decernere queat. Quod
ipsum Philosophi Scholastici *pugnam
inter appetitum sensitivum & rationem*
(**) nominarunt.

(*) Est & hoc, quod utriusque boni, veri
& *apparentis*, differentiam signet, discri-
men palpabile fere, dummodo attende-
re vellent homines. Scilicet quae
sensibus tantum iucunda sunt vel mo-
lesta, ea non semper, non ubique, non
homini, quando rem aequali lance pon-
derat, sed nunc saltim, in hac circum-
stantia, menti laevae, & extra hoc exa-
men serium talia haberi possunt; sed quae
vera bona sunt vel *mala*, ea & semper,
& ubique, & omnibus hominibus,
qui vel micam saltim rationis habent,
taliter erunt. Finge saltandi te miro
amore concupiscentiae trahi; num cre-
dis, voluptatem, quam exinde perci-
pis,

pis, talem esse, quae, non dicam in mortis agone, sed si lecto saltim affixus haeres, morboque impeditis, leuare possit paullulum dolores tuos, teque stimulis suis amplius pungere? quam parum etiam sapias, negare illud debbis prorsus. Habes igitur, cur apparenti saltim voluptate ducaris? Sed finge te in virtutis studio sedulum esse, num malles aliquid in hoc studio aliquando non actum? Vix credo. Finge hominem sapientem, qualis ille masculi roboris & inuictae patientiae heros, Iobus, num illi tam dura videbitur paupertatis fors, cui ceu malo succumbat? grauior longe eius constantia, quam si duntaxat Poëtae monito fatistecisset, & fortiter eclamasset: Fortunam.

Laudo manentem, sin celeres quatit
Pennas, resigno quae dedit, & mea
Virtute me inuoluo, probamque
Pauperiem sine dote quaero.

Licet solum etiam hoc Poëtae dictum iam comprobet, tuo modo paupertatem saltim apparens malum esse.

(**) Ab hac pugna caue distinguas illam, quae est inter carnem & Spiritum, quippe quae non ad Ethicam Philosophicam pertinet, sed in Theologia morali erit pertractanda.

§. 187. Quod *felicitatem* nostram in statu quo *conseruat*, intuitu eius, quod eam *promouet*, morali aestimatione *minus bonum* est. (§. 184.) Quodque *felicitatem* nostram *amplificat*, intuitu eius, quod eam *promouet*, morali aestimatione *maius bonum* est: Et vice versa: Quod *felicitatem* nostram *saltem minuit*, intuitu eius, quod eam *plane destruit*, *minus malum* est. Et sic porro: Quo magis aliquid ad *amplificandam felicitatem nostram* quidpiam confert, eo *excellentius bonum* est; quoque magis ad *destruendam felicitatem nostram* facit, eo *gravius malum* est.

§ 188. Sed quaedam *felicitatem* nostram non aliter *conseruant*, quam *ubi recte iis utimur*; v. g. *sanitas*, *elegantia formae*, *ingenium*, *opes*, *eruditio* &c. quaedam ita sunt comparata, ut *noxia esse nullo modo possint*. v. g. *vera virtus*. Vnde dantur *bona secundum quid* (*) & *absolute talia*. (§. 116.) Et vice versa: Quaedam non possunt non *felicitatem nostram destruere*, ut *peccata* & *vitia*; quaedam vero ita sunt comparata, ut *occasionem maiori malo euitando dare* queant. v. g. *infirmetas corporis*, mor-
bus

bus, paupertas. Vnde dantur *mala absolute talia & secundum quid.*

(*) Haec a Stoicis quidem pro adiaphoris habebantur, interim tamen pari apud ipsos passu non ambulabant. Quaedam eorum enim προσηγμένα quaedam ἀποπροσηγμένα dicebantur, quod CICERO *producta & reiecta* interpretatur, de qua distinctione egregia est IVSTI LIPSII in *manud. ad Stoic. Philos. L. II. c. 23. & 24.* expositio: Mibi, inquit, ad rem facere videntur haec ipsa verba, & aut fraenum cupidini, aut stimulum dare. Nihilne interest, utrum BONA an PRODVCTA appellem? Si BONA, incitor & praesumo iam appetenda. Sin autem PRODVCTA, disco fines boni tangere, sed iudicio debere induci. Ipsa voce igitur admoneor, non nimis & statim inhiare. Idem in iis, quae MALA vulgo dicuntur, ipsi REIECTA, intelligo non nimis fugienda esse, & interdum, si virtutis in iis materies, appetenda.

§. 189. Homini, quod iterum experientia probat, nec ad vitam conservandam aequae necessaria sunt omnia & singula bona, nec quae necessaria sunt, mox tantumdem ad ipsam felicitatem stabiliendam, promouendam, augen-

gendamue conferunt. Vnde quamuis bonum maneat bonum, tamen ob interuenientem comparationem ex diuersis adiunctis, euentibus, effectibus, unum ab altero gradu differre, adeoque aestimatione morali unum altero praestantius esse iudicatur. conf. §. 187. Quod idem etiam *de malo* ob naturam oppositorum dicendum est.

§. LXII.

§. 190. Bonum minus in respectu ad bonum maius, cuius fruitione nos priuat, etsi *ἡσσονὸς* bonum sit, (§. 189.) tamen malum est: malum minus in respectu ad malum maius, ipsamque destructionem vitae, omnisque felicitatis desiderabilis, bonum erit. (*)

(*) Sic quamuis malum sit, membrum amittere, putidum tamen membrum amputare, vt totum corpus feruetur, bonum est: (§. 185.) & licet iis, qui ex eo, quod apparet, bonum & malum aestimare solent, bonum videatur diuitias acquirere, tamen si non frontem omnem perdiderunt, fateri debent, cum iactura & dispendio famae locupletari, malum esse. Sic qui morbo eo adactus

N

fuit,

fuit, ut de negotio cum DEO in gratiam redeundi, quod recte valens neglexit, serio apud se deliberarit non modo, verum rem hanc arduam Bono cum DEO confecerit, habet cur morbum, quo laboravit, ingens DEI beneficium iudicet. Et in hoc respectu recte mihi dixisse videtur SENECA ep. 82. *Omnis res quod non habuit decus addita virtute sumit. Cubiculum lucidum dicimus, quod idem obscurissimum est nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis, quae nobis indifferentia dicuntur, diuitiis, viribus, honoribus, regno: & contra morti, exilio, malae valetudini, dolori malitia aut virtus dat boni vel mali nomen.*

§. LXIII.

§. 191. Vnde patet in quantum regula ratione nitatur, *ex duobus malis eligendum esse minimum.* Quod si enim de malis Physicis (§. 183. *) sermo est, ea indistincte valet; ubi vero de malis Moralibus (§. cit.) loquimur, ea nunquam obtinet, nisi ob legum collisionem & fauorem necessitatis. Quando denique malum alterum Physicum, alterum Morale est, Physicum Morali semper erit praeferendum.

§. 192.

§. 192. Stultos vulgo nominamus eos, qui vel sibi in actionibus suis finem praestituunt, quem ut vnumquam assequi possint, prorsus est impossibile, vel qui propositis duobus bonis, altero maiori, minori altero, hoc felicitatis suae finem facerent, illud respuerent, quoad hos enim ratio denominationis latet in §. 190. Et tamen omnes illi, qui in *bonis terrestribus & perituris felicitatis suae metam* quaerunt, finem sibi praefigunt, quem assequi possunt numquam. Cum enim ex his omnibus animam propter spiritualitatem suam adficere possit nihil, illaque quicquid pro iis consequendis agit, ex mero erga corpus, quod inhabitat, amore agat, (§. 131.) hoc vero mortale sit, nec, nisi intra breve tempus, superstes, sequitur quod destructo eo anima immortalis in eam se redactam sentiat necessitatem, ut gaudere illis amplius nullo modo possit. Ergo *stultitia est in bonis terrestribus & perituris felicitatis suae complementum quaerere.* Interim haec bona sunt, suoque modo etiam a viro sapienti pro bonis haberi possunt, (§§. 116*. 188.) nec tamen, nisi pro bonis interme-

N 2

diis,

diis, (§.183.*) quae appetimus; vt ad bonum maius nos ducant. Ergo stultitia est ex fine intermedio vltimum facere, & in bonis mediatis acquiescere.

§. 193. Sed nec iustum finem sibi proposuisse iufficit. *Qui enim finem vult, media sine noua stultitiae nota respicere non potest.* Cum igitur in his bonis intermediis sint nonnulla, quae ideo appetenda, quia tamquam media ad finem vltimum faciunt, non minus stultitia foret, de fine vltimo edoctum esse, & fines intermedios ignorare. e. g. Sic quidem non viuimus, vt edamus, sed edimus tamen, vt viuamus, adeoque cibum & potum vt finem intermedium ad vitam conseruandam recte appetimus; Sic vitam diuturniorem ad maiora in virtutis studio incrementa, absoluendumque negotium procurandae nobis per fidem in CHRISTVM salutis aeternae non impie a DEO efflagitamus. *Psal. CII, 25. (*)*

(*) Haec omnia late haetenus pertractata satis, credo, euictum dabunt, non immerito Socratem SENECA ep. 71. referente, hanc summam dixisse sapientiam esse, bona malaque distinguere. *Equis enim*
sine

sine hac distincta notitia sola appeti-
bilia appetet, sola fugienda recto pe-
de declinabit?

§. 194. *Actiones duae eiusdem ge-
neris simul propositae, quarum vtraque
fieri non potest, aut manifesto aliquid
discriminis, quod maius bonum vel ma-
lum inuoluat, habent, aut non habent.
Vbi prius obtinet, quia minus bonum
respectu maioris malum est, minus ma-
lum respectu maioris bonum euadit, (§.
190.) sola haec repraesentatio in moti-
uum (§. 173.) abire potest illud auer-
sandi, hoc eligendi. (*) Sin vero po-
sterius, quia status indifferentiae perfe-
cti aequilibrii non datur, (§. 179. *) volun-
tas agit ad minimam circumstantiam, quae
obuiis motiuis apparenter aequalibus ab al-
tera parte superpondium dare videtur,
(§. 180.) quorum suo modo pertinent
occultae temperamentorum inclinatio-
nes, (§. 139.) & consuetudines. &c.*

(*) Et in huiusmodi casu demum exerit
se verum inter sapientem & stultum discrimen.
Cum enim iam vera hominis felicitas a pru-
denti electione pendeat, hancque proprie
ament,

ament, proprie velint omnes; quot-quot non prorsus ab omni rectae rationis praesidio sunt deiectioni, mortales, necesse erit, ut in hac optione rite procedat, qui voti sui damnari vult. Nec est, ut existimemus, casum hunc existere raro; Immo enim existit crebro, existit cottidie. Nam *cottidie*, ceu de Hercule fabula refert, *in biuio sese constitutum quasi cernit hominis animus*, ab altera parte vellicant eum voluptates & illecebrae huius mundi, ab altera ad obsequium vocat & inuitat recta ratio, conscientia, immo ipse SPIRITVS SANCTVS. Iam insolubili nexu cum voluptatibus carnis, cum amore saeculi iuncta est perniciēs, mala conscientia, mors; cum vita recta vero, & obsequio conscientiae ac Diuinis monitis praestito tranquillitas animae, salus & beatitudo. Vnde est, cur euigilemus tandem, & somnum oculis nostris extorqueamus, ne nubem pro Iunone amplectamur. Est, cur inquiramus in summam illam felicitatem, quam suis promittit DEVS, in miseriam illam maxumam, qua suos opprimit mundus, caro. Hoc enim ubi facimus, *metam videbimus, ad quam eursum dirigamus*, qua rite praestituta, ut recte ait ARISTOTELES L. I. ad Nicom.

sagit.

Sagittariorum instar scopum habentes facilius, quod oportet, assequemur. Neque vero hoc examine opus foret, nisi diuerso prorsus modo bona sua mentibus nostris offerrent, qui ad mercatum ea exponunt. Nam tristi quidem vultu apparet pietas, virtusque omnis, si externa eam specie metiri vis; blanditur contra & inelcat sensus voluptas: Coelestia bona nimis ab oculis sunt remota; terrestria facile in sensus incurrun; eosque obnubilant e mentito suo splendore. Hinc ex aliis principiis aestimanda cuncta; distinguendum inter nunc & tunc, neque enim si male nunc & tunc erit; eligendus ductor, qui titubantem reficiat animum, labantem erigat. Innumera quidem felicitis huiusmodi optionis exempla Sacer Codex nobis pandit, quae si contemplari vellelemus sedulo, nobisque prae oculis ponere, & acediam nostram tollere possent feliciter, & veram eligendorum fugiendorumque rationem monstrare. Totum caput XI. Epistolae ad Hebraeos hisce exemplis foecundum est locupletatumque, praecipue vero lectu digna, quae de diuino illo viro Mose v. 23. sqq. narrantur. Eamdem in eligendo metam Diuus Apostolus Paulus obseruauit, Epist. ad Philippens. III, 7. sqq. Faxit DEVS,

vt & nos hanc ineamus rationem; tu,
quisquis es, qui haec legis, & ego,
qui ea scribo!

§. LXIV.

195. CONSVETUDO est habitus, seu
promptitudo agendi crebra actuum homo-
geneorum siue vniformium repetitione
sponte (§. 166.) acquisitus. ()*

(*) Loquimur hoc loco non de consuetu-
dine agendi, quatenus ea communem mo-
dum viuendi ad exemplum aliorum, inter quos
degimus, denotat. Est enim inter hanc
& illam notabilis differentia, quod in illa
quam hoc loco definiuimus, consue-
tudine agentis actiones anteriores motuum
agendi suppeditent, in hac vero alii ho-
mines nobis motuum sint, nosque idem
faciamus, quia fieri id ab aliis cernimus.

§. 196. Neque id mirum est, quod
in rebus, vbi homo *maius boni vel ma-*
li discrimen non cernit, is suo modo
secundum *temperamentum* vel *consuetu-*
dinem agat. (§. 194.) Quemadmodum
enim consuetudo crebra actuum
vniformium repetitione acquiritur,
(§. 195.) ita actum aliquem pri-
mum, secundum, tertium, & caet.
ad-

adfuisse necesse est. Hic actus primus, secundus, tertius &c. coniunctus fuit *cum perceptione aliqua grata, quae memoriae sese insinuavit* (arg. §. 134.) Hanc reproducere vult *imaginatio*, cumque ad eamdem solummodo attendat, obliuiscitur *motiuorum praeteritorum*, quae ante primi actus executionem adfuere, & *confusae memoriae* inhaerent. Adeoque *reuera motiua adsunt*, licet nemo nisi curate attendens ea obseruet. Quare etiam facillime patet, *cur homo nisi noua ratione ex nouis circumstantiis petita a semel contracta consuetudine recedere nequeat* (*) De temperamenti inclinationibus res eodem ferme modo demonstratur. conf. §. 139.

(*) Et hinc, credo, facile animaduertit quilibet, quia tanta vis est *consuetudinis*, ut etiam *altera natura* dicatur, haut parum nostra referre, quibus consuetudinibus imbuatur animus a pueritia. Multum enim est *assuescere a teneris*. Ut hoc solum ridendam praebeat Philosophiam ARISTOTELIS, quando is a *scho- lis Ethicis* iuuenes arcendos putauit, quoniam *haec & industriam & cognitionem actionum humanarum* exposcerent, quarum rerum illi ob lu-

bricum aetatis sensuumque & affectuum vehementiores impetus atque blandimenta essent expertes. Nam vel ob hanc solam causam excitanda potius est & allicienda iuuentus, quam arcenda a moralis Philosophiae studio. Recteque quis cum PERSIO alloquatur homines omnes:

- - - - Petite hinc iuvenesque senesque
Finem animo certum, miserisque viatica canis!

Vnde etiam recte SENECA ep 76. Omnis aetatis, inquit, homines haec schola admittit, in hac senescamus, hanc ut iuvenes sequamur. De Theologia Morali valet illud DAVIDIS Ps. CXIX, 9.

§. 197. *Repraesentatio boni & mali*, aequae ac aliae ideae, quas de re aliqua formare nobis ac habere possumus, vel clara est vel obscura, vel distincta vel confusa, vel adaequata vel inadaequata. Hinc patet, cur mox rationes reddere possimus, quare hoc velimus vel nolumus, quare hoc magis velimus, quam aliud quidpiam, mox vero tales rationes reddere nequeamus, sed quaerenti in genere respondeamus,
rem

*rem a nobis adpeti, quia bona, auersari, quia mala est, aut quia certe huiusmodi adpetentibus nobis vel auersantibus videtur. Quin immo si porro ad has ipsas rationes attendimus, easque sub iustum examen vocamus, videbimus etiam, mox veras eas esse, mox falsas, mox certas, mox probabiles: Cum igitur a repraesentatione boni atque mali, tamquam a motiuo, & velle & nolle pendeat (§. 101. 172.) Repraesentatio autem haec sit consideratio eius, quod actio ad felicitatem nostram confert, (§. 183.) atque haec consideratio praesupponat notionem boni vel mali; ceu aliae, ita etiam *notiones de bono & malo vel verae vel falsae, vel certae vel probabiles* esse possunt: quare & velle & nolle pendeat a *notionibus boni & mali tam veris, quam falsis, tam certis, quam probabilibus.**

§. 198. Cumque repraesentari nobis aliquid vt bonum & malum possit vel ope intellectus vel ope sensuum; (quorum blandimentis fere vnice inniti solet ea, quae ab imaginatione fit, reprae-

praesentatio) repraesentationes autem sensuales omnes *si non plane obscurae, certe confusae sint*; merito desperandum est, *quin imaginatio bonum & malum clare, distincte & adaequate possit perspicere.* Sed intellectui datum est in ipsam rerum, quae facultatis eius modulum non excedunt, naturam, indolem & essentiam penetrare. Ergo *solus intellectus bonum & malum clare, distincte & adaequate perspicit.* c. §. 186.

§. 199. Nisi adsit distincta & adaequata boni vel mali notio, numquam ratio sufficiens reddi potest, cur aliquid velimus vel nolumus. &c. (§. 197.) talis numquam adest in repraesentatione sensuali eique superstructa imaginatrice vi (§. 198.) ergo *in repraesentatione sensuali & quae ex sola imaginatione proficiscitur, numquam ratio sufficiens reddi potest, cur aliquid serio velle vel nolle debeamus.* Sed in repraesentatione, quae ope intellectus fit, ratio haec sufficiens volitionis & nolitionis adest non modo, sed & ab anima serio attendente clare, distincte & adaequate perspicit.

spicitur (cit. §. 143.) Vnde *cum sapientis & felicitatem suam amantis sit, nihil sine ratione sufficienti agere, sapientis est aliter numquam, quam ad intellectus dictamen velle vel nolle vel indifferentem esse. (*)*

(*) Posset etiam haec veritas inde demonstrari, quia in rebus humanis saepe, experientia teste, quae bona sunt, multis interpolata malis videntur, & vice versa quae mala, multum sub specie boni blandiuntur (§. 194. *) quin immo sensibus nostris interdum malum, quod tamen, si ad totum hominis statum respicere vellemus, bonum dicendum foret, & vice versa. Ceu id cernimus in diuersis diuersorum de rebus caducis iudiciis. Vnde rectae rationis dictamine (§. 14.) opus est, vt curata boni & mali notitia emergat.

§. LXV.

§. 200. Voluntas ita repraesentationibus boni & mali superstructa est, vt sine his nec velle, nec nolle serio possit: (§. 172. & 175.) Sed repraesentationes boni & mali vt sint clarae, distinctae & adaequatae ab intellectus dictamine pendent, (§. 198.) quod solum sapienti iustam volendi & nolendi ratio-

nem

nem praebet (§. 199) Ergo *sapiens voluntatem rationis imperio subiicit* (§. 4.) Ergo etiam *qui adhuc voluntatem suam soli imaginationi atque sensibus suis obedire patitur, sapiens non est.*

§. 201. *Intellectus obiectum sunt res omnes cognoscibiles, de quarum qualitate ipse iudicat & cognoscit. Adeoque etiam mutationes omnes in homine obviae, (§§. 47-50.) per consequens & actiones & passionibus (§. 1, I.) quatenus ad res cognoscibiles pertinent, ut obiecta ad intellectum spectant. Sed actiones mox considerantur citra respectum agentis in ordine ad finem suum, mox vero in consideratione actionis instituitur relatio eius ad subiectum agens, eiusque statum praesentem vel futurum, motiva determinantia, mensuram item cognitionis, quam de agendis vel omittendis aliquis habet vel habere potest. Prior consideratio versari dicitur circa actionem in abstracto, posterior circa actionem in concreto. Inter utramque hoc interest discriminis, quod multas actiones in abstracto repraesentare sibi possit intellectus*

lectus, sine definitione vtrum bonae sint, an mala? contra vbi in concreto de actione eadem iudicat, vel bonam illam, vel malam pronuntiabit.

§. 202. *Actus intellectus nostri abstractus*, quo saltem actio aliqua, & quae in moralibus tantundem valet, omissio (§. 163.) citra respectum ad maiorem hominis felicitatem consideratur, ad intellectum contemplatiuum vel theoreticum pertinet; actus vero intellectus nostri reflexus vel relatiuus, qui non in contemplanda solum actione acquiescit, verum eandem iuxta legitimam mensuram suam ad felicitatem agentis diiudicat, refertur ad intellectum practicum.

§. 203. Vterque iterum prouti aut omnia agendi momenta, adeoque & obligationem & vires agentis, & actionis peragenda indolem ac naturam, ipsam denique vim legis atque potestatem curate inspexit, aut leuiter saltem haec ipsa cognita habet, vel certe non ita explorata tenet omnia, quin supersint quaedam melius adhuc rimanda cognoscen-

scendaue in *completum* atque *incomple-*
tum commode diuidi poterit.

§. LXVI.

§. 204. Vnde VLTIMUM IUDICIUM seu
DECRETUM INTELLECTVS PRACTICI re-
est actus *intellectus completi* reflexus siue
latius (§. §. 202. 203.) ex vero obligatio-
nis suae viriumque ad agendum suffici-
entium sensu, instituta relatione inter le-
gem ipsam, actionemque aut omissionem
lege imperatam indeque sperandam feli-
citatem suam & perfectionem, adeo-
que vno verbo *acquisitis ubique veris,*
certis, claris, distinctis & adaequatis
rerum ideis (§. 197.) *quid agendum sit,*
quid omittendum statuens.

(*) Qui definitionem hanc cum ea, quam
supra §. 16. de *dictamine rectae rationis* de-
dimus, contulerit, inter illud atque vlti-
mum iudicium intellectus practici nihil di-
scriminis esse deprehenderit, quare
etiam impofterum vtroque nomine
vtamur indistincte.

§. LXVII.

205. Quo plura sunt motiua vo-
luntatem impellentia eo minora obsta-
cula

cula postea illa ipsa in agendo vel non agendo detegit. Motiua sunt repraesentationes boni, (§. 173.) eoque ipso, quatenus res cognoscibiles sunt, pertinent ad intellectum. (§. 201.) Haec facultas mentis eo perspicacior fit, quo magis cuncta, quae in rebus cognoscibilibus adsunt, ita perspicit, ut ubique a falsis vera, certa a probabilibus separet, adeoque claras, distinctas & adaequatas notiones sibi acquirat. Ergo *quo perspicacior fit intellectus, eo minora obstacula in agendo vel non agendo voluntas postea detegit.*

§. LXVIII.

206. Iam autem omni *motiuo* inest consideratio actionis, quatenus ea ad felicitatem nostram aliquid, multum, parum, vel nihil conferat (§. 183.) Cum igitur intellectus eo magis motiua singula perspiciat curate, quo perspicacior ipse fit, magisque sibi rerum cognoscibilium ideas comparat, consequens est, *perspicaciam intellectus facere, quod homines ad veram suam felicitatem agant; & vice versa defectum huius perspicaciae facere, quod homines contra suam felicitatem agant.*

§. 207. Vnde, credo, non errabimus, vbi dicimus, *intellectu omnibus & singulis*, quae ad actionem aliquam edendam vel omittendam in vniuersum requiruntur, *motiuis rite imbuto, voluntatem hominis non posse non agere*. Licet hoc ipso non facultas volendi libertatem amittat, sed saltem exercitium facultatis quoad hunc actum restringatur (conf. §. 116.) Neque etiam in eo errabimus, quando docemus, quia solum rectae rationis dictamen (§. 14.) actiones nobis tales, quales & in abstracto & in concreto sunt, (§. 201.) repraesentat, adeoque securos nos plenarie reddit, vtrum actio, pro statu praesenti vel futuro subiecti agentis, bona vel mala sit, homines vbi hoc decretum intellectus practici (§. 204.) vnicam agendorum vel omittendorum normam suam eligere vellent, non posse non ea semper agere, quae legi DEI sunt conuenientia. (*)

(*) Idem sane *de gratia ex fide in CHRISTVM* docet Diuus Apostolus IOHANNES non vno saltem loco v. g. 1. ep. II, 4. III, 9. Quare forte nimium nos dictamini rectae rationis

rationis tribuere statuis. Sed mox cor-
rueat haec obiectio, vbi §§. 30. 31.
contuleris. Scribimus potius haec, vt
euincamus, quam recte omnino B.
noster LVTHERVS censuerit: *liberum ar-
bitrium ante gratiam nihil valere nisi ad pec-
candum*, quamque frustra Romanen-
ses Theologi laborent, quando ex his
verbis haeresin exsculpere volunt.
Quotusquisque enim hominum est, qui hoc
dictamen in rebus agendis perpetuo & in omni-
bus sequitur, nisi Christianus?

§. 208 Et ex his tandem facile deci-
di potest vexata quaestio: *utrum con-
tra intellectum agere quis possit, nec ne?*
id est, utrum quis possit cum Medea
*videre meliora & probare, deteriora
sequi*. Nempe contra intellectum con-
templatiuum (§. 202.) incompletum (§.
203.) feruum (§. 139.) agere posse ho-
mines, cottidiana docet experientia vi-
rorum omni eruditionis laude clarissi-
morum, etiam eorum, qui ordini sacro
adscripti sunt, & quorum tamen amor
erga DEVM & proximum haut raro
tepet immo friget. Ast *contra intelle-
ctus practici iudicium* (§. 204.) *completum*
O 2 (§. 203.)

(§. 203.) & liberum (§. 139.) homo agere nequit. (*)

(*) Et hoc ipsum est, quod *Ethicam* iam tractantes perpendere debemus sedulo, ne memoriae mandasse quaedam eius praecepta contenti simus. Praeclarus est locus GREGORII Theologi ap. LIPSIVM *Manud. ad Stoic. Phil. L. III. c. ult.* non qui sermone sapit, is mihi sapit, nec qui linguam disertam & volubilem habet, mentem autem inconstantem & indoctam. Sed magis qui pauca de virtute differit, multa autem factis ostendit, & fidem verbis suis ipsa vita conciliat. Vidit quidem hic aliquid homo paganus, IAMBLICHVS, vt in multis aliis, atque hinc in vita Pythagorae c. XII. Philosophiam πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπανόρθωσιν ἢ hominibus corrigendis destinatam esse, docet. Sed quam parum ille viderit, tunc demum apparet, quando quis solius Philosophiae ope dictamini rectae rationis, eique suffultae legi naturali, vult satisfacere (conf. §. 32.) Vnde omnia hic ex sola religione Christiana speranda sunt. Et magna profecto laus est, qua primos Christianos maectat ATHENAGORAS Legat. pro Christo, dicens: Apud nos (Christianos) etiam homines privati, quique ex manupretio victi-

tant

tant, & aniculae, si nullam dicendo suae
professionis utilitatem exhibere queant, rebus
ipsis & operibus eam declarant. Neque enim
orationes compositas recitant, aut annumerant
verba, sed actiones honestas, & virtutum
exempla de se praebent, dum percussi non re-
percutiunt, spoliatis dicam non scribunt,
petentibus largiuntur, proximos tamquam se
ipsos amant. A qua ipsa morum innocen-
tia si remisisse hodie videntur plurimi
e Christianorum natione, quid, quae-
so, hoc aliud euincit, quam apud
plerosque Christianismi dogmata sacratissima
occupare saltem intellectum contemplativum;
notionesque de CHRISTO eiusque merito cruento
incompletas habere plurimos. In causam &
originem tanti mali iam inquirere non
vacat, cum hoc potius ad Theologiam mo-
ralem spectet. Hoc vnum dicam, ve-
ram sanando huic malo medicinam
sperandam fore, ubi perpenderemus
sedulo, quod grauter non minus,
quam Christiane monuit SEVERVS SVL-
PITIVS in vita B. Martini. Cum enim
studium hominum peruersum memo-
riam suam, etiam subtilibus de rebus
credendis disputationibus institutis,
perpetuandi acri stilo notasset, egre-
gie subiungit: *Hominis officium est peren-
nem potius vitam, quam perennem memoriam
quaerere, non scribendo, aut pugnando, aut*

philosophando, sed pie, sancte, religiose viuendo.

§. LXIX.

209. Vt in Medicina *materia peccans* intuitu morbi, sic in animi emendatione(*) *caussa corruptionis* remouenda est. Causa corruptionis in moralibus latet in defectu perspicaciae intellectus, (§§. 205. 206.) ergo *in emendatione hominis secundum disciplinam moralem id agendum est, ut intellectus vera perspicacia in rebus moralibus imbuatur*, conf §. 39.

(*) Supponimus hic posse hominem se emendare & corrigere in melius, neque id praecise probamus, quamuis demonstrare id ipsum non adeo sit difficile. Qui enim peccat, aut prima vice id agit, quod legi repugnat, aut saepius iam id fecisse deprehenditur, adeoque consuetudinem peccandi acquisiuisse dicitur. Priori in casu ne peccatum semel admissum amplius admittat, fieri poterit facillime, dummodo ad consequentias peccati, & praecipue male laesam conscientiam, eiusque laniatus attendat sedulo. Et quia etiam nouis motiuis interuenientibus, colli potest consuetudo iam inueterata, (§. 196.)
quin

quin haec ipsa, quae peccatum presso pede sequuntur, mala motuum contractam peccandi consuetudinem sanandi existere possint nullus dubito. Vnde cum in consuetudine adfit habitus acquisitus, etiam ille, qui iam ex habitu peccat, emendari adhuc poterit. Et mirum profecto est, qui veteribus Philosophis nonnullis in mentem venire potuerit, quasi emendatio vitae prorsus esset impossibilis. Vnde recte postea Patres Ecclesiae eos huius sui erroris redarguerunt. Audiamus LACTANTIUM L. VI. diu. Institut. c. 24. Nec tamen deficiat aliquis, inquit, aut de se ipse desperet, si aut cupiditate victus aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut vi coactus ad iniustitiae viam lapsus est: Potest enim reduci ac liberari, si eum poeniteat actorum, & ad meliora conuersus satisfaciatur DEO. Quod fieri posse CICERO non putauit, cuius haec in Academico III. verba sunt: „ Quod si liceret ut iis, qui in itinere deerrauissent, sic vitam deuiam secutos corrigere errorem poenitendo, felicius esset emendatio temeritatis „. Licet Plane. Nam si liberos nostros cum delictorum suorum cernimus poenitere, correctos esse arbitramur, & abdicatos abiectosque rursus tamen suscipimus, fouemus, amplectimur: cur desperemus clementiam DEI, Patris, poenitendo posse placari? Eundem errorem in CELSO

notauit ORIGENES L. III. obseruans, inueniri etiam inter ipsos Philosophorum discipulos, qui mutata vita in melius adeo profecerunt, vt exemplo esse possint caeteris. Quorsum refert exemplum cuius piam Polemonis, siue Phaedonis, apud quem cum tibicina & sociis commessationum luxu perditissimis irrumperentem in scholam Xenocratis, singulari honestate verendam vt ostreperet viro grauissimo & virtutis merito etiam probrosis venerabili, tantum valuit praeclari huius Philosophi orationis vis, vt mutatis in melius moribus subito profecerit. Licet id negandum sit neutiquam, in tanta humanae indolis ad peccandum procliuitate, viriumque naturalium omnium corruptione vt etiam ad minimum emendationis gradum gratia DEI peculiaris accedat, necesse esse omnino. Vnde ipse AVGVSTINVS ep. 130. hanc iuuenis huius conuersionem DEO adscribere non dubitauit. Ita enim ille: Quamquam (Polemon iste) inquit, non DEO fuerit acquisitus, sed tantum a dominatu luxuriae liberatus, tamen ne id ipsum quidem, quod melius in eo factum est, humano operi tribuerim, sed diuino. Ipsius namque corporis, quod est infimum nostrum, si qua bona sunt, sicut forma, & vires, & salus, & si quid eiusmodi est, non sunt, nisi ex DEO, creatore ac perfectore naturae: quanto magis animi bona donare nullus alius potest? Christiana

na Philosophia iterum hoc loco aliquid longe praestantius cernit. Nec enim saltim Sacer Codex disertis verbis dicit: posse emendari hominem, immo DEVM velle emendare hominem, verum etiam valet omnino conclusio; Quodsi hoc Xenocrates effecit, quid non efficeret in dolenda hodie iuventutis petulantia CHRISTVS, si modo monitis eius sanctissimis aures patulas praeberent?

§. 210. Fit autem *intellectus in moralibus perspicacior*, quando *perpetuos characteres* discit, ex quibus bonum vt bonum, malum vt malum cognoscat. Bonum vt bonum, malum vt malum autem tunc demum cognoscit, quando & *quae ei constanter insunt*, & *mutabilia* v. g. relationem eius ad praesentem & futurum hominis statum, durationem, gradus, modos, consequentia etiam indirecta, & per accidens saltim possibilia &c. perspicit. Quo propius enim in haec omnia inquirat, eo *plura* in veris bonis *bona*, in veris malis *mala*, detegit, eo *plura* etiam in bonis apparentibus *mala*, in malis apparentibus *bona* deprehendit, adeoque

que eo *maiores* postea *eligendorum* *pau-*
riter atque *aversandorum* *copiam* ani-
maduertit. Iam autem apud omnes id in
 confesso est, quod *quo plures aequae pos-*
sibiles res sunt, ex quibus *animae electio*
datur, eo *maior sit animae libertas*. Ut
 nemo omnino de *gradibus* seu *magnitu-*
dine libertatis recte cognoscere vel iu-
 dicare possit, nisi cognitum rite habeat
 perspectumque, *quales & quot actiones*
alteri aequae possibiles adfuerint tunc,
 cum is ageret hoc vel omitteret, deni-
 que qua actuum intelligentia prae-
 ditus fuerit eius intellectus. Atque
 hinc valde naturale est, ut *quo maior eli-*
gendorum copia est, eo *maior sit libertas*.
 Vnde, credo, sponte sua sequitur, quod
quo perspicacior sit intellectus maiorem in
innumeris rebus detegendo eligendorum
vel aversandorum copiam, eo *liberior fiat*
ipsa anima. Quare tandem etiam *emen-*
dationem veram ab intellectu incipere sta-
tuendum. (*)

(*) Equidem magna nostra & superiori
 aetate inter praeclara ingenia super
 hac quaestione agitata fuit controuer-
 sia, quin immo nec hodie ea prorsus
 est

est sopita. Sed, si ego quidem quid videre in hac contentione possum, magnas hic Logomachias deprehendo. *Ignoti sane nulla cupido.* Et quod de religione dixit LACTANTIUS, id ad omnem doctrinam morum ego recte applicandum esse censeo. Ita autem ille: L. IV. Instit. diuin. c. 4. non potest inquit, neque religio a sapientia separari, neque sapientia a religione secerni; quia idem DEVS est, qui & intelligi debet, quod est sapientiae & honorari, quod est religionis. Sed sapientia praecedit, religio sequitur, quia prius est DEVM scire, consequens colere. Ita in duobus nominibus vna vis est, quamuis diuersa esse videantur, alterumque positum sit in sensu, alterum in actu: sed tamen similia sunt duobus riuis ex vno fonte manantibus. Fons autem sapientiae & religionis DEVS est, a quo hi duo riui si aberrauerint, arescant necesse est, cum qui hunc nesciunt, nec sapientes esse possint, nec religiosi.

§. LXX.

211. COACTIO est vel *physica* vel *moralis*. Priori sensu est vis externa maior, quam cui resisti queat, corpori allata, actionem aliquam, quam homo extra hunc statum non esset perpetraturus, produ-

cens. Posteriori vero sunt motiua vehementiora ex metu alicuius mali inuitabilis animam aliter inclinancia & reclinancia, quamea extra casum huius metus inclinaret vel reclinaret.

§. 212. Et in coactione physica nulla prorsus adest voluntas, in morali autem adest voluntas, sed insigni libertatis parte scilicet spontaneitate (§. 166.) destituta, multum enim interesse existimo, siue carnifex & lictor, terrorque catenarum, carceris, ac arboris ignominiosae &c. siue extrema necessitas, siue denique recta ratio, quae ex rationabili desiderio felicitatis agit, agendi motuum constituat. Vnde ordinis gratia actionem in posteriori statu commissam inuitam, perpetratam vero in priori statu inuoluntariam siue coactam simpliciter dicamus. (*)

(*) Quin immo re curate considerata in actione simpliciter coacta corpus non tam agit, quam patitur; in actione vero inuita voluntas aliis sibi formatis motiuis aliter se determinare potuisset. Vnde quando prouerbum dicit coactam voluntatem esse etiam voluntatem id de eo intel-

intelligendum homine, qui inuitus agit:
Et eatenus verum est omnino, quod
nonnulli dicunt: *Lucretiam sua voluntate
stuprum fecisse, vt merito in eam luserit
Poëta:*

Si fuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter,
Immerito ex merita praemia morte petis.
Sin potius casto vis est illata pudori,
Quis furor alterius crimine velle mori?
Frustra igitur captas laudem, Lucretia,
namque
Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

§. 213. Dantur igitur casus, vbi,
in se & absolute, *unicus agendi modus* sal-
tim possibilis est, adeoque vbi nulla *ele-
ctio*, nec per consequens *libertas* locum
habet, potius *ex necessitate aliqua* fiunt
omnia, & huiusmodi, *necessitas* dicitur
intrinseca. Dantur autem etiam casus,
vbi in se *plures* quidem *agendi modi* possi-
biles forent, nisi aliquid, cui resisti nequit,
extra nos existeret, quod *reliquos agendi
modos non amplius aequè* possibiles esse pati-
tur, & talis necessitas dicitur *necessitas ex-
trinseca*. Priori quidem casu actionis
contingentiam ipsa natura sustulit,
posteriori autem vis externa. Sic e. g.
in

in actionibus Physicis (§. 161.) adest *necessitas intrinseca*, in actione coacta (§. 211.) vero *necessitas extrinseca*.

§. LXXI.

214. *NECESSITAS MORALIS* est, quae actiones oppositas inadmissibiles facit; idque vel ob *legem*, vel ob *inconuenientiam* aliquam, quae *contra usum rationis communem & prudentiae regulas* facile exinde emergeret.

§. 215. Et talis *necessitas moralis* etiam de actionibus diuinis praedicari potest. Licet enim *DEVS* sit *ens liberrime agens*, tamen etiam *ens & iustissimum & sapientissimum* est. Vnde nec agere, nec omittere quid potest, quod *inconuenientiam* sapit. Pendet ab hac obseruatione ardua in lege naturali quaeestio: *Vtrum DEVS ab obligatione legis naturalis dispensare aliquem possit? vel ipsam legem naturalem plane tollere?*

§. 216. Motiua sunt repraesentationes boni & mali. (§. 173.) Quid bonum, sit, iudicamus ex introspectione *nexus*,

xus, quem illud cum felicitate nostra habet (§. 116.) felicitatem hanc nostram negligere summa foret stultitia, (§. 192.) omnemque prorsus rationis vel prudentiae vsum in nobis excluderet. Sed cuius oppositum contra rectam rationem & prudentiam est, illud ipsum fit ex necessitate morali. (§. 214.) Ergo *ex necessitate morali voluntas nostra vim motiuorum sentit, ex necessitate morali bonum petit, malum auersatur.* Ergo etiam *sine necessitate morali nulla essent motiua, nulla felicitas.*

§. 217. Praeterea felicitatis desiderio tota nostra natura moralis innititur. (§. 148.) Ex natura autem nostra morali demonstratur lex naturae, (§. 18.) ad cuius decreta actiones nostras debemus dirigere. Sicuti igitur sine necessitate morali nulla foret felicitas (§. 216.) sic vicissim *sine necessitate morali nulla foret lex naturae, nulla obligatio.* (*)

(*) Vnde re curate pensitata *necessitas moralis & certitudo moralis reuera sunt synonyma.*

§. 218. Quare etiam cum natura hominis moralis *vi essentiae suae* bonum velit, malum auerfetur, (§. 216.) eaque ipsa facultas animae, quae vult & auerfatur, voluntas dicatur, (§. 102.) si *voluntatem necessitati morali* (§. 214.) *subiectam esse* pronunciamus, aliud nil docemus, quam si ad diuinam intentionem respicimus, *pendere debere veros & rationales voluntatis motus a certitudine morali*: (§. 217*.) id quod idem est, ac quod supra §. 207. diximus, ab *ultimo intellectus practici decreto & velle & nolle hominum pendere*.

§. 219. Ergo a *necessitate morali* ad *necessitatem Physicam* (§. 213.) in homine non valet consequentia. Et quamvis posita *lege* vel *inconuenientia* aliqua ex *actione* resultante *actio* in *sensu morali* (§. 214.) eatenus fiat *necessaria*, quod homo *bonum*, ut *bonum cognitum*, non velle nequeat, *malum* ut *malum cognitum* non possit non auerfari, (§. 116.) adeoque is *malum a lege* repraesentatum & *inconuenientiam* ex *actione* metuendam *necessario* fugiat; tamen
quia

quia *lex vel inconuenientia haec externa* saltim *motiua* sunt; (*motiua* autem, re curate considerata, animae, vtpote felicitatem suam adpetenti, *necessitatem* quidem *moralem agendi* inferunt, sed quoniam (1.) ipsius opus sunt, nec a quadam vi externa deriuari possunt, adeoque penes animam est, an haec, vel alia *motiua* intueri, eaque *hac vel illa, maiore vel minore attentione*, sibi repraesentare velit; quin immo, (2.) teste experientia, in ipso adhuc executionis actu anima a *motiuis antea inspectis recedere*, & *noua sibi repraesentare*, adeoque etiam contrarium priori proposito agere potest :) certo inferimus *motiua actionem in se contingentem non reddere necessariam*, nihilque esse, quod *agendi necessitatem physicam animae imponat*. Quare etiam haec ipsa doctrina supra assertae *libertati actionum humanarum* nullo modo est contraria. (*)

(*) Posset etiam haec veritas ita ostendi:

Qui ex studio non violandi legem vel euitandae inconuenientiam aliquam agit, agit quidem ex necessitate aliqua morali; interim quia huiusmodi actio sine repraesentatione boni vel mali cum lege vel actionis

P

incon-

inconuenientia coniuncti non fit, is ipſus etiam agit ex repraeſentatione boni vel mali. Iam autem qui ex repraeſentatione boni vel mali agit, agit ex motiuo (§. 173.) ergo qui ex neceſſitate morali agit, ex motiuo agit. (§. 216.) Igitur in neceſſitate morali adſunt motiua, lex ſcilicet, vel inconuenientia alias ex actione metuenda. Sed motiua ſunt argumenta voluntatem mouentia & inclinantia, nec quicumque vnumquam motiuis vtitur, niſi ubi tale eſt obiectum, ad quod aequae inclinare poſſit voluntas hominis, quam vt poſſit ab eo reclinare; quale obiectum vero ſolummodo deprehenditur in actionibus liberis. Ergo motiua ſemper ſupponunt actiones liberas. Cum igitur & in motiuis praecedat actio libera, & per motiua ſalua adhuc maneat libertas (§. 169*.) in neceſſitate morali ſalua manet libertas. Q. E. D.

§. 220. Voluntas vult & non vult, quia res ipſi bona vel mala videtur. Iam aut vt res aliqua nobis videatur bona vel mala, nulla vi inimica externa effici poteſt, cum intellectus rem aliter concipere nequeat, quam ea ipſa ſibi videtur, Ergo voluntas nulla vi externa cogi poteſt. Interim homo propter motiua ex vi externa deſumpta volitiones ſuas

suas internas eatenus inuitus vel coactus mutare potest, ne in actus externos erumpant, quando scilicet anima sibi repraesentat malum metuendum alias, seque ipsam determinat, ut euitet illud; Quare *in vi externa non tam cogitur ipsa voluntas, quam quidem retinentur motus eius interni, ne externe erumpant.* Talis vis inimica externa etiam est in poenis. Vnde *per poenas ipsa voluntas non cogitur, sed quidam saltim eius actus externi retinentur.* Per consequens etiam *per poenas homo non ita bonus redditur, ut, quod bonum est, velit serio, quod malum, serio auerfetur.*

§. 221. Vnde licet hominum mores per legem Superioris vel innoxiae utilitatis rationes determinati sint (§. 1.) quin immo propositis poenis, adeoque vi inimica externa (§. 220.) homines ad agendum vel omittendum aliquid secundum leges instigantur; tamen quia lex & inconuenientia mera sunt motiua, (§. 173.) motiua autem actiones hominum in sensu physico necessarias (§. 158.) non faciunt sed saltim necessitatem moralem inducunt, (§. 216.) quae

P 2 prae-

praesertim quia etiam in DEVM, ens liberrimum cadit, (§. 215.) libertatem hominum saluam omnino relinquit, (§. 219.) & praeterea poenis ipsis voluntas proprie loquendo non cogitur: (§. 220.) haecenus *mores hominum liberas esse actiones consequitur.*

§. 222. Ad libertatem actionis requiritur spontaneitas actus (§. 170.) ad spontaneitatem scientia & voluntas. (§. 166.) Vnde *qui ex ignorantia vel errore egit, libere egisse dici nequit.*

§. LXXII.

223. Est autem IGNORANTIA simplex absentia cognitionis de re aliqua. Cumque teste experientia mox aliquis volens ignorantiae occasionem dare possit, mox cognitio rei alicuius etiam omni adhibita diligentia certe a praesenti subiecto, in hac vel illa rerum circumstantia, obtineri nequeat, alia *voluntaria*, alia *involuntaria*, seu, quod fere idem est, alia *vincibilis*, alia *invincibilis* erit. (*)

(*) Nihil enim *voluntarie* ignoramus, quod non ita sit comparatum, vt, si modo *serie* id vellemus agere, quod fieri rei *natura* postulat, *vincere ignorantiam illam* queamus.

§. 224.

§. 224. Intellectui apud omnes homines, experientia teste, non eadem vis est (§. 31.) Vnde nec eadem omnibus cognitionis mensura contigit. Quare recte docent, qui ignorantiam inuoluntariam & inuincibilem aliam *absolute talem*, aliam *secundum quid talem*, vel, quod fere idem est, aliam *in se & in sua causa simul*, aliam *in se* quidem, *sed non in sua causa* statuunt.

§. 225. Qui volens *ignorantiae* occasionem dedit, si quidem rem ignorat parum utilem, & qua cognita atque explorata magis *curiositatis suspicionem* aliis daret, quam ut vere sibi suaeque perfectioni consulere, in *laudabili ignorantia* versari dicitur; si vero rem nescit, quam scire ad vitae eius institutum, conditionem, officia &c. aliquid confert, *turpi eum vel vituperabili ignorantia* laborare aiunt.

§. 226. Cumque *adhibita debita diligentia* vinci potuisset *ignorantia voluntaria* (§. 223.) si quae *turpis est & vituperabilis* (§. 225.) *adfectata* magis, quam *vera* censetur, & qui ex illa egit,

non minus *proaereticæ & sponte* egisse praesumitur, quam ubi rite praelucente intellectu & decernente voluntate egisset (§. 166.) quoniam nemini, quam sibi soli imputare debet, cur per iustum virium intellectus sui usum, quae mentis aciem impediuerant, ignorantiae nebulas non discusserit. conf. §. 164.

§. LXXIII.

227. Et ERROR est *confusio veri & falsi* (§. 39.) nata ex ignorantia (§. 223.) rei, de qua mentem nostram proferimus. Vnde in errore semper est falsa rei cognitio, seu diuersitas conceptus a re concepta, quae *per iudicium* sese prodit *coniungendo disiungenda, disiungendo coniungenda.* (*)

(*) Neque enim *in ipsa apprehensione* *ideae simplicis* error committi potest, quia animus *instar speculi* est, adeoque res recipere non potest aliter, quam sicuti illae ope sensuum ei offeruntur.

§. 228. Sed error alius est *error iuris*, alius *error facti*; alius versatur *in veritatibus simplicibus*, quae agenda
respi-

respiciunt, alius in iis, quae ad *credenda* spectant: illum *practicum* hunc *theoreticum* dicunt. Alius *ex mera ignorantia*, alius *ex stupore* nascitur, quae omnia quidem miram habent in moralibus utilitatem, sed *pro compendii praesentis modulo* fusius iam pertractari nequeunt.

§. 229. Porro *error* alius dicitur *vincibilis*, alius *invincibilis*. Sed quia omnis error est actus iudicii (§. 227.) & eatenus, quatenus rem aliquam ignoramus, rectius iudicium nostrum suspendimus, quin immo eatenus etiam quatenus ob legitimas causas nostrum iudicium ita suspendendum esse censemus, merito actionem, quam *utrum omittenda sit, vel perpetranda?* ignoramus, omittimus; per consequens ubi hoc observamus, nec erronee iudicamus, nec ex errore agimus: facile animadvertimus, in omni errore, (certe si originem eius spectemus,) aliquid commissum ab errante sciente & volente, quod erroris causam dedit. Hoc ipsum cum errans iterum agnoscere & deponere posset, si modo omni mentis

tis acumine *nebulas ignorantiae* intellectui obductas dispellere laboraret, vel non ita praecipitanter iudicaret aut ageret, consequens iam est, quod *error iuris absolute inuincibilis nullus detur*. Atque eatenus etiam *actio vitiosa ex errore inuincibili* (vt ex hypothesi eorum, qui hanc distinctionem adhuc admittunt, loquamur,) *commissa erranti in foro poli iuste imputatur*, vtut interdum ad impunitatem actioni conciliandam in foro soli sola allegatio erroris huiusmodi (sive inuincibilis ille sit, sive ex eorum saltim numero, qui non adeo facile & quouis superantur,) sufficiat. conf. infr. §. 304.

CAPVT III.

de norma actionum, siue
lege naturae in genere.

§. LXXIV.

230. **P**osita *necessitate morali* (§. 214.) quoad actiones hominum liberas, ponitur in homine *obligatio agendi vel non agendi*

di. Neque enim OBLIGATIO aliud est, quam *necessitas moralis* aliquid vel propter legem aliquam, vel propter inconuenientiam ex actione metuendam agendi vel omittendi.

§. LXXV.

§. 231. *Lex vel inconuenientia* supponi non possunt, nisi supponamus *causam*, cur *lex* fit, vel cur talis *inconuenientia* existat. Nulla autem *lex* datur sine Legislatore; nulla datur *inconuenientia* sine *norma*, quae iterum (quod nemo forte negabit,) supponit *normantem*: *Legislator* igitur & *ens normans* causa erunt *legis* atque *inconuenientiae*. Vbi ex *dictamine rectae rationis* solummodo metiri volumus *obligationes nostras*, *legem* vel *inconuenientiam* aliter concipere non possumus, quam si concipiamus, esse DEVM. Illud enim *ens normans*, ille *Legislator*, penes quem fuerit potestas, *homini, enti libere creato, citra consensum suum imponendi obligationem*, solus DEVS, Creator eius, esse potuit: Quare tandem *sicuti obligatio omnis vel ex lege vel ex inconuenientia oritur*, (§. 230.) ita con-

sequi necesse erit, *in sensu Philosophico* nullam dari obligationem sine Legislatore, adeoque naturalem obligationem concipi non posse sine DEO.

§. 232. Moralitas est affectio, seu qualitas, quae ex relatione ad legem actionibus liberis inest, easque bonas vel malas facit. (§. 3.) Hanc ipsam *moralitatem* in scholis Philosophorum vulgo in *obiectiuam*, *subiectiuam* & *fundamentalem* dispescunt. Et *obiectiuam* quidem dicunt, bonitatem vel prauitatem ex actionum liberarum, circa quas leges versantur, consecutariis inseparabilibus cognoscendam; *subiectiuam* vero, bonitatem vel prauitatem actionum liberarum ex arbitrio Legislatoris intelligendam; fundamentalem denique rationem & fundamentum bonitatis vel prauitatis actionum liberarum. Vnde cum sine DEO nulla daretur lex (§. 231.) *in sola voluntate DEI sanctissima est moralitas actionum liberarum fundamentalis*. Sed ab hac sola etiam pendent illa consecutaria inseparabilia, quae cum actionibus liberis, circa quas lex naturalis versatur, con-

*coniuncta cernuntur. Ergo eatenus etiam
omnis moralitas actionum humanarum est
subiectiva. Neque in abstractione a DEO
datur moralitas obiectiva. (*)*

(*) Amplectantur igitur, qui velint,
Scholasticorum doctrinam de obligatione
antecedenter ad legem tali, & huic super-
structa perfectitate honestarum atque turpium
actionum, seu moralitate obiectiva, ut re-
centiores Philosophi loqui amant; nos
ut ei subscribamus, impetrare hacten-
us a nobis non potuimus. Equidem
iam praecise in eius natales inquirere
nolumus, interim si quid recte intel-
ligimus, coincidit haec ipsa opinio
fere cum iis, quae SILIVS ITALICVS L. II.
de bell. Pun. de fide cecinit, ubi ait:

*Ante Iovem generata, decus diuumque homi-
numque,
Qua sine non tellus pacem, non aequora
norunt,
Iustitiae confors, tacitumque in pectore
Numen.*

Atque nisi me omnia fallunt, totus il-
le error de intrinseca aliqua bonitate
rerum ex nostro concipiendi modo venit.
Cum enim omnes res morales, quas
vlla cogitatione nobis imaginari pos-
sumus, semper quamdam *ἔξω* seu
rela-

relationem habeant, ex indole ipsarum sicuti nunc sunt, & natura natam, adeoque a rebus ipsis, nisi interdicere nobis velimus rationis vsum, prorsus inseparabilem: mox ob nimiam in iudicando praecipitantiam concludimus, hoc per se rei inesse. Cumque ita semel respectum ad voluntatem DEI sanctissimam, propter quam res omnes hoc modo ordinatae sunt, negleximus, facile postea nobis persuademus, quasi talis relatio rebus ipsis etiam insit antecedenter ad ipsam voluntatem DEI. Hinc rectius omnino philosophatus est Anaxarchus apud PLVTARCHVM in Alexandro, quam tota Scholasticorum, (vtut Philosophorum, quos Sacer Codex meliora docere potuisset,) natio, quando ille non ideo hoc vel illud DEVM velle, quia iustum est, sed iustum esse, id est, iure debitum, quia DEVS vult, candide & ore rotundo docet. Videant etiam ii ipsi, qui in obiecto actionis a iure naturali praeceptae vel prohibitae latere bonitatem eius aut malitiam arbitrantur, quomodo ab innumeris logomachiis sese liberent, vitiumque subreptionis, quod manifeste committunt, declinent. Neque enim pro obiecti huius norma vltius declaranda, atque cum sua protypa bonitate componenda sufficit, vt in hac quaestione nimis curiose scrutemur, vtrum lex naturalis magis a voluntate
DEI

DEI, quam ab eius sanctitate aeterna pendeat? cum concipi non possit voluisse DEVM legem naturalem, nisi sancta atque bona esset, neque sanctum quidpiam esset, nisi DEVS aliquis Sanctissimus existeret; sicuti nec bonum aliquod verum concipiendum, antequam concipiatur DEVS Optumus, vt fons, bonitatis & sanctitatis omnis. Praeterea a voluntate DEI sanctitas non remoueri, nec is alia velle potest, quam quae sunt sanctissima. Vnde acutus alias Philosophus IOH. FRIDER. HORNIVS in eleganti libello de subiecto iuris naturae c. 7. thes. 28. nodum in scirpo quaerit, quando quoties quaeritur, inquit, num homicidium sit fugiendum? continuo id adfirmat rationalis creatura. Si quaeratur assertionis causa; illa dabitur, quia in se malum est. Vera vtique causa, quae in obiecto ponit principium obligationis. Sed non quiescet curiosus animus, vltius instabit & rogabit, quare malum sit? Hic ipsum obiectum ad normam ponendum, eidemque applicandum est, ex qua applicatione id responsum dabitur, quia ex sua natura aduersatur honestatis regulae nobis implantatae & ab hac discrepat. Si procedas vltra, & inquiras, cur illud rectae rationi disconueniens malum sit? Respondebitur, quia simul a lege aeterna abhorret, cuius vis impressa est animis hominum. Si nec dum sedeat mens, & petat, cur legi aeternae contrarietur? decisoriam accipiet causam, non quia

quia voluntas aut imperium diuinum prohibuerit, sed quod iustitiae & sanctitati diuinae opponatur, & ab eadem deuiet.

§. 233. Sola igitur repraesentatio boni vel mali ex actione aliqua sperandi aut metuendi, *sufficiens non est fundamentum obligationis ad agendum vel non agendum.* Et licet (quod non negamus) citra respectum ad legem aliquam, ex solius naturae nostrae contemplatione atque perfectionum vel imperfectionum intuitu quarundam actionum cum ea coniunctarum habitu in ipsis agendis & omittendis possimus inuenire varia, quae felicitatem nostram conseruare, promouere, amplificare, item eam impedire, minuere vel destruere queant, quaeue ob hanc causam ex indito nobis a natura felicitatis desiderio (§. 115.) bona iudicamus, vel mala; (§. §. 116. 183.) nihil tamen huiuscemodi actionibus vel omissionibus inesse deprehendimus, quam *utilitatem*, quae sola ad *normam agendi obligatoriam perpetuamque* nondum sufficit; adeoque exinde intuitu nostri nulla flueret vera, perpetua & indispensabilis obligatio ad aliquid agen-

agendum vel non agendum, ad agendum
ita vel aliter; cum, licet prudens nemo
sponte sua commodum suum negligat,
tamen nemo semet ipsum ita praecise
strictissimeque obligare possit, quin
(prouti in rebus, quae a parte utili-
tatis considerantur, teste experientia,
*infinite fere variationes ratione ho-
nesti, utilis, iucundi deprehenduntur,*)
ipsemet postea toties quoties voluerit,
iterum alias, & a prioribus discrepantes
prorsus repraesentationes boni vel mali,
& exinde (in relatione ad praesentem
conditionem suam, appetitus vel passio-
nis vehementiam, aliarumque circum-
stantiarum suadentium seriem) in se re-
sultantis utilitatis vel incommodi notio-
nes imperare, sibi & longo ordine for-
mare animoque sistere possit. Ut iam ta-
ceamus, quam *obscura sit notio naturae,*
ubi ideam DEI ab ea remouemus, utque re-
uera ita conceptus sine conceptu foret,
sine praeuia idea voluntatis diuinae ali-
quem *natura* obligatum dicere. Ex qui-
bus omnibus tandem concludimus etiam,
sine voluntatis diuinae agnitione, quam lex
naturae primario praesupponit, *nemi-
nem serio virtutem sectaturum;* Licet enim
Athe-

Atheus etiam suaderi eam perspicere saepe possit, si tamen affectibus commotus a via declinauerit, errasse forte se fatebitur, peccasse, ac promeruisse poenam, fatebitur numquam. Ille igitur qui saltem vtilitatem, non necessitatem virtutis moralis perspicit, dimidiam duntaxat veritatis moralis partem videt. (*)

(*) Et hoc solum, credo, profligare poterit eorum argutias, qui cum Summo, quem superius saeculum vidit, Viro, HVGONE GROTIUS Proleg. ad I. B. & P. §. II. iuris naturalis dictaminibus locum aliquem fore existimant, etiamsi daremus, quod sine summo scelere dari nequit, non esse DEVM, aut non curari ab eo negotia humana. Neque enim iam amplius de eo loquimur, vtrum homo, qui DEVM impio & detestando scelere non admittit, ex prudenti naturae suae moralis contemplatione, rerumque creaturarum indole, quasdam bonas actiones velle, quasdam malas nolle queat? sed an velle eas, vel nolle queat ex intimo sensu summae suae & indispensabilis obligationis, item an totum ius naturae, adeoque leges etiam eas, quas indoli suae naturali & corruptae vim facere cernit, serio velle, appro-

approbare atque sequi possit? Et hoc ultimum qui probabit, erit mihi magnus Apollo. Quia *abstrahendo ab existentia DEI nexus inter agenda & o-mittenda hominisque naturam alius nullus est, quam propositum, intentio vel decretum huius illiusue hominis in individuo, quod hoc appetere, illud auersari velit, quoniam rationi & naturae suae consentaneum est, vel ab ea improbatur, adeoque prodest ei aliquid, vel nocet.* Quod ipsum vero decretum viuendi secundum rationem vel naturam nisi iplemet formaret sibi hoc vel illud individuum, & per consequens serio hoc consilium capefferet, *vitam secundum rationem & naturam instituendi, nihil prorsus foret, quod hominem inuitum sufficiente modo, arctoquo satis vinculo ad obsequium redigat, aut affectus erumpentes refrænet; praecipue ubi is in tam sublimi conditione positum se cerneret, vt a metu poenarum humanarum exemptus sit.* Quare etiam hac ipsa sententia nihil est periculosius.

§. 234. Licet autem in respectu ad hominem verum sit, quod posita necessitate morali, in eo ponatur obligatio agendi, (§. 230.) adeoque omnis eius obligatio ex necessitate morali agendi

Q

ali-

aliquid vel omittendi profluat, tamen non indistincte omnis necessitas moralis agendi vel non agendi includit obligationem. Multa enim necessaria sunt necessitate finis, quae talia non sunt necessitate obligationis. Vnde non valet conclusio, si, quod supra (§. 152.) asseruimus, in DEO etiam datur necessitas moralis agendi vel non agendi, in DEO etiam datur obligatio. DEVS enim nihil umquam agit sine ratione optima, quam sanctitas, bonitas & sapientia eius infinita suppeditant, & eatenus agit ex necessitate finis, licet sibi ab aeterno obligatus non sit, & eatenus non agat ex necessitate obligationis. ()*

(*) Hoc iterum non perpendunt illi per-seuitatis honestarum atque turpium actionum patroni; nam ubi volunt ea incommoda euitare, quae hanc premunt sententiam, omnino necesse est, ut in DEO statuam obligationem aliquam ab aeterno adfuisse. Contra qui nobiscum sentiunt, respon- sionem ad quaestionem: cur aliud ius naturae DEVS velle nequeat? simpliciter in eius Sapientia ponunt a voluntate eius sanctissi- ma remouenda numquam. Finem enim in homine creando cum proposuerit sibi **DEVS**, *felicitatem eius.* Hoc ipsum NV-

MEN Benignissimum quemadmodum in eo di-
uelli non possunt το αγαθόν καὶ το μακάριον
illudque duo haec sola ex omnibus suis perfectio-
nibus innumeris nobiscum ita communicare po-
tuit, ut eorum vsum consecuti eius imaginem quo-
dammodo repraesentare valeamus, sic felicitatem
nostram το αγαθόν propaginem esse voluit,
ut ea etiam aliunde manare non possit, quam ex eo,
quod bonum est, uti PHILARETVS in Ethic.
p. 326. loquitur. Quare mirum, qui
factum, ut non pedarii saltim Scholasti-
corum assecclae, sed viri caeteroquin
iudiciosissimi has difficultates non pri-
dem obseruauerint.

§. LXXVI.

235. In omni igitur obligatione
supponitur lex, (§. 230.) in omni lege
Legislator; (§. 231.) Vnde LEGISLATOR
est, qui alicui obligationem agendi
vel non agendi *per modum declarationis*
voluntatis suae, id est, mediante lege,
imponit.

§. LXXVII.

236. Imponere alicui talem obli-
gationem supponit, ut ens illud, a quo
obligatio proficiscitur, ente obligato

fit superius; Ergo in omni Legislatore (§. 235.) requiritur *SVPRIORITAS*, quae est *iusta causa dependentiae* entis obligati ab ente obligante. Ens obligatum usu communi dicitur *subiectus*, ens obligans *Legislator*.

§. 237. Variarum causarum esse possunt, cur quis ab altero velit dependere, v. g. quod essentiam ab altero dependentem habeat; quod tantam in eo praestantiam & eminentiam naturae deprehendat, ut propter sapientiam eius & benignitatem tuto in eius voluntate possit acquiescere; quod magnis ab eo beneficiis sit mactatus; quod tantas vires alteri inesse iudicet, ut negare ei dependentiam non sit tutum; quod citra talem dependentiam ipsummet ens dependens non modo felix numquam esse possit, verum reuera perire debeat misere; vel denique quod aliquis voluntatem suam arbitrio alicuius mediante pacto expresse vel tacito (quale est etiam in delicto) submiserit. &c. Cum igitur *Superioritas* sit iusta causa dependentiae subiecti a Legislatore, (§. 236.) omnes hae recensitae causae etiam *iustae Superioritatis causae* esse possunt.

§. 238.

§. 238. In Superioritatis idea deprehendimus Legislatorem & subiectum, (S. 236.) quorum ille mandat, hic mandatum exsequitur. MANDATVM ALICVIUS EXSEQVI est vires suas agendi accommodare ad declarationem voluntatis alterius. Iam vero vis agendi pendet a natura hominis. Et secundum hanc ipsam quaedam actiones sunt *necessariae*, quaedam *contingentes* (S. 158.) Illae vel fieri, vel non fieri non possunt; ergo frustra vires agendi in iis faciendis vel omittendis periclitantur subditi. Hae vero & fieri, & omitti possunt; ergo in iis agendis vel non agendis recte diriguntur vires subditorum. Vnde quas actiones a subditis peragendas censet, quas omittendas Legislator, eae omnes ita debent esse comparatae, ut contingentes sint: Neque extra hanc contingentiam quicquam valet voluntatis declaratio a Superiore legitimo facta. Sed actiones contingentes quatenus in moralibus spectantur, eae ipsae sunt, quas & liberas dicimus. Ergo solas liberas actiones subditorum suorum Legislator dirigit. (*)

(*) Vnde recte docent, qui *omne praeceptum contraria ponere, eaque ipsa in natura praecepti atque idea latitare dicunt.* Nam ubi in contrarium faciendum restat nihil, aut factu possibile est, ibi frustra aliquid praecipitur.

§. 239. Quoniam autem voluntas non agit, nisi ex motiuis; (§. 175.) & motiua sunt repraesentationes boni vel mali, (§. 173.) sequitur, *ut Legislator, qui obligationem agendi secundum voluntatis suae declarationem in subiectis suis quoad liberas eorum actiones (§. 238.) producere vult, bonum vel malum cum actione a subdito perpetranda vel omittenda coniungere debeat.*

§. LXXVIII.

240. Bonum cum actione libera a subdito perpetranda vel omittenda ideo per Legislatorem coniunctum, ut subiectum agens ex eius repraesentatione, tamquam ex motiuo, intelligat, *cur actio fiat, vel non, cur ita, vel aliter,* dicitur PRAEMIUM. (§. 239. iunct. §. 173.)

§. LXXVIII.

§. LXXIX.

241. Malum cum actione libera a subdito perpetranda vel omittenda ideo per Legislatorem coniunctum, ut subiectum agens ex eius repraesentatione, tamquam ex motivo, intelligat, *cur actio fiat, vel non, cur ita, vel aliter,* dicitur POENA. (§. 239. iunct. §. 173.)

§. 242. Quando igitur docuimus, Legislatorem in inducenda obligatione bonum vel malum cum actione a subdito perpetranda aut omittenda coniungere debere, (§. 239.) id ipsum est, ac si dixissemus, *in omni lege praemio vel poena opus esse.* (§. 240. & 241.) Atque eate- nus recte se habet eorum conceptus, qui *legem omnem suam vim ex metu potentiae legitimae* (§. 237.) *quae bonum vel malum, praemium vel poenam, alicui inferre potest, accipere docent.*

§. 243. Praemia (§. 240.) igitur, & poenae (§. 241.) nil aliud sunt, quam confectaria ex actionibus liberis agendis vel omittendis speranda atque percipi- enda; Nam confectaria ex actionibus liberis speranda bona sunt, si actio ipsa
Q4
bona

bona est, mala vero, si actio est mala. Vnde bonas actiones perpetrare idem est, ac bona sentire consecutaria, & vice versa in actionibus malis. Hinc quo plures actiones bonas homo perpetrat, eo plura sentit bona consecutaria, & sic vice versa in malis. Quare tandem confit, si quis huiusmodi sibi habitum in perpetrandis bonis actionibus acquisiuit, ut (quasi non posset non bene agere,) cottidie actiones bonas novis melioribus cumulet, quod ille in perpetua experientia bonorum consecutariorum versetur, atque sic vice versa de malis. Cumque experientia & perceptio boni gaudium excitet, huiusmodi homo in statu gaudii perpetui constitutum se videbit. Tale gaudium perpetuum cum felicitas sit, (§. 117.) homo ex habitu bonas actiones perpetrandi felicitatem consequitur. Et sic vice versa de malis infelicitatem praesumere licet. Vnde quodammodo lucem capit dictum 1. Ioh. III, 6. 9. V, 18.

§. LXXX.

244. Quibus iam praemissis facilissimum erit completam reddere notionem LEGIS, quod sit declaratio voluntatis legitimi Superioris (§. 236. & 237.)
libe-

liberas subditorum actiones ita dirigens, (§. 238.) ut sub repraesentatione praemiorum vel poenarum (§. 240 & 241.) illis moralem aliquam necessitatem imponat, cur vel fieri eadem vel non fieri debeant, vel fieri aequae ac omitti tuto & licite possint.

§. 245. *Virtutes legis* seu effectus ex lege resultantes sunt, *praecipere, vetare, permittere*. Iam vero quae lege vetantur vel praecipiuntur, praecise obligant, quae permittuntur non idem, sed agendi facultatem liberam cuius relinquant. Vnde *lex* vel *obligans* est, vel *permittens*. Et pro hac diversitate effectus legis est vel *praecisa obligatio facienda aliquid aut omitendi*; vel *libera facultas licite & secure aliquid agendi, omitendi, habendi, vel ab aliis exigendi*.

§ 246. Supposita in subiecto *libera facultate* agendi aliquid vel omitendi, supponitur ius ei esse, ut impune agere id & omittere queat: Contra supposita *obligatione praecisa* aliquid agendi vel omitendi supponitur ius esse Legislatori actionem vel omissionem illam a subdito suo exigendi, seu cogendi subiectum

ad agendum aliquid vel omittendum secundum voluntatis suae declarationem, item ad agendum illud ita, nec aliter, ac Legislator voluit. Vnde *quid discriminis sit inter legem obligantem & permittentem* (§. 245.) patet.

(*) Hinc quidem ex vtraque (& liberae facultatis scilicet & praecisae obligationis) notione *ius* emergit, sed in eo vocabuli *iuris* in utroque loco *diversa* est *acceptio*, quod, qui agit ex facultate libera, motiua, secundum quae agat, ipse dirigat, qui ex praecisa obligatione agit, agat secundum motiua, quae Superior & iustus Imperans voluntatis suae declarationi addidit. (§. 239.) Iam autem haec motiua sunt praemia vel poenae. (§§. 240. 241.) Vnde qui ex praecisa obligatione agit, semper agit, ut consequatur praemium aliquod, vel certe euitet poenam. Desiderium euitandi poenam oritur ex metu legitimae potentiae alterius. (§. 242.) Vnde qui ex studio euitandi poenam agit, in altero agnoscit legitimam potentiam puniendi, id est *facultatem cogendi ad aliquid agendum vel non agendum*. Ergo quocumque modo accipiamus vocabulum iuris, illud facultatem aliquid agendi denotabit. Quapropter etiam omne ius recte per *facultatem moralem aliquid agendi* definitur.

§. 247. *Partes legis perfectae sunt, propositio de re agenda, omittenda, habenda vel ab aliis exigenda; (§.245.) quam sanctionem dicunt; & repraesentatio boni vel mali cum actione coniuncti, quam praemium & poenam nominamus (§. 240.&241.) quamvis & praemia & poenae interdum implicite magis, quam explicite in lege obviae sint.*

§. LXXI.

248. *Obligationis variae sunt species. Aliam enim connatam dicunt, quae ex ipsa natura hominis morali citra factum nostrum vel pactum antecedens proficiscitur, v. g. liberorum in obligatione ad obsequium parentibus debitum; aliam aduentitiam, quae praecedens factum nostrum vel pactum praesupponit, v. g. gentis devictae in obligatione ad exuendum animum hostilem erga victorem. Sic etiam ratione originis obligatio alia ex lege naturae, alia vero ex lege civili oritur: Illam naturalem, hanc formalem nominabimus. Quia autem sine Legislatore nullam obligationem dari statuimus, (§. 231.) utriusque motuum ab auctoritate*

ritate Superioris repetendum erit, hac sola addita differentia, quod *in naturali* DEVS statim in primaeua creatione cum actionis & agentis natura certa connexuerit consuetudina, quae oppositam actionem naturae hominis morali inconuenientem, eiusque felicitati aduersam reddunt; in hac vero Legislator motiuis arbitrariis, iisque talibus, quae vim suam a sola eius auctoritate habent, actionis necessitatem subditis insinuet. Sed nobilissima obligationis diuisio, & quae potissimum heic sibi locum vindicat, est ea, qua in plenam seu perfectam, quam mediis violentis v. g. poena vel bello *in naturali* & auxilio iudicis *in ciuili statu* ab inuito extorquere possumus, & minus plenam, seu (quod alii, quamuis minus accurate, dicunt,) imperfectam, (*) quae proprio cuiusuis pudori & conscientiae iniungitur; illam etiam *externam*, hanc *internam* nominare possumus. Prioris exemplum sit debiti solutio; Posterioris obligatio ad stipem pauperibus erogandam.

(*) At enim vero quia etiam ipsa obligatio imperfecta perfecta est in foro conscientiae, quod eius dictamini tota inniti-

nititur; Ethica autem forum conscientiae potissimum respicit, (§. 11.) *in consideratione Ethica nulla proprie datur obligatio imperfecta, sed ad quodcumque homo hunc obligatum se sentit, ad illud omne sentit se obligatum perfecte.* Vnde tota, quae ex distinctione hac speranda est utilitas demum in tractatione Iuris Naturae strictae sic dicti quaerenda. Nam in societate humana quaedam res ita comparatae sunt, ut, si violenta media contra eum non darentur, qui eas perfracte negat, nulla pax speranda esset, quaedam contra eam naturam habent, ut si a perfracte negante summa violentia exigerentur, pax extrema ingens detrimentum pateretur. Vnde in societate humana datur *ius cogens* & *ius vi cogendi externa destitutum.* Illius exemplum in obligationibus perfectis habere possumus, huius in obligatione imperfecta. Vnde licet in foro conscientiae nulla detur obligatio imperfecta (vi definitionis modo inculcatae) ea tamen, quae ita in foro conscientiae perfecte debentur, non statim etiam in societate humana debentur secundum *ius cogens.*

§. 249. Qualis est obligatio, tale est ius, (§. 246.) Vnde qui ius diuidunt

dunt in ius *connatum & aduentitium*, item *plenum & minus plenum*, feu quod idem est (si modo denominatio ipsa magis congruens esset,) *perfectum & imperfectum*, nec non *externum & internum* &c. heic rationem asserti sui inueniunt. Quia autem hinc inde in legibus civilibus ex iure naturali repetuntur multa, illud nunc probe notandum, quod haec ideo naturam obligationis naturalis non mutant, & propterea in obligationem mere civilem abeant, quoniam forte lex civilis noua motiua ipsis superaddidit, dum v. g. modum praescripsit, quomodo instituta actione forensi exigi possint ab inuitis, aut definiuit poenam arbitriariam ab eo sumendam, qui rationis dictamini in iis exsequendis non satisfecit. Neque enim vt exemplo declaremus rem, obligatio de non committendo homicidio ideo fit *formalis*, (§. 248) quia lex civilis homicidis mox poenam gladii, mox crurifragii &c. imponit.

§. LXXXII.

250. CONSILIUM est regula liberarum actiones extra casum legis specialis ad inconuenientiam earumdem euitandam dirigens.

§. LXXXIII.

§. LXXXIII.

251. INCONVENIENTIA ACTIONVM est aberratio ab usu viuendi, communi ratione, vel prudentiorum moribus firmato.

§. LXXXIV.

§. 252. PRVDENTES sunt, qui in rebus agendis, vbi lex deficit, omittenda & agenda ita ex *innoxiae utilitatis rationibus* determinant, vt fini recte constituto media consequendae felicitatis optima semper subordinata habeant. conf. §. 193.

§. 253. Nemo forte negabit, *saluo pudore ab usu viuendi aberrari non posse*. Vnde ad inconuenientiam actionum vitandam *semper adest in homine obligatio, sed interna*. (§. 248.) Quare omne *consilium salutare internam obligationem producit*, vi definitionis (§. 250.) Sed interna obligatio in foro humano pro minus plena habetur. (d. §. 248.) Vnde *consilia in foro humano obligatione saltem minus plena munita sunt*. Quae igitur in consilio adest *vis*, semper est *vis amica*, suadendo, hortando *voluntatem* mollire gestiens. (*)

(*) Quare

(*) Quare forte nimis durum, quod Zaleucus poenam ei irrogauerit, qui contra Medici praeceptum vinum bibisset.

§. 254. Sed in omni lege repraesentatio poenarum occurrit (§. 242.) *vis* haec ab externis motiuis desumta, (minimum ut videtur ei, qui non *ex intimo sensu rectitudinis* agit,) *inimica* est, (§. 221.) interim plenam semper inducit obligationem. Quare cum in consilio deficient poenae, illudque ideo *vi amica* saltem polleat, & minus plene eum, cui datum est, in foro externo obliget, (§. 253.) quid inter legem & consilium, discriminis intercedat, facile patet.

§. LXXXV.

255. *Actio ex relatione sua ad legem iusta dicitur*, quando legi in omnibus *externae* conformis est, *iniusta*, quando in iis, quae in sensus incurrun, & *externa* sunt, vel minimum a lege recedit. *Honestas* eadem audit, quando *externum obsequium* legi praestitum *ex veris rectae rationis motiuis* proficiscitur, adeoque *interno cordis sensui* respondet:

spondet; *turpis* contra ubi alia sunt *motiva externa*, alia vero est *secreta pectoris inclinatio*, ut in coactione morali (§. 211.) adeoque paucis, ubi ab actione externe bona internus cordis sensus abest. *Licet* denique nominatur, quicquid Legislatori ob quamcumque causam (etsi caeteroquin malum & inconueniens sit, saltem ne maius malum vel inconueniens admittatur,) *extra poenam* ponere placuit, adeoque *nec praeceptum ab eo, nec prohibitum* dici potest.

§. 256. Cum igitur actiones honestae ex veris rectae rationis motiuis fluant; (§. 255.) & motiua sint consideratio, quid actio quaeuis ad felicitatem nostram conferat, (§. 173.) veram autem felicitatem homo non, nisi ex perfectionis suae sensu, percipiat, (§. 117.) ratio patet, cur *actiones honestae naturam humanam in suo genere perfectissimam reddant*. Quare sicuti ad perfectionem hominis comparata est Philosophia Moralis, (§. 7.) praecipue vero Ethica, (§§: 10. 25.) sic *ex Ethica homo*
R. discere

discere debet, quomodo verum edendi actiones honestas habitum sibi acquirat.

§. 257. *Omnis igitur actio honesta iusta etiam est, sed non vice versa. Omnis actio iniusta turpis est, sed non vice versa. Nam e. c. qui furtum non facit ex metu infelicis arboris, iuste quidem facit, quamvis turpiter faciat, quod solus poenae metus pectus nondum virtutis seuerae regulis emendatum supponit. conf. §. 220. Vnde quis homo iustus fit? quis vir honestus dici debeat? & quae differentia inter vtrumque obtineat? iam sine difficultate a quolibet suppleri potest. Quemadmodum & illud iam fit evidens, cur apud Iureconsultos valeat regula: non quoduis licitum honestum esse.*

§. 258. *Sed honestae aequae ac iustae actiones supponunt legem aliquam, cui hae externo, illae interno obsequio respondere debent. (§. 255.) Vnde frustra instituitur disputatio: Vtrum detur aliquid a natura iustum, vel honestum? antequam euictum est probatumque, quod*
hacte-

hactenus saltem supposuimus, dari legem naturalem. Et licet primo intuitu videatur, in probanda existentia legis naturalis non multum desudandum esse, (recte enim obseruat HIERONYMVS, quis ignoret homicidium, adulterium, furtum & omnem concupiscentiam esse malum, ex eo, quod sibi ea nollet fieri? Si enim mala nesciret, nequaquam doleret sibi esse illata;) tamen rem paullo altius repetiisse operae omnino erit pretium.

§. 259. *Est DEVS!* Huic veritati enim infra *Cap. VII.* latius deducendae, vt iam §. 231. (q. diximus, *omne ius naturae innititur.* Ipse vt vniuersum mundum, sic etiam hominem, creaturam ratione dotatam, creauit. Tota creatio mundi vti summam & infinitam denotat potentiam, ita praecipue ordo summus & mirabilis, qui facile vbiuis, & sine longa inuestigandi mora in mundo conspicitur, sine summa & infinita sapientia excogitari non potuit; Ergo vti mundi pars est homo, sic eum non fortuito, sed DEI infinite potentis & sapientis consilio productum esse oportet.

§. 260. Vbi ordo sapiens, ibi rebus singulis partes agendi sunt assignatae. Neque enim inter res plures *ordo* concipi potest, nisi concipiatur vnam quamque earum & positam esse loco conuenienti, & agere secundum partes sibi assignatas. *Vnde in mundo, ut omnia ordine fiant, rebus omnibus, adeoque etiam homini, partes agendi assignatas fuisse constat.* Qui sapientem ordinem vult, & rebus cunctis partes agendi assignat, finem quemdam voluisse censendus est. Nam sapientiae idea possibilis non est, nisi supponatur in ordine constituto finis aliquis conueniens, cui consequendo conformiter agatur. *Quare ceu in mundo, sic etiam in homine creando finem quemdam sibi proposuisse DEVM in propatulo erit.*

§. 261. Finem sapienter velle, est velle, *ut quaecumque sua natura ita sunt comparata, ut momenti aliquid consideratione digni, ex quo finis hic impediatur, conferant, omittantur; & vice versa quaecumque istius naturae sunt, ut sine iis finis obtineri non possit, fiant*

fiant. Quae ad finem consequendum faciunt, dicuntur *eius consequendi media.* Vnde sapientiae notionem ingreditur *mediorum determinatio.* conf. §. 193. Quapropter sicuti DEVS in mundo & homine creando sapientissime finem quemdam sibi proposuit, (§. 260.) ita etiam *determinasse ipsum media ad finem hunc consequendum apta convenientiaque sine dubitatione exploratum habere possumus.* Atque hinc necesse saltem est hunc finem, haec media scire; quare ut in finem aeque ac media inquireat homo, creatura rationalis, ipsi, si iure quodam nomen hoc tueri vult, omni modo incumbit.

§. 262. Sed DEVS ut Creator totius huius vniuersi concipi non potest, nisi concipiatur ens aliquod in se ipso Beatissimum: hoc est, adeo in omnibus ex Semet ipso & per Se ipsum sufficientissimum sibi, ut neque maiorem ipsi Beatitatem afferre, neque detrahere quidpiam aut imminuere a sua Beatitudine vlla res extra se possit. Iam vero quamprimum ut ens sibi sufficientissimum concipimus DEVM, consequens

quens erit, *EVm* in actionibus suis suam felicitatem maiorem, utpote qualis nullo modo possibilis est, quaerere non posse. Qua propter cum suam felicitatem finem creationis mundi habere non potuerit *DEVS*, aut rerum creatarum felicitatem quaesivit, aut nullum prorsus finem habuit. Sed finem nullum habere sapiens rerum omnium ordo non admittit: (§. 260.) *Habuit ergo finem felicitatem rerum a se creatarum. Ergo finis actionum diuinarum est, ut iustitia & sanctitas diuina in mundi regimine, ad veram rerum creatarum omnium felicitatem, exerceatur.*

§ 263. *Sanctitas DEI* innuit ab homine, rationali creatura, conformationem ad perfectiones Creatoris serio tentandam esse instituendamque. *Iustitia* autem *DEI* probat, prouti haec conformatio ad perfectiones Creatoris vel instituitur rite, vel omittitur ab homine, ita a *DEO* poenarum (§ 241.) & praemiorum (§. 240.) legitimam fieri dispensationem. Vnde constabit, *DEVm* ob finem, quem in homine creando habuit, iubere, ut, quicquid

con-

conformationem mortalium ad diuinas perfectiones impedit, omittatur, quicquid vero eam promouet, fiat; atque hinc sicuti is omissionem huius conformationis ad Sanctitatem suam in homine iuste punit, sic EVM conformationem ipsam recte institutam iuste remunerare.

§. LXXXVI.

§. 264 Vbi motiua actionis suscipiendae vel omittendae esse possunt poenae vel praemia, ibi est lex (§. 244.) quare *DEVM conformationem hanc actionum nostrarum iuxta suas perfectiones (§. 263.) per modum legis a nobis postulare cernimus.* Sed vt discamus, esse hanc ipsam DEI voluntatem, vt ad perfectiones eius conformemus nos, aliis subsidiis opus non habemus, quam *recta rationis vi.* Cum igitur *lex DEI sola rationis vi cognoscibilis* supra a nobis *lex naturae* definita sit (§. 18.) *lex naturae erit, vt actiones nostras ad perfectiones diuinas conformemus. Datur ergo lex naturae.*

(*) Sunt & alia pro existentia Iuris Naturalis argumenta, quibus hinc inde

eruditi vtuntur, de quorum pondere vero velim ipse aequus Lector iudicet. Sic dicunt. (I.) Si homini a natura est appetitus societatis tranquillae (quod forte negabit nemo) homini etiam a natura inditum est ius, quoniam ob deprauatam humanam indolem sine iure, tamquam medio, finis hic obtineri non potest. (II.) Si homo a natura ea capacitate instructus est, vt circa prudentem obligationum suarum dispensationem discrimen aliquod ipsemet, sola ratione duce, facere & obseruare possit, naturale aliquod iurium discrimen sit necesse est. Iam autem posse huiusmodi discrimen hominem facere, quemlibet propria experientia docet, cum pro merito & indigentia personae vni plus, quam alteri, debere se nemo non sentiat. (III.) Si homo ratione & intellectu instructus est, cuius ope boni & mali, non Physici tantum, sed & Moralis, non praesentis modo, verum etiam futuri, ideam formare sibi possit, sequitur legem aliquam ipsi scriptam esse, quoniam sine lege, sine iure intellectus & ratio, vt ait CUMBERLANDVS, nil aliud forent, quam gladius in manu furiosi. (IV.) Si est DEVS, est etiam ius naturae, quoniam infra dignitatem DEI esset, si homo esset exlex. (V.) Si integrae gentes, quae omnes tamen & singulae vni communi imperanti obnoxiae fuere numquam, in suis

suis moribus & vitae institutis mirabili harmonia quoad plurimas veritates morales conspirant, ex recta ratione eas didicerint necesse est. Sed diētamen rectae rationis est principium cognoscendi legem naturae; (§§. 229.) palam igitur est, esse Legem naturae. (VI.) Si datur in omni homine, etiam eo, qui vel propter eminentem suam conditionem, vel ob alias circumstantias, quae peccanti videntur esse fauorabiles, poenas civiles metuere non debet, conscientia, quae actus malos, etiam eos, qui ab iis ipsis, qui ad clauum reipublicae sedent, praemiis & plausu excipiuntur (vti v. g. factum erat Judae proditoris) punit, actus bonos, etiam eos, propter quos quis in ciuitate supplicium subire debet, (v. g. Socratis, Senecae, Papiniani constantiam & in recto tramite pertinaciam) laudat, detur ius necesse est. Conscientia enim ius ceu normam sequitur. conf. §. 290. (VII.) Si ea est hominum conditio, vt alter alterius ope carere nequeat, sequitur esse ius, quod alterum alteri subuenire iubet. (VIII.) Si rebus creatis aliis ad sui conseruationem homo carere nequit, norma supponenda erit, iuxta quam rebus illis vtatur, iis enim sine omni norma vti, & temerarium foret, & ipsi homini perniciosum. &c.

§. LXXXVII.

§. 265. Posita lege, ponitur in subdito obligatio agendi iuxta legem. Obligatio haec talis est, qualis lex ipsa (§. 248.) cum igitur detur lex naturae, (§. 264.) *datur etiam obligatio naturalis.*

§. LXXXVIII.

§. 266. Obsequium externum legi praestitum facit actionem iustam, quando vero externo huic obsequio internus cordis sensus respondet, actio erit honesta: (§. 255.) iam autem datur lex naturalis: (§. 264.) Quod si igitur externum saltem ei exhibetur obsequium, actio talis erit iusta, si vero accesserit externo obsequio internus cordis sensus actio erit honesta. *Datur ergo & iustum & honestum naturale.* Vnde cum lex naturae sit, ut homo actiones suas ad perfectiones diuinas conformet, (dict. §. 264.) *in hac conformatione consistet & honestum & iustum naturale.* Quando enim externe saltem, & ut poenas euitet, agit quicquid ex creatione mundi, & ordine in eo constituto iudicat a se necessario agendum vel omittendum, nisi insignis aliqua disconuenientia ex-
titu-

titura fit, inter suam actionem, & illam, ad quam ordo mundi ipsum dirigit, *Id iustum naturale* exsequitur; & quando id non ex mero metu poenae, sed ex intimo sensu rectitudinis; & constanti voluntatis proposito agit, *Id honestum naturale* sectatur.

§. LXXXIX.

§. 267. Oppositorum eadem est ratio. Vnde dari etiam *iniustum & turpe naturale*, illudque *in neglectu conformationis actionum nostrarum cum perfectionibus diuinis consistere* patet. (§. 266. iunct. §§. 264. 255.)

§. 268. Quia DEVS in homine creando huius solius felicitatem voluit (§. 262.) *legem etiam naturalem ita ordinavit, ut ad felicitatem hominis proxime faciat.* Sed lex naturalis est, ut conformemus actiones nostras iuxta perfectiones diuinas, (§. 264.) ergo *talis conformatio ad felicitatem nostram facit.* Quicquid ad felicitatem nostram facit, illud est bonum (§. 116.) Ergo & *lex naturalis bona est, & quaelibet actio secundum legis naturalis dictamen instituta bona erit, ac vice versa mala, quae ab hoc dictamine deflectit.* §. 269.

§. 269. DEVS vult, vt homo existat felix, immo felicissimus, ideoque in seuit quasi atque implantauit animis nostris desiderium felicitatis infinitae, (§. 115.) Sed ad felicitatem lex naturalis manuducit (§. 268.) Ergo *voluntas DEI finem suum sapientissimum serio optantis, est, vt homo, creatura rationalis, legem naturalem colat serio.* Haec voluntas DEI in homine infert necessitatem moralem agendi. (§. 214.) Necessitas moralis agendi ex Superioris idea profecta producit obligationem. (§. 230.) Quae ex obligatione fiunt, *in sensu latiori vel generalissimo dicuntur officia.* Ergo *hominis officium est legem naturalem sedulo colere.* Iam autem cuius officium est legem aliquam obseruare, ille non est ἀνὴρ ἐξ ὅτου, adeoque eius libidini vel arbitrio amplius relictum non est, velitne iuxta legem illam agere, nec ne? potius cum iustus Imperans ius habeat leges suas muniendi poenis (§. 242.) vbi deuiat ab iisdem, id non impune fert; quare etiam *non amplius in hominis libidine positum, velitne finem, quem DEVS in creando eo sapientissime intendit, sequi nec ne? sed vbi is ab eo deuiat, iuste punitur.* §. 270.

§. 270. Vbi finis, ibi etiam media (quae in se aptitudinem ad finis consecutionem habeant) esse debent. Cum igitur DEVS tamquam creationis suae finem velit felicitatem hominis (§. 262.) & ad hanc felicitatem manuducat lex naturae (§. 268.) atque hinc porro serio velit NVMEN OPTVMVM, vt homo legem naturae colat, (§. 269.) *aptitudo in homine esse debet, vitam suam & mores iuxta legem naturae instituendi.* Iam autem actiones, quae lege ab aliquo exiguntur, ita debent esse comparatae, vt in potestate eorum, a quibus exiguntur, posita sint, (§. 238.) Ille vero, in cuius potestate actiones posita sunt, & agere eas & omittere potest, prouti voluerit; adeoque vbi eas agit vel omittit, agit eas vel omittit citra necessitatem aliquam physicam. (§§. 213. 219.) Tale subiectum agens dicitur, agens liberum. Ergo *homo est agens liberum. Adeoque libertatem arbitrii homini competere, ille sufficienter demonstrat, qui existentiam legis naturalis demonstrat.* (*)

(*) Quem-

(*) Quemadmodum igitur in naturalibus intellectus noster mensuratur a rebus, non vero mensurat easdem, ita etiam in moralibus, quae bona sunt, vel mala, non ex eius libidine pendent, sed ex hac conformatione sedulo & rite instituenda aestimanda sunt atque ponderanda. Neque enim, ut ait CUMBERLANDVS de LL. nat. c. I. §. 28. si quis in statu naturae iudicauerit aconitum esse herbam utilem, aut etiam necessariam ad corporis sui nutritionem, adeoque eius succo copiose se ingurgitauerit, ideo salubre fiet alimentum, sed repugnante licet iudicis humani sententia ipsum enecabit. Neque, ut lo morale addamus, qui utile sibi iudicauerit, conformationem hanc omittere, exinde minus, quod in iudicio suo errauit, felicitatem suam veram labefactam sentiet atque destructam. Vnde etiam non est, ut existimemus, quasi ius puniendi in DEO contra ideam entis sufficientissimi (§. 262.) pugnet. Non enim ideo punit DEVS hominem, quasi eius peccatis contra ius naturae perpetratis DEO aliquid reuera decedat, vel obsequio eius iuri naturae praestito ipsi aliquid accedat; sed ideo eum punit, quia ut iustus Legislator ius habuit, actiones, quas ab homine exigere voluit, sub comminatione poenae alicuius exigendi. Cum igitur spreta hac com-
mina.

minatione homo nihilominus malum egerit, non tam reuera facta Diuinae Maieſtatis laeſio executionem poenae efflagitat, quam quidem *ne haec poena ſine cauſſa remittatur, ſummarum, quae in DEO ſunt, perfectionum idea* exigit. Neque enim ſine nota inconstantiae, & ſalua veracitate ſua DEVS poenam aliquam minitari potuiſſet ei, qui contra legem ſuam egerit, & tamen eam ipſam poenam a contrauenientibus numquam ſumere.

§. 271. Quamuis igitur (1.) experientia non ex intima corruptae naturae humanae eſſentia, ſed ſaltim ex communi hominum more viuendi deſumta doceat, *nec grauiffimas poenas, nec praemia maxuma ſemper ſufficere, ut inordinatas hominum volitiones coërceant, ne externe erumpant*, praecipue vbi vehementer affectu homo ad agendum quid impellitur: nec (2.) affectibus iniicere fraena adeo facile ſit, ac ille cogitauit, qui amico ad iram procliui, vt alphabetum Graecum recitet, auctor exſtitit luasorque. dum iis ſaltim *affectibus reſiſtere* poſſit homo, quorum, attendendo ad ſemet ipſum, conſcius ſibi eſt, quales

quales sunt *affectus nascentes*; quive ad
extremam suam vim & pertinaciam non-
dum peruenierunt, animumque vera in-
 tellectus perspicacia priuarunt penitus;
 quin immo (3.) in tanta humanae na-
 turae depravatione etiam ea infelicitate
 laboret misellus homo, vt *affectibus*
suis indulgere non modo *dulce* putet,
 iugumque eorum cum voluptate su-
 beat, verum etiam peruerso prorsus
 iudicio tunc demum se liberrimum exi-
 stimet, vbi ad impulsum eorum tam
 constanter agit, vt summa seruitute
 oppressus iaceat intellectus, praecipue
 quia (4.) *affectum inclinationes spe-*
ciem aliquam libertatis in eo habere so-
 lent, quod multis motiuis ab utili, a iu-
 cundo desumptis stipatae sint; tamen (I.)
 cum *ratione praeditus homo* sit; Ratio-
 nem autem DEVS homini concesserit
 non, vt *affectibus cedat*, & succumbat,
 sed vt *domet eosdem*, iisque imperitet,
 (II.) haecque ipsa *ratio* tam *fortis* sit,
 vt qui modo audire eius dictatus & de-
 creta non detrectet, in ea semper *ve-*
ram agendorum & omittendorum nor-
nam habeat, immo (III.) vbi ad *ductum*
 eius

eius innumera mala, quae cum malis actionibus coniuncta sunt, bona innumera, quae bonas actiones non solum in spe, sed in re etiam, inseparabili comitatu excipiunt, rite expendit, is ipse intuitus bonum sequi, malum auersari dici non possit, sed sciens & volens, adeoque sponte (§. 166.) appetenda petat, fugienda fugiat: consideratio hominis, ut creaturae ratione instructae, priori ratiocinio de existentia legis naturalis §. 270. iuncta fundamentum sufficiens libertatem actionum nostrarum asserendi dare mihi quidem videtur.

§. XC.

§. 272. Sed quia iam ex usurationis pendet libertas, (§. 272.) patet, quosdam homines nulla plane libertate in sensu morali gaudere, quosdam vero quoniam apud eos usus rationis tantus non est, quantus est apud alios, (§. 17.) in relatione ad hos (*) minori gaudere libertatis gradu. Adeoque apud alios nullam, apud alios minus plenam, apud alios vero plenariam & perfectissimam superesse libertatem.

(*) Sic *libertas nulla* superest in iis, quibus vel ob morbum, vel ob aetatem rationis usu interdictum, ut sunt homines furiosi, amentes, item infantes: nam & de his recte dixit AESCHYLVS:

- - aetas prima, *ceu brutum pecus,*
Ut educetur mentis alienae indiget.

Exigua saltem libertas competit iis, qui quidem ratione uti possent, sed ob seruitutem intellectus (§. 139.) ea uti nolunt, siue iam id fiat ex stupiditate naturali, siue ex mala educatione, siue ex sponte acquisita peccandi consuetudine, siue ex inaduertentia, siue ex proposito, quod *θεομάρχος* fouet obligationem suam naturalem nullo modo agnoscendi. Psalm II, 3. *Paullo maior libertatis gradus* iis contigit, qui propositum quidem habent, affectus omnes fraenis cohibendi, sed vel nimis oscitantes sunt in tam seuera militia, vel serio quidem pugnant, animum tamen nondum satis confirmatum gerunt, neque ex iustis semper motiuis prauas suas inclinationes adoriuntur, adeoque sub vehementi eorum aestu, ex quo grauis illa inter appetitum sensitium & rationem pugna (§. 186.) oritur, adhuc interdum succumbunt. Ad plenam denique libertatem adspirarunt, qui-

quibus ea contigit felicitas, vt perpetuo virtutis studio, tamquam muro aheneco tuti sint. Quale quid cum hominum nulli contingere possit, nisi fide in CHRISTVM praesentissimam SPIRITVS SANCTI gratiam perpetuo experiatur, *solus Christianus*, qui pretiosissimo CHRISTI sanguine a labe peccatorum purgatus fuit, fideque in cruentum eius meritum SALVATORE suo conglutinatus quasi est, & arctissime coniunctus, *liber erit*. Talis enim a nullo affectu superari poterit, vbi modo Ducem suum Sanctissimum constanter sequi non ipsemet ex oscitantia intermiserit: Cum quod viribus naturalibus impossibile est, vires SPIRITVS SANCTI, quibus tamquam suis utitur, efficiant, Phil. IV, 13. Quare sola Theologia Moralis viam munit, quomodo in veram libertatem vindicare se possit homo.

§. 273. At enim quicquid sit, quam parum etiam libertatis in sensu morali habeat homo, (§. 272.) ipse tamen ex creatione DEI subiectum agens liberum est (§. 270.) & manet; cum si quid virium suarum vel temere vel negligenter decoxit, id suo fecisse damno, suo

periculo merito praesumatur. Vnde cum ratio ipsi ἐν κλησει competat, licet non ἐν χησει, imputet sibi, quod dono illo usus non sit, ad quod ἐξουσίαν habuit. Quare cum in omni homine, cui rationis aliquis usus relictus fuit, transgressiones legis naturalis iure suo seuerè puniat DEVS (§. 269.) *is vindictam Diuinam non effugiet, qui ex-tristi intellectus seruitute legem naturalem violauit.* Vnde etiam quamcumque affectuum vim iniustitiae suae & turpitudini excusandae obtendat homo, quascumque in rebus illicitis illecebras deprehendisse sibi visus sit, semper is in foro poli culpae & poenae reus manet.

(*) Atque hinc iam quam vehementer nobis Expiatore fuerit opus patet. Cum enim homo viribus naturalibus in plenam libertatem vindicare se possit numquam, (§. 272*.) lex naturalis tamen hanc ipsam libertatem exigat, vt honeste agere possit (§§. 255. 266.) isque igitur job eius neglectum recte puniatur (§. 260.) *misere ei etiam tunc pereundum foret, vbi seriam intentionem conformandi se ad perfectiones Diuinas apud se cepit.*

§. XCI.

274. *Dantur bona & mala cum liberis hominum actionibus NATURALITER connexa:* sic enim v. g. vitam luxuria perditam mors praematura, ebrietatem crapula ut plurimum excipere solet. Haec cum in naturae hominis constitutione rationem suam sufficientem habeant, ab eius auctore cum eadem connexa censenda sunt. Auctor naturae humanae est DEVS, (§§. 147. 150.) quem in lege naturae, ut Legislatorem, agnoscimus: (§§. 231. 232.) iam vero bona & mala cum liberis hominum actionibus a Legislatore connexa dicuntur praemia & poenae (§§ 171. 172.) ergo dantur *praemia & poenae, cum liberis hominum actionibus naturaliter connexae: id est, praemia naturalia, poenae naturales.*

(*) Vtrum praeter haec *naturalia bona & mala* etiam dentur bona & mala cum liberis hominum actionibus *arbitrarie*, id est *citra respectum ad constitutionem naturae humanae*, a DEO coniuncta, vno verbo *praemia & poenae positiuae* ratio sibi relicta *cum certitudine* definire non audet, quia statum animae post mortem ignorat. Probabiliter vero dari & praemia & poenas statuit. Cum enim omnis bona actio in hac

vita non mox remunerari, mala actio
 omnis non mox puniri soleat, immo
 malis interdum hominibus prospere
 cedant cuncta, in bonos vero calamitates
 quam plurimae impetum faciant, conii-
 cit inde *cum magna verisimilitudine*, fore vt
 DEVS, iustus iudex, animam post
 excessum ex hoc corpore sortem eam
 subire iubeat, quae actionibus in corpo-
 re hoc perpetratis digna sit. Sed quod so-
 li rationi verisimile saltim haecenus est,
 id Scripturae Sacrae testimonium cer-
 tum, immo certissimum reddit. Ergo qui
Scripturam Sacram admittit, admittat necesse
est, debere etiam homines ob vitam legi natu-
rali vel conuenienter, vel minus conuenienter
actam positiua praemia & poenas (gaudia coe-
lestia & cruciatus infernales) expectare.
Licet cum perfecte ad legem naturae viuere
possit nemo (§. 30.) vix est, vt quis cre-
dat, sola obseruantia naturalis legis coelum
promereri posse quempiam §. 173.*

§. 275. His omnibus igitur inter
 se iuuicem collatis definitio supra §. 17.
de lege naturali data, clarior fiet.
 Cum enim sint, qui *legem naturae mo-*
nitis parentum, adeoque consiliis similio-
rem, quam legi proprie sic dictae (§. 224.)
esse contendunt; differentia tamen,
quae inter legem & consilium emergit,
 (§. 254.)

(§ 254.) circa effectum, obligationem
 scilicet *accommodandi actiones suas ad
 legem naturae*, concessa hac opinione,
 non leuem produceret diuersitatem,
 immo *iustitiam DEI punitiuam* infrin-
 geret prorsus, nobis contrarium sem-
 per visum est, & adhuc videtur. Nam
 in *lege naturae* reuera adest Legislator,
 (§. 235.) scilicet DEVS, (§. 231.) cuius
iura superioritatis (§. 236.) in genus hu-
 manum non solum cum MOSE AMIRALDO
 in *summa naturae eius praestantia*, sapien-
 tia & eminentia quaerenda, vel cum HOB-
 BESIO in *potentia cogendi inuitos*, immen-
 sisque viribus, quibus resisti nequit, locan-
 da, sed quae ipsa, quod maxumum est, in
creatione, *productione* & *conseruatione*
 tam generis humani uniuersi, & totius or-
 bis terrarum in genere, quam unius cuius-
 uis mortalium in specie satis sunt fundata,
 atque ita manifesta, vt cum & existen-
 tiam suam a DEO dependentem habeant
 homines omnes & singuli, & in ea sint
 rerum omnium ad sui conseruationem ne-
 cessariarum penuria, ob quam ne per mo-
 mentum quidem se ipsos sustentare queant,
 citra talem dependentiam hominem num-
 quam felicem esse posse, (§. 237.) satis

in oculos incurrat: (*) Accedunt poenae cum violatione legis naturalis coniunctae, mala scilicet innumera, quae ex naturae humanae constitutione unam quamvis transgressionem & violationem huius legis excipiunt. (§. 274.) quibus, ob immortalitatem animae, (§§. 87. 90.) recta ratio probabiliter, Scriptura Sacra vero apodictice poenam supplicii post mortem & destructionem corporis apud inferos & malos genios aeternum subeundi iungit. (dict. 274*.)

(*) Equidem verum, quemadmodum etiam Socrates ap. XENOPHONTEM L. III. Memor. dicit, quavis in re parere homines maxime illis velle, quos existimant esse praestantissimos. Nam in morbo potissimum illi parent, quem Medicae rei putant peritissimum, & in naui qui nauigant, ei quem gubernandi putant peritissimum, & in agricultura, quem agricolendi peritum imprimis arbitrantur. Vnde recte obsequium legi naturali praestandum ex idea DEI, ut entis Sapientissimi deducendum videtur. Iam enim ex hac idea cernit homo, longe rectius prudentiusque de commodis suis se ipso dispicere posse DEVM. Atque hinc sentiet, quam id utile sibi sit, sub imperio Diuino viuere. Vnde si sapit, facit illud, quod est apud eundem XENOPHONTEM L. I. Cyropaed. scilicet enititur

vt libenter paret, ceu plerique ab iis, quibus existi-
mant itinera notiora, quam sibi, ne discedant, to-
tis viribus enituntur. Ast quia sapientia al-
teri aptitudinem saltem ad imperandum tribuit,
ab aptitudine autem ad actum non va-
lida mox est illatio, solum hoc ratio-
cinium plus non probabit, quam quod
DEVS aptus sit, vt imperium in genus huma-
num possit capeßere, non quod illud actu
& iure summo exerceat. Et licet contra
Hobbefianam sententiam libro de ciue c.
15. & in Leuiathan. c. 3. prolata illud
non vrgere vellem, quod summo iu-
dicii acumine perspicacissimus LEIBNI-
TIVS monuit: quod si fingeretur, malum
quemdam genium summam potestatem habere,
non ideo, quod irresistibilis esset, desiturus ille
sit malus esse, & iniustus, & tyrannus; ta-
men quia sola potentiae idea iustitiam in a-
ctum deducendi illud, quod quis vi potentiae
suae in actum deducere potest, non-
dum probat, etiam haec sola ratio id, quod
probandum est, quam minime exhau-
rit. Vnde iunxi quidem vtrumque
ratiocinium, sed ita, vt nouum ei super-
addiderim pondus, prouocando ad creatio-
nem & conseruationem hominis. Quod si
igitur iam DEVS, qui Creator est & con-
seruator rerum omnium, perpetuo & si-
ne fine existiturus est, vti is reuera, tam-
quam ens a se existens, aeternus est

& immortalis, recte exinde cum DEMOSTHENE concludimus: *semper expedit iis obedire, qui rerum potiuntur, DEO igitur parendum, qui in aeterno dominatur.*

§. XCII.

§. 276. Quia autem haec ipsa *lex naturae in omnibus Diuinae Iustitiae, Sapientiae atque Sanctitati convenit*, DEI autem Sapientia, Iustitia atque Sanctitas aequae, ac DEVS ipse, mutationem non patitur, facile patet ratio, *cur eadem, si secundum principia sua spectetur, absolute immutabilis dici debeat; licet ubi circa conclusiones ex hisce principiis elicitas, & ad facta certo saltem modo, loco, tempore &c. humanae naturae convenientia vel adversa adplicatas versamur, mutatio interdum eueniat, vel certe euenire possit.* Sic v. g. furtum facere supponit introductionem dominiorum. Ergo ubi talia non introducta, nulla dantur furta.

§. XCIII.

277. De *propositione aliqua legis naturae generalissima*, in qua reliquae conclusiones omnes, ceu in suo principio, contineantur, multum esse sollicitum
neceffe

neceffe non duco. Hoc, credo, fufficiet, cum hominem *infinito felicitatis defiderio* tangi fupra §. 115. animaduertum, homini *legis inftar* a DEO, Optumo Maximo Creatore, iniunctum, vt, *quae ad veram suam felicitatem conseruandam & amplificandam conducunt*, faciat, & *vice versa fugiat ea omnia*, . *quae hanc felicitatem minuunt, impediunt, vel destruunt*. Licet cum iis certare nolimus, qui hanc iplam propositionem non omnium primam, sed alteri superstructam, immo nec huic disciplinae propriam, sed aliis etiam communem statuunt. Haetenus enim omnem illam disputationem *de primo aliquo, unico, vero & adaequato legis naturalis cognoscendae principio* non modo ad logomachias abire, verum etiam operam, quam *in aliqua huiusmodi fundamentali propositione ex cogitanda atque defendenda* a viris caeteroquin doctissimis positam nouimus, perditam censemus. Cum *ob amplitudinem legis naturalis* nec inueniri possit talis propositio, nec si inuentu possibilis esset, ad facilitandum cognitionis tam vastae ambitum quidpiam *ob innumeras, quae in conclu-*
fioni-

tionibus deprehenduntur, difficultates pro-
desset.

§. 278. Lex naturalis est actionum
tam honestarum, quam iustarum regula.
(§§. 258. 266.) Sed actiones honestae vi-
tam hominum reddunt perfectissimam.
(§. 256.) Ergo *lex naturalis intuitu eius,*
qui honestatem sequitur, est regula ad
vitam perfectissimam perveniendi. Habitus
igitur legi naturali conuenienter agen-
di dicitur *ars viuendi vitam perfectissi-*
mam. Complexum legum naturalium
cum motiuis, quae voluntatem iis ob-
sequentem atque exercendis officiis
suis aptam reddunt pronamque *Philoso-*
phia moralis exhibet. (§. 2.) Ergo iam
per nos licet *Philosophiam moralem* etiam
nominare *disciplinam, quae artem*
viuendi vitam perfectissimam docet. In-
terim quia non omnis, qui scit regulas
ad vitam perfectissimam perveniendi
eas etiam implet, exinde non sequitur,
quasi *legis naturalis cognitio qualiscum-*
que sine usu, (cuiusmodi cognitio legis
naturalis *mortua* etiam dici debet,) ad
vitam perfectam sufficiat. Sed potius
quia

quia artem vitam perfectissimam viuendi in habitu legi naturali conuenienter agendi locauimus; habitus autem omnis supponit exercitationem continuam; omnis ille, qui in Philosophia Morali in nuda cognitione legum naturalium subsistit, quantamcumque in iis diiudicandis iudicii vim acquirat sibi & familiarem reddat, sperato fructu vitae perfectissimae excidet. *Ergo in Philosophia Morali non sufficit cognitio mortua. Vna illa sit necesse est.* conf. §. 8*. & 208*.

§. XCIV.

279. Nulla datur actio honesta, nisi quae bona, nulla datur actio turpis, nisi quae mala. (§. 268) Omne autem bonum felicitatem nostram vel conseruat, vel promouet, vel amplificat; omne malum felicitatem nostram vel impedit, vel minuit, vel destruit (§§. 116. 183.) ergo quae honesta est actio, felicitatem nostram conseruet &c. quae turpis, eam impediat &c. necesse est. Cum igitur lex naturalis homini iniungat: *ut felicitatem suam promoueat, & vice versa* (§. 268.) lex naturalis homini iniungit: VT HONESTE VIVAT, ET, QUAMVIS TURPITVDINEM EVGIAT.

§. 280.

§. 280. Homo bonum, ut bonum cognitum, non potest non velle, malum, ut malum cognitum, nolle debet. (§. 116.) Actio honesta bona est, actio turpis mala. (§. 79.) Ergo & honestum, ut honestum cognitum, homo non potest non velle, turpe ut turpe cognitum, homo debet nolle. Quicquid homo non potest non velle, vel nolle debet, illud fundamentum voluntatis vel noluntatis in natura eius morali habet. Vnde lex naturalis, quae homini, ut honeste viuat, & quamuis turpitudinem fugiat, iniungit (dict. §. 279.) fundamentum suum in hominis natura morali habet.

§. XCV.

281. Partes hominis essentiales apud omnes homines eadem sunt, anima scilicet & corpus, (§§. 60. 61. 62.) atque hinc eadem est apud omnes homines natura Physica. (§. 142.) Sed naturae Physicae hominis superindita saltem est natura Moralis, eaque ab illa non, nisi denominatione, differt. (§. 147.) Vnde cum lex naturalis fundamentum suum in hominis natura morali habeat (§. 280.)
apud

apud omnes homines eandem esse legem naturalem apparet. ()*

(*) Pridem perspexerunt hanc veritatem veteres Sophi. Grauter prorsus CICERO L. III. de Republ. de lege naturae sentit, quando ait: Est quidem vera lex, recta ratio, naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocat ad officium iubendo, vetando a fraude deterreat: Quae tamen neque probos frustra iubet aut vetat; nec improbos iubendo aut vetando mouet. Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero per Senatum aut per populum solui hac lege possumus: Neque est quaerendus expianator aut interpret eius alius. Nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia post-hac; sed & omnes gentes, & omni tempore, vna lex & sempiterna & immutabilis continebit, vnusque erit communis quasi Magister & Imperator omnium DEVS. Ille legis huius inuentor, disceptator, lator; cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur, hocque ipso luet maxumas poenas, etiamsi caetera supplicia quae putantur, effugerit. Et recte addit LACTANTIUS L. IV. Instit. Diuin. c. 8. posteaquam haec verba recitauerat: Quis sacramentum DEI sciens tam significanter enarrare legem DEI possit, quam illam homo longe a veritatis notitia remotus expressit?

pressit? Ego vero eos, qui vera imprudenter loquuntur, sic habendos puto, tamquam diuinent spiritu aliquo instincti. Interim quicquid horum sit, quam accurate legem hanc natura hominis moralis explicet, negari tamen nequit, plerosque mortales legis huius saltem cognitionem mortuam habere, (§. 278.) Vnde non modo nihil a veritate alienum scribit s. CHRYSOSTOMVS Hom. V. in epist. ad Titum, quando ante aduentum CHRISTI, inquit, nihil erat humana feritate durius, omnes enim aduersus se inuicem veluti inimici atque hostes feralia exercebant inter se odia, filios mactabant parentes, atque in ipsa viscera sua per summam insaniam ferebantur; nihil tum erat stabile ac firmum, non naturalis, non scripta lex arcendis sceleribus quidquam habebat momenti; sed peruersa erant omnia, vbiue feruebant adulteria, caedes, & si quid grauius dici & excogitari potest, (ceu id etiam a viro Sancto subiecta exempla comprobant, & quae apud alios Scriptores supersunt testimonia innumera, euincunt:) Verum etiam cottidiana in ipsis Christianorum Rebuspublicis experientia, aperte, quid mundus etiam eruditionis, morum venustatis & sapientiae laude superbiens, sine CHRISTO sit? crebris grauissimorum facinorum euentibus edocet. Quod ideo protulimus in medium, vt rationem reddamus,

mus,

mus, cur nec a moribus gentium cum GROTIO & PVFENDORFFIO repetendum sit lus Naturae, nec ex barbaris viuendi consuetudinibus integrarum nationum, iisque immanibus, a quibus omnis natura abhorret, institutis temere inferendum, *quasi nulla prorsus dictaminis rectae rationis vis sit, perspicacia legis naturalis nulla.* Sicuti enim quod ad conuenientiam in moribus gentium attinet, ea vel ex spontanea imitatione, vel etiam ex traditione priorum hominum fluere potuit, ita barbari hi & ferini prorsus mores aliud non euincunt, quam quod recte notat Platonius Philosophus, PORPHYRIUS, *quasdam nationes efferatas esse & factas inhumanas, ex quibus non oporteat sub aequis iudicibus aestimatione facta humanae naturae conuitium fieri.* Naturale enim interprete MICHAELE EPHESIO ad Nicomach. dicitur ὅτι παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀσίστητοις καὶ μετὰ φύσιν ἔχουσιν, quod apud plerosque, non corruptos, sed Naturae conuenienter se habentes obtinet. Ablegarem Lectorem meum ad magnum huiusmodi barbararum viuendi rationum catalogum, cuius specimina quaedam in solo deorum cultu, ALEXANDER AB ALEXANDRO in dieb. genialib. L.VI.c.26. & largiore manu VOSSIUS in immortali libro de origine

T

& pro-

¶ *progressu idolo latriae hinc inde refert ;
prouocarem ad illud, quod habet
EVRIPIDES, in Andromacha vbi dicit :*

Tale est omne barbaricum genus,
Mater iugatur filio, natae pater,
Frater forori : proximae alterna manus
Caede implicatur, *nulla lex prohibet nefas.*

nisi aliam ob causam .valde ea' dubia
semper & incerta mihi visa essent,
quae ad infringendam legum natura-
lium euidentiam de moribus barbaris
integrarum gentium vulgo referuntur.
Nimirum praeterquam quod illi, qui
taliam narrant, interdum ne minimam
quidem illius terrae partem explora-
tam habeant, in qua consuetudinem hu-
iusmodi nefandam communi vsu mo-
ribusque omnium stabilitam aiunt, quis
quaeso, nescit, quanta hominum ad
mentiendum sit procliuitas, vtque ille
impune quasi mentiatur, qui de gente
mentitur remota, & cum qua aliae non a-
deo frequentia exercent commercia? Sa-
ne vix in omni historia magis impudica
habemus facinora, quam ea, quae
BLEFKENIVS de Islandis, gente morum
honestate ornatissima, & in magna na-
turae simplicitate pristinam illam ho-
minum integritatem constanter feruan-
te, mendaci prorsus impioque calamo
scripsit

scripsit contra quem iusta indignatione
 motus pennam acuit magnum quon-
 dam patriae suae decus ARNGRIMVS IO-
 NAS, Islandus. Quod si igitur nostra ad-
 huc patrumque nostrorum memoria
 tanta fuit mentiendi libido, si homines
 Christiana religio non magis cicures &
 veritatis studiosos reddidit, quid non
 credamus de temporibus antiquioribus,
 iisque narratiunculis, quae ab homini-
 bus minore fide dignis promanarunt?
 Quae omnia tamen non eum in finem
 scribimus, vt reuocemus illud, quod
 supra diximus, *nihil esse orbem, etiam litte-
 ratissimum sine CHRISTO.* Sed vt doceam-
 mus saltim, *caute vtendum esse testimoniis
 e moribus integrarum gentium petitis ad in-
 fringendum rectae rationis dictamen.*

§. XCVI.

§. 282. Qui legem scribit, suppo-
 nit semper subiectum agens liberum.
 (§. 238.) Qui igitur legem scribit,
 quae tota ad agentis perfectionem at-
 que felicitatem ducit, supponit sub-
 iectum, cui lex huiusmodi scripta
 fuit, eiusdem esse naturae, vt felicitatis
 atque perfectionis alicuius capax
 sit. Cumque postea subiectum agens
 liberum, secundum legem hanc actio-

nes suas attemperando felix fieri possit, qui legem huiusmodi scribit, quae ad felicitatem subiectum agens ducat, voluisse censendus est, vt felix sit, quicumque legem hanc exsequitur. Sed lex naturalis est lex DEI, (§. 18.) comparata tota ad felicitatem & perfectionem hominum (§. 264.) & quidem omnium, (§. 281.) & in homine est libertas, vt decreta eius exsequi possit. (§. 270.) Ergo *DEVS vult felicitatem hominum, & quidem omnium. Ergo etiam homines omnes, si modo ipsimet vires suas ad observantiam legis naturalis applicare volunt rite, felices esse possunt.*

§. 283. Talia sunt praemia, qualia promisit Legislator (vide definitionis §. 240 243.) sed lex naturae etiam praemiis stipata est. (§. 274.) Vnde *dubium nulum, quin eum, qui legem naturae rite colit, praemia maneant.*

(*) Sed vtrum haec ipsa praemia etiam sint praemia vitae futurae, an saltim intra sphaeram huius vitae contineantur? quaestio est alia, non heic, sed in *Theologia Christiana* decidenda. Haec enim sola fundamentum scit, cur *DEVS* hominis peccatoris misereri possit? positum ab ipso generis

neris humani Expromissore. Iob. III, 16. Et licet doctrina de salute hominis non nisi ex cruento merito CHRISTI speranda magno gentilibus Philosophis omni tempore fuerit offendiculo, sic, vt quemadmodum ex AVGVSTINO *epist.* 102. discimus, Porphyrius Platonicus Philosophus, ex Christianis quaerere consueuerit: Si CHRISTVS se salutis viam dicit, gratiam & veritatem, in seque solo ponit animis sibi credentibus reditum ad coelum, quid egerint tot saeculorum homines ante CHRISTVM? Attamen temerarium esse puto, disputare multum: Vtrum DEO defuerit alius modus, quo liberaret homines a miseria peccatorum? Semper enim in mente mecum reputo illud, quod egregie monet ARNOBIVS, grauissimus ecclesiae Christianae doctor L. II. *aduers. gentil.* Mirum non esse, si homo, animal coecum, DEI mentem non semper videat. Equidem Patrum ecclesiae quam plurimos (antequam ANSELMVS docuerat, sine satisfactione peccatorem ad beatitudinem, vel statum, qualem habebat, antequam peccaret, non posse peruenire) censuisse, quod DEVS, etsi nunquam aduenisset CHRISTVS, tamen maledictionem soluere, & peccatorum veniam mortalibus indulgere potuisset, non ignoro, sicuti etiam id loca a Magni nominis Theologo, IOANNE MVSAEO in *Examine Cherburia-*

nismi §. 59. allegata perspicue satis comprobant. Quod ipsum si verum esset, mitius de Ethnicis iis pronuntiandum foret, qui ante CHRISTI aduentum vixerunt. Quaedam huc facientia colligi possunt ex iis, quae habet immortalis HUGO GROTIUS in *L. B. & P. L. I. c. I. §. 16.* iunctis notatis *ad h. l.* a GRONOVIO *p. m. 19. lq & p. 2. n. 6.* Ego, cui non datum, ut de sorte, quam conseruus meus coram communi Domino aliquando subire debebit, curiosus multa disputem, aleam controuersiae huius non tentabo, mihi enim sufficit quod sciam: ὅτι χειρὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλὸς σῶσαι ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. *I. Timoth. I, 16.* Quaedam tamen, quae mentem nostram prodant, ex §. 208*, disci possunt.

§ 284. Quicquid augeri potest atque minui, ei quantitas aliqua vel mensura recte tribuitur. Cui tribui potest mensura vel quantitas, illud finitum fit oportet. Iam autem experientia constat, ita comparatum esse humanum intellectum, ut pro gradu attentionis, quam is in rebus cognoscendis adhibet, ipsi & maius in scientiis incrementum addi, & etiam morbo, senectute, aliisque casibus multum a vigore

gore suo detrahi possit, quin immo is plane deficere, & in dementiam ac furorem degenerare queat. Ergo *ut humanus intellectus finitus sit* consequitur.

§. 285. Sicuti autem intellectus hominis finitus est (§. 284.) rerum contra, quae quamlibet actionem individuum ratione loci & temporis circumstant, immensus fere numerus datur, ita euenire potest saepissime, ut cum verus actionis cum fine nexus (§. 192.) non pateat, in multis quid expediat, quid non? perspicui tam facile nequeat. Vnde tandem cum existentia conseruationis vel non existentia destructionis finis sit omnium actionum hominis non emotae mentis (§. 165.) atque ob hanc causam *bona sit actio*, quae felicitatem hominis conseruat, promouet, amplificat, *mala*, quae eam impedit, minuit, destruit; (§. 116.) consequens erit, *eam actionem, de qua (ob inuincibilem illius nexus qui inter actionem & felicitatem nostram intercedit ignorantiam.)* (§. 223.) demonstrari nequit, *utrum felicitatem nostram conseruet, &c. an impediat, &c. aut utrum inter plures actio-*

nes eiusdem generis magis vel minus eamdem conseruet, aut impediat, indifferentem minimum intuitu agentis esse. ()*

(*) Quam vehementer igitur errent, qui actionem licitam (§. 255.) cum indifferenti confundunt, iam ex definitione patet.

§. 286. Quia autem ea demum actio, de qua ob ignorantiam inuincibilem intuitu subiecti agentis demonstrari non potest, vtrum felicitatem eius conseruet, an impediat, aut vtrum inter plures actiones eiusdem generis magis aut minus eamdem conseruet, *indifferens intuitu ipsius agentis iure dicitur; (§. 285.)* Ignorantia vero alicuius rei pro diuerso euidentiae gradu diuersaque intellectus apud homines capacitate intuitu vnus hominis inuincibilis esse potest, quae talis non est intuitu alterius (§. 224.) facile patet, *cur post latam a DEO legem naturalem non detur indifferentia actionum simpliciter talis, sed quod uni agenti indifferens esse potest, id ipsum, si aliud subiectum agens substituas, bonum vel malum euadat.*

§. 287. Quamobrem a vero forte non aberrabimus, si ob hanc ipsam
in-

Intellectus pro diuersitate hominum diuersam mensuram, indeque resultantes *ignorantiae inuincibilis gradus* (§.224.) ipsius etiam *indifferentiae actionum in relatione sua ad subiectum agens spectatarum varias classes* admittamus, adeo ut quod *uni alteriue* siue ob hebetudinem naturalem, siue ob immensam praeiudiciorum molem, quae oppressam fere tenet vim iudicii omnem, parum vel minimum perspicaci homini *absolute* atque sine dubitatione vel haesitatione *ulla indifferens* videtur, *alii* vel ob maiorem in veritate peruestiganda positam operam, vel etiam ob vim praestantioris intellectui congenitam *meliore luce collustrato vehementer suspectum* esse incipiat, *tertio* denique quem studium sapientiae & libertas intellectus (§.139.) nexum actionis cum suo fine (§§.192.271.) ac reliquas legis naturalis circumstantias omnes ponderare probe & prorsus perspicere iussit, *simpliciter bonum vel malum* dicatur. (*)

(*) Ex qua obseruatione omnes illae eruditorum *logomachiae de variis animi*, quas dicunt, *relaxationibus*, earumque *indifferentia* diiudicari debent.

§. 288. Vnde cum Scriptura Sacra multa curate prorsus definiat, quorum *nexum cum felicitate hominis ratio sibi relictæ ita determinate non perspicit*, immo cum vires hominum naturales (§. 28.) ab iis, quibus homo regeneritus gaudet (§. 29.) prorsus diuersæ sint, & tamen mensura virium subiecti agentis in indifferentia actionum præcile spectari debeat (§. 286. & 287.) *aliter de indifferentia actionum Theologus, aliter Philosophus, aliter homo naturalis, aliter Christianus, cui monitum illud Apostoli Roman. XII, 2. Philip. II, 5. I. Corinth. X, 31. graue non est, quique sedulo perpendit, quod seueram actionum omnium rationem CHRISTO reddere debeat, iudicabit, quod nouam Theologiae Morali prae Philosophia Morali conciliabit dignitatem.*

CAPVT IV. de Conscientia.

§. 289. **I**n homine quouis, vt *primum rationis usus maturiuit*, facile animaduertitur, dari *facultatem notitiæ legis naturalis habitui analogam imbu-*

imbutam, quae *intellectum* pungit, & ut multis veritatibus, sibi haut raro inuisis, adsensum praebet, ineffabili prorsus vi sua atque potestate adigit, tantaeque virtutis est, ut quantumcumque obstrepet peruersa mortalium indoles, tamen non patiatur quempiam simplissima illa & aeterna recte viuendi dogmata delere funditus; perpetuaque obliuione sepelire. Haec ipsa facultas etiam *voluntatem*, nolentis haut raro, mox terret, mox additis quasi calcaribus incitat, mox fraenis cohibet, quo minus solis rebus sensibilibus iucundis delectetur, sed ut ad legis naturalis dictata actiones suas componat: Immo quod est omnium maxumum, & propria cuiusuis, & tot aliorum hominum experientia, comprobari potest facile, sentire ex rectitudine actionum suarum cum hac lege collatarum hominem voluptatem, indeque mirifice affici gaudio, contra eundem, si ab ea vlllo modo deuiasse se deprehendit, tristitia & dolore affici, ac *metum vindictae & poenae* inde concipere. Hanc facultatem *conscientiam* nominamus, cumque, ut diximus, interdum & *intellectui* & *voluntati* inimi-

ca

ca videatur, ab utraque animae facultate diuersam statuimus, atque hinc ut peculiaris animae potentiam (§. 95.) inter primarias eius facultates merito locamus. (*)

(*) Equidem conscientiam eandem cum intellectu facultatem non esse vel solus eius sensus prodit; quam multa enim, quae intellectu nullo modo assequimur, conscientia nobis vera esse affirmat. Disputent eruditi quantocumque velint acumine de argumentis pro existentia DEI, non habebunt firmitus, quam quod vnumquemuis sua docet conscientia. Neque enim Atheorum vllus vmquam fuit, quin, si iudicem hunc adire voluit, hoc imis suis medullis inscriptum legerit testimonium: *Stulti dicunt in corde suo non est DEVS.* Et ita etiam in aliis veritatibus moralibus solum hoc testimonium conscientiae inuictum est. Immo si quid recte intelligimus, discrimen inter conscientiam & intellectum in eo versatur, quod intellectus ostendat falsum, quod ideis quibusuis inhaeret, conscientia vero falsum, quod voluntatem turbat; ille clavis demonstrationibus errores hos ideales remouet; haec intimo sensu mali a prauis suis declinationibus animum liberare vult. Vnde nexu indiuiduo conscientiam cum intellectu coniunctam esse patet; immo sicuti ab emendato intellectu

lectu emendatur voluntas, ita vicissim conscientia vigilans seuera est praedagogia ad iustum intellectus vsum. Sed cum fraudibus imaginationis, melancholiae praestigiis & praeiudiciis infinitis obnoxii sint homines quam plurimi, & hinc incauti saepius errent turpiter, atque ita decipiantur, vt ipsi facultati adscribant, quod ex corruptione venit alia, iam modo id vnum sedulo erit a nobis agendum, vt discamus secernere, an haec ipsa, quae pro conscientiae iudiciis habemus, talia sint, quae tam praestante facultate sunt digna; Ad quod quidem non opus est, vt cum CHAVVINO *relig. nat. P. I. c. 14. p. 158.* conscientiam per DEVM animae rationali insidentem, & de agendis ac omittendis intime cum ea differentem definiamus, dum hoc supernaturale foret, & dixisse sufficiat, DEVM in summa hominum per lapsum protoplastorum corruptione hanc facultatem, cuique ingeneratam, ceu reliquas naturales facultates, conseruare, quo sincerum immutabilis Sapientiae, Iustitiae & Sanctitatis suae testem homo quilibet vbiuis locorum semper secum circumferat, sicuti etiam CHAVVINO iam satisfactum a B. BVDDEO in animadu. ad *b. l. c. 5. §. 6. sqq.*

§. XCVII.

290. Est igitur CONSCIENTIA facultas animae rationalis, quae
in

in diiudicanda identitate vel differentia actionum suarum liberarum & legis, seu inconuenientiae occupata est: Vnde deinde ipsum actum huius facultatis iudicandi **DICTAMEN CONSCIENTIAE** dicimus. (*)

(*) Ipsa igitur *conscientia non est norma actionum nostrarum, sed est iudex atque custos huius normae a DEO homini constitutus. Sicuti iudices in ciuitate non ipsa lex sunt, sed legis interpretes & custodes ad auctoritatem & vim legum conseruandam a summa potestate lecti: Caeterum conscientiam non a DEO accepimus, ut in aliorum actionibus iudex sit sed ut de nostris aberrationibus & benefactis cognoscat; unde etiam alterius conscientia nec ad quietem nobis procurandam, nec ad damnandum nos sufficere potest, nisi per indirectum, v. g. ubi cernimus felicitatem eorum, qui omnia ad conscientiam referunt, neque tamen ipsimet tam seriam conscientiae curam gerimus. conf. Libr. Sapientiae, II, 15.*

§: 291. Igitur in *dictamine conscientiae* fit relatio actionis liberae ad normam legis vel inconuenientiae per *actum*
ani-

animae rationalis *reflexum*, (§. 156.) hoc est, qui primum iuris seu legis & inconuenientiae scientiam praesupponit, deinde applicationem eius ad actionem seu rem peragit. Sed in omni actu animae reflexo occurrit ratiocinium, quod, ut iustum sit, ad normam aliquam componi debet; talis norma cum nec queat intelligi, ubi nulla prorsus intellectus vis adesset, nec applicari possit, certe actibus praeteritis diiudicandis inutilis foret, nisi hi per reminiscentiam rerum ante cognitarum vel perceptarum inhaererent memoriae, sequitur iam, quod omnis *conscientia reminiscentiam quamdam rerum ante cognitarum vel perceptarum inuoluat*, adeoque sine facultate memoriae atque aliqueli intellectus usu nulla daretur conscientia. (*)

(*) Aliud igitur est dicere, *utrum conscientia esse possit in subiecto, cui nulla prorsus intellectus vis competit?* Aliud *utrum ea ab intellectu pendeat, eique subordinata animae facultas sit?* Nec enim qui hoc negat, mox illud concedit. Hoc vero paradoxon prorsus, licet multiplici comprobatum sit experientia, quod homines, qui

qui prae aliis sibi summum haut raro intellectus acumen vindicant, minimam conscientiae suae habeant curam, & vicissim qui mediocri saltem intellectus perspicacia praediti sunt, conscientiosissimi deprehendantur; quin saepiculae conscientiae officio suo apud homines omnium optime satisfaciat, ubi iam non nisi leuissimae amplius intellectui vires relictæ fere sunt, vel certe maxima eius perspicaciae & acuminis potestas profligata penitus iacet ac sepulta. Quot enim non habemus homines, apud quos in agone, & ultima quasi inter vitam & mortem hora, vel in naufragio, aut alio subitaneo periculo conscientia expergeta & a tristissimo suo somno liberata fuit? Caeterum omne dictamen conscientiae syllogismo practico constare nobis etiam tacentibus manifestum est. *πρόλαοις* enim vel *συμλήψεσις* id est maior propositio est notitia principii, legis vel inconuenientiae ex actione resultantis, *πρόληψις* contra, vel *συνείδησις* id est minor, applicatio ipsa, eius ad factum erit, *Φρόνησις* vero, id est conclusio, est sententia siue iudicium, quod de facto ad normam legis vel inconuenientiae relato conscientia quasi pronunciat.

§. 292. Quare ubi in moralibus de dictamine conscientiae philosophamur,
con-

conscientiam non sumimus, quatenus ea saltem dicitur *testificari* aliquid, nec etiam quatenus actionem iam patratam vel *excusat*, vel *accusat*, sed quatenus ob legem aliquam vel inconuenientiam alias metuendam ad agendum vel omittendum obligat, adeoque ut peculiaris facultas homini indita a DEO est, ut eum ad recte viuendum & secundum legem naturalem agendum impellat, ac a prauis quibusuis actionibus deterreat. Atque hinc CASVS CONSCIENTIAE sunt quæstiones iuris factis singularibus applicatae, in causis dubiis facto iusto ex legibus ratiocinio agenda & omittenda determinantes.

§. XCVIII.

§. 293. Sed anima rationalis de identitate & differentia actionum suarum liberarum atque legis siue metuendae alias inconuenientiae vel ante, vel post patratam actionem iudicat, unde pro diuersa hac functione ipsa haec facultas eius in *conscientiam antecedentem* & *consequentem* diuiditur.

§. XCIX.

§. 294. Et quemadmodum porro in actione siue patranda siue patrata aut *recte* secundum normam legis & inconuenientiae euitandae fit ratiocinatio, aut *minus recte*; ita *conscientiam* tam *antecedentem*, quam *consequentem* in *rectam* & *erroneam* abire posse vulgo contendunt. (*) Licet cum eadem sit functio *conscientiae*, quam *erroneam* dicunt, quae est *conscientiae rectae*, (quia idem fit syllogismus, (§. 291*.) eademque relatio actionis ad normam suam, legem scilicet vel inconuenientiam, instituitur,) & saltem haec ipsa norma loco legis praeiudicium vulgare ex auctoritate aliorum hominum substituens vitiosa sit, adeoque (quoniam ex falso praesupposito vera fluere non potest conclusio,) propter hanc vitiosam normam ipsum ratiocinium vitiosum reddatur; quilibet, qui modo ad rem ipsam serio vult attendere, facili opera queat animaduvertere, *conscientiam in se erroneam esse non posse, sed a facultate intellectus intuitu obiecti, circa quod eius iudicium versatur, errorem committi.*

(*) Si

(*) Si quid vñquam, haec profecto de conscientia erronea doctrina merum errorem redolet. Neque enim conscientia errat, sed error, qui in conscientiae iudiciis deprehenditur interdum, in ipso homine latet. Quare quemadmodum non ratio ipsa, sed vsus rationis, vel rectus est, vel erroneus, sic etiam de decretis, quae habere solemus pro decretis conscientiae, sentiendum, quod ea interdum erronea deprehendantur, non ipsa conscientia. Et quaeso, qui poterit id esse aliter? DEVS enim O.M. conscientiam nobis dedit, vt voluntatem securam reddat de agendis vel omittendis, ergo aut vult, vt sequamur eam, aut id non vult. Sed qui id nolle potest, cum, vti modo dictum, haec sit ratio vnica, cur conscientiam nobis dederit? Quod si igitur vult, vt sequamur eam, quomodo conciliabis cum illa falsitatem & procliuitatem in errorem, quin immo errorem ipsum? Num igitur velle DEVS poterit, vt homo errorem sequatur? Quin etiam ipse vsus communis ab hac loquendi ratione abhorret. Nemo apud nos facile pro bono viro habetur, nisi de quo etiam certi sumus, quod sit conscientiosus. Quod si igitur datur conscientia erronea, qualis erit vel sola bonitas & honestas ciuilis? In caussis forensibus vbi negotii difficultas aliud nullum iudici refugium relinquit, prouocari solet ad conscientiam vel, actoris vel rei. Quod-

si igitur errare posset conscientia, quam id foret periculofum, prouocare ad eamdem? Et posito, sed non concesso, *conscientiam posse errare, quis erit iudex super hoc errore?* Aut enim ipsa conscientia iam super errore suo pronunciare debebit, aut intellectus. Sed conscientia errans non potest semet ipsam erroris arguere, & si penes intellectum foret hoc super errore conscientiae iudicium, reuera *ci- tra rationem facultas conscientiae animae hominis a DEO data esset.* Instas autem, probare ta- men tot ex omni historia exempla, in- terdum versari homines in conscientia erronea. Ex hac enim profectum v. g. quod multos testes veritatis morti ad- dixerint ipsi illi, qui in Christiana ec- clesia pro Doctoribus falli & fallere nesciis habiti fuere. Hanc adhuc ho- die matrem esse Enthusiasmi & Fana- ticismi non solum, verum etiam ipsius Haeretificationis, odiique illius plus quam Vatiniani, quo haeresis a se damnatos extirpare solent Pseudo Or- thodoxiae parastatae. At enim vero nec haec obiectio aliquid prodest, qui enim ita ratiocinantur *ex vitio subreptionis a caussa non caussa vt caussa concludunt.* Nam non hoc opus conscientiae est, sed intellectus, qui iam ita praeiudiciis excaecatus est, vt conscientia veluti ex omni legitima sua

sua potestate deiecta, efficere apud eos amplius possit nihil. Vnde iam sicuti luscus frustra accusat obiecta, quasi illa non recte agerent in oculorum organa sensoria, vel solem ipsum, quasi ille vitio aliquo laboret, ita *huiusmodi errores frustra tribuuntur conscientiae, qui non nisi in intellectu haerent.*

§. C.

295. Porro si tritam hactenus ab aliis semitam calcare pergimus, ratiocinatio haec conscientiae aut suffulta erit *certis, indubitatis & veritatem necessario parientibus principiis*, spectatis cum omnibus agendi momentis, ipsaque actionis qualitate undiquaque explorata, aut *hypothesi & probabilibus saltem*, sed non sufficientibus & contingentem duntaxat veritatem afferentibus legis vel inconuenientiae *rationibus* innititur; aut vtrisque destituta *ob varias actionis circumstantias vel plane obscuras, vel certe legibus non sufficienter determinatas in ancipiti fluctuat*: atque hinc emergere ait vulgus Doctorum *conscientiam vel certam, vel probabilem, vel dubiam*, quarum eam tamen, quae *probabilis* dicitur, pro pondere obuiarum rationum vel pauciorum vel plu-

rium *mox magis, mox minus probabilem* deprehendi volunt.

§. 296. *In huiusmodi conscientia dubia* aeque ac *in conscientia certa vel probabili* adest iudicium super actione libera. Qui enim dubitat, iudicat omnino, *quod nihil certi de quaestione dubia statui possit, adeoque incertum sit, num actio bona an mala, iusta an iniusta &c. dici queat.* Quare cum facultas animae, quae in diiudicandis actionibus nostris liberis versatur, conscientia dicatur (§. 290.) frustra quidem laborat THOMASIVS, *conscientiam dubiam propter defectum iudicii non esse conscientiam* contendens, interum quia *doctrina de conscientia dubia* novis nos salebris exponeret, *ex alio fundamento* hanc ipsam distinctionem iterum reiicimus! (*)

(*) *Veritas & opinio multum a se inuicem differunt. Habemus enim veras & falsas opiniones, non autem veram & falsam veritatem. Quin immo, teste experientia, ea ipsa opinio, quae hodie verissima nobis videtur, cras suspecta nobis esse potest, & alio tempore falsa prorsus a nobis deprehendi. Sola veritas semper manet eadem, nec hodie ita, cras aliter videri potest. Quare ubi manifestissimis veritati-*
bus

his contradicere interdum deprehendimus homines, id ex alia nulla ratione fit, quam quia veritatem pro sola opinione habent; Hoc ipsum, qui perpendit accurate, iterum deprehendet, non minus hanc conscientiae diuisionem, quam superiorem (§. 294.) suspectam esse.

§. 297. Sed in conscientia *probabili* aequae ac *dubiae*, (§. 295.) esse dicunt *formidinem oppositi, ne forte illud ipsum malum sit, quod bonum existimamus, & vice versa.* Cumque vnus quilibet, qui rem curate considerat, deprehendat, *formidinem oppositi in conscientia probabili* saltem niti *possibilitate*, & a possibilitate ad existentiam non valere consequentiam Philosophis exploratum sit, *quoad conscientiam probabilem idem esse contendunt, ac si nulla prorsus oppositi formido adesset, atque sic in sola conscientia dubia veram oppositi formidinem remanere.* Hancque formidinem oppositi si in rebus quibusuis, ex ridicula superstitione, ob leuiculas rationes vtcumque subortas, nimium anxia est, & efficit, ut nullus plane assensus homini extorqueri queat, *scrupulosam conscientiam* appellant. In quo ipso tamen iterum eundem committunt errorem, quem modo profligauimus.

§. CI.

298. Relatio actionis ad legem vel inconuenientiam, quae post perpetratam actionem suscipitur, *actionem ex eiusdem norma vel adprobat vel damnat.* Cum igitur conscientia, quae de actione iam perpetrata iudicat, *consequens* dicatur; (§. 293.) recte omnino *conscientia consequens vel bona dicitur vel mala.* ILLIVS effectus est *gaudium*, HVIVS *tristitia*; (§. 124.) ILLA animum serenum & tranquillum reddit; HAEC quietem prostermit & turbat, ILLA excusat, HAEC accusat. Vnde quae *conscientia tranquilla*, quae *inquieta* dici debeat, patet.

§. CII.

§. 299. *Inquietudo* haec *conscientiae* cum graui taedio ob patrata vel non patrata actionem coniuncta ab aliis etiam *MORSVS CONSCIENTIAE* dicitur. (*) Sed illud hoc loco probe obseruandum esse credimus, ne vel quamcumque *inquietudinem animi pro conscientia inquieta* habeamus, vel ipsam *conscientiam inquietam atque malam* indistincte vt *malum* declinemus. Licet enim *melius* foret, si nullam dedissemus *conscientiae*

tiae causam, ut aculeo suo nos pungat, tamen in ipso hoc dolore ingens adhuc latitat DEI beneficium quod utique turbamentum conscientiae ex singulari gratia & paedagogia SPIRITVS SANCTI venire, adeoque, si morem illi gereret homo, salutarem prorsus effectum habere potest, ut Petrus poenitens suo nos exemplo docuit. Tacemus quomodo haut raro animum hominis inquietum reddunt praeiudicia & errores. Vnde quae conscientia in sensu metaphorico rite euigilari dicatur, facile patet.

(*) Egregie TACITVS L. III. Annal. c. 37.

L. VI. c. 6. moestam vigilantiam & malas curas, laniatus item & ictus conscientiae dixit, nec rectius quidpiam Christianus dicere potuisset, quam illud, quod est apud Poëtam IUVENALEM.

- - - prima haec est ultio, quod
fe

Iudice nemo nocens absoluitur, impro-
ba quamvis

Gratia fallaci Praetoris vicerit urna.

§. 300. Perfectio in homine consistit in harmonia omnium potentiarum & facultatum ad obtinendum procurandumque statum gaudii durabilis (§. 119.) iam autem in conscien-

tia mala (§. 298.) ac exinde natis mor-
 fibus conscientiae (§. 299) inter facul-
 tatem conscientiae & voluntatis notabi-
 lis oritur dissensus, dum haec quondam
 egit, quod illa iam infectum fieri vel-
 let, & vice versa omisit, quod illa vel-
 let actum. Vnde *conscientia mala ac
 exinde nati morsus perfectioni hominis
 graviter obsunt.*

§. CIII.

§. 301. Cum igitur morsus con-
 scientiae perfectioni hominis graviter
 obsint (§. 300.) *summam conscientiae cu-
 ram habendam esse* consequitur, ut iustum
 nacta robur firma euadere, & intrepide,
 sine interpellatione praeiudiciorum,
 suo muneri satisfacere possit, adeoque
contra conscientiam nihil erit agendum.
 Quare iam patet, quod conscientia *non
 absoluta sed respectiva obligandi facultate
 polleat, & respectivam necessitatem mora-
 lem agendi (§. 214.) producat.*

§. 302. Quo magis *intellectus princi-
 piis recte ratiocinandi imbutus* est, eo eui-
 dentius quidem *nexum rerum, ex quo ve-
 ra boni & mali notio* oritur, perspicit;
 quo magis hunc nexum perspicit, eo
 rectius

rectius postea de agendis & omittendis iudicat; Ast quia plurimi homines *intellectum* vel *plane seruum*, (§ 139.) vel *de notionibus boni & mali incompletum* (§. 203.) & *contemplativum* (§. 202.) saltem habent, talis vero in iudiciis suis multum pendet a structura corporis, nec eam, nisi *artis ope & auxilio accedente* egreditur facile, *magna apud innumeros homines iudiciorum peruersorum seges* oritur. Haec iudicia sua cum homines leues & imperiti *pro actu conscientiae ipsius* habeant, illud postea euenit, vt *lapsus huiuscemodi conscientiae ipsi impingantur*. (§. 294.) Vnde cum Melancholici & infirmi iudicii homines, experientia teste, tuta quaeuis metuere soleant, adeoque omnes leuiculas circumstantias expendere, mos loquendi venit, *quod in Melancholicis certa* (§. 295.) *raro*, *scrupulosa conscientia* (§. 297.) *fere semper deprehendatur*, atque hinc *nimis scrupulosa conscientia reuera grauis morbus animi sit*. Verum quia iam ex superius dictis patet, *conscientiam facultatem ab intellectu prorsus distinctam esse*, (§. 289.) DEIque Sapientissimi consilio hanc facultatem reliquis humanae animae facultatibus

cultatibus eum in finem superadditam quasi fuisse, *ut iudex sit agendorum sufficiens*, qualis si vel imperitus plane, vel nimis scrupulosus esset, suspectus foret omnino, suoque officio peragendo parum idoneus: etiam *haec ipsa minus recte doceri consequitur.*

§. 303. Lex vel inconuenientia secundum quam conscientia iudicat, vel ex principiis honestatis ipsius (§ 255.) vel ex iustitia externa, (§. c.) vel ex prudentiae praeceptis (§. 252.) desumpta est, quibus ipsis innituntur etiam regulae decori cont. §. 357. Vnde iterum *conscientia alia est honesti, iusticiæ decori:* quae ipsa differentia *magni in moralibus veritatibus diiudicandis ponderis* est, quamquam hactenus ab omnibus fere, qui aliquid de conscientia commentati sunt, vel neglecta prorsus fuerit, vel non pro dignitate inculcata satis.

§. 304. Sic etiam lex haec vel inconuenientia iuxta quam conscientia iudicat, aut abesse aut adesse praesupponitur. Quae adest vel vera lex est, vera inconuenientia, vel *ex errore* pro tali habetur.

habetur; quae abest, vel vere abest, vel ex errore abesse fingitur. Sed conscientia est facultas animae iudicandi secundum legem. (§. 290.) Vnde ubi nulla lex est, ibi nulla conscientia, ubi lex aliter se habet, ac per actum iudicandi facultatis huius fieri posset, ibi nullum est dictamen conscientiae. (§. c.) Quare etiam ex hoc fundamento nova ratio patet, cur conscientia erronea non detur. Potius denuo apparet, quod causa erroris in iudicio quaerenda sit; in quod ipsum quid potestatis habeat *φύλαξις*? quid consuetudo? quid impetus & intemperies affectuum, quibus facile homines abripi se patiuntur? quid auctoritas & instituta maiorum, exempla item & imitatio plurimorum, aut saltem sapientiorum &c? quid denique praeiudicia conferant? cottidiana probant tot *erroreorum iudiciorum*, quorum causa in conscientiam frustra coniicitur, exempla. Quamvis id negandum non sit, quemadmodum affectus, studia partium, praeiudicia intellectum servum (§. 139.) reddunt, ita miseros homines plerosque, dum nimium sibi tribuunt, & securi in utramque aurem

rem dormiunt, sponte sua etiam in statum
servilem conscientiam detrudere. Qua-
re recte & servitus & libertas consci-
entiae tribuitur, atque ille solum libe-
ra conscientia gaudere dicitur, qui in-
iecto affectibus suis capistro solo veritatis
amore flagrat, adeoque etiam in omni-
bus agendis & omittendis ex mera deli-
beratione iudicat. (*)

(*) Vulgaris igitur de conscientia erronea
doctrina explosa, illa quoque corrumpit
quaestio, quomodo is se gerere debeat, cu-
ius conscientia in errore versatur? Nec nos
multum fatigabit duplex regula ab aliis
tradi solita: quod ubi conscientia in errore
versetur circa rem malam, peccet homo, siue
secundum, siue contra conscientiam agat; ubi vero
versetur circa rem indifferentem, peccet homo
si contra eam agat, non vero si agat secun-
dum eam. Licet nihilominus haec su-
perfit quaestio in Moralibus rite de-
cidenda: quatenus qui ex erroneo intellectus
decreto agit, recte agat, nec ne? Licet enim
error ad agendum non obliget, sed ve-
ritas, errorem tamen suum nemo sentit
facile. Nam & erroneae repraesentatio-
nes boni & mali sub specie certitudinis
vel probabilitatis fallere possunt incautos,
adeo-

adeoque ipse errans numquam credet aliter, quam se in determinando bono & malo recte versari. Sed forte quaestio est mere Domitiana, nec in mentem iis venire poterit, quibus nullus labor grauis, molestia nulla cum taedio coniuncta est, quae in studio veritatis est suscipienda. *Cum enim nullus detur error absolute inuincibilis (§. 229.) qui circa agenda vel omittenda errauit, curate ad officium suum attendens errorem facile superare & vincere potuisset.* Praecipue quod iam ex doctrina nostra facultati intellectus a DEO Optumo Maxumo superaddita in homine sit *facultas conscientiae*, sapientissimo hoc consilio, vt agenda praecipiat at eaque experientia teste, *tam seuerè officia sua homini secundum legem naturae aeternam inculcet, vt multis malis actionibus consulto perpetratis opus sit, donec ea ita sopiri possit, vt nullo amplius suo aculeo hominem purgat.*

§. 305. Sola legis vel inconuenientiae, si actio aliter fieret, vere existentis, & secundum suas circumstantias cognitae auctoritas facit, vt aliquis in foro conscientiae actionis suae siue patrandae, siue patratae securus dici queat. Ergo *nec aliorum, quamuis peritiorum iudicium vel sua-*

suasio & auctoritas, nec bona agentis intentio iusta norma conscientiae est, adeoque etiam qui commune aliquod praeiudicium practicum rationem actionis alicuius vel omissionis apud se esse passus est, se ita excusari posse coram DEO, seu eo totius vitae nostrae iudice, frustra habet persuasum. ()*

(*) Vnde patet, quid statuendum de Probabilismo morali, seu doctrina Casuistarum a Iesuitis ex orco reuocata, posse aliquem etiam lege diuina & naturali vetita impune & salua conscientia facere, dummodo viri alicuius docti piique auctoritate tutus sit.

§. CIV.

306. Sunt autem PRAEIVDICIA opinioniones (§. 296.) de vero & falso, bono & malo, vel ex animi in iudicando incuria, vel ex alia quapiam causa extra nos posita, pro veritate ipsa adoptatae.

§. 307. Vnde facile patet praeiudicia alia esse voluntaria, alia inuoluntaria. Ad prioris generis praeiudicia referimus omnia ea obstacula, quae nobis.

nobismet ipsis in studio veritatis ponimus, siue postea ex *nimia in vires nostras confidentia siue ex diffidentia* oriantur, vt iudicia ex praecipitantia, & amore nouitatis, aut alienae auctoritatis &c. lata. Alteri autem praeiudiciorum classi ea adscribimus, quae *quasi cum lacte matris suximus*, vel certe ita a parentibus veluti per manus tradita habemus, vt per traducem propagata ad nos videantur: item *quae ex religione falsa*, in qua quis natus & educatus est, ei postea per omnem fere vitam adhaerent.

§. CV.

§. 308. Vtriusque generis praeiudicia vel circa solas res cognoscibiles, vel circa agenda & omittenda versari possunt, vnde nouum *discrimen interpret praeiudicia theoretica & practica* oritur. Priora in Logica sananda sunt; postrema ad Ethicam spectant.

§. 309. Sed quemadmodum, vt §. 304*. diximus, *errorem suum nemo sentit facile*, ita profecto nemo facile sentit, se praeiudicatis suis opinionibus in via veritatis impediri, quo minus de rebus agendis & omittendis recte iudicet.

Interim impossibile tamen non est, quin homo tandem errores suos, sua praeiudicia sentiat, ubi modo serio nomen suum in schola veritatis profitetur. Vnde *cum homini conscientia a DEO data sit, ut paedagogia ei existat ad rectum intellectus usum, (§.289*.) primum omnes errores practicos sanandi medium erit, omnia agenda & omittenda ad conscientiam referre (§.207)* Hoc ut fiat, duplex omni veritatis studioso propositum esse debet: primum *ne quid agat sine conscientia*, alterum *ne quid agat contra conscientiam. (*)*

(*) Quo maiore ardore huic proposito infisteret homo, eo clarius evidentiusque sentiet horrendam illam virium suarum & facultatum omnium depravationem, eoque facilius etiam de semet ipso credet, quod cum homo sit, humani nihil a se alienum putare debeat: Vbi hoc credit, inquireret iam sedulo in ipsam veritatem, rimabitur religionis suae placita, discutiet omnia, quae sibi ab aliis sunt inculcata, ne forte in minimo errore haereat. Cumque leges naturales agenda & omittenda determinantes simplicissimae sint, (ecquid enim simplicius veritate: cole DEVM, conserva te ipsum, agnosce alios homines

mines tibi a natura aequales esse, laede neminem &c.) iam ubi hoc serium apud se propositum ceperit, quod conscientiae has veritates serio sibi inculcanti in omnibus velit morem gerere inueniet, quantum pravae voluntatis inclinationes huic veritati repugnent. Hanc igitur repugnantiam ut domet, intellectum in auxilium vocabit, eumque liberando a servitate, qua tam diu oppressus iacet, quam diu conscientia plena sua libertate non gaudet, verum nexum, qui inter bonum & malum nostramque naturam moralem intercedit, perspicet, ac exinde motiva quaevis optima & convenientissima voluntatem mollientia, inclinantia, conuincientia desumet. Et ex his iam pater, quod licet in Moralibus omnis emendatio ab intellectu incipere debeat, (§§. 39. 209.) frustra tamen de huius emendatione seria instituat deliberatio, antequam facultas conscientiae in eam restituta sit libertatem, in qua concreditum sibi a DEO iudicis officium cum auctoritate etiam contra interpellationes affectuum omnium obire possit. Quod cum maxuma pars hominum praetermittat turpiter, cum veritates practicas secundum intellectum contemplativum nosse contenti sint plurimi (§. 208.) mirum non est, si illi ex emendatione intellectus sui in

vita parum proficiunt. Quam ob rem quidem minime nos ferit obiectio, quod etiam inter eos ipsos, qui muneribus sacris, arduoque concionatoris Evangelici officio funguntur, deprehendantur non modo homines fastu turgidi, luxuria diffuentes, auari, verum etiam gravioribus interdum vitiis contaminati, quam ea sunt, quae alit rudis & imperita plebs; (ecquis autem talia fando temperet a lacrymis?) quippe qui iam huic dubio supra fatifecimus, & nunc causam & scaturiginem tanti mali, neglectum scilicet conscientiae, libere indicamus. Vnde si quis inferre perget, rectius igitur doceri: Omnem emendationem moralem ab obedientia conscientiae praestanda incipere debere ille nos non habebit dissentientes.

§. 310. Lex vere existens, & secundum omnes suas circumstantias cognita, facit *conscientiam rectam & certam*. Quapropter cum ex sola legis cognitione veniat, quod homo de actione sua siue patrata siue patranda *rationem sufficientem reddere* possit, eaque ipsa *ratio sufficiens* agentem iuxta eam in foro conscientiae securum reddat, (§. 308.) *sola conscientia recta & certa hominem vere securum reddere potest.*

§. CVL

§. CVI.

311. SECVRITAS CONSCIENTIAE

est persuasio vel conuictio *de impunitate actionis*. Sed impunitas alia est in foro humano, alia in foro diuino. Vnde *non quaeuis securitas in foro humano etiam impunitatem in foro diuino inuoluit aut valide promittit*. At enim qui ex dictamine conscientiae (§. 290.) agit, agit ex sensu legis aeternae, ad quam attemperare actiones suas propter suam a DEO dependentiam (§. 275.) obligatum se fatetur. Qui ex hoc sensu agit, sentiat necesse est, cur ob actionem suam in foro poli securus esse queat, *quia sentit, se egisse, quod DEVS agi ab eo voluit, & impossibile est, ut DEVS illud postea puniat, quod ipsemet a creatura sua exegit*. Atque hinc conscientia recta & certa in iudicio suo super agendis & omittendis non in sola impunitate in foro soli subsistit, sed semper ad forum poli respicit.

(*) Ast licet conscientia recta & certa semper in foro diuino secura sit, tamen in foro humano, qui ex recta & certa conscientia egit, aliquando, sed iniuste, punitur, ut exemplum

plum habemus Actor. Apost. IV, 19. 20. 21. iuncto c. V, 40 quod mirum profecto, cum alias, qui ex conscientia, quam dicimus probabilem, agit, in foro humano ab omni poena esse possit securus (nam & malis consuetudinibus impunitatem damus in foro soli, & ut ait AUGUSTINVS L. XXII, c. 47 contra Faustum: quando quid mos est, crimen non est) ut in foro diuino impunitatem ex sola probabilitate agens promittere sibi nequeat. Sed quam parum id est, securum esse in foro humano, poenam metuere debere in foro diuino?

§. 312. Quamdiu homo ex praeiudicio agit, ut illud ageret, quod, si ipsum conscientiae dictamen audiret, agendum foret, vim legis aeternae eiusque potestatem veram non sentit. Quamdiu hanc non sentit, etiam non sentit rationem, cur in foro diuino tutus sit. Non enim sentit se egisse, quod DEVS agi ab eo voluit. (§. 311.) Vnde cum ad praeiudicia etiam referatur auctoritas aliorum, & opinio infallibilitatis, quam de iis, quos magni facimus, habemus, (§. 307.) miseri sunt ii homines, qui in rebus conscientiae a sola auctoritate aliorum pendent. (*)

(*) At-

(*) Atque hinc patet, *quid sentiamus de casibus conscientiae*, (§.292.) quos interdum prudentioribus offerunt, & praecipue larga manu *ad Facultates Theologicas* ablegare solent homines, siue quod existiment, datum sibi non esse, ut ipsa iustitiae & iniustitiae, quae in actione latet, penetralia introspicere, atque ex iis necessitatem actionis vel omissionis concatenata syllogismorum serie liquido demonstrare possint, siue quod laborem illum ex negligentia aliqua detrectent sponte, siue quod malint, ut anxium huiusmodi examen alii instituant, ne ipsi nimia obstacula detegant voluntati parum grata, & actionis executioni moram postea facile iniicientia. Quantumcumque enim hos ipsos ex hac sententiae aliorum exploratione commodum sequatur, semper ab aliorum iudiciis pendeant, eorumque effata agendorum & omittendorum normam habebunt, adeoque auctoritate consiliariorum suorum *probaliter* saltem tuti erunt, *convicti de impunitate actionis suae erunt numquam*. Vnde licet probabilitas haec *gradus* suos admittat, prouti auctoritas suadentis magna vel exigua est, tamen nec ipsam conscientiam tranquillam, nec agentem iuxta eam *in foro diuino securum* reddere potest. Accedit nouum

argumentum: cum enim Ordini Theologorum ius cum effectu aliquo in foro soli interpretandi legem naturae, vel facultatem super quaestionibus iuris positivi respondendi neque per rectam rationem, neque per revelationem concesserit DEVS, sicuti quidem Iureconsultis interdum talem facultatem intuitu legum ciuiliū concesserunt ciuitatum Rectores, nullam prorsus rationem habent, qui talia sibi expetunt responsa Theologica, cur in illis simpliciter acquiescere velint. Vnde profecto vim decidendi in foro conscientiae habere possunt nullam; licet ubi bi ipsi Consiliarii consulentis conscientiam non ex ratione status sui Ecclesiastici, sed ex natura rerum & voluntate DEI aestimant, ad maiorem certitudinis gradum interdum effata eorum utilia esse possint.

§. CVII.

313. Securitas conscientiae, quae exinde oritur, quod quis sciat se egisse iuxta voluntatem DEI (§. 311.) summam parit acquiescentiam in bono. Acquiescentia in bono dicitur laetitia intellectualis, ergo in vera securitate conscientia semper gaudet laetitia intellectuali. Sed talem statum verae securitatis conscientiae sola certitudo, quod quis praecise ea egerit, quae lex postulat,

lat, parit. (§. c.) Ergo in sola conscientia recta & certa est securitas conscientiae. Iudicium quod actiones nostras perpetratas vel omittas legi conuenientes fuisse pronunciat, dicitur bona conscientia. (§. 298.) Ergo in bona conscientia semper est laetitia intellectualis; quin bona conscientia solidissimi gaudii intellectualis mater & nutricula est, quae improprium non facit. (*)

(*) Et huiusmodi conscientia ex bona tranquillitate secunda vera est libertas ελευθερία, ut praecclare PERIANDER dixit, & quae merito a PLATONE ηδεια ελπίς iucunda & suauius spes nominatur; Vnde etiam SOCRATES sapienter ait, eos demum ἀλαζήνως vivere τὰς μηδὲν ἐαυτοῖς ἄλλοτερον συνειδόμενους, qui sibi nullius inconuenientiae essent conscii. Quemadmodum etiam Diuus Apostolus IOHANNES magno hoc credentibus in Christum solatio esse dixit: εἰάν η̄ καθεγεία ἡμεῶν μὴ καὶ ἀγνωσκή ἡμεῶν. I. ep. III, 21.

§. CVIII.

314. Malae actiones stipatae sunt malis consecretariis. (§. 243.) Conscien-

X 5

tia

tia, quae homini ostendit, quod actiones eius legi fuerint contrariae, convincit eum, quod malas egerit actiones, adeoque per consequens mala confectaria metuere debeat. Mala haec confectaria dicuntur poenae. (§. 241.) Et metus poenae coniunctus est cum tristitia & poenitudine. (§. 124.) Ergo *ex malis actionibus oritur tandem tristitia & poenitudo*. Sed conscientia, quae de actionibus nostris ex disconuenientia earum cum lege iudicat, quod malae fuerint, ab effectu mala dicitur conscientia. (§. 198.) Ergo *in mala conscientia adest metus, poenitudo, tristitia*.

§. 315. Qui ad effectus huius tristitiae, metus vel poenitudinis, quae ex mala conscientia oritur (§. 314) attendunt, diuersos eos pro diuersitate hominum esse inuenient, saepe enim faciunt ut dolore pene conficiatur, immo si non plane ad ultimam desperationem adducatur, tamen miser suo vitio viuat, virtutis osor; saepe autem *stimuli etiam existunt ad seriam poenitentiam*. (§. 299.) Quicquid fit ex intentione DEI etiam mala, quae homines

mines

mines grauissime angit, conscientia bonum effectum habere, & alios saepe numero fortiter hortari potest, vt mature intelligere discant grauitatem peccatorum, sibi que a sceleribus caueant. Sed metus, poenitudo; tristitia affectus sunt, ergo *si homines ἀπαθείς essent & pectus prorsus affectu exutum gestarent, vim malae conscientiae numquam sentirent.* Vnde etiam hoc nouum argumentum praebere nobis posset, disputandi contra Stoicos, nisi error eorum supra satis profligatus fuisset.

316. Licet autem conscientia mala interdum homini stimulos addat ad agendam veram & seriam poenitentiam (§. 299. 315.) ceu exemplum Dauidis & Petri poenitentis euincunt, & eatenus ingens DEI beneficium fit, si ille ope conscientiae nostrae ad veram delictorum nostrorum agnitionem nuducit nos, tamen quia *ratio facile deprehendit, agnouisse peccatum nondum sufficere ad illud expiandum*, hic ipse effectus, qui ex mala conscientia oritur, ad veram poenitentiam, DEIque, quem pecca-

peccatis nostris offendimus, reconcilia-
tionem nondum sufficit. Vnde non
errabimus forte, si docemus, *hominem
sive lumine Scripturae Sacrae agnoscere
quidem peccata sua posse, sed quia nescit
modum placandi iram & indignationem
Diuinam, sanare male laesam conscientiam
hominem sibi relictum non posse. (*)*

(*) Equidem non defunt, qui de sanatio-
ne malae conscientiae memoriae aliquid
prodiderunt, sed quotquot eorum
sunt, ii in eo conueniunt omnes,
quod haec sanatio res sit difficillima, licet
paucissimi eorum desperent prorsus
de omni eam sanandi modo. Sed
quando, qua via in cura consci-
entiae sanandae procedant hi ipsi, vi-
debimus paulisper, apparebit luce
meridiana clarius, *utrum sanandae con-
scientiae sufficiat ratio vlla humana?* Et qui-
dem, quod i terroribus conscientiae eo
adigi quispiam possit, ut firmum a-
pud se capiat propositum, malum,
quod iam perpetravit, imposterum
non amplius committendi, non nego.
Verum quemadmodum ille, qui alte-
rum affecit iniuria, ideo factae remissio-
nis iniuriae nondum certus est, quando serium
capit

capit propositum, neminem impoſterum iniu-
riandi, ſed, vt reuera ſibi iniuria ab iniuria-
to remittatur, ad ſecuritatem ſuam exigit;
ita proſecto ſi vel maxime quis deli-
berato animo apud ſe iniſſet conſilium,
loco actionum ſuarum malarum impoſterum
bonas edendi, eo ipſo tamen is nondum
haberet, vnde poſſit eſſe conuiſtus,
quod ipſius illius malae actionis, quam
conſcientia ei reprobat, etiam a DEO
veniam ſit conſecutus. Vnde aliis reme-
diis ad ſanandam conſcientiam opus
eſſe nemo non intelligit. Et AMESIVS
quidem, qui doctrinam de conſcien-
tia ex inſtituto tractandam ſibi ſumſit,
in Relection. de Conſcient. L. I. S. 57. 58.
exiſtimat male laeſam conſcientiam ſanari
poſſe, ſi aſſumptio ſyllogismi falſitatis damnetur,
eoque negetur. Sed praeterquam quod
hoc fieri non poſſit, niſi deprehenſo in
iudicio conſcientiae errore, (de quo tamen
ſuperius dicta iam repetere nolumus,) quod
quisque tam felix eſſe poterit,
vt pro lubitu ſuo conſcientiam ſuam
falſitatis arguere queat? Sique in vero
iudicio falſitatis eam argueret, num iam minus
mala erit conſcientia, vbi euigilabit ali-
quando, (ſicuti vt euigilet neceſſe eſt
omnino, etiamſi non prius, quam in
mortis articulo euigilaret,) quam ſi ſtatim
illi ſuccubuiſſet? Finge enim ſi falſitatis
redar-

redarguere potuisset malam suam conscientiam Iudas, cum stimulis eius agnoscere coeperat, quod sanguinem innocentem prodendo male egerit, num sanasset iam vere grauiissima eius ulcera? Idem etiam obiter dicendum de sanatione conscientiae, quam scrupulosam dicunt. Si enim iam ipsum iterum AMESIVM audire vis, dicet is tibi *Casuum conscientiae* L. 1. c. 6. scrupulos si commode tolli non possint, quasi cum violentia quadam deponendos esse, hoc est, excludendos ab omni consultatione; neque enim eos molestos esse scrupulos, qui actu non applicantur; potius attentionem etiam ad scrupulum facili ratione tollendum vel parere saepius, vel augere scrupulum posse. Nec peccare etiam, qui contra scrupulos agat, immo ex consuetudine agendi contra eiusmodi scrupulos conscientiam reddi firmiorem. Sed quam periculosa haec omnia sint? quam ita occasio praeberi possit hominibus impiis, ut omni sua potestate iudicandi ex peruerfa applicatione interdiciant conscientiam, quis non videt? Praeterea sicuti in conscientia dubia (ut ad *hypothesin* aduersariorum nostram accomodemus orationem) nihil esse agendum Diuus Apostolus PAVLVS disertis verbis praecipit, ad Rom. XIV. 23. & CICERO de Offic. Lib. I. veritatem hanc rite inculcauit, quando

quo circa, inquit, bene praecipiant; qui ventant quicquam agere, de quo dubites, aequumne sit, an iniquum. Aequitas enim lucet ipsa per se, dubitatio cogitationem significat iniuriae, id est, prodiit animum ad iniuriam perpetranda procliuem; ita etiam contra conscientiam scrupulosam (si modo talis reuera esse posset conscientia) nihil agendum esse, ego quidem existimem. Quicquid enim contra eam susciperet homo, cum certus non sit de rectitudine actionis suae, id omne ex leuitate faceret; Talis leuitas animi autem non parum proderet contemni ab eo Legislatorem, sibi que perinde esse recte ex eius iussu sanctissimo agat, nec ne? Itaque aliter in sananda conscientia procedendum esse consequitur. Hinc cum mihi remedium suppetat nullum ex sola ratione cognoscibile, iterum fateri ignorantiam meam malo, quam malam ma o morbo applicare medicinam. Ego enim, quod non dissimulo, placandae malae conscientiae unicam agnosco panaceam, sanctissima SALVATORIS mei vulnera, & ad eximendos scrupulos non a conscientia ipsa, sed a nobis, & ex aliis rerum circumstantiis natos fortius non credo remedium, quam in precibus & lectione Scripturae Sacrae. Si simplicitati meae & exiguo in Philosophia acumini hoc tribuunt illi, quibus extollere nimium vires

res naturae opus Philosopho dignum videtur, fatebor ego in honorem DEI, quod, quoties hac via usus sum, illud etiam certissime sim expertus, quod dicit DAVID Psalm. CXIX, 130.

§. 317. Sed sicuti *intellectus iudicium*, ita etiam *conscientiae dictamen* interpellare possunt affectus nostri, quin immo ubi accusat nos ut de eius iustitia dubitemus *Philantia perdit*, ubi gratiam DEI nobis promittit, ut eius rectitudinem in dubium vocemus, *pusillanimitas* nostra vel *incredulitas* haut raro efficiunt, hinc virum homo etiam in hac vita esse possit *certus & convictus*, quod iudiciis *conscientiae suae falsi nil insit*? forte non sine ratione quaeritur. Et, quod possit, sola supra allegata ratio finis, ob quem DEVS conscientiam homini superindidit, euincit. Cum enim *iudex* hic *ex intentione DEI falsus esse possit numquam*, & omnia erronea iudicia circa agenda & omittenda non ipsi, sed *praeiudiciis hominum sint imputanda*, quin (ubi rite homo in exuendis suis praeiudiciis procedit, libertatemque conscientiae restituit) *recte* postea

postea in omnibus conscientia iudicet, dubium amplius remanet nullum. Vnde quaestio haec numquam fatigaret Doctorem Moraliū, nisi *error communis de conscientia erronea* omnia hactenus compendia moralia occupasset. (*)

(*) Rationes Theologicae, quas ex mente ecclesiae Pontificiae profert LORICHIVS in *Thesaur. Catholic. tit. conscientia n. 9.* a Theologo Christiano facile refutantur, quaedam solide discussit PERKINSIVS *Anatom. Sacr. human. conscient. c. III. p. 163. sqq.* & qui presse eius legit vestigia Reformatus Theologus celeberrimus IOH. CHRISTOPH. BECMANN in *lineis doctrinae morali c. V. §. 13.*

§. CIX.

§. 318. *Omnis obligatio moralis respicit actionem liberam, (§. 238.) eamque futuram, vnde cum DEVS nos oblige-rit, vt dictamen conscientiae in actionibus nostris sequamur, DEVS sane, vt illud actionibus nostris futuris normam scribat, voluit. Sed conscientia, quae de actionibus nondum patratis iudicat, dicitur conscientia antecedens, (§. 293.) Ergo DEVS voluit vt sequamur conscientiam antecedentem. (*)*

(*) Qui igitur hanc in consilium adhibere neglexit, (cum actio moralis ae-
que

que, ac ipsa voluntas, semper informe-
 tur ab apprehensione praecedente, non
 autem consequente,) frustra post fa-
 ctum, vbi vel approbari illud, quod be-
 ne fecit, vel damnari, in quo peccauit,
 a conscientia cernit, ad eandem prouo-
 cat, cum quod bonum egit, magis
ex accidenti tale sit, quam *ex animo deli-*
berato, isque ideo potius rubore suffundi
 debeat, quam gloriari multum. Quod si
 vero malum egit, id magis *ex animo deli-*
berato perpetrasse censendus est, quam
ex accidenti; commisit enim osci-
 tantiam turpem, quae pro voluntaria
 ignorantia habetur. Hinc cum con-
 scientia consequens prorsus nullam vim obligan-
 di habeat respectu actionis illius praeter tae,
 etiamsi concederemus, dari conscientiam
 erroneam, tamen vix est, vt illam excu-
 sandis prauis hominum actionibus
 multum in foro DEI conducere existi-
 memus, cum qui ad erroneam conscien-
 tiam prouocare solent, vt plurimum ii ipsi sint,
 qui quam minime conscientiam actionibus suis
 peragendis interuenire vel dirigere easdem
 patiuntur.

§. CX.

319. Homo, qui habitum sibi ac-
 quisiuit; de identitate vel differentia
 actionum suarum & legis seu inconuen-
 nien-

nientiae sedulo, caute & conuenienter iudicandi, ne in re minima offendat, *teneram* seu *vigilantem conscientiam* habere dicitur: qui contra agenda ex sensuum illecebris metitur, parum vel nihil curans, vtrum actiones suae legi sint conformes, nec ne, ei tribuimus *laxam* seu *dormientem conscientiam*. (*)

(*) Vnde iam quid sit *somnus conscientiae*, & cuius conscientia in sensu metaphorico *sopiri* dicatur, facillime patet. Sic etiam *hebetatae*, *stupefactae*, *callo obductae* vel *cauterio adustae conscientiae* notiones facile iam suppleri possunt; licet mallem, vt in re tam *seia*, quantum fieri potest, a metaphoris abstineamus. Quare etiam temperamus nobis a formula loquendi, qua *conscientiam certam* testi oculato, *probabilem* aurito, *dubiam* nescienti, *scrupulosam* varianti, *rectam* vero, ac denique *erroneam* falso comparant nonnulli Philosophiae moralis interpretes.

320. Cum igitur dentur homines, qui *conscientiam laxam* habent, (§. 318.) illud quidem in ea conditione esse potest, vt *procrastinare crebro*, vel *retardare* debeat decreta sua nobilissima haec facultas animae, quod autem in vllō
Y 2 homi-

homine ratione praedito conscientia nul-
lam prorsus functionem umquam obierit,
euinci exinde ac probari potest neuti-
quam. Cum ab actu ad potentiam nul-
la valeat conclusio. (*) Vnde recte *con-*
scientiam aequae facultatem omnibus homi-
nibus communem dicimus; ac intellectum,
voluntatem, memoriam, sensus & quas-
cumque alias animae potentias.

(*) Immo exinde, quod procrastinatio-
nem seu retardationem in iudiciis suis
conscientia ad tempus interdum facere
vidatur, adeoque homines non extemplo
sensum feuerae huius accusationis vel
condemnationis audiant, inferendum
est neutiquam, *quasi eadem non necessario*
ex intentione Creatoris Sanctissimi de actioni-
bus hominis cuiusvis iudicare debeat. Sicuti
enim in alio facultatum suarum usu a-
nima liberrime prorsus agit, ita vt plu-
rimum suspendere etiam & impedire
facultatem; conscientiae quoad exerci-
tium suum & usum ab eius solius
arbitrio pendet. Cuius ratio in *prae-*
valente bono vel malo apparenter tali quae-
renda est vnice. Nam quemadmo-
dum in aliis anima appetitui sensitivo
ob amorem corporis mirifice seruit,
ita etiam ne corpus priuet vltiori
fruitione boni apparentis, vel illi con-
ciliet molestiam ex malo apparenti
hanc

hanc conscientiae in iudicando vim
suspensam mauult, immo per inter-
pellantes affectus impedit sponte.
Vnde non tam in huiusmodi homine cessat
ipsa mali perpetrati conscientia, quam quidem
non formatur applicatio conclusionis, quae ex
rite formatis praemissis fieri deberet necessario.
Eodem modo ac supra §. 155. obseruau-
mus, quod actu reflexionis non accedente
ne praelentissima quidem obiecta, quae
per actum inflexum insensus agunt, animad-
uertamus, non quasi sensus deficient, sed
quia anima aliud interim agit. Ecquis enim
putabit, Petrum non primo statim mo-
mento, quo CHRISTVM abnegauerat,
sciuisse, quod male egerit, adeoque
eum ex ignorantia facinoris ad tertiam
vsque abnegationem processisse? sed
in applicatione conclusionis ipsum offi-
cio suo sponte ob praesentem, quo to-
tus contremuit, metum non satisfacisse
quis non videt?

§. 321. Caeterum sicuti conscientia
est iudicium de agendis & omittendis
iuxta legem; (§. 290.) connexio vero re-
rum agendarum vel omittendarum cum
lege, quae sola mensura conscientiae est,
instar speculi se habet, quod rem necessa-
rio ita repraesentat, prouti ei obiecta fuit,
sic iam patet, non ita in nostra potestate
possi-

positam deprehendi conscientiam, ut mutandis iis, quae ex connexione ista fluunt, pro nostro arbitrio simus pares. Quare actus illi conscientiae moraliter alii in natura rerum esse non possunt, ac re ipsa penes hominem conscientiosum sese exhibent; per consequens applicatio illa iuris ad factum nostrum sua natura non minus sequitur, quam bis duo etiam apud nolentem applicationem illam fieri, facere quatuor: Quae rite perpensa rationem ostendunt, cur conscientia ab omni imperio libera sit, nec dominari alterius conscientiae ulli potestati humanae competere possit. ()*

(*) Et hinc recte docent, qui *ius in conscientias hominum ad Reservata Maiestatis Divinae referunt*. Licet saepe numero hi ipsi, qui tale quid docent, aliter in *Theoria*, aliter in *Praxi* sentiant. Ceu sola exempla ex controuersis religionis hausta euincunt. Ecclesia enim, quae premitur, semper contra vim iniuste conscientis illatam declamat. Sed ubi ea ipsa ecclesia aliquod imperium in ciuitate accipit, haut raro in dissidentes a se suisque placitis ea seueritatis, (forte & tyrannidis,) exempla statuit, quae antea in suis iniustis persecutoribus damnauerat ipsamet.

CAPVT

CAPVT V. de virtute Morali.

§. CXI.

§. 322. **O**fficii aequae ac virtutis vox
opponitur actui libero
& merae facultatis. Est
enim & officium & virtus semper actio
moraliter necessaria. (§. 214.) Sed quia
varie sumitur tam officii, quam virtutis
vocabulum, (*) curata vtriusque defini-
tione opus erit. Vnde hoc loco, vbi de sen-
su proprio verborum agimus, OFFICIUM
dicimus quamlibet actionem externam,
ad quam perpetranda legibus obliga-
mur normae suae pacis causa conuenienter
editam; VIRTUTEM autem habitum animi
ipsius agendi secundum praecepta legum
naturalium ad obtinendum perfectionem
veram & omnimodam, cuius vita humana
capax est.

(*) Mox enim vbi officium dicimus, de-
notamus, munus aliquod in republica
alicui mandatum, mox omne, quod ex
ratione vel alia obligatione fit, adeoque actio-
nem quamcumque bonam, conf. §. 269. &
sic etiam virtutem, mox denique actio-
nem externe legibus congruam, & sic offi-

cium a virtute diuersum quid est, atque hinc in obligationa passiva consistit, & hoc sensu conuenientia externa actionum liberarum cum legibus est satisfactio officii impositi. Simili modo virtus mox vim simpliciter denotat, mox vim producendi effectum salutarem, (vti v. g. herbis, verbis & lapidibus magnam virtutem inesse dicimus,) mox denotat habitum quemuis conformandi actiones liberas perfectionibus rerum conuenienter, & sic etiam eruditio virtus est, mox denique solam voluntatis perfectionem hoc nomine indigitamus, quae acceptio huius vocis proprie ad Philosophiam Moralem spectat.

(**) Stoici vt affectus, quod supra c. I. diximus, corpora esse dixerunt, ita etiam virtutes & vitia corpora nominarunt. SENECA ep. 113. amico, qui ab eo scire desiderauerat, an iustitia, fortitudo, prudentia, caeteraeque virtutes animalia sint? respondens animum, inquit, constat animal esse, cum ipse efficiat, vt simus animalia: virtus autem nihil est aliud, quam animus taliter se habens, ergo animal est.

§. 323. In officio igitur peragendo homo quaerit tranquillitatem suam externam, in virtute vero perfectionem. (§. 312.) Sed externa tranquillitas in eo consistit,
[ve

ut quis *a metu poenae*, vel *alterius cuiusvis incommodi*; siue a legitimo Superiore, siue ab aliis hominibus, cum quibus in communione iuris vivit, tutus sit. Ergo *in officio suo peragendo homo nil aliud, quam immunitatem a poena, vel huiusmodi incommodis, intendit.* In virtute autem sectanda homo *veram & solidam perfectionem suam* anhelat. (§.c.) Quare cum perfectio consistat in vero & durabili gaudio, nato ex harmonia potentiarum omnium in fine certo, eoque optumo (§ 119) opus erit, ut ita dispenset vires suas *homo virtutis studiosus*, sicuti *assequendo fini huic* id erit necesse. Hinc licet in officio duntaxat id prohibere debeat, ne *notabilis aliqua externa*, id est in sensus incurrens *inter actionem perpetrandam & legem sit difformitas*, tamen *in virtute* plus ultra progrediendum longe, illudque agendum nisu omni, ut *potentiae hominis omnes ad gaudium hocce conspirent.* Iam autem potentiae hominis quoad animam primariae sunt, intellectus, voluntas, conscientia, libertas, (§.95.) ergo *actio cui unica harum potentiarum contra-*

riatur non erit virtus. Immo cum potentiae hae, vt ad perfectionem ex asse & in omnibus faciant, *finem optimum intendere debeant*, hic autem qualis sit lex doceat, cui demum *plenaria obedientia* satisfat, potentiae hae ad plenariam obedientiam legis ex asse accommodandae erunt.

§. 324. Habitus in homine supponit aptitudinem agendi crebro exercitio acquisitam. Vnde, *quo plures quis actiones legi conuenientes edit, eo maiorem habitum sibi acquirit*: Cum igitur virtus in habitu consistat (§. 322.) *quo maior est habitus, eo perfectior est virtus.* Quare quid inter virtuosam actionem & virtutem ipsam intersit, patet. (*)

(*) Multum (quod iterum monemus,) interest, vt curatam habeas virtutis notionem. Quodsi enim eam nobiscum definis, necesse profecto erit, vt fatearis, innumeras quidem, immo omnes quotquot fingi possunt perfectiones in gradu perfectissimo & eminentissimo in DEO esse, virtutem autem proprie sic dictam DEO tribui non posse, non modo quia vires eius agendi ad legem nullam adstrictae sunt, verum quia praeterea

terea in DEO omnia simul sunt, vt habitibus exercitio acquisitis opus, is non habeat. Sin vero aliter definiueris virtutem, decisio quaestionis, *vt*rum in DEVM virtus cadat? longe erit alia. Nam qui virtutem studium actiones liberas rerum perfectionibus conformandi definiunt, recte DEO virtutes adscribunt, quamuis haec definitio, *virtutem in sensu latiori* ponat, quod ideo monemus, vt ostendamus obiter, quantum ad euitandas Logomachias opus sit, vt differentes de re aliqua notiones, quas cum eadem coniunctas volunt, curate per definitiones exponant. Sicuti etiam nunc ex collatione vtriusque definitionis sine difficultate dici poterit, *an virtus recte in intellectualem & moralem diuidatur?*

§. CXII.

§. 325. Cum igitur Virtus omnis consistat in habitu agendi secundum praecepta legis (§. 322.) lex autem pro diuersitate Legislatoris alia diuina sit, alia humana, seu civilis; illaque iterum pro diuerso modo promulgationis alia naturalis, alia reuelata, cuius excellentissima species est perfectissima lex Euangelii Christianis data. sponte sua sequitur, vt totuplex virtus sit. Statuere igitur tuto possu-

possumus dari virtutes naturales, Christianas, civiles, Politicas &c. quia tales dantur leges.

§ 326. Et quia porro *ex habitu voluntatis virtus fluere debet*, (§. 324.) habitus voluntatis autem voluntatem non modo pronam reddit & facilem, verum quo crebriori exercitio & usu firmatur, eo magis ipsi in agendo constantiam & perpetuitatem conciliat, (§. 324.) non modo virtus in subiectum nullum cadere potest, in quod non cadit aptitudo acquirendi sibi per actus liberos crebro repetitos talem habitum voluntatis, verum etiam recte omnino Stoici virtutem per constantem & perpetuam voluntatem, & Pythagorei per vim & robur animi definierunt. (*)

(*) Et hinc patet, quid de virtutibus dicendum, quas animalibus ratione destitutis interdum tribuunt viri eruditi: vide BAYLE Diction Critic. vocab. Rorarius f. m. 2602. vbi locum ex PLINIO & PAGANINO GAUDENTIO recitat. Adde HVGON. GROTIUM de I. B. & P. L. II. c. 5. §. 12. n. 5. vbi productis in medium aliis Scriptorum testimoniis de horrore brutorum

rum nonnullorum ab incestuoso coitu loquitur. Licet enim non eam inficias, multas actiones brutorum externe ita esse comparatas, ut homini ruborem possint extorquere, quando se iis animantibus inferiorem cernit, quae tamen ob concessum sibi rationis usum superare longe atque vincere posset, & egregius prorsus locus sit PHILONIS ad Decalogi praeceptum V. quem GROTIUS l. c. Proleg. §. 7. in not. recitat, quemque ideo huc non transcribimus, quia & alia huc facientia ibidem collegit Vir Summus, quae euoluisse poenitebit neminem: tamen quoniam ad virtutem satis non est, ut quid forma externa speciem aliquam convenientiae cum recta ratione habeat, verum ut id ex anima libera, intelligente & volente profectum sit, requiritur omnino, vix erit, ut argumentum a virtutibus animalium desumptum Philosopho dignum existimemus. Sicuti enim pridem ab eruditis euictum probatumque, meram esse instinctum naturalem, ex quo agunt bruta; nec rationem iis tribui posse, nec ullam legis alicuius naturalis scientiam supra a nobis fuit observatum (§§. 88. 89.) adeoque parum Philosophum egit XENOCRATES CARTHAGINENSIS teste CLEMENTE ALEXANDRINO L. V. Stromat. non sperem omnem se abiēcisse fassus, quin etiam in rationis expertibus animantibus
sit

sit DEI notitia; ita iam omne illud, quod de virtutibus animalium vulgo dicitur, suo caret fundamento. Cui enim non competit definitum, id est, quicumque ex libera voluntate secundum legem DEI, tamquam unicam normam, agere nequit, ille etiam virtutem edere non potest. Sit igitur Elephas animal castum, ut ait PLINIVS historia natur. L. VIII. c. 5. L. IX. c. 8. aliisque praeclaris instinctibus praeditum, ut vult LIPSIVS Cent. I. Epist. ad Belgas ep. 44. Laudet ipse LIPSIVS multis verbis equorum praestantiam Cent. III. Epist. ad Belgas ep. 56. Miretur aliquis, non dicam cum VIRGILIO L. I. Georg. & L. XII. Aeneid. sed cum ipso Sacro Scriptore, SALOMONE, diligentiam formicarum; Stupeas licet ad stupendam fere apum rempublicam cum eodem VIRGILIO L. IV. Georg. Praedicent alii in columbis castitatem, in leonibus fortitudinem, in ciconiis curam erga parentes senio confectos &c. haec omnia tamen euincunt nondum, quod in sensu non metaphorico, sed proprio virtus ulli brutorum tribui possit. Et licet Medici ex ARIST. hist. animal. L. VIII. c. 5. L. IX. c. 6. PLINII histor. natur. L. VIII. c. 26. 27. L. XX. c. 23. & IVL. SOLIN. c. 45. probare velint in multis ad rem pharmaceuticam & artem salutarem facientibus homines a bestiis edo-

edoctos quasi fuisse, eorumque profecisse exemplis; tamen hoc ipsum probabit nihil, quod etiam in sensu morali de animantibus brutis virtus recte praedicetur.

§. 327. Quare cum in omni virtute desideretur habitus (§. 322.) voluntatis pronae & facilis (§. 324.) *impetus aliquando faciendi, quod legi naturali conuenit, qui mox iterum cessat, nomine virtutis dignus non est. (*)*

(*) S. AVGVSTINVS libr. de Spiritu & littera recte docet, quando nihil posunt, inquit, impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi hominis inuenitur. Et merito haec monemus, ne quis ex hac vel illa virtuosa actione mox se virtutis verae credat custodem, rigidumque satellitem. Quamdiu enim vlla adhuc remanet praua voluntatis inclinatio, quam non rectae rationis dictamine vt clauum clauo pellit homo, tamdiu serium non est in eo virtutis studium. Vt praeclare prorsus dixerit S. BERNHARDVS, quando non potest, inquit, virtus cum vitiis pariter crescere. Ergo vt illa vigeat, ista crescere non sinantur. Tolle superflua & salubria surgent. Utilitati accedit, quicquid cupiditati demis. Demus operam putationi: Putetur cupiditas, vt virtus roboretur.

§. 328.

§. 328. Per poenas voluntas ipsa non emendatur, sed quidam saltim eius motus retinentur, ne externe erumpant. (§. 220.) Iam autem virtus ex habitu voluntatis, id est *voluntate rite emendata*, atque *legi in omnibus conformi* proficisci debet; (§. 324.) Quare etiam *quicumque pravam cupiditatem sola repraesentatione poenarum superat, virtuosus est neutiquam.*

§. CXIII.

§. 329 Voluntas rite emendata ea est, quae rectae rationis imperio in omnibus subiacet (§§. 4. 199. 207.) Unde cum virtus omnis ex voluntate rite emendata proficisci debeat, (§. 324.) *ille demum virtutis studiosus est, qui rectam rationem in omnibus ducem sequitur.* Sed recta ratio est, qua domari debent affectus, (§. 134*.) qui servitutem intellectui minantur (§. 139.) Ergo ut verae virtutis cultor omnes inordinatos animi motus, instar gigantum elatos, omnes turbulentas affectuum illecebras iactationesque, sub rectae rationis imperium, veluti sub unam myconem redigat necesse est.

§. 330.

§. 330. In omni acquisitione habitus melioris pugna est, si non semper cum vitiis contrariis, tamen profecto, *cum torpore, quo natura sua homines corrupti sunt misere.* Quae veritas ex numero earum est, quae sentiri possunt facile ab vno quolibet, qui serium vitam suam emendandi consilium apud se in- iuit. Cum igitur ad virtutem ipsam vna alteraue virtuosa actio nondum sufficiat, (§§. 324. 327.) sed, vt habitus agendi iuxta legem naturalem in ani- ma adsit requiratur omnino, (§§. 322. 326.) facile consequitur, *virtutem sine pugna nullam esse.* (*)

(*) Quare etiam sicuti homines naturales placidioris vel hebetioris a natura ingenii, & quotquot a vitiis pungi se non sentiunt, pro vir- tuosis habere, id ipsum foret, ac in errorem tur- piter se dare; ita profecto quando scimus, an vnumquam, quoue tempore in banc pugnam con- scenderimus? scire etiam possumus, an virtutibus simus praediti. Quod ipsum si de virtute naturali valet, mirum, qui nostra aetate fieri potuerit, vt in- ter Theologos nata sit controuersia, *utrum quis scire possit, an & quo tempore se- rio resipuerit, & in gratiam cum DEO redierit?* Experrectus enim e profun-

do somno scire potest, quo tempore sit expergefactus, & qui id nesciat homo, qui e tenebris peccatorum ad meliorem lucem transiit? Sed forte, qui hic se opponunt, Theologi, non damnant doctrinam hanc, si ipsimet seriam illam, quae in vera poenitentia suberunda est, luctum haecenus non declinassent. Iam autem sicuti Gladiator, qui in illa arena non stetit, virtuosus dici nequit, sic qui hanc non est ingressus, non erit Christianus.

§. CXIV.

331. *Virtus naturalis*, (§. 325.) de qua nos in Philosophia Morali praecise solliciti esse debemus, est *habitus voluntatis agendi secundum legem naturae* (§. 322.) Lex naturae est decretum voluntatis diuinae sola rationis vi cognoscibile; (§. 18.) Ergo *virtus naturalis est habitus voluntati diuinae, quatenus ea ex rationis vi cognoscibilis est, conuenienter viuendi* Unde quae *virtus Christiana* sit loco rationis substituta reuelatione, & quam ea praecipue inculcat, *fide in CHRISTUM*, dici potest facile (*)

(*) Non igitur virtus est agere aliquid, quod DEVS nec per reuelationem, nec per rectam rationem ab homine postulauit v. g. corpori e-

suria;

furiales ferias indicere, illudque denegato cibo & potu ita male habere, ut a morte non longe absit, flagellis excipere semet ipsum, & quod gravius adhuc, ferro atque igne, sectionibus, vstionibusque in propria sua membra saevire, super duro filice aut nudo solo dormire, & quae alia sunt huius ἀσκήσεως olim apud Philosophos gentiles vsitatae, postea etiam a Christianis adoptatae ac adhuc hodie inter Pontificios obviae exempla. conf. B. BVDDEI Diss. de ἀσκήσει Philosophica in eiusdem *Analectis Historiae Philosophicae* p. 409. sqq.

§. 332. Leges naturae ex intimis rerum perfectionibus eruuntur, quin immo ipsa *lex naturae*, quia hominem ad *perceptionem felicitatis* manducit, nisi perpetua regula omnis generis perfectionum est. (§. 268.) Cum igitur qui virtutem naturalem colit, actiones suas dirigat ad legem naturae, (§. 331.) qui virtutem naturalem appetit, actiones suas dirigit ad omnis generis perfectiones producendas obtinendasque. conf. §. 322.

§. CXV.

333. Sed cum lex ipsa alia sit quam *ius strictum*, cogens, externum
Z 2
nomi-

nominamus, alia quam dicimus *ius inter-*
num; (§.249.) & virtutem omnem lex di-
metiatur; eruditis quibusdum *virtutem*
in externam & internam dispecere pla-
cuit. Illa satisfat *iuri stricto, cogenti &*
externo; haec vt etiam *iuri interno,*
hortationibus ac decretis antecedentis con-
scientiae (§.293.) satisfiat, intendit: illa *in*
foro humano, vbi interiora cordis rimari
non possumus, contenti esse debemus;
haec *ad forum diuinum* respicit, cui nihil
est absconditum, quodque ideo sola actio-
ne externa non placatur: illa ad ea of-
ficia duntaxat se extendit, quorum ob-
seruatio atque executio vi extorqueri pot-
est; haec omnem legis obedientiam, a-
deoque etiam eam, quam solus saltem
pudor dictitat exigit: illa principium
externum habet, nimirum vim; haec
interno quodam producitur nisu, ex a-
more DEI, legis naturalis Auctoris, pro-
generato: illam, qui exsequitur iuste e-
gisse dicitur, dummodo a vitiis abstineat;
secundum hanc vero homo in continua
perpetratione bonarum actionum diligen-
tiam suam acuere debet. Neque enim
virtuosus quispiam est, qui a vitiis qui-
dem

dem abhorret, sed tamen vix induci potest, ut bonas edat actiones. (§. 327.) Sed qui rem ex iustis notionibus aestimare solent, *virtutem externam* commodius *officium* dicunt, quod ipsum *a virtute* supra §. 322. iam distinximus, adeoque tota haec diuisio corrui.

§. 334. Cumque *officium*, quia soli iuri stricto & cogenti innititur (§. 333.) *obiectum Iuris Naturalis* sit, *virtus* vero, quia ex iure interno profluit (§. c.) *obiectum Ethices*, quam recte se habeat *discrimen inter utramque disciplinam* supra §. 21. obseruatum, nunc demum rationibus fortissimis probari poterit. (*)

(*) Est tamen operae pretium, ut hac occasione quale inter virtutem & officia *discrimen* obtineat, ostendamus breuissimis. Quodsi enim obligationem spectamus (1.) omnis virtus *officium* in sensu latiori & generalissimo est, (§. 269.) non autem vice versa *officium* in sensu proprio *consideratum* virtus dici poterit, (§. 322.) (2.) officio vno etiam actu satisficit, virtus autem, quia ab actione virtuosa adhuc discrepat, (§. 324.) vno actu nec acquiritur, nec absoluitur (3.) in omni virtute pugna est, cum vi-

illis contrariis, minimum cum segnitie hominum naturali, (§. 330.) officium tali pugna opus non habet, dum saltem sibi repraesentat poenam, quam effugere satius est, ac apparentem ex actione vetita voluptatem, vel utilitatem capere. (4.) Virtus semper in agendo consistit, sed officium interdum in omittendo, nam v.g. officiocastitatis in ciuitate etiam is satisfecisse censetur, qui stuprum vel adulterium commisit numquam, sed castus in sensu morali est nemo, nisi qui cum prauis cupiditatibus mascule pugnavit, easque ope rectae rationis superauit. (5.) officio etiam metu coactus aliquis satisfacit, virtus autem nullo externo poenarum metu ab inuito extorqueri potest (§. 328.) (6.) virtus interne, id est in conscientia & iudicio DEI obligat, officium externe, id est in foro humano. (7.) in virtute semper fit progressus ab vna perfectione ad alteram, & quo plures actiones virtuosas quis edit, quo maiorem in studio virtutis habitum sibi acquisiuit, eo plura bona consecretaria experitur, eo etiam hilariorum laetiorumque habet conscientiam, (§. 332.) quod secus interdum in officio, praecipue moraliter coacto, & metu poenae ab inuito extorto, vbi reuera nulla homini adiicitur felicitas, sed saltem ea, quae in casu contrauentionis

tionis legis metuenda foret, infelicitas declinatur. (8) Virtus tranquillitatem internam intendit, cum ab ipsa conscientia remoueat morsus omnes, omnem reprehensionem damnationemque, officium externam, quoniam praeter impunitatem in foro humano nil promittit. (9.) Actio, quae ex mera consuetudine fit, aut a sola procliuitate & bonitate temperamenti pendet, virtus non est, (§. 327.) sed in officio non disquiritur, quo ex fonte pullulet obsequium legi exhibitum, (10.) virtutes omnes inseparabili nexu cohaerent, non officia immo vna saltem virtus est, conf. §. 336. officia sunt quamplurima. conf. §. 344.

§. CXVI.

§. 335. Omnis virtus ex interna dispositione animi faciendi id, quod lex iubet, fluere debet. Talis interna dispositio dicitur OBEDIENTIA. Ergo obedientia legis est scaturigo & fons, ex quo omnis virtus profluat. Sed legis vera obedientia re paullulum curatius considerata fuit ex dilectione Legislatoris, ergo fons virtutis omnis est dilectio Legislatoris. DILECTIO in genere est dispositio animi capiendi delectationem, vbi alterum in actionibus suis scopo suo potiri cernimus. Qui ita diligit al-

rum, (vbi is ipse medium se credit, quod ad obtinendum scopum ab objecto amato quaesitum faciat,) velle profecto nequit, vt ille *sua culpa fine suo excidat*, adeoque quantum potest cooperatur ad finem hunc obtinendum. Quare dilectionem legitimi sui Legislatoris subditus melius non declarat, quam vbi ad finem Legislatoris agit. Qui enim ita agit, approbat legem. Nam APPROBATIO est *iudicium de rei bonitate latum*, hinc *legem approbare* idem est, ac *illam pro bona habere*; atque per consequens, sicuti bonum necessario appetit homo, *legem approbare & legem sequi sunt synonyma*. Ergo ipsa obedientia legi praestita est declaratio Legislatori a subdito facta de vero suo, quo eum prosequitur amore. Vnde *melius amoris nostri erga DEVM non datur pignus, quam serium & perpetuum virtutis studium*. Haec lucem nouam capiunt ex dicto 1 *Iob. V, 3*.

§. CXVII.

§. 336. Cum igitur, vt amorem nostrum erga DEVM declaremus, serio & perpetuo virtuti operam dare debea-

debeamus (§. 335.) *obiectum formale seu causa mouens omnis virtutis una erit dilectio DEI*, quam melius declarare non possumus, quam ubi facimus illud, quod lex eius a nobis postulat. Cumque porro ita vnum saltem atque simplex sit virtutis obiectum formale, & *diuersitas actuum in moralibus ex obiecto eius formali aestimetur*, illud autem vnum & simplex sit, quod in alia resolui non potest. *naturalis virtus* etiam, re curate inspecta & generalissime sumpta, *una saltem atque simplex erit*, scilicet DEI, iuris naturalis Auctoris & Legislatoris, vera & non fucata *dilectio* (*)

(*) Hinc si recte ad vllam vnquam virtutem, certe ad hanc, illud M. TVLLII CICERONIS effatum: *qui vnā habet, omnes habet virtutes*, quod communi e-munctorum narium Philosophorum sensu receptum ait, quadrabit: & ad hanc quoque applicari poterit illud S. IACOBI II, 10. *si quis seruat totam legem, & in vna peccat reus est omnium*. Ecquid enim virtuti simile existimabis, quod ex hoc fonte non profluat? Christianus cum sciat, DEVM diligere posse neminem, qui non in CHRISTVM credat, quando docet,

docet, virtutem nullam esse, quae non ex fide in CHRISTVM proficiscatur, reuera idem nobiscum docet.

§. 337. Nominauimus vnā hanc virtutem *dilectionem*, (§. 336.), vt, in gratiam dilcentium, *amorem*, quo nos supra *affectum primitiuum* §. 122. indigitauimus, quatenus talis est, & quatenus virtutem denotat, facilioris doctrinae ergo peculiari nomine distinguamus. (*)

(*) Neque autem vitio nobis hoc vertet quispiam, quando in *amore*, quem supra affectuum omnium fontem diximus, iam virtutem primariam quaerimus. Cum enim amor mox ex animae passione, mox ex voluntaria eius dispositione, id est, ex inclinatione voluntatis praemeditationem intellectus excipiente veniat, hocque casu voluntas aliquid non ob solam repraesentationem sensuum iucundam, verum ob summam suam cum natura morali, eique suffulta lege naturali conuenientiam appetat, huicque appetitui suo postea conformiter agat, nil finistri heic a nobis tradi manifestum erit.

§. 338. DEO, cum ipse solus sibi ab aeterno & in omnem aeternitatem

tem sufficiat, adeoque ad Beatitatem Suam nullius creaturae opera indigeat, (§. 262.) *dilectione nostra* aliud probatum dare non possumus, quam quod agnoscamus in nobis *dependentiam nostram ab eius Maiestate*, (§. 275.) adeoque *ob hanc agnitionem ordinem illum humanae naturae congruentem ab eo sapientissime excogitatum servare velimus*, (§. 260.) Humano autem Legislatori, qui subditus *dilectionem* hanc suam declarare vult, is praeter agnitionem dependentiae suae motuum habere potest, ut Imperans ipse obsequio suo reddatur felicior; minimum ne huiusmodi sua inobedientia & negata subiectione aliquam Maiestatis suae diminutionem vel iacturam experiatur.

§. CXVIII.

§. 339. Vnde in respectu ad DEVM haec ipsa DILECTIO (§. 336.) est studium seu animi propositum, ex agnitione suae a DEO dependentiae natum, servandi ordinem illum humanae naturae congruentem a DEO sapientissime excogitatum, (§. 338.) Cumque totus ille ordo faciat ad veram hominis felicitatem, (§. 262.) & felicitas hominis in gaudio consistat
ex

ex vera sua perfectione orto; homo tunc DEVM vere diligit, ubi veram suam perfectionem iuxta legem naturae vere anhelat. §. conf. 335.

§ 340. Qui ad legem aliquam agere debet, *nec plus* agere debet, quam lex praecepit, *nec minus*; unde quicquid legis iussum in actionibus suis excedere posset, *refecare*; quicquid vero in actione sua ad normam legis posset deficere, *serio studio addere debet*. Quapropter in omni actione ad legem composita semper vitandum est *nimum & parum*. Quod inter haec extrema est, *medium* quodammodo dici potest. Hinc ut actio ad legem composita *medium illud non excedat*, requiritur. Virtus est habitus agendi ad legem, (§. 322.) ergo *in virtute medium illud tenendum est*.

§. 341. Si quis *medium* hoc per *mediocritatem* indigitare, atque hinc *virtutem habitum animi consistentem in mediocritate* definire velit, dummodo *modiocratem rationis, non rei*, id est ipsam hanc proportionem humanae naturae congruentem intelligat, nos quidem *dissen-*

disfidentientes non habebit. Licet vtrum ipsi Aristotelici, qui omnes, virtutem ita definierunt sic perpetuo, senserint, adhuc quaestio maneat grauiissima. (*)

(*) Potius mihi vitio carere non videtur, quod in mediocritate ipsi virtutem hominis, in excessu vitium hominis posuerint. Quemadmodum enim nec morbus excessus valetudinis est, nec eum mendacium dixisse negari nequit, qui cum quadam mediocritate mentitur, ita profecto haec ipsa *Mediocritas Aristotelica* ideo etiam in *notione virtutis* ferri nequit, quoniam in multis actibus virtuosus non tam ad illud respicimus, quod *mediocriter ad legem* fiat, sed praecise *vacuitas aliqua* adesse debet. Nam vt exemplo mentem meam faciam clariorem, verum quidem est virum illum castum esse, qui mediocriter licita in matrimonio vitur venere, sed iuuenis, aut qui vxoratus non est, vt castus sit, vacuus esse debet ab omnibus hisce cupiditatibus, quae ex *venereis* etiam in matrimonio licitae desiderio fluunt. Sic porro nemo nomen patientis merebitur, nisi vacuus sit ab omni ira & indignatione &c. Et recte omnino LACTANTIUS hanc Peripateticorum sententiam profligaturus *inter-*

interdum & modicum gaudere vitiosum, interdum vel exsultare laetitia non criminofum esse ait. Plura ad curatius huius doctrinae examen instituendum congefserunt alii, quos inter GROTIUM de I. B. & P. Proleg. §. 43. 44. GRONOVIVM in not. ad Grot. p. 9. sqq. ZIEGLER in not. ad Grot. p. 22. 23. 24. sqq. HENNIGES in not. ad Grot. p. 38. sqq. laudasse fufficit.

§. 342. Quare porro, cum una saltem virtus fit, (§. 336.) vnum autem diuidi nequeat, *virtutem indiuiduam esse* fequitur. Vnde iam olim qui ex Zenonis fchola prodierant, *virtutes omnes indiffolubili nexu, & factis ex adamante catenis inter fe colligatas esse, alteramque ideo fine altera non acquiri*, fcite docuerunt.

§. 343. Potius quia vnum idemque fibi maxume aequabile eft, & virtus faltem vna eft, (§. 336.) *virtutis fuma aequabilitas erit.*

§. CXIX.

§. 344. Quando igitur ad opinionem communem *plures* in fcholis Philofo-

Idolophicis nominamus *virtutes*, id adeo crasse non erit accipiendum, quasi existimemus, quod *virtus ipsa secundum se & abstractim considerata pluralitatem admittat*; sed, qui ita loquimur, mentem demittimus in *considerationem officiorum virtutis*, (vt nomine officii in sensu latiori & generalissimo (§. 269.) utamur.) Id est, consideramus effecta, in quae *virtuosus animus*, pro habitu suo conformandi se ad omnimodam Legislatoris Optimi Maximi voluntatem, iam *pro diuersis circumstantiis iuxta legis tenorem propendet*, & ita actiones simplices quidem in se, & ex vno fonte pullulantes, adeoque sibi hactenus aequabiles (§. 343) quia vel in minimis determinationibus discrepant, peculiaribus nominibus ordinis magis & doctrinae gratia seiungimus, quam ex necessitate rei diuersas esse fatemur.

§. CXX.

§. 345. Quod ipsum vbi facimus, officia haec virtutis (§. 344.) deprehendimus admodum diuersa esse posse. Qui enim *ita DEVM diligit*, vt ex sensu dependentiae suae veram suam perfectionem

Etionem iuxta legem naturae vere anhelat, (§. 339) is campum ingressus est latissimum, in quo cottidie magna optimarum actionum messis facienda est. Interim tamen hae ipsae actiones a suis obiectis separatim denominari, & melioris ordinis causa considerari possunt, prouti vel circa DEVM, vel circa nos ipsos, vel circa alios homines versantur: in prima classe agmen ducunt pietas & religio, in secunda temperantia & tolerantia, in tertia iustitia & aequitas.

§. CXXI.

§ 346. Et ita quidem PIETAS virtus erit dirigens congruentiam actionum iuxta attributa diuina: RELIGIO vero virtus cultum axiomatibus diuinis conuenientem produciens, actibus potissimum internis, sed, vbi alii excitandi, etiam externis constans.

§. CXXII.

§ 347. Vera pietas & religio iterum multarum aliarum virtutum foecunda mater existit. Qui enim actiones suas attributis diuinis conuenienter dirigit, & agnoscit DEVM esse perfectissimum, ex idea Optimi AMOREM
spe-

specialissime quasi & propriissime ita dictum, ex idea Sapientissimi REVERENTI-
AM, ex idea Iustissimi TIMOREM, ex i-
dea Benignissimi ACQUIESCENTIAM,
ex idea Potentissimi FIDUCIAM concipi-
piat necesse est. Qui sentiet se non
suo arbitratu & electione, non vi sua,
sed ignarum, tantum abest ut volens
aut potens, in hunc orbem delatum
esse, sed ex DEI providentia natum fuisse,
Eiusque solius gratia spiritum ducere, &
ab Eo vnice sustentari HUMILITATEM Ei
exhibebit. Et qui ADORATIONEM, PRE-
CES, DEVOTIONEM, GRATIARVM ACTIO-
NEM &c. DEO deneget is, qui & impoten-
tiam suam contemplatur secum, & quam
innumera sint bona, quae a DEO in genus
humanum quovis momento proficiſcun-
tur, serio expendit?

§. CXXIII.

348. Et TEMPERANTIA est vir-
tus *rebus secundis* vtendi moderate.
TOLERANTIA autem est virtus actiones
hominum *circa res aduersas* inuicto
robore dirigens.

§. 349. RES SECVNDAS nominamus, quae *voluptatem seu delectationem pariunt*, quemadmodum eas, quae *dolorem adferunt*, vel certe *voluptatem minuunt*, ADVERSAS. (*)

(*) Neque enim blandimentis praesentium bonorum v. g. honorum & diuitiarum non capi minor virtus est, quam non frangi & debilitari, si totus illabatur orbis.

§. CXXIV.

350. Sed & *temperantia* pariter ac *tolerantia* varias novas virtutes producunt. Sic enim versari moderate, id est ita, ne ordo, quem DEVS constituit, perturbetur, in delectationibus, quae sensu percipiuntur, CONTINENTIA, in capiendo cibo FRUGALITAS, in sumendo potu SOBRIETAS, in fuga omnimoda, vel vsu rationabili veneris licitae CASTITAS, in euitandis sermonibus & gestibus ardorem venereum prouocantibus PVDICITIA, in declinatione vel exercitio praerogatiuarum ex honore & potentia emergentium MODESTIA, in diuitiis erogandis LIBERALITAS, in sumptibus parcendis, & pecunia non nisi ad

si ad res & expensas necessarias aut vere utiles eroganda **PARSIMONIA**, in acquiescentia si tantae sint facultates, quantae pro modulo conditionis nostrae ad vitam praesentem sufficiunt, ἀνταγνεια, in laboribus honestis, **DEO** gratis, ac personae agenti convenientibus **SEDVLITAS** dicitur. Simili modo *tolerantia* pro diversis suis effectibus novis virtutum nominibus causam dedit: ea enim virtus, quae dirigit actiones hominis inter aduersa, (§. 344.) quae imminere videntur, ac metuenda adhuc sunt, **FORTITVDO** dicitur, quae vero actiones dirigit inter aduersa, quae iam incumbunt, siue quod corpori graua sint, siue quod ob alias causas animo tristitiam moerorem atque afflictionem iniiciant, **PATIENTIA** audit.

§. CXXV.

§. 351. **IUSTITIA** denique est virtus dirigens proportionem legi naturali convenientem circa ea, quae quis *iure* ab altero postulat; **AEQVITAS** autem circa ea versatur, quae non tam *iuxta* & *lex*, quam *alterius status*, *conditio* vel *indigentia* cum nostris viribus

& facultatibus collata fieri postulant, quaeque in agente gratiam magis & fauorem erga alterum. spirant, quam vt *ex iure stricto & lege cogente* (§.333.) profluant.

§. CXXVI.

§. 352. Et sub *iustitia & aequitate* iterum multae ac innumerabiles fere virtutes continentur. Sic enim serium studium pacis & tranquillitatis cum aliis conseruandae CONCORDIA, dicendorum cum rebus mente conceptis consensus VERACITAS, tacendi & loquendi moderatio TACITVRNITAS, constantia in promissis liquido & licite factis FIDELITAS, promptitudo cuius pro meritis inseruiendi EFFICIOSITAS, prudentia in animi sensibus bona fide proferendis CANDOR, vacuitas irae & moderatio vindictae circa iniurias ab aliis nobis illatas MANSVETUDO, facilitas cum iis, qui nos offenderunt, in gratiam redeundi PLACABILITAS, rerum innoxiae utilitatis in alium citra distinctionem collatio HVMANITAS, collatio rerum, quae sine omni nostro incommodo in alium transferri nequeunt, BENEFICENTIA, & vbi persona mi-
sera

fera est, quam ita ex rebus nostris & facultatibus iuuamus, MISERICORDIA dicitur. Sic porro virtus ab alterius actione, qua nobis benefecisse vel bene facere in animo habuisse credimus, excitata, GRATITUDO audit. (*)

(*) Quilibet, qui haec cum attentione legit, animaduertit facile, quam id ineptum sit, quod plerique compendiorum Ethicorum auctores de eo fere vnice fuerint solliciti, vt enumerarint virtutes, & quasi a digitis appellationes earumdem recensere studiosam iuuentutem iusserint, cum tamen eae, quam primum *singulis officiis* peculiare nomen imponitur, *infinite* fere sint, adeoque nec ad numerum certum facile possint redigi, nec omnes & singulae eiusdem commatis haberi debeant. Sic v.g. Amicitiam alii etiam inter virtutes referunt, nos contra eius nullibi fecimus mentionem, nec forte iniuria, quoniam *amicitia non tam virtus, quam effectus virtutis* est. Restat aliud, quod hac occasione monere volumus, ne quis scilicet *cautelae innumeras, & in quouis virtutis officio diuersissimas* a nobis desideret. Nam afferre eas, certisque regulis doctrinam de virtutum exercitio cottidiano, includere opus est magnae molis. Sicuti enim vt rem exemplo ex ipsa doctrina de amicitia

hausto declaremus, v. g. ἀφιλία in vitium
abit, sic non minus πολυφιλία culpanda,
vt recte ille monuerit:

Nec sis multorum, nec sis nullius amicus.

Vti porro virtus est, cibum interdum
sibi subtrahere, vt rationi facilius pa-
reat corpus; sic feriis esurialibus semet
ipsum torquere, contra naturam erit.

Vti prudens cum ERASMO L. XXII. ep. 5.

utinam, inquit, sic liceat sumtus moderari,

vt morienti nec proprium aes, nec alienum su-

persit, praeterquam quod huic vbicumque

reponendo corpusculo sit opus; sic stolide a-

git, qui cum Diogene Cynico omnem

pecuniae curam abiicit. Vti CICERO

Orat. pro Ligario: nullam de virtutibus admira-

biliorum & gratiorum esse misericordia, homi-

nesque etiam ad DEOS nulla re propius acce-

dere, quam salutem hominibus dando existi-

mat; sic profecto misereri hominis

impii, eumque in foro impunitum di-

mittere iniustum foret. Et vt expo-

sita modestiae natura hanc obseruationem

claudam; virtuoso mox ambiendi, mox fu-

giendi sunt honores. Vbi enim eos fugit,

non otii gratia id facere debet, sed

quod eos maiores viribus suis co-

gnouit, vbi vero praestolatur eosdem,

non suum inde commodum anhelat,

sed vt habeat maiorem cam-

pum, quo virtutis suae specimina e-

dat

dat, & DEO scilicet, & patriae, & proximo suo inferuiendo. Quod omne eum in finem scribo, vt ostendam adhuc exemplis, verum quidem omnino esse illud, quod *contra mediocritatem Aristotelicorum* (§. 341.) vrgent nonnulli: in vera virtute proprie nec dari excessum nec defectum, siquidem quanto maiores atque auctiores virtutes sunt, tanto etiam eae existant laudatiores, & quam primum in perfectione deficiunt, virtutes esse desinant, adeoque omne virtutis studium vno illo fulciri desiderio agendi secundum legem DEI; interim tamen vtut haec lex in se clara satis sit, eam tamen affectibus nostris ita interdum corrumpi, vt laruas quascumque atque externas virtutum formas pro ipsis virtutibus habeamus; id quod ipsum ne fiat, recto quidem consilio a nonnullis excogitatas esse regulas huiusmodi, quas inter etiam ea est *de obseruando intermedio in actionibus nostris*, perpetuam autem regulis his vtilitatem tribui non posse. Vnde ita sentio: Qui virtutem ex regulis discere vult, eandem discet numquam. Quare vna haec mea regula est: DILIGE DEVM: hoc enim vbi serio feceris, numquam a recto tramite aberrabis.

§. CXXVII.

353. Veteres Philosophi indistincte omnes, & recentiorum nonnulli,

quasdam VIRTUTES dixerunt CARDINA-
LES, sub iisque intellexerunt *proprietates quasdam virtutis*, quae ad nullam externam circumstantiam speciatim referuntur, sed necessario ad omne exercitium virtutis cuiusvis concurrunt, ita ut nulla actio possit dici *virtus*, quae non *immediate & proxime ex illis dimanet*, aut aliqua earum destituta sit. Vnde cum postea attendendo curate ad naturam virtutis eamque examinando propius, deprehenderint, nullam prorsus dari actionem virtutis nomine dignam, nisi quae his proprietatibus ornatur, ut 1.) suscepta sit secundum dictamen rectae rationis, eique 2.) adaequate conveniat, ac 3.) ex intimo sensu obligationis, cui numquam renunciare licet, sit perfecta, adeoque 4.) citra opinionem peculiaris alicuius meriti, seu citra persuasionem, ac si actioni huic iure aliquo deberetur remuneratio, peragatur; inuenerunt, esse has qualitates eiusdem commatis, ut proprietates in omni virtute necessarias demonstrent atque indigent. Quare postea cum suscipere aliquid secundum dictamen rectae rationis, si id ipsum non casu bene

bene actum est, supponat agentem *laborem* posuisse in eo *investigando*, cum huiusmodi labore autem aliquid agere appellemus *DILIGENTIAM*: agere huic dictamini *adaequate*, ita ut nec plus, nec minus fiat, quam ratio praescribit, nomine-
mus *IUSTITIAM*: agere secundum dictamen rationis *ex intimo sensu obligationis*, adeoque non ex coeco aliquo & inconsulto impetu passionis, dicamus *OBEDI-
ENTIAM*: denique illud omne, quod agere recta ratio dictat, non *ex Philantia*, sed *cum quadam veluti sui ipsius incuria*, ex mera inclinatione animae ad reputandum legis naturalis eminentiam, & metuendum vires, quibus Auctor eius vel prodesse vel nocere possit agere, adeoque agere *solius fauoris Numinis impetrandi gratia* *HVMILITATEM* redoleat; coniecerunt exinde, nec forte sine causa, *diligentiam, iustitiam obedientiam & humilitatem esse quatuor virtutes cardinales*. Qua ipsa in sententia si quis eis velit subscribere, dissentientes nos non habebit; cum reuera virtus illa vnica, quam *dilectionem* diximus, (§. 336.) esse non possit, sine perpetuo comitatu quatuor harum qualitatum siue proprietatum. (*)

(*) Hac in doctrina tamen a veterum abimus sententia, qui *prudentiam, iustitiam, fortitudinem & temperantiam* agmen inter virtutes ducere voluerunt. Sed optuma forte pro nobis nostraque opinione militat ratio. Namque *prudentia* non tam *virtus voluntatis* est, quam *intellectus*, adeoque omni quidem *virtuti in via, qua exit in officium*, (§. 259.) facis instar praelucentis esse debet, sed proprie ad *Philosophiae moralis tractationem*, cuius non tam est emendare intellectum, quam pungere voluntatem, nullo modo spectat (§. 324*) fortitudini vero ac temperantiae, non semper locus est; illa enim *tristitiae saltim & timoris sagittas* viuide retundit; haec *imperiosae voluptatis iugum* duntaxat excutit; adeoque illius in *secundis*, huius in *aduersis* vsus nullus esse potest. Vnde cum ad *virtutem cardinalem* requirantur *qualitates in omni virtute obviae*, fatis perorasse causam nostram nobis videmur, quod hoc diuortium citra urgentem rationem factum a nobis non fuerit. Quamprimum enim aliquis nobis id concesserit, quod haec *Scholasticorum virtutes cardinales* non in omni virtute sese exferant, nec exferere possint, (sicuti quo minus id concedat, ratio prorlus datur nulla) frustra eas cardinales dici manifestum erit.

§. 354. Sed illud iam ex hac observatione patet, quum *sine dilectione DEI*, tamquam *legis naturalis Auctoris*, detur *virtus nulla*; (§. 336.) eum autem diligere nemo possit, quem existere in rerum natura non credit; quod *qui a iure naturali ideam DEI remouent*, nullam prorsus colere virtutem possint. Ecquid enim *diligentiae, iustitiae, obedientiae* atque *humilitatis*, quibus ipsis comitibus tamen stipatae esse debent virtutes omnes & singulae, (§. 353.) in hac palaestra post tantam naturae humanae corruptionem exhibebit ille, qui omnia ex utilitate sua metitur? (*)

(*) Immo, dicamus tandem, quod res est; neque enim hoc diutius dissimulare fas erit. Quotquot a iure naturali ideam DEI remouent, ac legem naturalem ideo obligare dicunt, quoniam naturae humanae conuenientissima & utilissima est, reuera impietatis patrocinium per indirectum agunt. Neque enim saltim argumentari lubet, ex eo, quod egregie prorsus monet GROTIUS de I. B. & P. L. II. c. 5. §. 9 n. 3. in multis quidem satis apparere posse rectae rationi, quid optimum sit, DEOque gratissimum, & hinc sequi

sequi semper id fore egregium ac laudabile;
 non tamen ut aliter facere nefas esset: quia v-
 bi lex non est, ibi non est legis transgressio;
 Nec illud urgebimus, ceu in aliis Pa-
 tres Ecclesiae distinguunt saepe quod
 DEVS laudavit a damnatione contrarii, uti
 v. g. c. 33. qu. 4. in Decreto GRATIANI S. AM-
 BROSIVS; sic profecto, si haec sententia
 obtineret, statuendum fore, multum
 omnino interesse, inter solam inconuenien-
 tiam contra communem rationem viuendi & com-
 munes prudentiae regulas ex actione aliqua me-
 tuendam, & inter violationem legis proprie sic
 dictae; Nec addamus his, quod tamen ve-
 rissimum, non omnia, quae rationi repugnant,
 vel poena affici, vel irrita esse ipso iure, sed ea
 demum, in quibus vitium est, quod
 in effectu durat, seu in quibus deest
 principium dans validitatem actui, qua-
 le profecto nemo ostendere poterit, nisi
 ob existentiam legis; Ex quibus omnibus ta-
 men si cui ea sub accuratius examen re-
 uocare placuerit, evidens erit atque ma-
 nifestum, quam illud studium virtutis, ad
 quod recta ratio nos vocat, admissa semel
 hac sententia, lubricum sit imposterum
 atque fundamento suo destitutum: Ve-
 rum vnicum hoc omnibus haecenus in
 medium prolati rationibus, quasi su-
 perpondii loco, superaddamus, quod
 etiam forte negabit nemo; quod scilicet
 cum, utilitati suae extra casum legis quilibet re-
 nun-

nunciare possit, posset etiam aliquis hoc modo exercitio huius vel illius virtutis, quae forte cum genio suo non conuenit, mittere nuncium, atque sic sensim sensimque, prouti magis vel minus frons illi perit, omne virtutum studium, per consequens vniuersam legem naturalem repudiare. Vt igitur fieri possit, quod, qui a iure naturali ideam DEI remouent, re curate perspecta ius naturale reuera nullum aliquando fore statuant; quae ipsa incommoda vtrum, ceu nocturnos lemures, fingam saltim mihi, adeoque cum meris laruis pugnem? ex iustis demonstrationibus horum perfeitatis bassiatorum discere vellem lubenter.

§. 355. Verum praeter generalem hanc virtutum considerationem, dantur adhuc aliae, quibus non, nisi pro diuerso hominum statu, locus esse potest. Sic enim v. g. qui considerat hominem, quatenus cum aliis in societate viuit, ex qua egredi non optat sapiens, facile deprehendit, quam misere ei viuendum foret, qui amore aliorum ita vacuus esset, vt nec alii sibi placerent, nec ipse placeret aliis. Quare vbi in semet ipsum propius descenderit, quantum φιλανθρωπία ad conciliandum aliorum amorem conferrat,

rat, proprio suo exemplo videbit, videbit etiam quantum Cynicismum morumque austeritatem nauseent, quotquot non sunt

Veruecum in patria, crassoque sub aëre nati,

Hinc ne μισάνθρωπος videatur cuipiam, omni nisu elaborabit.

§. 356. Sed nec ea a longo repetenda est experientia, quod, qui placere vult aliis, actiones suas ad sensum eorum attemperare debeat. Iam vero actiones nostrae aut praeceptae sunt, aut prohibitae, aut generis neutrius, id est indifferentes. (§. 285.) Et praeceptas ac prohibitas actiones ne aliter dirigamus, quam ad mentem Legislatoris Sanctissimi, virtus, quam dilectionem diximus, (§. 336.) prohibet. Vnde non, nisi quoad actiones indifferentes, ad sensum aliorum accommodare sese poterit, qui cum ratione aliis placere vult. Quare ut homo in societate cum aliis commode viuat, regula haec ei scripta est, ut discat actiones indifferentes ad sensum eorum, cum quibus viuit, rationabiliter attemperare. (§. 355.)

§. CXXVIII.

§. CXXVIII.

357. Qualitas moralis actionum indifferentium pendet a communi usu viuendi. Sed *communem usum viuendi prudens nemo nisi ex actionibus hominum suae sortis aestimabit.* Usus hunc communem viuendi imitatione exprimere *decorum* dicimus. Vnde DECORVM consistit in *prudente imitatione usus communis viuendi quoad actiones indifferentes, (§. 285.)* qua aliorum amorem nobis conciliare studemus, vel certe eos a nobis nolumus reddere alienos. (§. 356.)

§. 358. Usus hic communis viuendi mox ad externum corporis habitum, mox ad sermonem, gestus &c. pertinet, vnde etiam *externa decori signa habentur* vestimenta ad morem cuiusvis terrae, in qua viuimus, accommodata, incessus item, & sermo rite compositus &c. Praecipue vero *caerimonias*, vulgato idiomate *complimenta* dictas omittere *pro indecoro* habetur, multumque ad beniuolentiam aliorum homini conciliandam harum obseruatio conferre videtur. Sed sicuti hae ipsae a IOH. CASA in Galateo seu libro de civi-

ciuilitate morum vel *caerimoniae utilitatis* vel *vanitatis* vel *officii* dicuntur, & priores quidem adulatorum, secundae vero ineptorum hominum sunt, ita non nisi in postremis imitandis aliquid operae ponit virtutis studiosus.

§. 359. Ex quibus obiter dictis quid de ARISTOTELIS *virtutibus homileticis* sentiendum sit, pater. Nam in compellando & audiendo, ac cum aliis placide & sine offensione conuersando *affabilitatem*, *comitatem*, *urbanitatemque* prodere se debere apud eos, qui *dulcedinem societatis humanae rite volunt percipere*, nemo forte negabit. Cumque hae ipsae illae sint virtutes, quas STAGIRITA in libr. V. ad. Nicom. c. 12. 13. 14. sub *virtutum homileticarum* nomine commendauit, recte iis locum in Moralibus concedi apparebit. Licet hoc inter priores virtutes (§§. 346-352.) & has homileticas *discrimen* intercedat, quod illas homo exercere debeat ob *sensum atque vim legis*, has ex *rationibus prudentiae*: Illas ut *dilectionem suam erga DEVM* probet, has ut *hominibus placeat*. Illas

las vt euitet poenas diuinas, has vt declinet inconuenientias alias metuendas sibi. Illarum notiones immediate ex natura rationali fluunt, harum ideas exinde habere potest, quod naturae rationali congruat potius, in re indifferente communi consuetudini obedire, quam bellum ei indicere. Adeoque contrarium illarum naturam rationalem destruit, harum vero contrarium natura rationali duntaxat indignum est. (*)

(*) IACOB. THOMASIVS quidem in not. ad Philos. Practic. T. 13. p. 17. recte obseruat: Homileticas virtutes, comparatione iustitiae, & similium virtutum maioris momenti, saltem exiles esse, quia vitia iis contraria, modo non coniuncta sint cum vitiis grauioris subsellii, non etiam reddunt hominem statim politice malum, seu improbum, poenaeque ciuili (immo adde: indignationi DEI) obnoxium. Nam neque leges ciuiles solent de virtutibus homileticis praecipere, sed hoc munus est alterius doctrinae, quae dat praecepta de ciuilitate morum. Haec praecepta si quis violat, non improbus statim aut nequam vocatur, sed inciuilis & barbaro vocabulo Grobianus: Interim quia cum aliis viuere debemus prudenter, aequè stolide ageret ille, qui has virtutes prorsus vellet negligere, ac qui omne decorum eieraret: Nam lepida est compa-

B b

ratio

ratio viri docti, quam huc transcrip-
 sisse non poenitebit : Quemadmodum ho-
 mines, qui a bestiis sibi metuunt, culices,
 muscas, aliaque minora animalia formidine non
 dignantur, nihilominus propter continuas molestias,
 quibus ab hoc genere animalium inquietamur,
 multo frequentius ab his bestiis, quam a belluis
 immanibus bilem sibi sentiunt moueri, ita ac-
 cidit, ut plerique duplo maiori odio prosequantur
 homines intractabiles, vel agrestes, quam alios
 etiam insigniter flagitiosos. BECMANN in lineis
 doctrinae moralis c. 17. §. 1.

§. 360. Cum igitur & *decori* (§. 357.)
 & *virtutum homileticarum* (§. 359.) ratio
 sit, ut cum aliis eo commodius in societa-
 te humana viuere possimus, neutrius ta-
 men *limites ultra actiones indifferentes*
extendi debeant (§. 356.) recte quidem de
 his formatur regula : *quod in rebus in-*
differentibus committendum sit nihil,
quod sensibus aliorum, vel vsui viuendi
communi repugnet; interim quia actio-
 nes indifferentes ex maiore vel minore
 intellectus perspicacia pendent, (§. 287.)
 haecque ipsa apud omnes homines non
 est eadem, nemo prius de eo iudicare
 potest, *utrum hoc vel illud, quod alter*
omittit, vel aliter agit, ac communi vsu
re-

receptum esse videtur, contra hanc regulam pugnet, antequam cognitum habeat, ex quibus fundamentis id fiat.

§. 361. Quare etiam ficuti fieri potest, ut quod homini soli rationi suae relicto minime suspectum est, Christiano simpliciter malum videatur, (§. 288.) ita mirum non erit, si quis sedulo secum veritatem illam, *quomodo CHRISTVS sui causa crucem passus sit*, pia mente voluit & reuoluit, ut is tam *in virtutibus homileticis*, quam in iis, quae vulgo ad *decorum* referuntur, non simpliciter ea omnia licita sibi credat, quae ex communi more viuendi pro indifferentibus habentur, vel hominibus naturalibus indifferentia esse possunt. (*)

(*) Ceu exemplum manifestum cernimus in εὐραπεία damnata disertis verbis a Diuo Apostolo PAVLO ad Ephes. V, 4. Utut ARISTOTELES eam pro virtute homiletica habuerit. Ecquis enim in facetiis longe aliis excellere gloriosum sibi duxerit, qui serio perpenderit secum, effectum CHRISTI, totius orbis terrarum Iudicis: ὅτι πᾶν ῥῆμα ἄγρον, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσκει περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως Matth. XII, 36.

§. 362. Atque his iam praemissis clarum fiet & perspicuum, *quantum inter honestum atque iustum naturale (§. 258.) & decorum (§. 357.) discrimen sit: (1.)* enim *honestum & iustum* ipsam *essentiam hominis rationalem & socialem* afficit, *decorum* autem *nouam* saltem *hominis dignitati commendationem* addit, & ad bene esse facit; (2.) *honestum & iustum naturale* apud omnes homines ob immutabilitatem legis naturalis *idem esse* debet, *decorum* pro genio cuiusvis populi *diuersum* est; quin immo cum (3.) *decorum* etiam *pro diuersis hominum statibus & diuersa fortuna* variet, *honestum & iustum naturale* semper *idem* manet in quacumque fortuna homo positus sit; sicuti etiam (4.) cum aliud sit *decorum intuitu sexus sequioris*, aliud *intuitu marium*, leges *honesti & iusti* naturales nullam *sexus differentiam* admittunt, sed quod turpe & illicitum est vni, intuitu alterius etiam turpe & illicitum pronunciant; (5.) *decorum extra commercium* cum aliis hominibus *nullum* est, *honestum* vero, & ex parte etiam *iustum* *idem* manet, si vel maxime quis solus & ab omni hominum societate exclu-

clusus viueret; (6.) *honestum aequè ac iustum* apodicticis rationibus *ex natura hominis morali* demonstrari potest, *decorum* vero maxuma ex parte *sola Opinione hominum*, quae vero lubrica est & fallax, nititur; vnde porro confit, quod (7.) quid *decorum* sit, quid *indecorum*, facilius *in oculos & sensus incurrat*, quam vt rite possit demonstrari; vbi contra in *honesto* atque *iusto* non nisi *rationibus reconditis & a longo repetitis* voluntas flectitur, aut intellectus in veritate confirmatur; & (8.) nisi me omnia fallunt, *in statu integritatis decorum locum inuenisset nullum*, qui ipse status tamen *perpetuo exercitio omnis honestatis homines DEO gratos reddisset*: (9.) qui *iustum* neglexit, *in ius vocari, vel bello peti potest*, qui *honesti* leges violauit, *iudicem sentit prauitatis suae propriam suam conscientiam*, neutrum tamen obtinet in eo, qui contra *decorum* peccauit, quia *nec naturales nec ciuiles Leges sua actione laesit*; (10.) *decorum* quidem & *iustum* respiciunt *actiones externas*, sed *honestum* totum in *actionibus internis ad rectae rationis dictamen componendis* occupatum est; de-

nique (11.) *honestum & iustum observandum est omnibus, nisi pro scelestis hominibus vel in foro Poli, vel in foro soli haberi velint, sed decorum arbitrarium est, adeoque neglectu suo turpem vitii notam inurit nemini, sed tantum contemptum parit, & nomen hominis incivilis atque morosi aliis conciliat. (*)*

(*) Qui *decorum* aliquod *naturale* statuunt; quod *fundamentum suum habeat in ipsa recte ratione*, possunt ex his facile erroris sui argui.

§. 363. Licet igitur qui ex hactenus recensitis virtutem metiri vult, varia eius officia, varias etiam ac multiplices eiusdem denominationes esse deprehendat, tamen quia re ipsa non ex nominibus sed ex sua natura & essentia ponderata, unica saltem virtus est, (§ 336.) haecque unica virtus tota quanta quanta est ex obsequio legi divinae praestito fuit, (§§. 332, 331.) fine quo nulla datur vera Legislatoris dilectio, (§. 336.) non longis annis, non multo Zephyro & hirundine multa, ut virtutem consequamur, opus esse puto. Nisi enim me omnia fallunt, si quis *serium hoc consilium capit: FACIAM QVOD IVBET DEVS, in eoque exsequendo constans & per-*

& perpetuum servat propositum, is virtutem omnem iam nunc, hoc momento habere poterit, licet ad unius alteriusve exercitium speciale per totum vitae suae tempus nulla ipsi daretur occasio. ()*

(*) Sic enim homini in solitudine viventī nulla quidem datur occasio, ad iustitiam aequitatemque erga alios exercendam, & tamen, qui rite in aliis dilectioni & ratione sibi imperatae satisfacit, iustus & aequus etiam est, licet non formaliter, radicaliter tamen, hoc est, in casu si obiectum daretur ipsi, exercendi iustitiam & aequitatem.

§.364. Quin immo cum vna & sola virtus sit dilectio (§§.336.335.) haecque semper locum habeat, licet reliquarum obiecta non semper suppetant, virtus etiam erit aeterna, adeoque cum beatis mentibus in ipso coelo habitabit. (*)

(*) Vnde non rite argumentaretur, qui exinde quod in coelo quidem obiecta quaedam, quibuscum virtuosae nonnullae actiones in hac vita connectuntur, necessario cessant, ipsam virtutem non amplius superstitem fore conicere vellet. Atque hinc licet verum sit, quod & Scriptura dicit, ne quidem fidei locum fore in coelo, quoniam eam fructus & aspectus DEI excludunt, (nihil enim dicam de patientia, de fortitudine, de temperantia, de misericordia,

de aequitate, & sexcentum aliis virtutis appellationibus, quippe quibus inter beatas sedes per rerum naturam locus esse non potest) nemo tamen de gaudio coelesti poterit cogitare, quin fateatur, occupationem intellectus nostri primariam fore cognoscere DEVM, & negotium voluntatis primum & vltimum DEVM amare, id est, virtutem prosequi.

§. CXXIX.

§. 365. Actio specie quidem externa conformitatem cum lege referens, sed vel vna, vel omnibus virtutibus cardinalibus (§. 353) destituta, adeoque etiam ex dilectione DEI, Legislatoris, (§. 336.) non pullulans, dicitur VIRTUS LARVATA.

§. 366 Qui definitionem hanc (§. 365.) cum ea, quam supra (§. 22.) de officiis in specie sic dictis dedimus, contulerit, facile inueniet mera officia nil esse, nisi virtutes larvatas, id est splendidas quidem actiones, attamen fucatas saltem atque ementitas virtutes, immo rectius simulacra virtutum.

§. 367. Licet autem virtutes larvatae, (§. 365.) verae virtutes dici nequeant, melius tamen est, ut homo iis studeat, quam ut manifeste ad vitia declinet. Nam vel minimus gradus virtutis infinite melio-

melio^{re}m reddit sortem hominis, quam
ea foret, vbi is minimae aberrationis
& declinationis ad vitia sese reum fecit.

§. 368. Vbi de virtuosiss gentilium
actionibus diligentiam, iustitiam, obedi-
entiam & humilitatem ex dilectione DEI, legis
naturalis Auctoris, profectam (*) praedica-
re possumus, possumus etiam eas actio-
nes, quas legi naturali externe con-
formes ediderunt, virtutes perfectas no-
minare. (§§. 353. 336. collati cum §. 322.)
Sin minus, nihil eas fuisse, nisi vir-
tutes larvatas apparet. (§. 365.)

(*) Egregie & prorsus ad mentem no-
stram statum controuersiae de valore vir-
tutum naturalium formauit LACTANTIUS
L. VI. Instit. diu. c. 9. Sed putemus, in-
quit, fieri posse, vt aliquis naturali & inge-
nito bono veras virtutes capiat - - - ta-
men cum illud vnum, quod est maximum
deest, agnitio DEI, iam bona illa omnia su-
peruacua sunt, vt frustra in his assequendis la-
borauerit. Omnis enim iustitia eius similis est
humano corpori caput non habenti, in quo tam-
etsi membra omnia & locis suis constent, &
figura & habitudine, tamen quoniam deest id,
quod est omnium principale, & vita & omni
sensu caret. Itaque membra illa formam tan-
tummodo membrorum habent, tam scilicet,
B b 5 quam

quam corpus sine capite. Cui similis est, qui cum DEVM non ignoret, viuit iniuste. Id enim solum habet, quod est summum; sed frustra, quoniam virtutibus tamquam membris eget. Itaque vt sit viuum & sensibile corpus, & amicitia DEI necessaria est, quasi caput, & omnes virtutes, quasi corpus; ita fiet homo perfectus ac viuus: sed tamen summa omnis in capite est. Iam, quaeso, quis dixerit, eos agnouisse DEVM, qui non modo multos, numero fere infinito, ad Deitatis honorem & possessionem admiserunt, adeoque reuera Diuinitatem destruxerunt omnem: (Quod si enim DEVS non amplius vnus est, etiam non est DEVS, quia inter plures eiusdem essentiae & dignitatis, nemo est Optimus, nemo Maxumus, nemo Potentissimus, nemo Sanctissimus, vno verbo, nemo Perfectissimus.) Verum quod adhuc grauius est, tot nefanda scelera de suis diis dixerunt & narrarunt, vt admissio huiusmodi Dei non modo motium amplius ad virtutem nullum esse potuerit, verum necessario omnem virtutis vim in humano pectore debuerit profligare & euertere?

§. 369. Accedit alia ratio, *cur laruatae fuerint virtutes gentilium.* Pagani enim

enim quia ignorarunt *peccatum originale*, utque illud ipsum omnem penitus animam corruerit, ne quidem potuerunt de huius emendatione, cordisque humani a sordibus suis purgatione serio cogitare. Vnde satis apud eos fuit *externis actionibus studium quaecumque virtutis prodere*. Contra *CHRISTI praecepta* hic virtutem suam exerunt manifeste, quippe quae ostendunt nobis, *quam illud omne coram DEO adhuc abominabile sit, quod ex puro corde non proficiscitur* (*)

(*) Et recte vel ex hoc capite praestantiam religionis Christianae urgent Patres Ecclesiae. Sic TERTULLIAN. Apolog. c. 45. Solos Christianos innocentes pronunciat: quid, enim inquit, perfectius, prohibere adulterium, an etiam ab oculis solitariam arcere concupiscentiam? Quid eruditius de maleficio, an de maliloquio interdiceret? Quid instructius, iniuriam non permittere, an nec vicem iniuriae sinere? Sic MINUTIVS FELIX in Octavio gloriatur: Vos (gentiles) scelera admissa punitis; apud nos (Christianos) & cogitare peccare est. Vos conscios timetis, nos etiam conscientiam solam, sine qua esse non possumus.

§ 370. Praeterea non leue id in studio virtutis impedimentum est, *referre virtutem omnem ad hanc vitam, nec aliud praemium exinde sperare, quam quae aevi huius sphaera continetur*, v. g. honorem, diuitias, plausum & amicitiam bonorum. Nec tamen possibile est, vt, quae sibi relictæ est, ratio vltterius progrediatur, cum quae de vita aeterna, tamquam statu gaudii perfectissimi, nouimus, ita comparata sint omnia, vt ex solo Codice Sacro debeant hauriri. Cum igitur recte monuerit LACTANTIUS L. VI. Diuin. Instit. c. 8. *quis rectum iter vitae tenere nititur, non terram debet aspicere sed coelum; id exinde palam fit, quod soli Christiani sufficientia pro studio virtutis motiua habere possint. Adeoque etiam ex hoc fundamento gentilium actiones virtuosae (quam praeclara caeteroquin illi de virtute ipsa scripsisse videantur (*)) insigni perfectionis gradu caruerunt.*

(*) Egregie hinc inde de virtute sensisse gentiles negari nequit: Sic enim, vt ex multis vnum nomen PLATONEM, non rectius Christianus quisquis fit, de ea loqui potuisset, ac ille quidem in Phaedro. Re-
cita-

citabimus pauca verba, quae ex eo
excerpsit ipse CICERO L. I. de offic. quan-
do formam quidem ipsam, inquit, Marce
fili, & tamquam faciem honesti vides; quae
si oculis cerneretur, mirabiles amores, ut ait
PLATO, excitaret sapientiae.

§. 371. Denique si & illud verum,
quod in virtutis studio tantummodo suam
gloriam, suum honorem, & nominis cele-
britatem quaesierint gentiles, quemad-
modum id forte cum ratione negabit
nemo, nouum id erit argumentum,
quod virtutes eorum praeter formam &
speciem externam habuerint nihil. (*)

(*) Qui quantum ob virtutis studium
gloriae appetentes fuerint Ethnici ici-
re vult, adeat CICERONEM L. I. Quaes. Tu-
scul. in prolog. & in Orat. pro Archia Poëta,
nec non L. III. de Nat. Deor. quo ultimo
in loco stolidè negat: virtutem donum
DEI esse, rationem addens: propter virtu-
tem iure laudamur, & in virtute rectè glo-
riamur, conferri etiam hic cum fructu
poterit AVGVSTINVS L. V. de ciuit. DEI
c. 13. 14. & 20. vbi latius hanc doctri-
nam inculcat, quod in virtute laudis huma-
nae studium resecandum prorsus sit, quoniam
iustorum gloria omnis in DEO est. Vnde
etiam

etiam egregia prorsus fuit, quam inter virtutes Christianorum & Philosophorum gentili-
 lium TERTULIANVS Apolog. c. 40. instituit, comparatio. Cum enim ipsi obiectum saepe a Paganis fuisset, eadem & Philosophos monere & profiteri, quae Ecclesiae Christianae Doctores: innocentiam scilicet, iustitiam, patientiam, sobrietatem, pudicitiam &c. Respondit vir Pius: Philosophi affectant veritatem, & affectando corrumpunt, ut qui gloriam captant; Christiani eam necessario appetunt, & integre praestant, ut qui salutem suam curant, adeoque neque de conscientia, neque de disciplina, ut putatis, aequamur.

§. 372. Et tandem, quod est omnium maxumum, cum virtus unica sit, (§. 336.) haecque sola, ubi adest, ad omnes reliquas actiones hominum sese extendat, (§. 363.) tam id est impossibile, ut, qui hanc unam virtutem perfecte possidet, ullam actionem, quae ad perfectionem hominis facit, ignoret, ut potius praesumendum sit, eum, qui adhuc huiusmodi actionem nescit, ipsam etiam illam unam virtutem non habere. Iam vero in confesso est apud omnes: esse quasdam virtutes Christianas ita comparatas, ut ratio sibi

*sibi relicta nihil prorsus de iis sciat; quae-
que ideo etiam virtuosis gentilibus fue-
runt incognitae. Quare, credo, confit,
nullius hominis Pagani virtutem perfe-
ctam fuisse. (*)*

(*) Vno dilectionis inimicorum exemplo hoc
declarabimus, de quo egregie TERTV-
LIANVS L. ad Scapulam: *amicos*, inquit, di-
ligere omnium est, inimicos autem solorum
Christianorum. Et quid dicam de eorum
patientia, quid de contemptu hono-
rum, qualem exhibere numquam scit
sibi relicta ratio? Audi enim GRE-
GORIVM NAZIANZENVM Orat. I. in Iulian.
Apostat. quam is vere dicit: Christianis
iucundius est pietatis causa pati, etiamsi nemo
id resciturus est, quam aliis cum impietate flo-
rere, atque in gloria versari. Ac quid opus
est verbis, si sola ratio sine fide in CHRI-
STVM perfectam doceret virtutem, DEVS
sane, qui Apostolos suos Euangelii
praedicandi causa per totum orbem
terrarum emisit, hos peculiari inspira-
tione non iuasset, vt toties in suis epi-
stolis & sermonibus virtutum etiam sin-
gularum officia recitarint, dum suffecisset
generalis ad conuersos suos admonitio, vt di-
lectamini rectae rationis conuenienter viuant.
Quae omnia iunctim sumta euincunt:
Solam

*Solam Scripturam Sacram ad veram virtutem ma-
nuducere. Vnde noua Theologiae Moralis prae
philosophia Morali praestantia sese exerit.*

§. 373. *Quia tamen virtutes laruatae,
licet recto nomine dici nequeant virtutes,
fortem hominis infinite meliorem red-
dunt, quam vel minima vitia, (§. 367.)
immo actiones hae fucō & specie virtu-
tum fallentes in foro externo ad pacem
& tranquillitatem inter homines ser-
uandam sufficiunt, quae ipsa necessario
per vitia profligatur; multum adhuc in-
ter virtutem laruatam atque ipsa vitia
discriminis interesse patet. (*)*

(*) Ita quidem, qui considerat, quomodo
v. g. ex impotenti inanis gloriae affe-
ctatione Stoici Sapientis imago pelluceat,
recte CLEMENTEM ALEXANDRIN. L. VII.
Strom. dixisse deprehendit: *Si quis me-
tum & honorem abstulerit, nescio an toleraturi
iam sint afflictiones (seque mancupaturi
seuero virtutis studio) praelari isti, &
qui tanta in loquendo (de virtute) vtuntur
libertate Philosophi. Sed AVGVSTINVM, si ve-
rum est, quod ille virtutes gentilium splendi-
da nominarit vitia recte locutum esse mihi
quidem persuadere non possum. Vnde le-
tiam data opera a tam dura loquendi for-
mula*

402
ca. 1

mula plane abstinuisse eum
tendit BALTVS, Iesuita, da
des Saints Peres sur la Morale de
sqq. nisi forte dixeris, resp
ctum non ad forum Soli,
Poli, vbi omne, quod non
CHRISTVM venit, peccatum est. Nam
in respectu ad hoc forum frustra fare
D. LVTHERVVM erroris damnauit Facultas
Theologica Parisiensis, quod Beatus Vir
docuerit: Omnes virtutes morales & scientias
speculatiuas non esse veras virtutes & scientias,
sed peccata & errores. Neque enim alia mens
fedit Magno Viro, dum haec scriberet,
quam quae erat S. PAVLINI, qui in lit
teris ad Ausonium cecinit:

Quid enim tenere vel bonum aut verum queant,
Qui non tenent summae caput,
Veri bonique fomitem & fontem DEVM?
Quem nemo nisi in CHRISTO videt.
quem ipsum tamen erronee locutum
fuisse Pontificiorum nemo dixerit.

CAPVT VI.

de vitio Morali.

§. 374. **E**thica praecipit de moribus
(§. 10. iunct. §. 2.) Sed mores
sunt virtutes aequae ac vitia,
ergo de virtutibus aequae ac vitiis in Ethica

ea est agendum, quamquam dispari ratione. Vt enim in arte Medica de morbis, quia non explorato morbo medicina nihil agit, sic in Philosophia Morali de vitiis praecipendum, vt caueantur, emendentur, remoueantur.

§. 375. Sed sicuti *virtuti omni perfectio inest*, (§. 332.) adeo vt & *quoad effectum* ad perfectionem ducat *actio virtuosa quaelibet*, & perfectio ipsa vera ac realis in homine secundum naturam suam moralem spectato, fingi possit nulla, quae non *ex illo habitu animi*, qui *virtutem parit*, tamquam a sua causa pululet & proueniat, sic oppositum eius, nimirum *vitium*, consistit in *defectu perfectionis*. Quoniam autem *perfectionis ideam in Moralibus aliam habere non possumus*, quam in relatione ad felicitatem, quam homo, creatura rationalis, anhelare debet, (§§. 118. 119.) quilibet animaduertit, quod cum entia finita, quale etiam homo est, omnes perfectiones habere nequeant, ille solum defectus, cuius ens quoddam capax est, *vitium* nominari possit. Vnde etiam *in morali sensu* ille saltem *defectus* perfectionis, cuius *natura hominis moralis capax est*, *VITIUM* erit.

§. 377.

§. 376. Quare quemadmodum *perfectio* alia inest *corpori*, alia *animae*, ita etiam *imperfectio*, (quam in *sensu latiori* dicimus *vitium*;) (§. 375.) alia deprehenditur in *corpore humano*, alia in *anima*; quae ipsa *pars hominis essentialis* prouti porro *virtutes intellectus & voluntatis* ostendere potest, ita quoque *vitia* prodit *utriusque facultatis*. Sic enim *omnis error reuera est vitium*, (§. 39.) licet cum contemplari rem & cognoscere magis ad intellectum spectet, quam ad voluntatem, & tamen ad voluntatem emendandam praecise comparata sit *Ethica* (§. 4.) intellectui vero informando inseruiat *Logica*, (§. 95.) non alius error in praesenti operam nostram occupare debeat, quam qui voluntatem decipit, ut patranda omitat, omittenda agat, (dict. §. 39.) quoniam prioris generis naevi praecise ad *Logicam* spectant, ibique sanandi sunt.

§. CXXX.

§. 377. Est itaque *VITIVM MORALE* habitus actiones liberas cum *lege naturae* (§. 18.) & *prudentialis regulis*, quas in rebus, ubi lex deficit, ad inconuenien-

tiam actionum euitandam sequi solent, quotquot rectae rationis dictamini obediunt, (§§. 251. 252.) pugnantes committendi.

§. 378. Actiones cum lege naturae pugnantes sicuti *males* sunt in sensu morali, (§. 268.) sic vulgo PECCATA nomine propriissimo & conuenientissimo dicuntur. Unde breuius adhuc *vitium* definiri potest, quod sit *habitus peccandi*.

§. CXXXI.

§. 379. *Peccatum* (§. 378.) igitur a *vitio* (§. 377.) differt, vt *actus vitiosus* ab *habitu comittendi crebro* & *multoties huiusmodi actus legibus contrarios*; Nam cum *unica transgressio legis voluntaria*, id est, *a subiecto libero perpetrata*, iam *peccatum* fit, tamen non *omnis*, qui *peccauit*, *vitiosus* mox dicendus erit. (*)

(*) Nonnulli terminos hos paullo aliter sumere solent: Sic enim *vitium* dicunt, quicquid fit contra dictamen rectae rationis; *peccatum* quicquid fit voluntati diuinae in *Sacro Codice nobis reuelatae contrarium*. A quo utroque distinguuntur *crimina*, sub quibus intelliguntur *transgressiones grauiiores legum civilium*, quibus *pax & tranquillitas externa ciuitatis laeditur*; & *delicta*, quo

quo nomine indignantur violationes aliae legum humanarum, & securitatis publicae: quod indice digito monuisse sufficiat, ne temere nobis lis fiat.

§. 380. Cum igitur peccatum sit actio quaevis libera cum lege naturae pugnans; (§ 378.) talis autem actio vel *ex intentione agentis & praemeditato consilio* fieri possit, vel *ob eius oscitantiam, negligentiam, aut certe debitae circumspeditionis & in agendo moderationis omissionem* perpetrari, recte quidem peccata vulgo diuiduntur, in *proaeretica*, quae ex intentione contra legem fiunt, & *culposa*, quae ex inaduertentia committuntur, licet iterum peccata utriusque generis *gradus suos* admittant, prouti *malitia vel negligentia peccatoris maior vel minor adest*. Quod obseruasse miram, praecipue *in negotiis fori humani* diiudicandis, utilitatem praebet.

§. 381. Sic etiam contra legem peccari potest vel *agendo vel omittendo aliquid contra voluntatem Legislatoris*. Unde peccata alia sunt *commissionis*, alia *omissionis*: Quod tamen utrumque *quoad effectum* differentiam prorsus nullam inducit, quoniam in Moralibus omissio a-

ctionis aequae ac actio ipsa pro charactere morum habetur (§. 163.)

§. CXXXII.

§. 382 Sed siue omittendo, siue committendo, (§. 381.) siue proaereticè, siue culposè, (§. 380.) contra legem peccetur, semper in vna qualibet actione cum iure naturae pugnantè deprehenditur aberratio *a fine*, quem Legislator in promulgatione Legis habuit; (§§. 269. 270.) Iam vero DEVS O. M. qui legis naturalis Auctor est, (§§. 231. 232.) tam in creando homine ipso, quam etiam in promulganda norma hac aeterna, iuxta quam homo rationalis agat, solam felicitatem hominis, ut pote creaturae suae, intendit: (§§. 268. 232.) Atque hinc finis legis naturalis alius nullus est, quam hominis felicitas. Ergo *in omni actione cum natura pugnantè deprehenditur aberratio hominis a sua felicitate*. Talis actio dicitur peccatum, (§. 378.) ergo *in peccato est aberratio hominis a sua felicitate*.

§. 383. Quo crebrius homo peccat, eo grauius a sua felicitate aberrat. (§. 382.) Habitus peccandi igitur maxumam & tristissimam inducit a felicitate omni decli-

declinationem. Sed habitus peccandi dicitur vitium; (§. 378.) Ergo *vitia reuera felicitatem omnem profligant, destruunt, pessumdant.*

§. 384. Homo a natura felicitatem suam anhelat, infelicitatem suam auersatur; (§. 115.) Aberrare igitur a bono, & plane destruere propriam suam felicitatem prorsus contra naturam hominis est. Sed ab ea tamen aberrat omnis homo, qui peccat, (§. 382.) & in habitu peccandi ea pessumdatur omnino: (§. 383.) Ergo *quam id naturae hominis contrarium sit peccare, patet. (*)*

(*) Innumerae iam conclusiones formari possunt, quae viuis coloribus depingant nobis *miserrimum statum hominis peccatoris.* Sed quid potest grauius dici, quam agere ipsum hominem, nobilissimam creaturam, contra naturam suam, cuius instinctus vel bruta sequuntur? Cumque homini data sit *natura rationalis*, quid tristius, quaeso, quam destruere ipsummet hominem rationem suam, qua sola a brutis differt, seque illis reddere similem? Et o infelicem, immo infelicissimum dissensum inter DEVM & hominem! DEVS vult, vt homo existat felix, homo infelix esse mauult. Vult enim poenam suam ipse homo, qui malum perpetrat. Nam cum ei incognitum esse

esse nequeat, talia esse confectaria, quales sunt actiones liberae ipsae, (§. 342.) auctor malarum actionum non nisi mala confectaria experiri voluisse praesumitur. Sed mala confectaria dicuntur poenae; (§. 241.) Ergo homo, qui libere male agit, puniri voluisse praesumitur. Nil igitur in poena homini fit, quod ipsi non fiat ex libera sua voluntate antecedente. Quapropter sicuti alias volenti non fit iniuria (ecquis enim de iniuria conqueri poterit, ubi illud ipsi evenit, quod voluit;) ita postea ei, qui ob peccatum punitur, iniuria non fit.

§. 385. Quemadmodum autem homo ob felicitatis infinitae desiderium malum ut malum cognitum non potest non auersari, (§§. 115. 116.) ita dubium prorsus nullum subest, quin peccatori, si modo miseriam huius status sui intelligat, horreant comae, ipseque de mediis secum deliberare incipiat, quomodo liberari ab interitu suo possit. Ratio ergo cur homines in peccatis suis persistant, immo innumerari eorum vitia vitiis cottidie cumulent, procul dubio erit, *quod peccare pro malo non habent, virtutem non ut bonum verum aestimant.* Licet enim conscien-
tia

tia homini data fit, vt agendorum & omittendorum feuerus iudex existat; plurimi tamen homines, dum affectibus suis seruiunt, & ea solummodo appetunt, quae sensitiue iucunda sunt, omnem conscientiae vim opprimunt. Ergo ex affectuum imperio seruitus conscientiae inducitur, (§. 304.) eaque ita sub iugum missa homo tandem securus quasi, id est, interpellante nemine peccat. conf. §. 169*.

§. 386. Et licet veritates practicae legis naturalis adeo simplices sint, vt ignorare eas homo nullus possit; tamen quia homo est subiectum libere agens, (§. 270.) isque veritatum harum tamdiu cognitionem mortuam (§. 278.) habet, quam diu intellectu contemplatiuo (§. 202.) saltem eas tenet, prius is ab hoc tristissimo statu non liberatur, quam completo iudicio intellectus practici (§. 203.) quid DEVS, Auctor naturae, ab eo postulet, cognitum habeat & perspectum penitus. Quare iudicium hoc vt consequatur, necesse est, vt affectus imperio intellectus ex destinatione diuina reddantur obnoxii. (§. 134.)

§. 387. Atque hinc recte quidem fons & origo peccati in deprauato affectu, seu

appetitu irrationali quaeritur, (§. 386.) sed hic tamen deprauatus non esset, si *intellectus* non *contemplatiue* modo, sed *per veram & intimam conuictionem*, quid sit, bonum quid malum satis nosceret. Vnde tandem merito *falsa cognitio*, qua anima scatet, *omnis peccati causa dicitur*. Quod denuo ostendit, *quam id necesse sit, vt, qui serio a peccatis mentem vult abstrahere, intellectum corrigat* (§. 110.) ne amplius *theoretice* saltim, *speculatiue & contemplatiue* de veritatibus iudicet; sed vt vim earum *viua cognitione* penitus perspiciat.

§. CXX XIII.

§ 388. Sed quemadmodum *una virtus*, (§ 33 .) ita etiam *unum vitium*. (vna enim tantum existit *corruptio voluntatis*) *defectus* scilicet *rationalis dilectionis*, quam DEO, legis naturalis Auctori, debet Eius beneficio ratione dotatus homo. Quod ipsum vero unum vitium, aequae ac virtutes, *pro obiectis specialibus*, circa quae, tamquam bona adparentia, hominum adpetitus & auersationes versantur, *plura sortitur nomina*. Aut enim *erga DEVM*, aut *erga se ipsum*, aut *erga alios* homo peccat. Priora vitia sub

IMPIETATE, secundi generis peccata sub
INTEMPERANTIA, tertiae denique clas-
sis aberrationes sub INIVSTITIA latent. (*)

(*) Definitiones horum vitiorum per re-
gulas oppositionum cuiuslibet studium fa-
cile supplere potest, qui enim genuinas
virtutum notiones sibi comparavit, vitio-
rum etiam maculas sine longo studio cu-
rate cognoscit.

§. CXXXIV.

§. 389. Et impietas varia alia' vi-
tia sub se comprehendit. Vel enim ho-
mo non recte de DEO sentit, vt in IDO-
LAGIA, & HAERESI; vel DEVM non
recte colit, vt in HYPOCRISI, CACOEZELIA,
SVPERSTITIONE: vel, quod adhuc gra-
uius est, cultum DEO debitum in contem-
tum maiestatis eius degnerare patitur,
vt in BLASPHEMIA, & PERIVRIO, vel ipsam
Maiestatis diuinæ essentiam, regimen
scilicet, quod in hunc mundum, miræ
providentia DEVSexercet, immo, quod
impudentius, existentiam SVMMI
NVMINIS vesano furore in dubium
vocat, vt in EPICVREISMO, SPINOZIS-
MO, DEISMO, & ATHEISMO.

§. CXXXV.

§. 390. Intemperantia tam in rebus ad-
versis,

uersis, quam in rebus secundis, (§.349.) cernitur; quem enim immensum subit lautioris conditionis & melioris fati desiderium, & qui immoderata cupiditate rerum secundarum, quibus frui ipsi datum non est, flagrat, non minus intemperans dicendus erit, quam qui inter res secundas totum se praesenti voluptati fruendae addicit, & illecebris vitiorum, lenociniisque cupiditatum diffluit; & qui nec licito gaudio frui iustinet, potius genium rebus iucundis omnibus defraudat, ac neque in labore modum ponit, neque virium suarum ullam rationem init, (quod vitium *ἀναστροφή* dicitur,) aequè peccat, ac qui otio obsequitur turpiter, & totus mollitiis perit. (*)

(*) Grauis, necesse est, *in extrema mortis hora* horror subeat eos litterarum studiosos, qui adeo se *Musarum deliciis* addicunt, ut vigilatis noctibus toti palleant; Cum enim raro hi vnice DEI gloriam, sed sui potius nominis immortalitatem hac immensa in artium studiis cupiditate anhelent, aliter coram DEO belluo librorum haberi nequit, quam alius lurco & ganeo turpissimus. Quod monere necesse est, quia si quod vnumquam, hoc certe peccatum in numero eorum est, quod minima pars eruditorum
pro

pro peccato habere solet. Praeterea facile est, ita amore doctrinae & eruditionis infatuari animum miseri mortalis, ut cum totas noctes in studiis transigere graue ipsi non sit, graue ipsi sit, vel dimidium horae spatium precibus & meditationi sacrae impendere.

§. CXXXVI.

§. 391. *Sed species omnes intemperantiae recensere nimis longum. Sic intemperantia circa cibum VORACITAS, circa potum VINOLENTIA, circa venere-rem LASCIVIA, circa opes corradendas AVARITIA, circa erogandas PRODIGALITAS, circa honores AMBITIO, circa adfectata virtutis exercitia VANITAS, circa alias praerogatiuas putatiuas FASTVS, ac denique circa scientias CVRIOSITAS, in adeundis periculis TEMERITAS, in iis fugiendis MOLLITIA, in declinando labore PIGRITIA, in immodica sui aesti-matione praeter virtutis conscientiam SUPERBIA SIMPLEX, in vitiosa virium suarum extenuatione ABIECTIO dicitur.*

§. CXXXVII.

§. 392. *Nec minus iniustitia prouti id occasio fert, in noua scelera germinat. Quemadmodum enim illa in respectu officiorum erga alios est amor perditus, qui*

qui circa turbationem alieni versatur; ita studium malum pro malo rependendi **IMPLACABILITAS**, satiandi se dolore alterius **CRVDELITAS**, decipiendi alios in pactis **PERFIDIA**, veritatem in praeiudicium alterius celandi **MENDACIVM**, leuitas animi in benefactorum alterius obliuione **INGRATITVDO**, contemptus alterius **SVPERBIA QVALIFICATA**, neglectus occasionum alteri inferuiendi **INHVMANITAS** dicitur. &c.

§ 393. Immo nec *virtutes* illae *homi- leticae* (§. 359.) oppositis sibi vitiis carent, ceu id cernimus in *μισανθρωπία* & **CYNISMO**, quo nomine neglectus decori venit; item in **PVDORE SVBRVSTICO**, **VRBANITATE SCENICA**, **RVSTICITATE**, **LEVITATE**. Quorsum etiam *laudes immo- dicae*, ex nimio placendi studio venientes, quod vitium **ADVLATIO** dicitur, pertinent.

§ 394. De *vitiis cardinalibus*, quae nonnulli recensent, *ambitione* scilicet, *luxuria* & *avaritia* non multum disputabimus. Si quis enim *vitium cardinale* dicit *prauam voluntatis dispositionem*, quae in vno quolibet peccato atque omni actione *vitiosa* concurrit, & ab ea se-
para-

parari nequit, ceu id supra (§. 353.) de virtutibus cardinalibus obseruauimus, tria haec vitia hoc nomine manifesto carere debent, quoniam id experientia doceri potest facile, vitia quae ex luxuria veniunt, cum auaritia non posse conciliari; nec ambitionem facile & auaritiam in vno eodemque peccato simul concurrere. Si vero nullum dari vitium dixeris, quod non ex vno horum pullulet, commodius nobiscum vnam illam scaturiginem, defectum scilicet amoris, quem homo Creatori suo O. M. debet, *vitium primum* nuncupabis.

§. CXXXVIII.

§. 395. Sed qui curatius *in naturam vitiorum* inquirunt, inuenire poterunt facile, in omni vitio concurrere *inertiam, contumaciam, imprudentiam & arrogantiam*; Vnde iam si quis haec ipsa in priori sensu *vitia cardinalia* dixerit, is non inconcinne locutus erit. (*)

(*) Equidem haec prolixè demonstrare necesse non erit. Cum enim homo per legem naturalem & dictamen conscientiae intelligere possit, quae facienda sibi sint, quae omittenda, & *libertas*, quae in eius actionibus regnat, tanta sit, vt etiam *legi naturali contraria* agere possit, sen-

sentit in se facile, quam apud se peccandi facultas in classe rerum possibilem sit. Quod cum sentit, magnam iam inertiam redolet, quod, qui stimulis peccati pungi se intelligit, non singulas actiones secundum suas circumstantias rite ponderet. Cumque DEVS conscientiae facultatem homini concefferit, quae ipsa sane officio iudicis tam probe fungitur, ut multis pravis actionibus repetitis opus sit, antequam ipsius interpellationes penitus cessent, quis non contumaciam in homine dixerit, obdurare quasi aures suas ad monita haecce salutaria. Accedit poena, quam sibi conciliat homo vitiosus, destructio felicitatis suae, ad quam fruendam natus est, & a DEO in hunc orbem deductus, quam ipsam vero negligere prorsus, quis non imprudentiam dixerit? Et quam haec est detestanda arrogantia, ei denegare velle obsequium, a quo habemus omnia, cuius gratia ne per unicum quidem momentum possumus carere, qui opes nostras & facultates nobis auferre potest pro lubitu, intellectum & rationem, qua dotauit nos, profligare, immo totum corpus & animam aeternum perdere? Matth. X, 28.

§. 396. Licet autem in omni vitio quatuor haec vitia cardinalia deprehendantur, tamen quia inter vitium & peccatum haec intercedit differentia, quod

quod unus actus normae legis contrarius peccatum sit, habitus autem peccandi crebris exercitiis acquisitus vitium (§. 379) & peccare quidem interdum homines possint magis ex ἀβλεψία, inadvertentia, incuria, quam ex proposito & animi destinatione, (§. 380.) vitiosus autem nemo evadat subito; (*) facile patet, cur aequae in peccato non semper vitia haec cardinalia (§. 395.) coniunctim concurrant, ac quidem actio virtuosa esse potest, quae una alteraue virtute cardinali (§. 353.) est destituta.

(*) Quare etiam ii ad excusanda vitia sua parum proficiunt, qui vel ad peccata infirmitatis in omnibus hominibus obuia, vel ad lapsus grauiore, quos etiam viri caeteroquin probi commiserunt, provocant. Licet enim in abstracto verum sit, quod etiam prouidentissimi homines sibi non semper satis caueant ab illecebris peccatorum, & infirmitates humanae tam graues sint, tamque innumerae, vt labi & ab affectibus decipi alienum a se putare debeat nemo; sufficit tamen in concreto demonstrari posse, omnes & singulas aberrationes, quarum vmquam homo reum se fecit, ab alio in simili casu constituto ope rectae rationis, &, quod Christianus merito

rito addit, *auxilio diuino fuisse euitatas, adeoque positis modo necessariis ad agendum requisitis etiam subiectum praesens, quod sceleris commissi & peccati arguitur, tantum libertatis sibi concessum habuisse, ut aliter quidem, quam vitiose potuisset agere.*

§. 397. Cum igitur vitium sit quicquid non ex dilectione DEI O.M. (§. 394.) id est: ex fine & intentione obediendi DEO proficiscitur, *denuo iam patet, cur quis nescio quod non factum heroicum suscipere, beneficium & liberalem se exhibere, rectas de DEO opiniones defendere, eius gloriam externe amplificare, bene de re publica mereri possit, &c. ita tamen ut actio haec, quia agens hoc ipso studio se ipsum, puta famam, honorem, estimationem quaerit, vitium sit.* Vnde de nouo quam falsa sit CICERONIS sententia: *optimum quemque maxime gloria duci* manifesto demonstrari potest, conf. §. 373*.

§. 398. Sed licet peruersi hominum affectus in causa sint, cur ab hac rationabili dilectione DEI O.M. defleat misere deceptus homo, (§. 386.) tamen quia Affectus ipsi non vitiosi sunt, (§. 129.)
sed

sed propensio & inclinatio ad aliquid agendum vel omittendum propter affectum; huic ipsi inclinationi autem, quam facile etiam in vitium degenerare possit, homo, si modo rectam rationem ducem sequi vult, resistere queat; quin immo is (quoties id ipsum non agit, & faciem ac tubam affectuum coeco impetu sequitur,) contra intentionem DEI agit, (§134.) *omnes eos qui mixtura corporis sui, ex qua temperamentum nascitur, quod ad hunc vel illum affectum hominem procliviores reddere vulgo aiunt, (§.135.) vitia sua excusare volunt, minime audiendos esse manifestum est; etiam si caeteroquin vulgarem illam de temperamentis doctrinam ea dubia grauiissima, quae supra (§§. 136. 137.) recitauimus, non premerent.*

(*) Quantum vero tamquam causa remota ad vitia concurrat diabolus ex sola Scriptura Sacra discimus. Ratio ubi de existentia talis Spiritus Maligni & humano generi inimicissimi ex Sacris Oraculis aliquid audit, facile quidem illi praebere potest assensum, quoniam nihil hic inuenitur, quod alicui suspectum videri queat: quamuis sibi relicta cur existentiam vel bonorum (§.94*) vel malorum geniorum statuatur, causam

sam forte nullam habeat. Minimum quoad malos Spiritus probandos Manichaeorum, Marcionitarum, Paulicianorum, & antiquiorum, quotquot ante Manem ita delirarunt, ratiocinium de duobus principiis, altero *bono*, altero *malo*, etiam homini, qui solam rectam rationem ducem sequitur, *vehementer suspectum*, immo *impium* videtur. Quam vetusta enim teste PLUTARCHO de *Isid.* & *Osiride* f. 1043. tam in Pythagorea s. hola, quam apud Zoroastrem illa de bono & malo principio, quorum illud Oromazem, hoc Arimanium dixere, opinio fit, semper in DEVM iniuria, adeoque detestanda est.

§. 399. Venia peccatis ab eo, penes quem *τὸ κρείον* est, ita data, vt legis transgressor poenam legi a Legislatore adiectam subire non debeat, dicitur REMISSIO PECCATORVM, vulgo AGGRATIATIO. Quia autem in iure naturae *omnis actio mala malis stipata est consecrariis*, quae poenae naturales dicuntur, (§. 274.) atque haec mala consecraria pleraque cum natura hominis vel Physica vel rationali arctissime cohaerent, ita vt quamdiu in ipsa natura hominis mutatio nulla fit, propter eius structuram omnis actio mala poenam habeat necessariam, sequitur in iure naturae facile nullam dari veniam peccatorum. (*)

(*) Vn-

(*) Vnde nouum argumentum, quod sola ratio sanare conscientiam laesam nequeat, quia haec *sine conuictione de aggratiatione facta* a DEO nihil habet, in quo acquiescat. Nam licet homo videat, expetendam esse sibi sapientiam a DEO, ceu EPICUREVS praeclare monet, sapientia tamen haec magis dirigit actiones tuturas, quam vt de praeteritis hominem securum reddat. Quantumcumque igitur speciosa videatur Pythagoraeorum & Platoniorum de καθάρσις seu purgatione animae doctrina, erit tamen ea placandae conscientiae semper insufficiens, ceu vberius peculiari dissertatione euicit B. BVDDDEVS. Sola religio Christiana veram causam scit aggratiationis, ὅτι τὸ αἷμα Ἰησοῦ χριστοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάντων ἀμαρτιῶν 1. Ioh. 1, 7. Licet nec religio Christiana omnia mala consecraria, quae ex peccatis veniunt, eorumque poenae naturales sunt, tollat. Sic enim remanet etiam apud hominem regenitum memoria peccatorum. Vnde reminiscencia eorumdem male etiam interdum habet conscientiam eorum, qui pridem sciunt, remissa sibi esse propter meritum CHRISTI peccata omnia. Quod solum, credo, excitare vnum quemuis debet, vt sedulo sibi a peccatis caueat.

§. 400. Quare iam cum ratio sola veniam peccatorum dari certo affir-

mare nequeat, (§. 399.) eo euidentius patet, cur sapientis sit *vitia non in fronte tantum & in cute*, quod dici solet, *spectare*, sed intus & penitus perspicere; id est, metiri ea ex tristissimis suis & periculosis confectariis, vt animus eo celerius ex immiti hac seruitute manumitti queat, vel potius felici fuga euadat. Quod vt fiat, ringente licet intus & aduersante cupiditate, quid ratio dictitat, perpendat serio. Alius enim modus a Philosopho excogitari nequit, ne eueniat corruptae humanae indoli, *vt a defectu ducatur ad excessum, & in alterum extremum sese det praecipitem.* (*)

(*) Hoc singulare prorsus *in vitiis*, quod etiam *in oppositis suis* nutrirī possint, Quam enim eorum sunt multi, in quibus obseruari queas illud Poëtae:

- - - auarum
Cum vetat fieri, vappam iubet ac nebulonem.
Hinc quoque, vt ex multis vnum adhuc addamus exemplum, *superbiae* tanta est tyrannis, vt dominetur etiam in contrariis, *humilitate* scilicet atque *speciosa abnegatione*. DIOGEN. LAERTIVS in *vita Diogenis* narrat, quod hic aliquando stratum Platonis pedibus calcauerit, *dicens; calco Platonis fastum*; ad quem Pla-

to, quanto, inquit, Diogenes; *fastu tumes, dum superbiam te calcare putas.* Caeterum de eo forte nemo dubitabit, quod, qui veram vitiorum foeditatem recte sibi ob oculos ponunt, facile agnoscant, quam apte omnino & ex rei veritate dixerit CICERO: *Quem libidinibus inflammatum & furentem videmus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoque affluentius voluptates undique hauriat, eo gravius ardentiusque sitientem, nonne recte miserrimum dixeris?*

§. CXXXIX.

§. 401. DEVS legis naturalis auctor est; (§§. 231, 232.) ab eo igitur etiam poenae veniunt, quibus eandem munit. (§ 274.) Has poenas salva veracitate & iustitia sua remittere DEVS nequit, (§. 270*.) nisi sibi alio modo ab homine peccatore satisfiat, adeoque *ut ultor legis naturalis transgressionum, quas peccata dicimus, (§. 378.) DEVS sit, ex natura iustitiae & veracitatis divinae fluit.* Sicuti autem lex scribi potest nulla, nisi de actione libera, cuius contrarium etiam fieri possit a subdito, cui lex data; (§. 238.) ita subditus, qui legem poena munitam violavit, malum, quod subire debet, non Legislatori, sed sibi.

imputandum habet, quia omnino cum ratione ipsa pugnaret, poena illud prosequi in altero, quod vel prohibere is nequit, vel puniens ipsemet fieri voluit. Ergo *quemadmodum iam cum iustitia, sanctitate & perfectionibus DEI pugnaret, punire illud, quod, quo minus ab homine fiat, in huius potestate non est, vel a DEO ipso efficitur, sic ex idea poenae cum peccato coniunctae patet, DEVM peccati auctorem non esse. (*)*

(*) Inquis, quia tamen DEVS est Omnipotens, cur non impediat malum, quo minus fieri illud possit? quia Omniscius est, adeoque praevidit, peccare te posse, cur seriem rerum contingentium, quae ad peccatum te inuitat, habuerit ratam, nec eam pro viribus Suis immutauerit prorsus? v.g. deceptus formositate foeminae, vt in stuprum cum ea consenserit, culpam suam coniecit in venustam faciem, qua meretriculam exornauit natura benigna, in blandimenta affectuum nimis vehementia, quam vt sub iis non succumbat quilibet, cui non ratio, vt aes triplex circa pectus. Cur hanc igitur imbellem naturam sibi dederit DEVS conqueritur. At enim vero ita nimis superbus est homo, quod DEO modum velit praescribere, quo.

quomodo is res omnes condere debuerit. Praefixit DEVS rebus quibuscumque certos limites, inquit Vir quidam praeclare eruditus, quibus si carerent, certe non res forent, quod nunc sunt, conditae liberrimo & sapientissimo DEI arbitrio, sed vel DEVS ipse, vel aliud, non autem hoc, quod esse nunc debent; & si haec querimonia valeret, animata & inanimata ita conqueri possent, ac ipsi Angeli, quod DEVS se finitos creauerit. Itaque potius, quod AVGVSTVM NVMEN vult, mortales agant eantque, qua possunt ire ac debent. Quod quidem ex parte bene dictum, tamen nobis non satisfacit. Potius DEO summam facit iniuriam homo, quasi ille aliqua peccati causa existat contendens, cum tamen ita comparatus sit quilibet peccator, ut positis modo omnibus ad agendum requisitis peccatum commissum declinare potuisset facillime, idque, ut §. 396*. diximus, evincant exempla aliorum in simili prorsus tentatione, & summa peccandi lubricitate positorum, qui tamen peccatum felicissime prorsus recta rationis vi declinarunt. Vnde patet, ut pergamus cum eodem Viro Celeberrimo philosophari, ceu in aliis actionibus, sic etiam in peccato positivum & motum in genere a virtute DEI agentis esse, prius vero ab inertia animae determinatis, & inconsulta ac stolta electione.

lectione. Vnde autem illud inertiae ac stultitiae
 contagium in vniuersum genus humanum fuerit
 deriuatum, merito indagant Theologi, quia Sacra
 Scriptura sola hic aliquid nouit. Licet ubi
 etiam ex hac ipsa mali originem tibi ex-
 plicandam sumis, vt caute, & cum ma-
 gna circumspectione procedas, tot
 clarorum virorum, qui in hac quae-
 stione lapsi sunt, exempla te admo-
 nent. Nam quando BASILIUS M. T. I.
 in homil. quod DEVS non sit auctor mali f.
 369. ait, DEVM ideo hominem liberum cre-
 asse, quia ab eo amari voluit, virtus autem
 omnis ex voluntate proficiscitur, non ex neces-
 sitate, quemadmodum nec homo eos seruos be-
 neuolos sibi iudicare potest, quos vincētos in ob-
 sequio tenet, sed quos sponte omnia agere videt,
 quae ab iis postulare potest, rem sane acu teti-
 git minime. Hoc enim argumentum Ora-
 tore quidem, sed non Philosopho di-
 gnum esse, quis non videt? Nam, vt ni-
 hil aliud dicamus, quam quod in dispu-
 tatione vt aiunt, ad hominem dici potest, si
 hoc ratiocinium alicuius ponderis esset,
 illud exinde sequeretur absurdum, DEVM
 minus amari ab Angelis & Beatis Mentibus,
 quippe quibus iam peccandi amplius
 nulla data est licentia, quam a nobis ho-
 minibus misellis. Neque melioris farinae
 est responsio ORIGINIS in dialogo contra
 Marcionitas, quod creatura intellectu praedita,
 nisi

nisi libero etiam gauderet arbitrio, ex quo fluit peccandi facultas, aequae foret immortalis, aequae perfecta ac DEVS ipse. Nam id ipsum, quod de Angelis atque Beatis Manibus modo diximus, totum etiam hoc argumentum profligat, quippe Coelites non minus DEO inferiores sunt ac homo, licet in summo intellectu nulla peccandi libidine tangerantur, conf. iam §. 6. **.

CAPVT VII.

de felicitate atque summo bono hominum,

§ 402. **L**ex naturae, vult vt naturae tuae conuenienter viuas. Natura tua omnem possibilem felicitatem anhelat, (§. 115.) ergo *lex naturae vult, vt felix esse serio cupias.* Felicitas igitur finis esse debet omnium tuarum actionum liberarum. Disciplina, quae actiones liberas secundum legem naturalem dirigit, dicitur Philosophia moralis. (§. 2.) Ergo *felicitas hominis finis esse debet, quem Philosophia Moralis sibi proponit.* Qualis finis est, talia

lia etiam sunt media, quibus ad finem illum assequendum utimur. Iam autem omnis *Philosophia Moralis* proponit quidem sibi *felicitatem humanam*; adeoque praecepta suppeditat bene beateque viuendi. Sed alia est felicitas, quae vitae huius sphaera continetur, alia, quae beatam illam & aeternam sortem, quae cum corporis interitu animae eripi non potest, anhelat. Vnde quidem quum *Philosophia Moralis* virtutis praemia alia omnia ignorat, quam quae terrena sunt, caduca, humana; ea nec aliis uti potest mediis ad ea consequenda, quam quae sunt humana, caduca, terrena: Atque hinc licet vera virtus omnium consensu medium sit ad felicitatem; tamen in *Philosophia Morali* alia, quam virtus humana, inculcari nequit. Interim quia tamen in homine latitat desiderium felicitatis infinitae, illudque ipsum a DEO est, quin hominem recta ratio iubeat, ut naturam summi boni, in quo tandem acquiescere possit, scrutetur diligenter, dubium prorsus subest nullum.

(*) Quan-

(*) Quantum in peruestigatione summi boni positum sit, dici non potest. Immo eo curate non explorato tota Philosophia Moralis nulla est. Nam egregie prorsus SENECA amicum suum monet, quando ep. 71. quoties, inquit, quid fugiendum sit, aut quid petendum, voles scire, ad summum bonum & propositum totius vitae respice. Illi enim consentire debet quicquid agimus. Non disponet singula, nisi cui iam vitae suae summa disposita est. Nemo quamvis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam constet, quid velit pingere. Et paucis interiectis Errant ait, consilia nostra, quia non habent, quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus suus portus est. Necesse est, multum in vita nostra casus possit, quia vivimus casu.

§. CXL.

§. 403. Existere aliquod *ens necessarium*, quod *rationem existentiae suae in se solo*, id est, *in ipsa sua essentia habet*, adeoque ab aeterno tale fuit, quale est, illudque etiam aeternum manebit, tam innumeris, iisque inuictis argumentis, probari potest, ut, etiamsi Scripturam Sacram DEVS generi humano donasset numquam, id ipsum tamen ignorari posset a nemine, qui non *sponte sua*
con-

conscientiae suae vim grauisimam infert.
(* Hoc Ens uti reliquorum entium pos-
sibile omnium causa est, & Effector
Optimus Maxumus, ita etiam vniuerso
huic, & ex consequenti hominibus,
qui aliquam mundi partem efficiunt,
causam existentiae dedit, omniaque,
cuiuscumque naturae sint, sapientia sua
ordinat, potentia sustentat, & eminentissi-
mo ac independenti arbitrio regit. Natu-
ram naturantem illud Stoici dixerunt, (§.
46.) reliqui vero Philosophi, ut infinitum
huiusmodi & omnibus perfectionibus
summis instructissimum Ens a natura
quod nomen finitum quid, & creatum indi-
gitat, seiungant, digniori tanta Maiestate
vocabulo, DEVM nominarunt. *Attributa*
eius infinita ea Metaphysicae pars, quae
Theologia naturalis audit, explicare de-
bet, ex qua nos vnum hoc cum in-
genti animi laetitia nostrum facimus:
Quod DEVS sit vnus, in quo omne,
quicquid vllam perfectionem sapit, mensu-
ra perfectissima deprehenditur, & a quo
omne, quicquid vel minimam imperfe-
ctionem redolet, quam longissime abest,
quique iure meritoque dici debet ens
Optimum, Perfectissimum, Beatissimum-
que. (*)

(*) Equidem nimis prolixum esset hic argumenta colligere omnia, quae *pro probanda existentia DEI* vel a viris eruditissimam prolata sunt in medium, vel ad euincendam veritatem ipsis medullis tam inuincibili robore insitam proferri adhuc & excogitari possent. Ecquis enim nescit, inter omnes veritates nullam esse, ut ita dicam, magis clauo trabali pectori affixam, quam quidem haec est: **EST DEVS?** Nihil dicam *de idea DEI innata*, nihil *de utilitate*, quae ex hac veritate in totum genus humanum redundat, nihil *de subordinatione causarum*, nihil *de conceptu entis perfectissimi*, nihil *de argumento*, quod ab eo, quod tutissimum est, peti solet, nihil *de eleganti machinae huius mundi structura*, eiusque harmonia, concinnitate, pulchritudine, motu & ordine, qui sine artifice ineffabili sapientia praedito concipi posset numquam, nihil denique *de generali gentium omnium in hac veritate consensu*. Quin etiam silebo, quomodo *conseruatio creaturarum*, quae omnes aliena ope indigent, plane esset impossibilis, si DEVS non existeret, ita enim cum cuncta corrumpi cernimus, cernimus etiam eorum nihil ab aeterno exstitisse. Nec vrgebo, quod adeo recentes habeamus historias, atque inuentores artium, quod absurdum & impossibile esse existimo, si hic mundus
ab

ab aeterno extitisset; Neque etiam allegabo, quod cum natura nihil frustra faciat, id in tam immensa rerum multitudine plane esset impossibile, si natura ipsa intellectu careret, nec a Rectore Sapientissimo gubernaretur. Sed prouocabo solummodo ad cuiusvis conscientiam: Cum enim etiam in scelestissimis hominibus obseruatum sit crebro, quod cum toti in eo essent, ut omnem NVMINIS metum ex animo suo eiciant, illi tamen abigere conscientiae terrores valuerint nullo prorsus modo, quis, quaeso, negabit, NVMEN esse, quod scelera seuerissime sit puni-
turum. Quod quidem dum scribo, vnum hoc monendum esse arbitror, in existentia DEI probanda hoc cauendum esse sedulo, ne existimemus, sufficere hic probasse, dicens homine longe perfectius, ex materia non pro-
ueniens, & quod obiectum sit religionis alicuius aut admirationis, immo & a se sit, & aeternum, atque comparatum ita, ut res reliquae omnes ab eo pendeant. Sed requiri, ut praecise probemus, esse aliquam rationem supremam, id est causam rerum omnium primam esse summe intelligentem atque volentem, eamque omnia sapientia sua scienter & volenter creasse atque conseruare. Nullus vmquam forte Atheus fuit doctrinae adeo profligatae, quin rerum omnium primam aliquam causam admiserit, sed in eo latitat vi-
rus

rus Atheismi teterrimum, quod causam hanc rationis omnis expertem statuerint, adeoque cognitione sensuque illius, quod agit priuarint prorsus. Sic de Lampfaceno Stratone LACTANTIUS de ira DEI c. X. narrat, eum docuisse: naturam habere in se vim gignendi & viuendi, sed eam nec SENSVM habere vllum; nec figuram, vt intelligamus, omnia quasi sua sponte esse generata, nullo artifice, nec auctore. Quod idem fere de eo refert CICERO Quæst. Academ. L. II. & magis adhuc perspicue in L. I. de nat. Deorum: vbi nec audiendus, inquit, Theophrasti auditor Strato, is qui Physicus nominatur, qui omnem vim diuinam in natura sitam esse censet, quod causas gignendi, augendi, minuendi habeat, sed careat OMNI SENSU ac figura. Nec aliud illam apud Chineses Sectam, quae ab auctore suo Xe Kia Foe, dicitur Foe Kiao, docere, ex libro de Confucio Lutetiae 1687. edito, cuius excerpta in Actis E-rud. Lips. 1688. p. 257. legi possunt, patet. Ita enim ibidem: Principium (rerum omnium) cum doceant esse prorsus admirandum quid, purum, limpidum, subtile, infinitum, quod nec generari possit, nec corrumpi, quod perfectio sit rerum omnium ipsumque summe perfectum & quietum, negant tamen corde, virtute, MENTE, potentia vlla instructum esse, immo hoc esse maxime

proprium essentiae ipsius, ut nihil agat, Nihil INTELLIGAT, appetat nihil. Quod sane qui perpendit rite, videbit iam, quam operam perdant oleumque, qui, ut in causa tam ardua noui quid in medium proferant, aut protulisse videantur, ad singulas fere res creatas descendunt, & ex aqua, ex oculo, ex capillis hominum ex telis araneorum &c. existentiae DEI probationem exsculpere volunt. Pia quidem haec argumenta sunt, hominique, qui DEVM iam credit, ad acuendum religionis sensum satisfaciunt, Atque non conuincunt, aut ad silentium redigunt.

§. 404. Viuus hodie existis, cras forte non amplius: Ergo tempus erit, vbi viuus non eris. Vides alios homines in hoc mundi theatrum prodire, qui hoc ipso dum in illud prodeunt, & viuere incipiunt, incipiunt etiam esse aliquid, quod non fuerunt, antequam prodierant. Id ipsum etiam alii de te viderunt, qui tempus, quo primum prodieris in lucem, sollicitè te edocuerunt, secundum quod etiam annos aetatis tuae computare soles. Ergo solus aetatis tuae & annorum calculus commonefacere te debet, *esse tempus, quo non fuisti.* Quicunque vero ita est, ut tempus esse possit,

possit, quo nec fuit, nec erit, ille in
Metaphysicis non necessario, sed con-
tingenter esse & existere dicitur; Ergo &
*tu, quisquis sis, contingenter existis, nul-
laque prorsus necessitas est, cur sis &
existas.*

§ 405. Quemadmodum autem quo
tempore in hoc mundi theatrum pro-
dieris, a voluntate tua pependit neu-
tiquam, quippe qui nec fuisti, adeoque,
cum non entis nullae sint affectiones,
etiam velle non potuisti; ita nec a te pen-
dere quam diu in orbe vivere velis, for-
te ipsemet non ibis inficias. Cum vero
sine sufficiente ratione esse possit nihil,
ratio cur prodieris in mundum, & cur
ex eo iterum exeundum tibi sit, in ente
alio, & extra te quaerenda erit. Hoc ens
iterum aut contingens erit, aut necessa-
rium, (tertium enim non dari in *Ontologia*
demonstratur.) Ens contingens, scilicet
parentes tuos rationem quidem existen-
tiae tuae dedisse non nego, sed cum &
hi ipsi entia sint contingentia, necesse
est, ut ipsimet suae existentiae rationem
sufficientem in alio ente habeant. Quod

si post millies & saepius institutam quaestionem hoc semper contingens dicis, & ita ad infinitam contingentium seriem prouocas, nec vnumquam in causa aliqua summa subsistis, progressum rationum instituis ita comparatum, vt cum semper quaestioni, vnde res sit? remaneat locus, reuera aliquid sine causa esse affirmes; quod ipsum vero cum absurdum sit, progressus hic in infinitum etiam absurdus sit necesse est. Vnde causa talis summa & omnium prima simpliciter ponenda est, qua posita nulla plane quaestio, vnde res sit? remaneat; talis vero causa dicitur ratio sufficiens. Ergo in causa aliqua summa, tamquam ratione sufficiente, subsistere aliquando debes. Sed causa alia summa non datur, nisi in ente necessario; & ens simpliciter & absolute necessarium non est, nisi DEVS. (§. 403.) Ergo *DEVS causa est, cur in hoc mundi theatrum prodieris. (*)* (§. 404.)

(*) Quorsum igitur te vertis, quicquid agis, semper habebis rationes inuictas, cur DEVM existere credere debeas. Nec hic *nudam esse verisimilitudinem cernis, sed nullam*

nullam vñquam dari veritatem Mathematicam adeo inuictam & certam, ac quidem haec est, senties: vt merito dixerit S. CYPRIANVS 1. de Idolor. vanit. summum delictum esse, nolle agnoscere, quem ignorare non possis. Interim caussae Atheismi sunt (1.) studium famae & existimationis ex negatione thesios in toto orbe receptae, (2.) ignoratio originis mali, (3.) indignatio quod cum DEVS concipi non possit nisi Sanctissimus, multa tamen scelera in hac vita impunita maneant, (4.) consideratio religionis tamquam rei mere Politicae.

§. 406 Nuda possibilitas sine actuali existentia nihil est. Cum igitur ens contingens sis (§. 404.) antequam actu existere coeperas, nuda possibilitate exististi; Ergo antequam actu existeres, nihil eras. *DEVS est, qui tuam existentiam largitus tibi est, (§. 405.) DEVS ergo est, qui ex nihilo tuo te produxit, vt esses aliquid. (*)*

(*) Iam prohibere non' possum; quin adscribam verba EPICTETI, hominis Pagani, vt tu, qui Christianus es, vel erubescas, vel animum adhuc firmiorem constantioremque induas. Ita

Ee 3

autem

autem ille: Si quis huic doctrinae inhaerere
 & affici pro dignitate possit, quod facti a DEO
 omnes primario simus, & ille sit pater homi-
 num simul ac genitorum, opinor profecto,
 quod nihil humile aut abiectum de se ipso ho-
 mo cogitare aut disponere posset.

§. 407. Duratio tua supponit me-
 dia, a quibus producet: Haec media
 vel a tuo arbitrio pendent, vel pendent
 ab arbitrio alterius. Sed omnia conser-
 vationis tuae media a tuo arbitrio non
 pendere manifesta docet experientia.
 Quot enim casibus, quot infirmitatibus
 homo non obnoxius est, quas cauere,
 vel a se remouere omnibus suis viribus
 nequit? Ergo *duratio tua in multis, im-
 mo plurimis, pendet ab arbitrio alterius.*
 Hic alter, a cuius arbitrio duratio tua
 pendet, vel aequae ac tu (§.404.) ens est
 contingens, vel ens necessarium. Si est
 contingens, aequae ac tu, necesse est, vt
 in multis, immo plurimis casibus se-
 met ipsum perinde ac tu conseruare
 nequeat. Quomodo igitur quod se
 ipsum simpliciter conseruare nequit,
 temet conseruet? nulla dari potest ra-
 tio. Ergo aut duratio tua sine ratione
 suffi-

sufficiente est, aut ens necessarium est, Sapientissimum atque infinita potentia praeditum, a cuius arbitrio ea pendet. Ens necessarium dicitur DEVS. (§. 406.) Ergo o! *felicem te, si sedulo de eo cogitas, quomodo DEVS & in hoc mundi theatrum produxerit te, (§. 406.) & in eo pro suo arbitrio conseruare velit.* Rom. VIII, 31.

§. 408. *DEVS est ens Optimum.* (§. 403.) Talia sunt praedicata, qualia esse permittuntur a suis subiectis: Ergo *entis optimi est, optimos velle & intendere fines.* Hic ipse DEVS, hoc ens Optimum, te & esse aliquid voluit, (§. 406.) & haecenus pro suo arbitrio conseruauit. (§. 407.) *Procul dubio igitur tam in tua existentia, quam in tua duratione finem optimum voluit & intendit.* Quare etiam voluntas DEI, quantum ad te, tantillum homulum, spectat, tibi imperscrutabilis non est. *Quod si enim scis, quid optimum tibi sit, scis etiam finem DEI intuitu tui.* Fines alicuius scire, est scire alicuius voluntatem; ergo fines DEI scire, idem est ac scire voluntatem DEI. *Vbi igitur scis, quid tibi sit*

optimum, scis etiam quid DEVS tecum fieri velit.

§ CXLI.

§. 400 Bonum est, quod felicitatem nostram conseruat. (§. 116.) Felicitas nostra consistit in vera & durabili laetitia, qualem homo percipit ex suis ad maiores perfectiones progressibus. DEI voluntas intuitu tui fertur in optimum finem (§. 408.) Ergo voluntas DEI intuitu tui in id fertur, ut maxumas quascumque quae possibiles sunt, perfectiones obtineas, (* gaudioque durabili exinde fruaris.

(*) Ergo non habes, cur optes illud, quod impossibile omnium maxime impossibile est, scilicet DEVM non existere, neque enim DEVM existere terrori tibi esse amplius potest, sed summo lolatio, qui enim necessario existit, DEVS, existit ideo, ut sicuti omnes creaturas suas, sic te etiam felicem reddat, immo felicissimum.

§. 410. Tuum igitur iam erit, ut huic fini DEI conuenienter agas, id est, ut patiaris a DEO te felicem reddi: Finibus DEI conuenienter agere, idem est ac voluntati DEI obsequi. Ergo obsequium voluntatis diuinae erit, ubi a tua parte talem te exhibebis, quem DEVS possit felicem reddere, immo felicissimum (§. 409.)

Sed

Sed felicitatem maxumpore anhelas, eius desiderio mirifice tangi te sentis, (§. 115.) immo quicquid agis, quicquid moliris, id omne a te ideo fit, vt felix sis. *Quod igitur complementum votorum tuorum exhibet, graue tibi esse nequit. Ergo non habes causas, cur voluntati diuinae obsequi graue & moleste feras. (*)*

(*) Nam etiam in aliis rebus, eius nobis iussus & imperium dulce est, qui felicitatem nostram vnice intendit. Quare DEI imperium dulcissimum merito; cum praeterea is nostra opera opus non habeat, nec, quasi suum ex seruitio nostro emolumentum quaerat, suspicari possit hominum vllus. Ergo etiam DEO *seruire summa libertas.*

§. CXLII.

§. 411. Qui vult, vt DEVS eum felicem reddat, agere debet finibus rerum & directioni atque voluntati diuinae conuenienter. Hoc ipsum vero praesupponit, & cognitionem illorum finium habere & intelligentiam mediorum, quae applicari in hac actione debent. *Habitus perspiciendi fines optimos, & intelligendi aequae ac in vsum adhibendi media, quae ad illos obtinendos certissime & facillime ducunt, dicitur*

SAPIENTIA. Ergo *qui a DEO felix red-
di vult, sapientiam omnium primo quae-
rat opus est.* Ergo SAPIENTIA breuius
dici potest *scientia felicitatis.*

§ 412. Sapientia haec postulat & intelligentiam & vltimum mediorum; (§. 411.) primum ad intellectum, ad voluntatem alterum spectat. Vtraque facultas corrupta est; vtraque emendanda igitur. Ergo *sapiens non est, nisi qui vtramque facultatem rite habet emendatam:* Licet autem emendatio impossibilis non sit, (§. 209*) tamen ob summam hominis corruptionem tanta in eo peccandi facilitas deprehenditur, vt ea numquam ita fieri possit, quin emendandum aliquid restet. Ergo *vera sapientia in cottidiana emendatione ponitur. (*)*

(*) Vnde quantum inter eruditum & sapientem discriminis intercedat, manifestum est.

§ 413. Comprobat experientia, desiderium felicitatis, quod per instinctum naturalem inesse nobis supra §. 115. diximus, in fruitione bonorum etiam magno

gnorum & diu quaesitorum non acquiescere, sed semper ulterius progredi, & ad maiora ferri, adeoque quasi insatiabile esse, atque hinc etiam recte ab aliis *desiderium felicitatis infinitae* dici. Cum igitur desiderium hoc a DEO sit, (§. c.) etiam auiditas haec, vt ita loquar, a DEO sit, necesse est. Quicquid a DEO est, malum esse nequit. Ergo *desiderium hoc infiniti alicuius boni, quodque nullo modo extra illud satiari & expleri potest, in se bonum erit.*

§. 414. Iam autem cum in omni felicitate fiat progressus ab vna perfectione ad alteram (§. 117.) naturale erit, vt (quoniam quamdiu dantur progressus ad maiores perfectiones, tam diu homo aliquid relictum habet, quod desideret,) aut bonum aliquod existat, quod omnes felicitates ita sub se complectatur, vt illud possidenti nihil prorsus amplius desiderare liceat, aut desiderium infiniti magis homini inditum sit, vt infeliciorem eum reddat, quoniam is numquam habet, in quo acquiescat. Sed *quia ultimum cum Bonitate DEI pugna-*

*pugnaret manifesto, primum admittatur
necesse erit.*

§. CXLIII.

§ 415. BEATITUDO est status *perfectissimae & semper durabilis laetitiae* ex possessione boni, cui nihil deest, natae. Vbi laetitia talis, quae ex possessione boni, cui nihil deest, oritur, ibi non modo remotum est taedium omne, & sicuti omne taedium dolorem creat, dolor omnis; verum ibi etiam est fruitio voluptatis omnis desiderabilis. Ergo in beatitudine & fruitio perfectissimae cuiusvis voluptatis desiderabilis, & absentia omnis taedii atque doloris concurrunt. Ergo summa beatitudo est, ubi ne quidem taedium ullum, vel maioris voluptatis desiderium possibile est. (*)

(*) Vberiore haec lucem capere possunt ex dictis multis Sacri Codicis v. g. Psalm. XVI, 11. & Psalm. XXXVI, 9. Praecipue vero ita beatitudinem descriptam legimus Ies. XXXV, 10.

§. 416. Quare tandem sicuti in fruitione felicitatis (quod sola etiam definitio eius §. 117. euincit) dantur adhuc bona maiora, existentia autem boni maioris, quo caremus, minimum desiderium, &
vbi

vbi eiusdem consequendi vel nullam, vel exiguam, vel valde difficilem spem concipere possumus, taedium in animo nostro excitare potest; vbi autem vel desiderium, vel, quod adhuc grauius, ipsum taedium est, ibi vera nulla datur acquiescentia animi bonum summum anhelantis; vbi haec non adest re ipsa adhuc solida laetitia, adeoque etiam vera voluptas, ac multo magis beatitudo (§. 415.) exultat: Ita quidem felicitas nulla quantacumque fit, efficit ipsam beatitudinem, adeoque *nec desiderium infiniti in felicitate sola subsistere potest, sed beatitudinem anhelat.*

§ 417. Verum nec vicissim beatitudo aliter existit, nisi *in fruitione boni aliquius summe perfecti, seu summi boni*, cui quicquid perfectionum concipere & optare possibile est, perfectissime inest, quodque *fruitione sua reliqua possibilia bona omnia non exaequat modo, verum plane superat.*

§. CXLIV.

418. Tale autem *summum bonum* ita esse debet comparatum, vt & *ab hominibus omnibus media non aspernantibus possit obtineri, & obtentum amitti nequeat,*
id

id est, ut possit esse in aeternum durabile
atque immortale, quoniam quam diu me-
tus amissionis adest, taedium omne nec
abest, nec abesse potest. (*)

(*) Veritatem hanc probare, non est
difficile. Finge enim tibi casum dabilem
ut beatitudo finiaitur umquam, metus eam a-
mittendi in ipsa beatitudine esset, ergo
nec fruitio beatitudinis animam redderet feli-
cem. Aut igitur aliud post beatitudi-
nem superesset, aut desiderium infi-
niti frustra in anima foret; sed aliud su-
pra beatitudinem fingere aequè absurdum esset,
ac in infinitum progredi; & desiderium infi-
niti animae a DEO inditum, DEVS autem
nihil frustra facit, ergo conceptus beatitudi-
nis praebet argumentum pro animae immortali-
tate.

§. CXLV.

§. 419. Sed duo entia perfectissi-
ma non existunt. Pone enim duo en-
tia perfectissima, aut pares ea in o-
mnibus habere perfectiones affirmabis,
aut alteri maiores prae altero perfectio-
nes tribues. Vbi posterius, vnum re-
uera erit in relatione ad alterum im-
perfectum; vbi prius, neutrum erit
perfectissimum, quia utrumque sui si-
mile habet, ideo autem perfectissimi o-
mnem

annem similitudinem excludit. Iam autem DEVS est ens perfectissimum. (§. 403.) Ergo praeter DEVM aliud ens perfectissimum nullum existit, Ergo etiam in solo DEO beatitudo (§. 415.) deprehendi poterit ()*

(*) In DEO concurrere requisita summi boni omnia (§. 418.) facile perspicit ratio Qui enim DEVM credit, necesse est admittat, quod sit a Se, & causarum a quibus tam ego, quam res aliae pendent, omnium prima. Talis DEVS igitur vel adhuc existit, vel non existit, vel aliquando non existet. Si non existit, vel aliquando non existet, aut se ipsum destruit destruetue, aut destructionem experietur ab entibus, quae causam suae existentiae non nisi ab ipso habent: Vtrumque absurdum est, Nam aequum est impossibile, ut DEVS destruat semet ipsum, ac ut destruat a creatura a se producta; cui praeterea si vim destruendi creatorem tribueres, tribueres vires maiores, quam sunt creatoris ipsius. DEVS igitur est aeternus. Tanta insuper in DEO est perfectio, ut is Beatos reddere possit homines quotquot sunt omnes, nec est mortalium ullus, cui, si modo serio possessionem suam appetat, *ille*

ille semet subtrahat. Nemo in Eo nubem pro Iunone apprehendit, nemo post Eius possessionem sublimius quid excellentiusue desiderare potest. Habenti Eum si eorum bonorum nihil haberet, quae insensu incurrunt, nihil tamen deest. Eum non habenti, etiamsi quis haberet omnia, quae bona dicunt homines, deessent tamen innumera, ita ut reuera nihil haberet huiusmodi homo.

§. CXLVI.

420. Beatitudinem in DEO (§ 419.) deprehendit creatura, ubi DEO fruitur: Desiderium infiniti (§. 413.) non nisi beatitudine expleri potest. Ergo *in fruitio- ne DEI sola est ratio, qua extingui possit animae desiderium boni infiniti (*)*

(*) Cernis igitur, cur animae tuae in-
uerit atque implantauerit boni infiniti
desiderium DEVS O. M. scilicet ut utaris
eo tamquam filo Ariadneo, quo ex Labyrintho,
in quem saepe affectus tui & blandimenta re-
rum praesentium te coniiciunt, felix euadas;
utque, cum fragilitas omnium bonorum, quae
praesens saeculum exhibet, facile in oculos in-
rat, (ecquis enim in communi sorte
mortalitatis est, qui non minimum
cernat, post breue vitae tempus omni-
bus his longum & aeternum vale di-
cendum esse?) eo potissimum ad agnitionem
& amorem DEI ducaris. Quam igitur
manca sit & imperfecta Philosophia
Mora-

Moralis, quae in solis bonis huius vitae acquirendis hominem subsistere iubet, quis non videt? Et tamen error hic fere communis fuit omnium Philosophorum Gentilium. Nihil dicam de EPICURO; nomen enim hoc satis suspectum est omnibus. nec, qui recte eum de summo bono sensisse existimant, facile id persuasum dabunt multis; sed loquar de reliquis Philosophis, qui sublimiorem viuendi doctrinam affectarunt. Et recte iam errorem hunc in Morali Paganorum Philosophia obseruauit LACTANTIUS L. VI. Instit. Diuin. c. 6. Bonum omne, inquit, ad corpus & ad hanc breuem vitam retulerunt, quam soluta tamen & occidere necesse est, nec sunt progressi ulterius. Sed omnia eorum praecepta, & omnia, quae iudicant bona, terrae inhaerent, & humi iacent, quoniam simul cum corpore, quod est terra, moriuntur. Pertinent enim non ad vitam homini comparandam, sed ad quaerendas vel augendas opes, honores, gloriam, potentiam, quae sunt vniuersa mortalia, tam scilicet, quam ille, qui, ut ea sibi contingerent, laborauit. Immo si rite, de quo nullus dubito, hic ipse eruditissimus Ecclesiae Doctor l. c. L. III. c. 20. sententiam & mentem Socratis exposuit nobis & delineauit, nemo esse potest, hoc Philosopho a vera sa-

pientia remotior, alienior nemo. Ita
 enim ille: Celebre hoc prouerbum Socrates
 habuit, quod supra nos, nihil ad nos. Procum-
 bamus igitur in terram, & manus nobis ad
 praeclara opera datas conuertamus in pedes. Ni-
 bil ad nos coelum, ad cuius contemplationem
 sumus excitati, nihil denique lux ipsa perti-
 net. Certe victus nostri caussa de coelo est.
 Quod si hoc sensit, non esse de rebus coelesti-
 bus disputandum, ne illorum quidem rationem
 poterat comprehendere, quae sub pedibus habe-
 bat. Quid ergo? num errauit in verbis? Ve-
 risimile non est. Sed nimirum id sensit, quod
 locutus est, religioni minime seruiendum.
 Quod si aperte diceret, nemo pateretur. Quis
 enim non sentiat hunc mundum tam mirabili
 ratione perfectum aliqua prouidentia gubernari.
 Et licet id negandum non sit, praeci-
 pue apud recentiores Platonicos me-
 liora occurrere; Sic enim v. g. IAM-
 BLICHVS profanae superstitionis Philo-
 sophus in cognitione DEI summam beatitudi-
 nem positam esse dixit, quando Libro de My-
 steriis Aegyptiorum Sect. X. c. 8. DEVM ro-
 go, inquit, vt mihi tibiue perfectiores ad-
 huc de Se notiones praestet εἰ αὖτις δὴ τὸ μακά-
 ριστον ἴαλος τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν περὶ οὐρανῶν
 id est, in quibus omnium bonorum beatissima
 nobis possessio reponitur; illud tamen merito
 etiam in considerationem venit, quod
 hi ipsi multa scriptis suis ex Sacris
 Chri-

Christianorum placitis inferuerint, adeoque vt graculus ille peregrinis plumis superbiant. Vt taceamus, quam haec eorum cognitio mortua fuerit. Quod enim de Platone dicit supra laudatus Christianorum Scriptor elegantissimus, LACTANTIUS L. V. Diuin. Instit. c. 15. Plato, multa quidem de vno DEO locutus est, a quo ait constitutum esse mundum, sed nihil de religione. Somniauerat enim DEVM, non cognouerat. Quod si iustitiae defensionem vel ipse, vel quilibet alius implere voluisset, inprimis deorum religiones euertere debuisset, quia contrariae sunt pietati, id etiam recte ad recentiores eius Sectatores applicatur, qui in eo adhuc peiores sunt Magistro suo, quod vt rabidi canes aduersus CHRISTVM, adeoque ipsam veritatem, latrarint.

§. 421. Vnde iam DEVS si spectetur prouti fruitio eius beatitudinem nobis affert, *summum bonum dicendus*, si vero consideretur, prouti causa est rerum omnium, *dator & effector omnis boni est*. Priori in relatione vbi consideratur vt terminus ad quem, finis erit ultimus actionum nostrarum omnium; posteriori vero parens, dominus, imperans, euergeta noster in gradu eminentissimo dici debet. (*)

(*) Cernis igitur, cur DEVS sit amandus? Amare enim & colere DEVM propter

solas perfectiones suas, nulla habita attentione, an ex iis ob suam providentiam atque bonitatem aliquid ad nostram felicitatem faciat, nec ne, mera esset *admiratio*, non *amor*. Nec est, ut obiiciat mihi aliquis exemplum Epicuri, quem aiunt deos coluisse, *etsi ob negatam eorum providentiam nec boni quid ab iis expectauerit, nec malum inferre eos posse metuerit*. Merus enim in terminis lusus est. Et aut Epicurus deum nullum coluit, omnemque cultum deorum, quem externe affectavit, ex populi, cum quo vixit, metu simulavit, aut convictus fuit, deos esse boni & mali auctores, adeoque timendos, ita ut saltem ex vanitate providentiam DEI eiusque ius puniendi in disputationibus suis negaverit. Vnde etiam aut amor ille purus quem Mystici affectant, non ens est, aut adeo ficcus & aridus esse non debet, ut omnem plane remunerationem recipiat. Quod qui observat, non amplius cum BAYLIO quaerit, *an qui vere DEVM O. M. credit existere, a cultu eius possit alienum animum gerere?* Qui enim non DEVM fato obnoxium somniant, sed rerum mundanarum curam habentem credunt, non possunt non colere tam SANCTVM NVMEN, quod omnes suos cultores perfectissime beatos efficit.

§. 422. Cum DEO placuerit homines in hoc mundo, tamquam in palaeſtra, ponere, vt ibi virium ſibi congenitarum faciant periculum, & tamdiu luſtando ſeſe exerceant, donec quod ipſorum naturae perfectiſſime congruit, obtineant, mirum nobis videri non debet, ſi eam eſſe naturae humanae infirmitatem deprehendimus, vt non ſolum in optumo propoſito adſit facilitas peccandi, verum corporis conditio variis, iisque innumeris, prematur imbecillitatibus, ex quibus omnibus anima propter arctiſſimam cum corpore vnionem grauiſſime & acerbiffime afficitur. Quae cuncta vero vt non patiuntur, vt homo omnis taedii in hac vita expers ſit, ipſi nouo argumento ſunt, vt diſcat dignam tatione ſua conſtantiam mature induere. Cum enim ſciat, eſſe ſibi aliquando ex hoc orbe, tamquam ex alieno hospicio, emigrandum, diſcat, rebus huius ſaeculi nimium iam tribui non debere. Licet igitur quotquot ſunt *verae* (praecipue illius, quae ex fide in CHRISTVM venit) *virtutis alumni* fruitione DEI iam in hac vita gaudere poſſint, tamen quia ob dictas cauſas non ab omni

taedio immunes sunt, & vbi taedium est, ibi dolor non exulat, vbi vero dolor, ibi durabilis voluptas, per consequens beatitudo completa & perfectissima nondum deprehenditur (§. 415.) vix erit, ac ne vix quidem, ut homo in hoc mundo plenariam beatitudinis fruitionem promittere sibi possit. Potius merae primitiae sunt, quas hanc vitam viventibus praelibandas offert ratio. Nec fides in CHRISTVM plenam messem in hoc saeculo promittit, sed illam satietatem gaudii sedibus beatorum reseruat. Verum manum de tabula! Ne falcem in messem alienam crebro nimis immisisse videamur: consuli tamen hic possunt dicta Sacrae Scripturae *Matth. V, 5-II.* cum *Rom. VIII, 24.* iuncto *Iob. XVII, 13.*
§. CXLVII.

§. 423. Fruitione DEI igitur cum absoluator bonum summum, (§. 420.) nil restat, quam vt media, quibus eam consequamur, exponamus. Iam autem qui virtutem rite appetit, actiones suas dirigit ad omnis generis perfectiones producendas obtinendasque; (§. 332.) Vnde sicuti virtuosus omnis generis perfectiones appetit, sic etiam
bonum

bonum summum tamquam perfectionum omnium complementum anhelat. Quod si igitur verum, quod ut verissimum euictum supra, bonum summum in fruitione DEI consistere, verum etiam erit, quod, *qui virtutem rite sequitur, etiam fruitionem DEI, seu praemium laborum suorum, expectet.* Et sic *virtus medium erit summum bonum obtinendi.*

§ 474. Sicuti autem in aliis rebus *medium a fine* differt, ita etiam *in Philosophia Morali* medium & finis confundi inuicem non debent. Quin cum medium propter se appetat nemo, sed propter finem, ad quem obtinendum illud facit, ex haecenus dictis confutari poterit eorum doctrina, qui *virtutem summum bonum faciunt*, quales sunt omnes illi, *qui virtutem propter se expetendam esse docent* (*)

(*) Qui docent: *virtutem propter se ipsam colendam esse, virtutem sui ipsius optimum esse praemium*, reuera magnifice loquuntur, sed omnibus his verbis ambitiosis nihil inest ponderis, quin immo ea aut casae prorsus sunt & inania, aut absurdum continent, idem enim sonant, ac si quis diceret, *virtutem colendam esse, quia virtus colenda est.* Nemo enim ideo saltem agit, ut agat, sed quilibet ratione praeditus

ditus actionis suae finem habet, qui in utilitate aliqua ab ipsa actione distincta consistit. Vnde virtus necessaria ad aliud quodpiam obiectum ab ea distinctum tendit, nec ipsa simul finis sui ipsius esse potest. Est praeterea, (vt falsitatis hanc doctrinam manifesto arguamus,) & illud considerandum probe, quod in omni virtute pugna sit, (§. 330.) adeoque laus virtutis non modo multo labore acquiratur, verum nisi diligenti & perpetua cura retineri non possit. Ac enim in summo bono esse debet acquiescentia. Nec melius rem acutangis, si forte dixeris cum ROBERTO SCHARROKIO de Offic. c. I. n. 6. 7. complacentiam sui ex virtutis exercitio ortam bonum summum esse, benefactorum enim memoriam tam suauem esse, vt incunditate perpetua animum alat. Nondum enim sic bonum infinitum habes, qui haecenus non habes DEVM ipsum. Vt nil dicam, quam parum experientiae illum habere necesse sit, qui fragilitatem suam crebrasque in virtutis studio offensiones non sentit. Adeo vt virtutis etiam feuerissimus custos, qui non Pharisaica superbia laborat, sola ratione duce nihil propemodum habeat, in quo placere sibi possit: cum etiam sibi relictus homo sentiat, se inutilem seruum esse, nec fecisse tantum, quantum officii ratio ab eo exegerat.

Longe rectius igitur praecipit LACTANTIUS, quando L. II. Diuin. Instit. c. 8. docet, non virtutem ipsam esse summum bonum, sed effectricem & matrem summi boni, quoniam peruenire ad illud sine virtute potest nemo. Et quem toties iam laudauimus, AVGVSTINVS Serm. XIII. egregie non minus, quam vere dicit. Errat Epicureus, falsum est enim, esse hominem beatum, cuius est in fructu voluptas carnis eius: Fallitur & Stoicus, falsum est enim beatum esse hominem, cuius est in fructu virtus animi eius, sed BEATVS, CVIVS EST NOMEN DOMINI SPES EIVS.

§. 425. Virtus consistit in habitu agendi secundum leges diuinas (§. 322.) Actiones ad normam legum diuinarum perpetratae dicuntur, actiones bonae. (§. 268.) Iam autem homo vbi in perpetrando bonis actionibus sibi acquisiuit habitum, non potest non bona consecretaria experiri, (§. 243.) & huiusmodi bona consecretaria perfectionem status operantur. Perfectio vero quia sine laetitia percipi nequit, (§. 119.) tantum prodest, vt talis homo virtuosus extra statum voluptatis non sit.

§. 426. Quapropter licet virtus summum bonum non sit, (§. 424.) tamen quia habitus perpetrandi actiones

bonas cum multis bonis confectariis inseparabili nexu coniunctus est, virtus ipsa, (quoniam ad eam, quae ex fruitione diuina speranda est, beatitudinem manuducit, (§ 423) haec vero, vtut perfecta in hac vita non sit, gaudii tamen plena est, conscientiamque hominis mirifice securam reddit,) minimum felicitatem ingentem etiam iam in hac vita dabit.

§. 427. Quia autem in fruitione DEI solummodo bonum summum consistit, & virtus quidem vbi solum rationem ducem sequimur, ad eam manuducit hominem (§. 423) caetera vero, quae pro bonis vulgo habere solent mortales, in se inspectata ad hunc finem obtinendum vel parum conferunt, vel prorsus nihil; perfectio tamen aptitudo est ad certum aliquem effectum producendum seu promouendum (§. 118.) *quam minus recte in sensu morali aliis rebus extra virtutem perfectio aliqua tribuatur*, patet.

§. 428. Vnde licet potentiae, quas corpori tribuimus, suo modo perfectiones inuoluant, (§. 121.) licet etiam aliae perfectiones esse possint animae, prouti in ea separatim consideramus hanc vel aliam eius facultatem, v.g. memoriam, intel-

intellectum, (§. c.) tamen de eiusmodi perfectionibus, quae sine virtutis exercitio esse possunt, vel acquirendis vel retinendis aliud praecipi in Ethica nequit, quam *ut mature moneantur mortales, ne in illis cum magno suo damno acquiescant, atque sic ipsimet praestitutum a DEO usum harum perfectionum evertant.*

§. 429. Idem etiam de perfectionibus, quas in bonis fortunae deprehendisse sibi videntur homines, dicendum. Quantumcumque enim in illis sibi placeant mortalium plerique, tamen quam primum *ut media summo bono consequendo subordinari volunt, omnem suum valorem perdunt. Ut merito infelicissimi hominum reputandi sint illi omnes, quorum adeo peruersa est ratio, ut illa magis anxie, ac ipsum bonum summum desiderent. (*)*

(*) Multa sunt argumenta, quibus possit probari, solidi nihil hisce bonis fortunae, corporis, animi (quatenus hic aliquid praeter virtutem pro bono habet) inesse, miserosque qui iis inhiant mortales, hoc suo desiderio, turpiter decipi; sed vnum saltem proferamus in medium: Nimirum nemo igno-

ignorat, quod illa eius sint naturae, ut
 obtineri non possint ab omnibus. Quan-
 taecunque igitur perfectiones sint intui-
 tu eorum, qui eas possident, sunt tamen,
 si acquisitionem earum spectes, impossi-
 biles secundum quid. Ecquis enim v.
 g. sanitatem, honores, acumen ingenii,
 memoriam &c. dare sibi potest? quaedam
 vero ita sunt comparatae, ut earum pos-
 sessio fluxa etiam & instabilis sit, v.g. ipsa
 scientia. Iam autem homo, qui desiderio
 felicitatis innato recte utitur, numquam
 impossibilia optat. Ergo huiusmodi bona
 non praecise illud sunt, quod homo sa-
 piens optat. Recte potius ad eius men-
 tem Poëta ait:

Est virtus placitis abstinuisse bonis.

Vnde quam primum homo philoso-
 phari discit, etiam hoc discit: *Per-*
fectionem prouti vel durabilis est, vel
 non, aliam *veram* esse, *apparentem* aliam, er-
 go & *voluptatem*, quae ex perfectione ori-
 tur, aliam *veram* esse, aliam *apparentem*.
 In apparente voluptate laetitiae suc-
 cedere taedium: ergo apparentem vo-
 luptatem durabilem non esse, adeo-
 que nec voluptatem iure meritoque dici
 posse, atque hinc nec felicitatem af-
 ferre; Quare iam inferre pergit:
 Voluntatem DEI esse, ut homo red-
 datur felix. Ergo voluntatem DEI non es-
 se, ut feratur in perfectionem apparentem.

Ten.

Tendere igitur eum debere, (vt DEI voluntati faciat satis) in perfectionem veram, quod vbi obseruauerit, inuenit, eum ipsum in finem vtque fieri hoc ab eo possit commode, a Benignitate DEI viribus animi & corporis se instructum esse. Sed vires saltim sunt potentiae efficiendi aliquid. Potentiam autem fine exercitio nihil efficere, quis ignorat? ergo animi & corporis viribus exercitium obtinendi perfectiones accedat necesse esse colligit. Crebro exercitio acquiritur habitus, qui hoc loco efficiet, vt homo promptissime progrediatur in perfectionibus. Talis pergressus ipsa est felicitas. Ergo in recto vsu virium tam animae, quam corporis ipsam esse felicitatem denuo perspicit. Sed rectus rei vsus est, vbi rem adhibemus secundum voluntatem DEI. Ergo semper in obsequio voluntatis DEI consistere felicitatem palam erit. Iam vero virtus est habitus obsequendi voluntati DEI. Ergo in virtute esse felicitatem amplius non dubitabit.

§. 430. Sicuti igitur sola virtus hominem manuducit ad fruitionem luminis boni, adeoque etiam ei soli in sensu morali vera inest perfectio, ita maius malum homini contingere nequit, quam quoties ipsi aliqua in hoc studio perfectionis

Etionum mora iniicitur. Impedire enim aliquem in perfectione sua promouenda, quid hoc aliud est, quam existere ei causa infelicitatis? Quare quemadmodum vera dilectio DEI, quae radix & fons est virtutis omnis, incitare debet hominem, ut & sibi, & aliis, quantum fieri potest, felicitatis causa existat, ita oppositum dilectionis, id est *odium* DEI prodit, qui vel suae, vel aliorum felicitatis ita est incurius, ut perinde ei sit, utrum ipse aliquae semitam virtutis calcent, nec ne.

§. 431. Sed odium semper est affectus animi inimici. Ergo qui vel ipsemet sibi in vero ad virtutem tramite moram iniicit, vel aliis in hoc stadio currentibus impedimento est, eorumque conatus laudabiles villo modo sufflammat, inimicum erga se & eosdem, quos in incremento virtutis impedit, animum gerit. Ac sicuti alias, quo grauius postea damnum est, quod quis ex odio alterius sentit, sic eo pestilentior hostis ipse ille, qui damnum intulit, censetur, ita profecto maxumus & grauissimus

simus sibi & aliis inimicus est huiusmodi virtutis osor.

§.432. Cum praeterea quoque neglectus virtutis inuoluat voluntatis diuinae neglectum, facile patet, quod, quemadmodum virtutem sequi prodit dilectionem DEI, sic negligere virtutem, eamque vel in se, vel in aliis prohibere, odium DEI prodat. Sed DEO numquam vires desunt vlciscendi grauissime odium sui, nec hanc vindictam effugiet, quisquis sit verae virtutis contemtor. Vnde extinguere in se & in aliis sacras illas virtutis scintillas, quae per vsum rectae rationis adhuc in anima supersunt, idem est ac prouocare in se & in alios ultionem diuinam. Quare denuo patet nullum inimicum esse pestilentiozem, quam qui virtuti remoras iniicit, nec vllum hominem, qui felicitatem nostram sciens vollesque vellicat, hostem magis dicendum esse, quam qui nos in studio virtutis deturbat.

§. 433. Per inuersionem patet, quis verus amicus dicendus sit. Est enim
AMICI-

AMICITIA animorum ad communem amantium utilitatem coniunctio, atque hinc eo firmior, eoque certior, quo maius est firmitusque commodum, quod mutuos amicos conglutinat. Iam autem per virtutis studium ad summum bonum contendunt homines; Vnde vera erit amicitia, quae ex vera virtute profecta est. (*)

(*) Vulgatum est proverbum: *si vis amari, ama.* Quis autem rectius amat, quam cuius amores omnes DEVS occupavit? Quod enim existimavit SENECA *amicos pro amicis & cum amicis mori debere*, illud in sola amicitia, quae a DEO excitata possibile est. I. Iob. III, 16.

§. CXLVIII.

§. 434. Non entis nulla sunt praedicata: Ergo qui non existit, nec felix esse potest. Existentia cum sensu sui & perpetuo agendi conatu coniuncta VITA HOMINIS dicitur, cuius interitus MORS est. Vita ergo facit, ut homo felix esse possit. Quicquid ad felicitatem hominis facit, illud bonum est, eatenus igitur *vita bonum est, & per consequens mors malum erit.*

§. 435.

§. CXLIX.

§, 435. Quia autem corpori necessario pereundum, anima vero immortalis est, & vt supra dictum, bonum, quod maior bono hominem priuat, malum dici debet; naturali iam ratione consequitur, vtut vita certo respectu bonum sit, (§.432.) eam tamen quae felicitatem animae post corporis interitum destrueret, malum fore: & quia porro per inuersionem malum, quod hominem maiori malo eripit, bonum est, mortem licet certo respectu malum sit, (c. §.) tamen eatenus, quatenus animae felicitatem post interitum corporis augebit, bonum esse inferimus. Quod vsum & vtilitatem ingentem in collisione legum praebet, & regulam firmat: *Quemlibet ita viuere debere, vt aeternum viuere possit.*

§. CL.

§. 436. Quare tandem cum praesidium contra mortem nullum sit, illa autem virtutis cultori auferat nihil, potius ad consummationem beatitudinis omnis perducatur illum, qui in fruitione DEI in hac vita summum bonum po-

fitum agnouit, masculae ac verae virtutis studiosus mortem cum ARISTOTELE non amplius τὸν φοβερῶν φοβερὸν ἵαλειν habebit. Atque hoc ubi egerit sedulo, discet etiam illud, quod omnes forte Pagani, quam speciosa etiam videatur eorum sapientia, ignorarunt, scilicet **BENE MORI.** (*)

(*) Pauci forte Philosophi ita vitam cum morte commutarunt, ut dubium nullum reliquerint, num incertitudo, quam nam inter statum suum praesentem & futurum expectare debeant differentiam, eis omnem animae vim ademerit. Et licet fuerint quidam, quod negandum non est, qui hic prae reliquis animi magnitudinem eximiam affectarunt, sicuti v. g. Plotinum hunc in finem laudauit *BAYLE in Diction. Critic. voce Plotin. f. m. 2457.* tamen tunc demum utrum vera haec fuerit constantia, nec ne, firmiter iudicari poterit, ubi euictum erit probatumque, quod in studio virtutis hi ipsi in se desiderari passi sint nihil. Quae disputatio vero cum proluxa sit nimium, quam ut heic tractari queat, neque mihi credibile sit quempiam εὐφρασίαν ex lumine rationis discere posse, ego, qui hanc

hanc sublimen maxume Philosophiam
esse puto, nosse CHRISTVM, eumque
crucifixum, heic finiam in Tetraſticho
IVSTI VVLTEII, cuius ſeriam meditatio-
nem & mihi & Lectoribus omnibus
commendo :.

Quid ſum? Quis? Quantus? Quotus? Qualis?

Vnde? Quibusue

Ortus auis? Quorſum tendo? Quibusue viis?

Vermis: Homo: Malus: Exiguus: Poſtremus:

ab imo:

Talibus & cretus: NITOR AD ASTRA:

FIDE.

FINIS.

...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

...the ...
...the ...

